

R&S
Research Studies

Anatolia Journal

2019 - Nisan

Volume: 2, Issue:5

e-ISSN: 2630-6441

R&S
Research Studies
Anatolia Journal

January, April, July, October

ULUSAL, İNDEKSLİ, SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER DERGİSİ

<http://dergipark.org.tr/rs>

rsanatolia@gmail.com

EDİTÖRDEN

Bilim Dünyasının Değerli İnsanları,

R&S - Research Studies Anatolia Journal, 2018 yılında yayın hayatına başlamış olup; ulusal, indeksli, hakemli, e-dergi olarak yayımlanan Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisidir.

R&S - Research Studies Anatolia Journal, Sosyal ve Beşeri Bilimler alanlarındaki özgün, araştırma ve güncel gelişmeleri paylaşma amacıyla 3 ayda bir yayımlanan süreli yayın niteliğinde akademik bir dergidir. Bu kapsamda; bilimsel araştırma bulgularının yanı sıra; analiz, değerlendirme, tartışma vb. içerikli yazılara da yer veren, bilimsel nitelikteki dergilerin uyduğu standartlaşmaları kendi bünyesinde koruyan ve elektronik ortamda yayım yapan "*bilimsel*" ve aynı zamanda "*akademik*" bir dergidir.

Akademik yayın hayatının **beşinci** sayısında (**2019 Nisan - Cilt: 2; Sayı: 5**), birbirinden değerli **9** çalışmayı sizlerle buluşturan yazarlarımıza, dergi yönetim kurulumuzun çok değerli üyelerine; danışma, yayın ve hakem kurullarında görev yaparak birikimlerini bizlerle paylaşan kıymetli hocalarımıza teşekkürü bir borç bilirim.

Akademik hayata bir nebze katkı sunmak amacıyla çıkmış olduğumuz bu yolculukta, bilim dünyasının siz değerli insanlarını yayın kurulu, danışma kurulu, hakem kurulu ve yazar olmak üzere **R&S - Research Studies Anatolia Journal** ailesinin bir üyesi olarak görmekten büyük gurur duyacağımızı belirtmek isterim.

Bu vesile ile **R&S - Research Studies Anatolia Journal** olarak vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

Dr. Arif YILDIZ
(Editör)

 <p>R&S Research Studies Anatolia Journal</p>	<p>R&S RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL</p>	<p>Vol/Cilt : 2 Issue/Sayı : 5 Yayın Tarihi : 30.04.2019 ISSN : 2630-6441 Toplam : 9 Makale Sayısı</p>
--	---	--

JENERİK SAYFASI / G E N E R I C P A G E	
http://dergipark.org.tr/rs	rsanatolia@gmail.com
<i>Disiplinler / Disciplines</i> <i>Social and Human Scientific</i>	
<i>Yayın Sıklığı / Frequency</i> <i>OCAK, NİSAN, TEMMUZ, EKİM</i>	
Ulusal & İndeksli	

Editör / Editor

Dr. Arif YILDIZ

Editör Yardımcısı / Co-Editor

Dr. Esra SİPAHİ

R&S – Research Studies Anatolia Journal; ulusal, hakemli, indeksli, açık erişimli, Sosyal ve Beşeri Bilimler alanında yayım yapan bir e-dergidir. Yeni üye kaydı ile yayınlarınızı dergi web sayfası (<http://dergipark.org.tr/rs>) üzerinden gönderebilir, yayın ve / veya hakem kurullarında yer alabilirsiniz. Değerli akademisyenlerimizle birlikte çalışmaktan onur duyacağımızı ifade etmek isteriz.

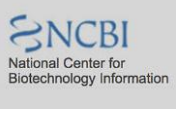

R&S – Research Studies Anatolia Journal; özgün bilimsel makaleler, sempozyum, kongre, çeviri, panel vb. bilimsel çalışmalarını yayımlamaktadır. Bununla birlikte, yayımlanan materyallerin hukuki, ekonomik ve etik sorumluluğu, yazarların sorumluluğu altında olup, **R&S – Research Studies Anatolia Journal**, herhangi bir sorumluluk kabul etmemektedir. **R&S – Research Studies Anatolia Journal**, yayımlanmış materyallerin fikri mülkiyet haklarına sahiptir. Dergide yayımlanan her şey derginin iznine sahip olanlar dışında hiçbir yerde yayımlanamaz veya yayımlanamaz.

DANIŞMA KURULU (ADVISORY BOARD)	
Ünvan, Adı, Soyadı	Üniversite-Kurum / Şehir
<i>Prof. Dr. Aykut ARIKAN</i>	<i>İstanbul Gelişim Üniversitesi / İstanbul</i>
<i>Prof. Dr. Bünyamin AKDEMİR</i>	<i>İnönü Üniversitesi / Malatya</i>
<i>Prof. Dr. Özcan ÖZKAN</i>	<i>Çankırı Karatekin Üniversitesi/ Çankırı</i>
<i>Prof. Dr. Kasım KARAKÜTÜK</i>	<i>Ankara Üniversitesi / Ankara</i>
<i>Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / Kahramanmaraş</i>
<i>Prof. Dr. Ramazan YELKEN</i>	<i>Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi / Ankara</i>
<i>Doç. Dr. H. Seçil FETTAHLIOĞLU</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / Kahramanmaraş</i>
<i>Doç. Dr. Mahir KALFA</i>	<i>Hacettepe Üniversitesi / Ankara</i>
<i>Doç. Dr. Mustafa BÜTE</i>	<i>İstanbul Üniversitesi / İstanbul</i>
<i>Doç. Dr. Mücahit ÇELİK</i>	<i>Adıyaman Üniversitesi / Adıyaman</i>
<i>Doç. Dr. Yavuz AKÇI</i>	<i>Adıyaman Üniversitesi / Adıyaman</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Deniz ŐIŐMAN</i>	<i>İstanbul Gelişim Üniversitesi / İstanbul</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Erdem BAĞCI</i>	<i>İstanbul Gelişim Üniversitesi / İstanbul</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Eylül KABAKÇI GÜNAY</i>	<i>Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi / Bilecik</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi K. Kaan BÜYÜKİKİZ</i>	<i>Gaziantep Üniversitesi / Gaziantep</i>

YAYIN KURULU (Editorial Board)	
Unvan, Adı, Soyadı	Üniversite-Kurum / Şehir
<i>Prof. Dr. Aykut ARIKAN</i>	<i>İstanbul Gelişim Üniversitesi / İstanbul</i>
<i>Prof. Dr. Bünyamin AKDEMİR</i>	<i>İnönü Üniversitesi / Malatya</i>
<i>Prof. Dr. Özcan ÖZKAN</i>	<i>Çankırı Karatekin Üniversitesi/ Çankırı</i>
<i>Prof. Dr. İsmail BAKAN</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / Kahramanmaraş</i>
<i>Prof. Dr. Kasım KARAKÜTÜK</i>	<i>Ankara Üniversitesi / Ankara</i>
<i>Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / Kahramanmaraş</i>
<i>Prof. Dr. Ramazan YELKEN</i>	<i>Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi / Ankara</i>
<i>Doç. Dr. H. Seçil FETTAHLIOĞLU</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / Kahramanmaraş</i>
<i>Doç. Dr. Mahir KALFA</i>	<i>Hacettepe Üniversitesi / Ankara</i>
<i>Doç. Dr. Mücahit ÇELİK</i>	<i>Adıyaman Üniversitesi / Adıyaman</i>
<i>Doç. Dr. Mustafa BÜTE</i>	<i>İstanbul Üniversitesi / İstanbul</i>
<i>Doç. Dr. Yavuz AKÇI</i>	<i>Adıyaman Üniversitesi / Adıyaman</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Atilla YÜCEL</i>	<i>Fırat Üniversitesi / Elazığ</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Barış AYTEKİN</i>	<i>Kırklareli Üniversitesi / Kırklareli</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Bengü HIRLAK</i>	<i>Kilis 7 Aralık Üniversitesi / Kilis</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Burak TELLİ</i>	<i>Adıyaman Üniversitesi / Adıyaman</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Deniz ŞİŞMAN</i>	<i>İstanbul Gelişim Üniversitesi / İstanbul</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Erdem BAĞCI</i>	<i>İstanbul Gelişim Üniversitesi / İstanbul</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Eylül KABAKÇI GÜNAY</i>	<i>Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi / Bilecik</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Filiz SARIKAYA PEKACAR</i>	<i>Çankırı Karatekin Üniversitesi/ Çankırı</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Gamze Ebru ÇİFTÇİ</i>	<i>Hitit Üniversitesi / Çorum</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi K. Kaan BÜYÜKİKİZ</i>	<i>Gaziantep Üniversitesi / Gaziantep</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Kazım KILINÇ</i>	<i>Batman Üniversitesi / Batman</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Mert ÖZGÜNER</i>	<i>Adıyaman Üniversitesi / Adıyaman</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Sevdâ DEMİR</i>	<i>Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi / Osmaniye</i>

BU SAYIDA HAKEMLİK YAPANLAR	
Unvan, Adı, Soyadı	Üniversite-Kurum / Şehir
<i>Doç. Dr. Tansel HACIHASANOĞLU</i>	<i>Bozok Üniversitesi- Yozgat/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Ali APALI</i>	<i>Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi – Burdur/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Ali BAYRAM</i>	<i>Hitit Üniversitesi – Çorum/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Hümeysra SÜZEN</i>	<i>Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Ankara/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Burak TELLİ</i>	<i>Adıyaman Üniversitesi – Adıyaman/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Kazım KILINÇ</i>	<i>Batman Üniversitesi – Batman/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ŞİT</i>	<i>Harran Üniversitesi – Şanlıurfa/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Umut Tolga GÜMÜŞ</i>	<i>Adnan Menderes Üniversitesi - Aydın/Türkiye</i>
<i>Öğr. Gör. Dr. Yasemin BİLİŞLİ</i>	<i>Akdeniz Üniversitesi – Antalya/Türkiye</i>
<i>Dr. Erkin ARTANTAŞ</i>	<i>Eskişehir Osmangazi Üniversitesi- Eskişehir/Türkiye</i>
<i>Dr. Esra SİPAHİ</i>	<i>Milli Eğitim Bakanlığı- Ankara/TÜRKİYE</i>
<i>Dr. Selen DEMİR</i>	<i>Milli Eğitim Bakanlığı- Ankara/TÜRKİYE</i>
<i>Arş. Gör. Uğur GÜMÜŞ</i>	<i>Adnan Menderes Üniversitesi - Aydın/Türkiye</i>

TARANAN İNDEKSLER VE VERİTABANLARI

Google Scholar		i2OR	
Scientific Indexing Services		ProQuest	
DRJI		Index Copernicus	
Research Bib		JIFACTOR	
J-Gate		CrossRef	
CEEOL		COSMOS IF	
İdealonline		ASOS Index	
HeinOnline		Eurasian Scientific Journal Index	
CiteFactor		Journal Factor	
NCBI		Electronic Object Identifier (EOI)-CITEFACTOR	
NLM-NIH		Scientific World Index	
HARVARD LIBRARY		GITHUB	

TARANAN İNDEKSLER VE VERİTABANLARI

ELSEVIER SSRN		The Library at Wellcome Collection	
INDERSCIENCE		PMC	
CSIR-National Institute of Science Communication and Information Resources (NISCAIR)		CQPRESS - SAGE JOURNAL	
MENDELEY		ZENODO	
NATIONAL CHUNG CHENG UNIVERSITY LIBRARY		CALTECH LIBRARY	
IYTE LIBRARY		BOXBE	
IOWA STATE-California, San Francisco		ISSN	
PRINCETON UNIVERSITY		IDEAL ONLINE	
GENERAL IMPACT FACTOR		SIBi	

TARANAN İNDEKSLER VE VERİTABANLARI

FLINDERS UNIVERSITY		ROAD (DIRECTORY OF OPEN ACCESS SCHOLARLY RESOURCES)	
PLAGSCAN		NATIONAL CHI NAN UNIVERSITY	
MBLWHOI LIBRARY		WAHLSTROM LIBRARY	
UNIVERSITY OF GUELPH		ADS (Astrophysics Data System)	
ASOS		UNIVERSITE DE NEUCHATEL	
FERRIS STATE UNIVERSITY		INTIHAL.NET	
NAIST DIGITAL LIBRARY		Root Society for Indexing and Impact Factor Service	
EUROPUB			R&S Research Studies Anatolia Journal Volume: 2, Issue:4, January 2019 http://dergipark.gov.tr/rs

İÇİNDEKİLER

ARAŞTIRMA MAKALELERİ

136-246

Esra SİPAHİ

The Role Of Social Work In The Context Of International Development: A Cross-Country Analysis

136-148

Uluslararası Kalkınma Bağlamında Sosyal Hizmetlerin Rolü: Ülkeler Arası Bir Karşılaştırma

Mustafa Doruk MUTLU

Comparing Managerial Leadership in Knowledge Intensive Context: How Leadership Skills and Styles Differs Among Organizational Levels?

146-160

Bilgi Yoğun Sektörlerde Yönetimsel Liderliğin Karşılaştırılması: Liderlik Becerileri ve Tazları Yönetim Kademelerine Göre Nasıl Değişiklik Gösterir?

İsmail Cem FERİDUNOĞLU

Zygmunt Bauman Metinlerinde Sosyal Medya ve Özgürlük Olgusu

161-171

Social Media and Freedom in Zygmunt Bauman Texts

Yakup DURMAZ, Mehmet DÜZGÜN & Metin SÜRME

Genç Tüketicilerin Yiyecek ve İçecek Tercihlerini Etkileyen Faktörler ve Gaziantep Merkezinde Bir Araştırma

172-184

Factors Affecting Food and Beverage Preferences of Young Consumers and A Research in Gaziantep Center

Yasin BARUT

Duygusal Zeka ve İletişim Becerileri İlişkisi: (İzmir Bozyaka Eğitim Araştırma Hastanesi Örneği)

185-195

The Relationship Between Emotional Intelligence and Communication Skills: A Sample of Health Employees Who Work in Bozyaka Training, Research Hospital

Mustafa Kerem BÖRÜ & Duygu ÇELİK

TÜRKİYE'DE AR-GE HARCAMALARI, İNOVASYON VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

196-206

Relation of R & D Spending, Innovation and Economic Growth in Turkey

Nesrin DUMAN, Yıldız İMRE & Melis MISIRLI

Üniversite Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyi ve Bilişsel Çarpıtmaları Üzerine Bir Araştırma

207-213

A Research on the Hopelessness Level and Cognitive Distortions of University Students

Seçil BALKIR

Otistik Çocukların Bakımının Yapıldığı İşletmelerde 24-36 Aylık Çocukların Sosyal ve Duygusal Gelişim Özelliklerinin İncelenmesi

214-229

The Social and Emotional Development Characteristics of Autistic Children Between 24-36 Months

Çiğdem ÖZARİ & Esra DEMİR EROL

Trend Analizi ve Gri İlişkisel Analiz Yöntemleriyle Finansal Performans Analizi

Trend Analysis and Gray Relational Analysis (Gra) Financial Table Performance Analysis

230-246

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Sipahi E. (2019), "The Role of Social Work in the Context of International Development: A Cross-Country Analysis", Vol: 2 Issue: 5 ; pp: 136-148

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Uluslararası Kalkınma, Sosyal Sağlık Merkezleri

Keywords: Social Work, International Development, Society Welfare Centers

Makale Türü Araştırma Makalesi

THE ROLE OF SOCIAL WORK IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL DEVELOPMENT: A CROSS-COUNTRY ANALYSIS

*Uluslararası Kalkınma Bağlamında Sosyal Hizmetlerin Rolü:
Ülkeler Arası Bir Karşılaştırma*

Esra SİPAHİ*

Geliş Tarihi / Arrived Date
09.04.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date
27.04.2019

Yayınlanma Tarihi / Published Date
30.04.2019

ÖZ

Toplumdaki refah merkezleri, dünyadaki en dinamik sosyal kurumlar arasındadır. Toplum merkezleri, insanları bölgesel müdahaleye bağlı olduklarından kalkınma merkezinde tutmaktadır. Bunu yapmak için, hükümetler insanlar ve topluluklarını oluşturan çeşitli özel paydaş koalisyonları arasında kurumsal bir bağlantı sağlar. Ayrıca; sosyal, politik ve ekonomik koşulları yeniden düzenlemek için topluluk adına çeşitli sosyal değişim faaliyetlerine katılmaktadır. Dünyada sosyal hizmet uzmanları, etkili bir toplum merkezleri hareketinin birincil profesyonel liderleri olarak hizmet vermektedir. Literatür taramasında, sosyal hizmetler ve sosyal hizmetler arasındaki ilişkileri ülkeler açısından inceleyen az sayıda çalışma bulunmuştur. Araştırma veri toplama tekniği olarak ise çalışmada kullanılmak üzere konuyla ilgili literatür taraması yapılmış ve kitaplar, tezler, makaleler, araştırmalar ve diğer kaynaklar taranmıştır. Genel olarak uygulamalı teorik araştırma ve değerlendirme yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca, metinlerden belge toplama, kavramsal ve mantıksal analizler yapma, karşılaştırma, anlama, analiz etme ve yorumlama, yapılarak sosyal hizmetleri geliştirmek adına çözüm odaklı öneriler sunulmaya çalışılmıştır. Bu makale, çağdaş sosyal hizmet uygulamaları için yerel içeriğe katkıda bulunan küresel eğilimlerin derinlemesine bir tartışmasını sunmaktadır. Ayrıca sosyal hizmet araştırmaları yapılarak, sosyal hizmet eğitimi ile ilgili sonuçlar tartışılmış, sosyal hizmet uzmanlarının perspektifleri günlük uygulamalarına dahil etmeleri için bir dizi öneriler sunulmuştur.

ABSTRACT

The welfare centers in the society are among the most dynamic social institutions in the world. Community centers keep people in the center of development, as they have a commitment to regional intervention. To do this, governments provide an institutional link between people and the various private stakeholder coalitions that make up their communities. Community centers also participate in a wide range of social change activities, including advocacy with and on behalf of the community to reform basic social, political and economic conditions. In the world, social workers serve as primary professional leaders of an effective community centers movement. In the literature review, few studies have been found which examine the relations between social services and social Works with respect to the countries. Data Collection Technique of Research; in order to be used in this study, a literature review on the subject was made, and books, theses, articles, and other resources were scanned. Generally to applied theoretical research and evaluation method to be used. In addition, collecting documents from texts, making conceptual and logical analyzes, comparing, understanding, interpreting, analyzing and interpreting as well as improving social works were tried to be used to make solution-oriented suggestions. This article presents an in-depth discussion of global trends that contribute to local context for contemporary social work practices. In addition, the results of social work education were discussed and a number of recommendations were made for social workers to include perspectives in their daily practice.

1. INTRODUCTION

The practice of "community development" has always been in the conceptual center of social work practices in urban areas. The reasons for this are: 1) community work seeks to unite previously unorganized people into effective groups (e.g., improved schools, safer neighborhoods, etc.), 2) community work aims to strengthen family, kinship, and neighborly relations, and to develop new social arrangements necessary for the effective functioning of communities; and 3) community-based

* Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, dresrasipahi@gmail.com

social services are one of the most effective and cost-effective approaches to serving the poor (Butcher, 1994; Goodwin, 1989; Lee, 1988; Price, 1987; Twelvetrees, 1994; UN/ESCAP, 1992b).

In addition, he argues that community development is an effective component in the success of democratic societies. Community development emphasizes self-help or residents of disadvantaged communities or sectors of society. Community development, which works on behalf of disadvantaged citizens, facilitates the acquisition of resources. It is also an educational process whose purpose is to increase social and political awareness of the causes of problems and to develop the capacity of community leaders to address those problems. Community development is important in the context of social and economic change processes in a democratic society (Spergel, 1987:301).

2. LITERATURE

The literature examples taken in this section are the sources related to the main subject.

2.1. History of Society Welfare Centers in The Context of Social Works

Community welfare center work began in the early 20th century with the establishment of neighborhood centers in Europe and the United States. These studies shared their commitment to the geographical community, which is the basis of decentralized service delivery.

They also stressed the creation of partnerships to respond to the needs of the inhabitants of all communities, who are not well-off. Both working movements have given priority to working with other groups of poor and historically disadvantaged people.

In addition, the settlement house and neighborhood center work carried out a broad advocacy work on behalf of the community to achieve broader-based social reform objectives at a broader level of political organization (Taylor & Roberts, 1985).

2.2. About Social Work

The impact of globalization on economic and social world population is reflected.

Social workers need to be aware of the cumulative impact of inequalities and inequities on the daily lives of individuals. This cumulative impact has been described by authors such as Krieger (2001) and Rose and Hatzenbuehler (2009) as the 'embodiment' of social class where individuals incorporate, biologically, the material and social world in which (they) live, from in utero to death; a corollary is that no aspect of our biology can be understood absent of knowledge of history and individual and societal ways of living (Krieger, 2001: 694).

Jones and Truell (2012) note that 'some social workers may question the relevance of a global agenda for practice in their setting' (p. 462) but argue that 'the dynamics of migration' where large numbers of the world's population are moving between countries to avoid poverty, civil unrest and environmental degradation mean that 'no social worker will escape the reality of globalization' (p. 462). Social work actions may be with individuals, groups and communities and in policy, advocacy and social change. In the recently developed document, Global Agenda for Social Work and Social Development Commitment to Action March 2012, the International Association of Schools of Social Work (IASSW) et al. (2012) have committed members 'to supporting, influencing and enabling structures and systems that positively address the root causes of oppression and inequality' (p. 1). Informed by such significant initiatives as the United Nations (2012) Millennium Development Goals, the Commission on Social Determinants of Health (CSDH, 2008) and the IFSW/IASSW/ICSW Global Agenda, social work practice is now also unavoidably both local and global.

2.3. Community Centers Today

The movement of contemporary community centers is an active and applicable force to improve the social welfare of the poor and disadvantaged in the world. Today, the movement of community centers is almost in every country and region of the world; As in the past, centers continue their commitment to social reform. Thus, community centers around the world:

1. Highlight the geographical community as the most efficient center for decentralized services (Butcher, 1994; Cnaan, 1991; McKnight, 1987; Rubin, 1986; Twelvetrees, 1994);
2. Place society in the development center in the context of social works (Chi, 1985; Pernell, 1986; Rahman, 1993; UN/ESCAP, 1992b; UNDP, 1993);

3. Establish an institutional structure between governments and society (UN/ESCAP, 1992b; Vasoo, 1990);
4. Encourage the establishment of community partnerships to meet the needs of society (Estes, 1993a; Regab, 1981; Twelvetrees, 1994);
5. Provide a broad spectrum of material assistance to the poor (Butcher, 1994; Chi, 1985; Rahman, 1993);
6. Seek to advance the social, political, and economic rights of historically disadvantaged population groups (Campfens, 1990; Goodwin, 1989; Renshaw, 1988);
7. For people and to defend social reforms (Cnaan, 1991; Price, 1987).

The activities of community centers in the context of social works are comprehensive and they seek to involve people, institutions and other social collectivism in complex processes that seek to improve the welfare of people at all levels of social organization.

2.4. Social Development, Social Welfare, Social Work and Community Centers

The movement of contemporary community centers is part of the international social development movement; it is also a complex area that involves the implementation of social, political and economic organization across all geopolitical boundaries. The aim of the social development movement is to provide at least basic social and material needs for people like social work (Estes, 1992 and 1993b).

In social work (for example, the development of antisocial work) and, accordingly, in community centers, social development differs greatly. First, the development of social work for development involves the provision of personal social work to disadvantaged people, victims of war, refugees, orphan children. Second, social workers are involved in organized efforts to help poor people remove the resources of their oppression. It aims. Social workers are also trying to accelerate the pace of social development in local communities, states and provinces, nations, regions, and ultimately the world (Estes, 1993b, 1994). Social development practice also includes efforts to promote internationally guaranteed human rights commitment, promote peace and conflict resolution, and protect the planet's fragile ecosystems (Estes, 1993b).

Social workers all over the world continue to work for a more complete realization of the profession's historical commitment to human rights (Van Soest, 1992).

2.4.1. Social Welfare

Ability to fully improve the efficiency of individuals and groups; It is an organized system of social services and social institutions with the aim of achieving a fulfilling life and health standards in order to reach their welfare by meeting the needs of their families and societies.

According to modern thought, the approach to human should be within a certain systematic. Identifying human needs, understanding human beings, understanding their problems and producing solutions, and integrating human as individuals must be based on a certain discipline and scientific basis. Social work is based on these ideas, philosophy and profession. In other words, social work has become visible with the functioning of the social welfare institution. (Kut, 1988, 3; Akt. Karataş and Erkan, 2002: 113).

2.4.1.1. Welfare state

It aims to eliminate the failures and inadequacies of the market economy. It is an understanding of interventionist, regulatory, redistributive and entrepreneurial state.

The welfare state has three responsibilities:

- 1) To guarantee a minimum income to persons and families without taking into account the market value of their assets.
- 2) To reduce the spread of insecurity, which will lead to personal and family problems, such as illness, old age and unemployment, if not done and by ensuring that individuals and families can overcome certain social risks.

3) To provide the best standards for all citizens regardless of status and class within the framework of generally accepted social services (E.T. 07.04.2019, <https://acikders.ankara.edu.tr/course/view.php?id=639>)

If a ranking is made in terms of the size of the welfare state, Sweden, Denmark and Norway's tops, USA, Australia and New Zealand is located in the bottom. England is just below the middle. In the case of prosperity models:

According to Esping and Andersen's current classification, the mekte model of social democratic prosperity "is above the rank- ings, followed by the in conservative prosperity model Es and the ti liberal welfare model" at the bottom.

In researches on welfare states, devlet social welfare expenditures lem are generally taken into account in measuring and classifying these states. However, Esping ağ Andersen states that, as done in previous studies, it may be misleading to focus on social spending levels, and not fully reflect the difference in welfare states.

Table 1. Levels & Definitions of Sed Practice in Social Work

Levels of SED Practice	Major Purposes, Outcomes, or Processes Associated With Levels of International Social Work Practice
Individual and Group Empowerment	With strategies of ler self-help in, nasıl mutual aid ı and algıla conscientious dimension ekonomik, individuals and groups learn how to perceive and behave the current contradictions in each society's distinct social, political and economic structures.
Conflict Resolution	Efforts directed at reducing: (1) complaints among persons or groups; (2) asymmetric power relationships between members of more powerful and less powerful groups.
Institution-Building	It expresses both the process of süre humanizing. The existing social institutions and the process of establishing new institutions that respond more effectively to social needs.
Community-Building	The process in which the society is fully aware of the social, political and economic potential of participation; The process of responding to the social and material needs of communities more equitably.
Nation-Building	The process of integrating social, political, economic and cultural institutions of a society at all levels of political organization.
Region-Building	The process of integrating the social, political, economic and cultural institutions of a region into the social organization level.
World-Building	The process of seeking a new system of international relations by guiding for world peace search, social justice, universal satisfaction of basic human needs and the protection of its ecosystem.

Source: Estes, 1994

2.5. Levels of Social Development Practice

Development-oriented community center implementation concerns people and institutions at seven levels of implementation (Table 1): Individual and group empowerment; conflict resolution; institution-building; community-building; nation-building; region-building; and world-building.

2.5.1. Social Development-Oriented Community Center Practice

Community centers are found throughout the world, differing in terms of local needs, available resources and training of central staff. However, wherever they are located, community centers share wider social services and social development movement; the same basic commitments to help poor people help overcome their own private resources.

2.5.1.1. Latin America and Africa

Community centers in Africa and Latin America are the primary institutions where poor people are served. The centers operate good clinics, vaccination campaigns, adult education classes, and offer family planning, nutrition, counseling, dispute resolution and other types of services.

Community centers also help people in communities, such as community communities, health clinics, water and irrigation systems, organize community reform campaigns at local or higher political levels.

Essentially, community centers in Africa and Latin America are operated by staff with various educational and professional backgrounds, including formal education. Relatively few employees receive vocational training in human services and fewer people appreciate the broad nature of the movement of community centers in the world in the context of social development efforts in the world.

Funding in support community center activities in Africa and Latin America tends to be primary to private and civil society resources, although governments are increasingly funding the delivery of basic health and education services in rural and urban areas. However, in urban areas, governments tend to be financed more effectively by community centers.

2.5.1.2. Asia

The community center movement in Asia should be understood in terms of absolute poverty and relative weakness levels that characterize the region for most of the 20th century.

Community centers in Asia receive their funds through public resources. Similarly, the staff of Asian community centers tend to be better educated than elsewhere, and centers are organized into regional and national central coalitions.

Comparatively Asian community centers, engage in overtly political advocacy efforts with the exception of seeking to promote the establishment of new programs or services (Leung, 1990; Stone, 1989; Turner, 1993; Vasoo, 1990).

2.5.1.3. Australian

The social work profession facilitates social change, social cohesion and empowerment of people, and social development. The principles of social justice, human rights, collective responsibility and respect for diversity are important for social work. Social work, social sciences, social sciences, and social services, supported by indigenous information, occupy people and structures to address the challenges of life and to increase prosperity (IASSW, 2013).

An important element of contemporary social work is the influence of international trends on the contexts of practice. The social work profession in Australia is very diverse, but is consistent with human rights and social justice, consistent with all practices. Social workers; It works with individuals, families, groups and communities in the context of physical, social and cultural environments, past and current experiences, cultural and belief systems.

In all contexts, social workers continue to focus both on helping and improving human welfare, inequality, injustice and a dual focus on identifying and resolving any external problems that may create discrimination. Social workers can be involved in case study, counseling, advocacy, community participation and development, and social action to address both personal and social issues. Social workers also work in areas such as social justice, disadvantage, policy development, education and research.

2.5.1.3.1. Social work services

Common issues that social workers support others to address include:

- Gambling
- Substance abuse
- Poverty
- Unemployment
- Homelessness
- Mental health issues
- Physical health issues
- Disability
- Child and family welfare concerns

- Family violence
- Trauma
- Offending behaviour

2.5.1.3.2. Where do social workers work?

Social workers work in various governmental, non-governmental and community organizations such as hospitals, community health centers, early intervention and child protection programs, family support services, schools, employment services, justice, housing, disability and elderly care services.

2.5.1.3.3. Social work as a profession

Social workers work in a variety of service areas; Child protection; child and family welfare; youth programs; Disability; health; Education; workplace; and social policy development. Since the focus of social work is very wide, from everyday life to very complex situations, practitioners are interested in all sorts of people affected by different aspects of situations.

Most social workers develop special expertise in the areas they choose to meet the social needs of employees in large companies, work with older citizens, and help communities find better ways of dealing with problems such as crime and alcohol dependence.

All social workers can help people a directly insanlar by managing organizations that serve people; It conducts research to assist other professionals or to increase the knowledge of the profession on interactions between people and society, and to help them learn better intervention ways if these processes between their environments are not realized.

2.5.1.3.4. The ifsw definition of social work used in the Australian code of ethics (aasw, 2010) is:

Social work encourages social change, problem solving in human relations and strengthening and improving human well-being. Social work, which uses social system theories, intervenes where people interact with their environment. The principles of human rights and social justice are fundamental to social work (AASW, 2010).

As part of the definition of social work, the AASW Code of Ethics (AASW, 2010) explains 'how social work operates in the interface between people and their social, cultural and physical environments' (AASW, 2010). Draws a picture of a profession that works simultaneously with many dimensions of the world, including individuals, groups, systems, communities and the natural environment. The document makes five commitments by social workers to maximize human potential and ensure prosperity. These are:

- Working with the First Peoples of Australia;
- Work with and support people to achieve the best levels of social welfare;
- Trying to address and compensate for injustice and injustice affecting the lives of customers, customer groups and socially disadvantaged people;
- Trying to achieve human rights and social justice through social development, systemic change and ethical behavior of research (AASW, 2010).

2.5.1.4. The Pacific

Almost all humanitarian services in the Pacific region are provided through community welfare centers (UNDP, 1993). Most of these centers are funded by non-governmental organizations.

Most centers are organized to provide concrete services to people. Some help build local public health clinics and schools, while some offer job training courses to workers. Centers often serve as community meeting sites, voting sites, and in some places as adult education centers. Family planning services and catering services are also available in community centers. Community centers in the Pacific are organized along village and tribal lines, and so governance and policy-making are handled by traditional institutions. However, community centers often serve as important links between people and governments for higher levels of political organization.

2.5.1.5. New Zealand

New Zealand, Maori (the indigenous people of New Zealand) and non-Maori have great gaps in life. They rose from a gap of 7-8 years in the early 1980s to a range of 10 years in the 1990s in the 1990s, but since about 7-8 years since. Mortality rates for Maori are two to three times the proportion of non-Maori in middle age, including the causes of integrated and cardiovascular diseases (Blakely and Simmers, 2011).

The different socioeconomic position among the groups explains about 50% of the ethnic differences in health. Health inequalities appear very early in life and can be seen for the most common causes of death, injury or hospitalization. For example, in New Zealand, Maori babies are more than five times more likely to die than Sudden Infant Death Syndrome compared to non-Maori babies and six times more likely to sleep with bronchiolitis in infants living in the poorest neighborhoods (Blakely and Simmers, 2011). Suicide rates tend to be highest amongst young people, Maori, and those living in deprived areas and the prevalence of mental health issues is much higher for Maori and Pacific people (Blakely and Simmers, 2011).

2.5.1.6. Poverty in the Developed and the Developing World

2.5.1.6.1. Canada and the United States

For people from low socioeconomic groups in developed countries, for example, in Canada and the United States, especially those living in poverty, there are similar cases for low-income people with disadvantageous elements. In the United Kingdom, the Gypsy and Traveler families reflect similarly poor results compared to the wider population (Cemlyn, 2008). There are also inequalities in societies in different stages of economic and social development.

In poorer countries, such as Cambodia and Lao People's Democratic Republic, the life expectancy of adult males is comparable to 57 to 62 years, compared to more wealthy countries such as Japan, Singapore, New Zealand and Australia. 79 - 80 years (Asia Pacific Global Action for Health Equality Network (HealthGAEN), 2011).

Paying attention to the economic well-being of societies and individuals is one of the cornerstones of the social and social justice principles of social services, as reflected in the basic values and principles of social work (NASW, 2008). Social workers were trained professionally to see their customers as individuals, families, organizations and communities working in different settings. Based on a strong intervention-based approach, social workers strongly believe in the capacity and potential of change at both the personal and community level. (Saleebey, 1997).

3. RESEARCH

3.1. Aim of Research

Aim of the study; The aim of this study is to investigate the national and international social development in the context of International Development through the contribution of social studies to community centers and community center work.

3.2. Method of Research

In the literature review, few studies have been found which examine the relations between social services and social services with respect to the countries. In this respect, the article is important. Data Collection Technique of Research: In order to be used in this study, a literature review on the subject was made, and books, theses, articles, research and other resources were scanned. Generally to applied theoretical research and evaluation method to be used. In addition, collecting documents from texts, making conceptual and logical analyzes, comparing, understanding, interpreting, analyzing and interpreting as well as improving social works were tried to be used to make solution-oriented suggestions.

3.4. Importance of Research

In the literature review, few studies have been found which examine the relations between social services and social services with respect to the countries. In this respect, the article is important.

4. THE FUNCTIONS OF SUPERVISION

Social work supervision is an integral part of the social service profession's approach to implementation. According to Kadushin (1985), professional control in social work and social welfare has three functions:

- Educator: to improve the knowledge and skills of stakeholders; gain professional qualification; reflective application;
- Administrative / managerial: promoting and maintaining positive working standards; implementation of agency policies; monitoring and improving business performance;
- Support: to ensure compatible business relationships, motivation and job satisfaction.

Figure 1. Health and Social Problems are Worse in More Unequal Countries.

(Note: the above uses the ratio of income between the top and bottom 20% of income after tax as a measure of inequality, but other measures produce similar results).

Source: Reproduced with permission from Wilkinson and Pickett (2009: 174).

(Figure 1 from the Equality Trust depicting the relationship between inequality and an aggregate measure of health and social problems).

It may be statistically difficult to demonstrate the relationship between international inequalities, violent conflicts, environmental pollution, or a lack of ability to progress from a poor country to a more developed country. A clear example of international inequality is the export of environmental impacts from developed countries to developing countries. Most of the use of natural resources such as timber and minerals is carried out in less developed countries with landscaping at lower wages. This has the advantage of permitting less expensive goods and allowing the developed country to avoid influencing their environment and allow consumption to effectively export the environmental impacts.

The term report inequalities (refers to the final report of CSDH (2008), led by Professor Sir Michael Marmot, used to describe measurable differences in the health characteristics of individuals. The report states that the source of health inequality originates from the unequal distribution of power, income, goods and services globally and nationally. In the immediate and visible circumstances of people's lives, injustice provides access to health services, schools and education, work and leisure situations, homes, community towns and cities, and the chance to live a thriving life.

Mackenbach (2012) identified paradoxical findings between social state models and social state who states that karşılık health inequalities are not systematically smaller in Scandinavian countries, contrary to expectations sistematik, indicating the existence of inequalities and inequalities. The editor states that a broad literature review by Beckfield and Krieger (2009) shows that ve the relationship between the welfare regime and the magnitude of health inequality is optimally inconsistent.

In a forward-looking proposal, Mackenbach offers to go back to analyzing certain determinants and the social provisions undertaken to address them. Using the example of the effects of unemployment on the health of a country's individual programs to support the unemployed through various welfare

and social programs examined. Similarities in the context of social services of this observation and the differences emphasize the complexities and uncertainties of these relations.

5. COMPARISON OF WELFARE STATE

Table 2. Different Welfare Spending Policy Practices in Countries

Source	Country	For Example
(Hinrichs, 1992).	ABD	It is the first example of the liberal system, which investigates money and property aid and is a form of welfare state where there is a strong class difference between welfare recipients and others, and the market has a strong role in the creation of welfare in this system.
(Cox, 2001)	GERMANY	The welfare state, the welfare state, which protects social rights and the welfare state in which the aid is not very relevant, is one of the first examples of the conservative system, which protects the status quo, includes redistributive, solid social plans and social commitments that protect the traditional family.
(Thakur v.d., 2007)	SWEDISH	It is a welfare state that considers medium-class aid as a right to finance a high number of aids and to consider full employment as a necessity.

* **Source:** Table 2: The results of the literature review were created by the researcher.

Even in developed countries, there may be different welfare practices. Indeed, based on Germany, Denmark and the Netherlands are also undergoing major reforms. Social Welfare Expenditures in the Welfare State in Increasing Globalization international competition stipulates the restructuring of the welfare state in Germany (Cox, 2001: 496).

There is no single model for the social role of the state. Each society develops its own model according to current ideology, values, financial capacity and social needs of citizens. Of course, the current role of the state is directly related to the investments and policies pursued over the past 50 years. The main problem here is how to achieve success in the past to facilitate and sustain the future prosperity of individuals. A proposed solution here is the optimal mix between responsibilities of state, market, family and society (Maxwell, 2003: 9).

Especially in recent times, the major social transformations have fundamentally changed the needs of people (Maxwell, 2003: 9).

The future social and economic welfare concept depends on the expectations of the individuals in the developed countries and their capacity to take measures towards them (Maxwell, 2003: 10).

6. RESULT

Personnel engaged in social service activities in developing countries; At the local level, social workers may be active participants in the professional interest groups who are connected to global health networks and movements that aim to address health inequalities and act on the social determinants of health. Concepts such as organization can help social workers in understanding the cumulative impact of intergenerational poverty and social impoverishment.

In routine practice, social workers should consider how the local context of their practice is affected.

Economic factors, privatization and commodification with wider social and global trends health services, environmental degradation, climate change, political, civil unrest and violence. These includes are:

These factors affect their actions and priorities and their interest in social services.

Social work practice in health should include a holistic and perfect focus on individual and broad social contexts. Therefore, it is not enough to teach policies supporting economic equality and material welfare. However, social workers should constantly participate in legislation and programs at national, state and local level to identify resources and barriers, to improve financial capacity and welfare to work in communities.

Regional community centers continue to serve as one of the most effective institutional resources to promote large-scale social, political and economic development. Community centers have been shown to be particularly effective in reaching poor and other historically disadvantaged population groups, including women and children, the elderly, chronic patients and non-permanent residents. Community centers are considered to be highly effective organizations to assist groups of persons deprived of their rights to help them engage in collective action towards the elimination of sources of deprivation.

Indeed, recent declarations and decisions by the United Nations and other international development aid organizations highlight the contribution of community centers to reducing poverty, promoting public participation, and achieving full social justice. Community centers have been particularly effective in delivering more intensive health, education and other humanitarian services to scattered groups of people and those living in urban slums and other poorer areas. Most centers integrate the service with some vocational training and research criteria, thus contributing to the preparation of new generation service providers that serve people in their region.

Indeed, community centers offer a sosyal natural environment bir for social work practices; in essence they combine "social" with "personal" in social work practices. The community center work also provides important links to developmental social workers with colleagues working in other countries and regions of the world. With the globalization process, socio-economic problems are increasing more rapidly than ever. The rapid globalization of the economy creates winners on the one hand and losers on the other hand, but the plurality of losers in developed countries endangers the continuity of globalization. The increasing distribution of unjust welfare on a global scale jeopardizes stability and trust in the world, social peace corrupts. There is an intense debate on the future of social welfare services and the future of rising costs in the whole world. There are doubts about the sustainability of social security systems, problems related to unemployment, poverty and poverty (beggars, street gangs, homeless, increasing crime rates, increasing violence, commoditization, organ trafficking etc.) and the feeling that many people will be more uncertain in their future welfare. Reduced protection against rising risks and weakening of the welfare state affect the poorest.

Demographic changes in labor markets, social relations and family life necessitate reform in welfare states.

The 21st century has new opportunities, but there is no doubt that it comes with serious new economic and social problems. Global integration should therefore not only focus on economic wealth, but also to provide an adequate standard of living and social service to all citizens on a global scale, to guarantee a constant equality between citizens and to achieve equality in employment and full employment.

REFERENCES

- Asia Pacific Global Action for Health Equality Network. (2011).
- Bowles, W., Collingridge, M., Curry, S., & Valentine B. (2006). **Ethical Practice in Social Work an Applied Approach**, Crows Nest NSW: Allen and Unwin.
- Butcher, Hugh et al. (1994). **Community and Public Policy** (London: Pluto Press).
- Bywaters P., E. McLeod and Napier L. (2009). **Social Work and Global Health Inequalities: Practice and Policy Developments**, Bristol: Policy Press.
- Bywaters, P., S. Cowden, E. McLeod, S. Rose and G. Singh. (2009). **'Integrating Health Inequalities in Social Work Learning and Teaching'**, Social Work and Policy Digest Southampton: Higher Education Academy and SWAP.
- Campfens, H. (1990). **Issues in Organizing Impoverished Women in Latin America**. Social Development Issues 13(1).
- Chi Yue C. (2017). **Language and Social Behavior**. Columbia University and The University of Hong-Kong.
- Cnaan, R. A., & Goldberg-Glen, R. S. (1991). **Measuring Motivation to Volunteer in Human Services**. Journal of Applied Behavioral Science, 27(3), 269-284.

- Commission on Social Determinants of Health (CSDH). (2008). **Closing the Gap in a Generation: Health Equity through Action on the Social Determinants of Health**, Geneva: World Health Organization.
- Cox, H.R. (2001). **The Social Construction of an Imperative Why Welfare Reform Happened in Denmark and the Netherlands but not in Germany**. World Politics.
- Estes R. (1992). **Developmental Social Work: A New Paradigm for a New Century**.
- Estes R. (1993). **A Century of Social Work and Social Welfare at Penn.**
- Estes R. (1994). **Social work, social development and community welfare centers in international perspective**. University of Pennsylvania School of Social Work.
- Fortune, A. E., & Abramson, J. S. (1993). **Predictors Of Satisfaction With Field Practicum Among Social Work Students**, Clinical Supervisor.
- Giddings, M. M., Vodde, R., & Cleveland, P. (2003). **Examining Student-Field Instructor Problems in Practicum: Beyond Student Satisfaction Measures**, Clinical Supervisor, 22(2), 191-214.
- Goodwin C, (1987), "**Unilateral Departure**", In *Talk and Social Organisation* (Graham Button, John R E Lee, eds.), Clevedon, England, Multilingual Matters, pp. 206-216.
- Harold E. Smoke Price. (1987). **The Human Side of Technology: A Panel**, Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society Annual Meeting.
- Hinrichs, K. (1992). Reviewed work(s): **The Three Worlds Of Welfare Capitalism By Gøsta Esping-Andersen**. European Sociological Review, Vol. 8, No. 2. (Sep.), 200- 202.ss.
- Hugman, R. (2005). **New Approaches in Ethics for the Caring Professions**. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Jones, D. N., & Truell, R. (2012). **The Global Agenda for Social Work and Social Development: A Place to Link Together and be Effective in a Globalized World**. *International Social Work*, 55(4), 454-472.
- Kadushin, A. (1985). **Supervision in Social Work (2nd ed.)**. New York: Columbia University Press.
- Krieger N, Davey Smith G. Re. (2000). **Seeking Causal Explanations in Social Epidemiology'** (letter). Am J Epidemiol.
- Kut, Sema. (1983). **Sosyal Hizmet Eğitiminde 22 Yıl. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, ss.1-12
- Leung, Joe. (1990). **The Community-Based Welfare System in China**, Community Development J 25(3):195-205.
- Mackenbach JP, Kulhánová I, Bopp M, Deboosere P, Eikemo TA, Hoffmann R, Kulik MC, Leinsalu M, Martikainen P, Menvielle G, Regidor E, Wojtyniak B, Ostergren O, Lundberg O; for the EURO-GBD-SE Consortium. (2015). **Variations in the Relation Between Education and Cause-Specific Mortality in 19 European Populations: A Test of the Fundamental Causes Theory of Social Inequalities in Health**. Social Science & Medicine, 127:51-62.
- Maxwell S. (2003). **Food Policy Old and New Development Policy Review**, Published by Blackwell. 21 (5-6): 531-553
- McKnight, J. L. (1987). **Regenerating Community**, Social Policy .17(3):54-58.
- Pernell, Ruby B. (1986). **Empowerment and Social Group Work, Innovations in Social Group Work: Feedback from Practice to Theory** (NY: The Haworth Press), pp. 107-118.
- Rahman, A. (1993). **People's Self-Development: Perspectives on Participatory Action Research**. London: Zed Books.
- Richard J. (1997). **Estes, Social Work, Social Development, And Community Welfare Centers in International Perspective**, International Social Work.
- Regab, A. et al. (1981). **Representation in Neighborhood Organizations**, Social Development Issues 5:62-73.

- Renshaw, Judy et al. (1988). **Care in the Community: The First Steps** (London: Gower Publishing).
- Rose S., Hatzenbuehler S. (2009). **Embodying Social Class: The Link Between Poverty, Income Inequality and Health**. *International Social Work*, 52, 459–471.
- Rubin, Herbert and Irene Rubin. (1986). Chapter 1, **The Goals of Community Organizing** (Columbus: Merrill Publishing Company), pp. 3-19; Chapter 2, **The Components of Community Development** (Columbus: Merrill Publishing Company), pp. 20-43.
- Saleebey, D. (1997). **The Strengths Perspective in Social Work Practice (2nd ed.)**. White Plains, NY: Longman.
- Spergel, Irving A. (1987). **Community Development in Encyclopedia of Social Work**, 18th Edition, Volume 1 (Silver Springs MD: National Association of Social Workers), pp. 299-308.
- Stone, Linda. (1989). **Cultural Crossroads of Community Participation in Development: A Case From Nepal**, *Human Organization* 48(3):206-213.
- Taylor, Samuel H. and Robert Roberts. (1985). **Theory and Practice of Community Social Work** (New York: Columbia University Press).
- Thakur, S., Keen, M., Horváth, B., Cerra, V. (2007). **Sweden's Welfare State**.
- The International Association of Schools of Social Work (IASSW) et al. (2012).
- The International Association of School of Social Work. (2013).
- Turner, John E. (1993). **Villages Astir: Community Development, Tradition and Change in Korea** (Westport CT: Praeger).
- Twelvetrees, Alan (Ed.). (1994). **Community Economic Development in the UK and the USA** (London: Pluto Press).
- UN/ESCAP. (1992a). **Proceedings of the Fourth Asian and Pacific Ministerial Conference on Welfare and Social Development**. (Bangkok: UN), ST/ESCAP/1070.
- UN/ESCAP. (1992b). **A Social Development Strategy for Asia and the Pacific: Toward the Year 2000 and Beyond**. (Bangkok: UN/ESCAP), ST/ESCAP/1170.
- UNDP. (1993). **Published for the United Nations Development Programme (UNDP)** New York, Oxford University.
- UN/ESCAP. (1992a). **Proceedings of the Fourth Asian and Pacific Ministerial Conference on Welfare and Social Development**. (Bangkok: UN), ST/ESCAP/1070.
- UN/ESCAP. (1992b). **A Social Development Strategy for Asia and the Pacific: Toward the Year 2000 and Beyond**. (Bangkok: UN/ESCAP), ST/ESCAP/1170.
- Van Soest, D. (1992). **Incorporating Peace and Social Justice Into the Social Work Curriculum** (Washington: National Association of Social Workers).
- Vasoo, S. (1990). **Studying Neighbourhood Leaders' Participation in Resident's Organizations in Hong Kong and Singapore: Some theoretical perspectives** *International Social Work* 33:107-120.
- Watson, D., Clark, L. A., & Tellegen, A. (1988). **Development and Validation of Brief Measures of Positive and Negative Affect: The PANAS Scales**. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(6), 1063-1070.
- Wilkinson, R. and K. Pickett. (2009). **The Spirit Level: Why Equality is better for Everyone**. London: Penguin.

INTERNET RESOURCES

- Australian Association of Social Workers. (2008). **Australian Social Work Education and Accreditation Standards**. Canberra: AASW, www.aasw.asn.au/publications/ethics-and-standards (Date of access 04 April 2019).
- Australian Association of Social Workers. (2010). **Code of Ethics**. Canberra: AASW. Retrieved from AASW, www.aasw.asn.au/publications/ethics-and-standards (Date of access 04 April 2019).

-
- Blakely, T. and D. Simmers. (2011). **Fact and Action Sheets on Health Inequities**. Public Health Association New Zealand. Available online at: <http://www.pha.org.nz/documents/fact-action-health-inequalities.pdf> (Date of access 05 March 2019).
- Can the Bumblebee Keep Flying?. (2003). International Monetary Fund, May 1, 2003, <http://www.imf.org/external/pubs/nft/2003/sweden/index.htm> (Date of access 06 April 2019).
- Council on Social Work Education (2008). Educational Policy and Accreditation Standards. Retrieved from <http://www.cswe.org/Accreditation/2008EPASDescription.aspx> (Date of access 03 April 2019).
- http://www.who.int/social_determinants/thecommission/finalreport (Date of access 01 April 2019).
- National Association of Social Workers (NASW) (2008). **Code of Ethics of the National Association of Social Workers: Ethical Principles**. Washington, DC: Author. Retrieved from <http://www.socialworkers.org/code.asp> (Date of access 05 April 2019).
- National Association of Social Workers (NASW). (2011). Retrieved from <http://www.naswdc.org/practice/default.asp> (Date of access 05 March 2019).

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Mutlu, M. D., (2019) "Comparing Managerial Leadership in Knowledge Intensive Context: How Leadership Skills and Styles Differs among Organizational Levels?" Vol: 2 Issue: 5; pp: 149-160

Anahtar Kelimeler: Liderlik, Yöneticiler, Bilgi İşçileri ve Bilgi Yoğun İş

Keywords: Leadership, Managers, Knowledge Workers, And Knowledge Intensive Work

Makale Türü Araştırma Makalesi

COMPARING MANAGERIAL LEADERSHIP IN KNOWLEDGE INTENSIVE CONTEXT: HOW LEADERSHIP SKILLS AND STYLES DIFFERS AMONG ORGANIZATIONAL LEVELS?

Bilgi Yoğun Sektörlerde Yönetimsel Liderliğin Karşılaştırılması: Liderlik Becerileri ve Tazları Yönetim Kademelerine Göre Nasıl Değişiklik Gösterir?

Mustafa Doruk MUTLU*

Geliş Tarihi / Arrived Date
07.04.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date
18.04.2019

Yayınlanma Tarihi / Published Date
02.05.2019

ÖZ

Günümüzün küreselleşmiş dünyasında, yenilikçi olmak birçok kuruluş için en önemli öncelik haline gelmiştir. Bilgi odaklı sektörler, rekabet eden ülke ekonomileri için daha önemli olmaya başlamıştır. Bu gelişmeler, "bilgi yoğun firmalar (BYF)" olarak adlandırılan yeni örgütlenme biçimlerinin yanı sıra "bilgi işçisi" olarak adlandırılan yeni bir çalışan türü ortaya çıkarmıştır. Bu tür çalışanlar beyin güçlerini kullanır ve çoğunlukla fiziksel görevlere dayalı olan el işçiliğinden farklı bir yaşam şekli olarak düşünerek geçimlerini sağlarlar. Bilgi işçileri genellikle bilgi yoğun firmalarda çalışırlar. Ayrıca teorik ve analitik becerilerini karmaşık sorunlara yaratıcı çözümler bulmak ve yeni ürün veya hizmet geliştirme süreçlerindeki belirsizliklerle başa çıkmak için kullanırlar. Ayrıca, bilgi işçilerinin ortaya çıkardıkları yeni bilgileri ve ürünleri, kurum içinde ve dışında çoğaltmak kolay değildir. Bu sebeple bu bilgili çalışanlar bilgi yoğun kuruluşların en değerli kaynaklarıdır. Konularında uzman olmaları, bilgi çalışanlarına işlerinde özerklik ve kontrol gücü verir. Bu açıdan bakıldığında bilgi yoğun ortamlarda geleneksel yönetim yaklaşımları ve yöneticilerin liderlik stilleri sorgulanır. Bu nedenle, çağdaş bilgi odaklı organizasyonların niteliği ve değişen odakları, üst düzey yöneticiler için yeni liderlik becerileri ve stilleri ve ortaya çıkarmıştır. Hem yöneticiler hem de bilgi çalışanları ile yapılan görüşmeler, bilgi yoğun firmalara liderlik yapan yöneticilerin örgüt kademelerine bağlı olarak, farklı liderlik beceri ve tazlarına sahip olmaları gerektiğini göstermiştir.

ABSTRACT

In today's globalized world, being innovative has become a top priority for many organizations. The knowledge-oriented sectors have started to gain much power and attention for the competing economies. Such developments give rise to new form of organizations named as "knowledge intensive firms (KIFs)" along with a new type of employee called as "knowledge worker." Such workers use their brain power and think for a living unlike manual workers whose work is mostly based on physical tasks. Knowledge workers are generally work in knowledge intensive firms and use their theoretical and analytical skills to find creative solutions to complex problems and dealing with uncertainty of knowledge creation through new product or service development. In fact, the new knowledge and the products they create is not easy to replicate both inside and outside of organization. These workers are the most valuable assets of knowledge intensive organizations. Being expert and skillful gives knowledge workers the autonomy and control power on their job. Traditional approaches and leadership styles of managers are questioned and not welcomed in such settings. Therefore, the changing focus and the nature of these contemporary organizations unearthed new leadership styles and approaches for the executive officers. Interviews with managers and knowledge workers revealed that different managerial skills and leadership styles are favored depending on the organizational levels of managers doing leadership in knowledge intensive setting.

* Öğr. Gör. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, doruk.mutlu@bozok.edu.tr

1. INTRODUCTION

This paper investigates the leadership skills and styles of managers of knowledge workers. Hence, it focuses on the questions of how skills and styles of managers doing leadership differs between operational (project), middle and top (senior) levels in a knowledge operational (project) levels and middle levels in a knowledge intensive organization and how the leadership of managers perceived by both knowledge workers and managers themselves.

When it comes to leadership in organizations the importance and the influencing role of the context is stressed by the researchers (Bryman, Stephens and Campo, 1996:353). Existing research on managerial leadership in knowledge intensive context has contradictory results and arguments in operational and project level leadership. While one side of researchers underlined the facilitator role of managers the other side emphasized the participating act of leaders. Alvesson and Sveningsson (2003a:359) argued that the facilitating leadership of managers consists of mundane acts such as listening employees and engaging in informal chats. As such, they even questioned whether leadership is necessary in knowledge intensive settings. On the other hand, other scholars underscored that, managers need to understand and capable of some technical aspects of knowledge work and involve in operational processes. To put it another way, they stressed the hands-on leadership towards knowledge workers without having directive control. So that managers can foster knowledge sharing and gain credibility from knowledge workers for leading (Monsted, 2003:1, Trevalyan, 2001).

Hving such conflicting findings in literature, this research aims to further investigate the field by looking at the leadership skills and styles of managers based on their positional levels. In effect, there is not much investigation in the literature in terms of the leadership skills and styles of managers and how these roles and styles diverges based on the low, middle and top levels in knowledge intensive organizations.

In this research, perceptions of participants deemed essential and thus a qualitative approach is taken into account (Bryman et.al, 1996:1021). To this end, in this study through using semi-structured interviews, the main purpose is to explore imperatives of managerial leadership and gain rich insights about its importance in knowledge intensive setting (Bryman, 2008). Therefore, the findings can contribute to the existing contradictory debate in leadership in operational project-based levels while addressing the gap in middle and top position levels.

2. LITERATURE REVIEW

2.1. Leadership, Management and Managerial Leadership

The leadership domain has become a contradictory concept (Clegg, Kornberger & Pitsis, 2008), Hughes and his associates argue that these contradictions occur because of the complexity of the concept of leadership including a leader, followers and a situation (Hughes, Ginnett & Curphy, 2009). There are numerous definitions of leadership and it is argued by researchers that these definitions will grow Yukl (2010). However, according to Stodgill (1974) "influence" is a consistent pattern of many definitions of leadership. Besides leadership is seen as a process occurs in a group context and involves goal achievement. As a result, accepting leadership as a slippery concept, it can basically be defined as a process whereby an individual influences a group of people to achieve shared goals (Northhouse, 2007).

What is more, it is also essential to underline the tendency to distinguish the terms of leadership and management. While leadership is more about countering the old patterns and creating and/or thriving for the new beliefs and actions, management is named as responsible for maintaining stability (Alvesson & Sveningsson, 2003c:1435). As a result, it can easily be inferred that according to these views a leader becomes an inspirational while a manager is a ponderous bureaucrat. However, it is crucial to understand the importance of management and acknowledge the truth of effective leaders as individuals who are also good managers.

2.2. KIFs, Knowledge Work and Knowledge Workers

The new technological developments, the coming of postmodern society and increasing need for new knowledge creation in highly competing sectors signalize the change in core dynamics of competition towards innovation and creativeness (James, 1997). Furthermore, competing for innovation in highly developed technological environments and knowledge intensive sectors require a different type of agencies called knowledge intensive firms and skillful experts named knowledge workers (Drucker, 1993; Donnelly, 2004).

Knowledge intensive firms are companies, where most of the work are performed by well educated, qualified employees Alvesson (2000:1101). The main intention of these firms is to produce qualified products and/or services through generating and using new knowledge (Kärreman, Sveningsson, Alvesson, 2002:70; Blackler, 1996:1021). In addition, the nature of work in these firms is different and includes theoretical knowledge, creativity and use of analytical skills defined as knowledge work (Frenkel, Korczynski, Donoghue and Shire, 1995:773). The tasks of knowledgeable employees involve dealing with complexity and uncertainty Donnelly (2004:78). Therefore, the basic difference between KIFs and other firms is the intellectual nature of work, which draws on mental abilities, embrained knowledge and underlines complex problem solving rather than physical skills, and embodied knowledge (Karreman et al., 2002:70; Robertson & Swan, 2003:831). Management, computer and engineering consultancy companies, accountancy firms, law firms, R & D units, high tech companies and advertising agencies can be given as an example of knowledge intensive firms (Alvesson, 1995).

Knowledge workers are highly educated and have esoteric expertise in one or more specific area (Donnelly, 2004:78; Robertson & Swan, 2003:831). Moreover, their skills, knowledge and expertise are hard to attain, thus knowledge workers are seen as most valuable assets particularly by employers of KIFs (Reed, 1992:55). Moreover, in the literature, it has been argued that because knowledge workers generally work in uncertain conditions and cope with ambiguity, controlling knowledge workers through traditional ways such as procedures or performance measurements can cause damaging results for organizations (Alvesson, 2004; Robertson and Swan, 2004:123). Thus, it can be understood that knowledge workers have considerable autonomy and freedom in their tasks (Robertson and Swan 2004:123; Clegg et al. 2008).

2.3. The Importance of Knowledge Sharing and the Rhetoric

Facilitating and encouraging knowledge sharing is one of the most critical tasks of managers in knowledge intensive organizations because of the creation of knowledge (Edwards, 2007: 64). What is more managers need to focus their attention on the knowledge workers` tendency of keeping best ideas secret. Knowledge means power and it is not easy to share it yet there should be an effective flow of knowledge in organizations to foster knowledge creation and innovation (Monsted, 2003:1; Edwards, 2007: 64). Thus, leaders need to manage this tension smoothly. What is more, it is also essential to ensure effectivity of physical and virtual channels. Face-to-face knowledge sharing is more effective than entering ideas into a database. Thus, besides providing necessary technological conditions leaders of the knowledge workers need to find ways to increase knowledge sharing through personal and informal channels (Dubrin, 2007).

Moreover, besides knowledge sharing, particularly in-service oriented businesses rhetoric is also seen as essential in knowledge work. According to Alvesson (2001:863) "The notion of rhetoric does not simply mean persuasive talk and being in some kind of an opposition to "reality" or "truth", but refers to elements of argument and persuasion which may, or may not be backed up by "facts". Knowledge work involves complexity, chaos and uncertainty on the other hand clients may not be ready to appreciate the uncertainty and look for solid outcomes. However, it is often difficult to measure the value of outcomes and value of knowledge work. Therefore, rhetorical skills of both managers and knowledge workers can be crucial for the accomplishment of knowledge work and maintaining relationships with clients (Alvesson, 1993:997).

2.4. Leadership Skills and Styles in Project Settings

Existing research on leadership in knowledge intensive operational settings includes contradictory findings of leadership. One side mainly argue that the role of managers is more about being facilitator and providing the right conditions for knowledge workers to perform to gain competitive advantage and reach determined targets (Newell et al. 2009). The other side, on the other hand, underline the importance of involvement of managers on knowledge work processes when it is needed (Trevelyan, 2001). Below these contradictory findings in literature will be discussed.

2.4.1. Leadership Skills and Competencies

In a study conducted in knowledge-based research and development unit of an organization, the researcher come up with an idea that managers roles are fairly mundane. Further they claimed that being sympathetic, listening and engaging in informal talks are the central managerial competencies (Alvesson & Sveningsson, 2003a:359). However, in contrast with the arguments above, some other researchers argued that managers of knowledge workers can go beyond just being a listener or informal chatter. In fact, in some knowledge creation focused settings managers` understanding the

technical aspects of the knowledge work and involvement in the operational processes can be really crucial (Davenport, Jarvenpaa & Beers, 1996:53). More to the point, the essence of managers' communicative abilities were underlined so that managers can foster knowledge sharing through using their social capabilities. Otherwise, the tacit knowledge may not be transformed into explicit knowledge and the management deliberately may be kept in the dark by knowledge workers and may turn into just a barrier for the organization (Monsted, 2003:1).

2.4.2. Laissez-faire (hands-off) vs Participative (Hands-on) Leadership

The facilitator role of managers can be correlated with a laissez-faire style of leadership in leadership literature (Davenport et al., 1996:53). The laissez-faire view supports that knowledge workers should be allowed to design and lead their own work. In other words, this view suggests managing knowledge work processes in a hands-off manner (Davenport et al. 1996:53; Scarbrough 1999:5). Hence, the leadership in KIFs is not seen as salient (Alvesson, 2004). It is argued that managers' role is about providing sufficient environment and preparing the right conditions for knowledge workers for attracting them to work in their organization and help them to increase their performance to survive and strengthen competency (Newell et al., 2009). In this type of context some researchers even question whether there is a need for management and its leadership (Alvesson and Sveningsson, 2003a:359; Alvesson and Sveningsson, 2003b:961).

In contrast, other researchers have stressed on the importance of managers' involvement in operational knowledge work by other researchers (Trevalyan, 2001; Mintzberg, 1998:140). In her research on academic research scientists and their managers, Trevalyan (2001) found that although scientists as knowledge workers do not want a directive style of leadership from their managers, they also do not favour passive facilitator type laissez-faire leadership (Lewin et al. in Trevalyan, 2001). In other words, according to the Trevalyan's survey knowledge workers want participation from their leaders but not for giving direction and lowering their autonomy instead for knowledge sharing, discussion. This, participative style of managerial leadership necessitates diffusion of knowledge and providing help to knowledge workers if necessary (Trevalyan 2001; Hughes et al. 2009).

2.5. The Skills and Styles of Middle Managers

In knowledge focused organizations distinct from operational levels, managers in middle levels have less expertise on the specific processes of project-oriented knowledge work. These managers often find themselves in a position of leading people who knows more than themselves. In these situations, the roles that managers play and leadership styles that work may likely to be different.

2.5.1. The Key Skills of Middle Managers

It is argued that, managing on a larger scale and going up the ladder of the knowledge driven organization requires focusing on the relationships with knowledge workers and project leaders rather than mastering the different dynamics of complex projects (Beever, Petterson, Rotz and Vlax, 2010). Because in knowledge intensive context it is not easy for managers to gain credibility through expertise and it may take prolonged time and excessive effort to master the details of each project (Monsted, 2003:1). Thus, middle level managers need to find other ways such as practicing executive image and project confidence, develop abilities to see the big picture and mastering ways to enabling things happen through people (Wallace 2015; Wallace and Creelman, 2015).

2.5.2. Transforming from Specialist to Generalist Leadership

As mentioned above, there is a contradiction in literature in terms of appropriate leadership style in knowledge-based project work and some researchers argue that participation into operational knowledge work processes may bring value to the projects. What is more, it is stressed that specialist styles and helpful expertise may help managers to gain credibility towards knowledge workers (Trevalyan, 2001). However, in middle levels it is too difficult to advance the technical issues in larger bunch of projects. Therefore, it is advised that in middle levels the leadership style needs to transform into a more generalist style. Generalist leaders give weight to build trustworthy and sincere relationships with their subordinates so that they can gain credibility and inspire people to find the answer themselves (Wallace and Creelman 2015; Wallace 2015).

2.5.3. Leadership Skills and Styles at Top Management Level

The main purpose of this study is to understand what leadership skills and styles are expected from managers of knowledge intensive firms. Additionally, in this research project top management was defined as the chief executive officer of an organization. When it comes to strategic management in

knowledge intensive firms little has been done to investigate top management issues in this knowledge-based context (Greenwood et al., 2005). In particular there is a room for qualitative deep investigation about required leadership skills and styles at top level of an organization. The main responsibilities of top managers is to set the strategic direction of the company and foster technological pathway (Mintzberg, 1979) and ensuring whole organization's effectiveness (Hambrick,1989). Such skills are included in strategic leadership framework (Green, 1995). Apart from this Nord and Tucker (1987) found that managing conflicts particularly during project implementation processes is also crucial for top managers.

3. RESEARCH DESIGN AND METHODS

3.1. Research Objectives

The previous research on leadership skills and competencies has focused upon the science life sector and the academic research scientist; therefore, suggestions have been made for further research to undertake the subject of leadership skills of managers in different contexts (Alvesson and Sveningsson 2003b:961; 2003c; Trevalyan 2001). Thus, as a different context, engineers as highly skilled and educated knowledge workers and their managers can be investigated for the aim of understanding how knowledge workers and managers themselves perceive the leadership skills and competencies of managers in both project (operational) and middle levels in each levels of the organization. In this respect, this research aims to examine the following aspect: What are the central leadership skills and styles in operational and middle levels from both knowledge workers and managers perspective?

3.2. Research Design and Methods

A single exploratory case of an engineering company is chosen for this research. This research involves in-depth and detailed analysis of a single case. Semi structured interviews were used in the case study research to gain rich understanding about the phenomenon investigated Yin (2009). In this research, the interviews were face-to-face and useful to obtain information, feelings and opinions (Hair, Money, Samouel and Page 2007; Mathews and Ross 2010). Ten interviews were conducted in total. Three of them (1 manager and 2 design engineers) were working in department A, five of them in department B (1 manager and 4 Engineers) including one middle level manager and the CEO of the company.

3.3. Case Selection

This case organization (XYZ) is an affiliated company of Turkish army forces. In present research the focus was on two knowledge intensive departments (A&B) of the XYZ. Department A was a wiring harness design unit of the XYZ. There were 3 people (1 manager and 2 design engineer) working in this department and their job was mainly consisting of deskwork.

In Department B, there were 8 people working, including the manager, electrical and electronic engineers, and support unit experts. In addition, with technicians the total number of workers was more than ten. This unit was responsible for electronic security system applications for the customers and business partners of the company. What is more compared to department A, department B was more customer focused and the engineers were working in the clients` fields.

XYZ also have a middle manager who bridges the knowledge intensive departments with top management. Middle manager is also responsible for coordination of multi-level projects. In addition, present research also involves interviews with chief executive officer who embraces the organization as a whole and deals with the strategic issues.

3.4. Data Presentation

There are three sections in this part. The first section involves presentation of the research findings from two different operational level departments of XYZ. The main aim is to underline both knowledge workers` and management's perspectives on the leadership styles of managers and understand what kind of managerial skills are essential in operational levels. The second part will introduce the perspectives on managerial competencies and leadership style of middle managers in a knowledge focused context. Finally, the third phase includes the chief executives' views in terms of leadership skills and styles that are appropriate for senior levels.

3.4.1. Managerial Competencies and Leadership Styles in an Operational Level

The interviews with knowledge workers showed that the key managerial competencies are having a specialist expertise as well as sharing knowledge with knowledge workers and involving in problems solving when it is needed.

"It would be good if there is a person who has vast knowledge and share his/her knowledge for our development" (Engineer 2A)

"Leader is important for the managing internal communication and interaction of employees otherwise the department would be more individualistic and everybody pay attention to only their job and responsibilities." (Expert 1B)

"Leader is necessary. A person who can provide good work conditions for us, can keep us away from unnecessary tasks and capable of guiding us in turbulent times. There is also need for a person who can stand behind and support his/her team when we face a problem" (Engineer 1A)"

"Finding solutions to the problems is the main one when employees find themselves in a difficult situation while interacting with customers. Meanwhile technical help is also very crucial." (Engineer 1B)"

Moreover, in departments that are engaging in project-oriented knowledge work in client firms managing relationship with customers and negotiating effectively with client firms are perceived as highly important. Therefore, the communicative and rhetorical skills of managers are perceived as crucial skills to build healthy relationships with clients.

"One of the strategic responsibilities of mine is managing relationships with customers. I know the customers caress me. Because, there isn't any discrimination between them. It is also important to maintain process of effective communication. The customer should trust you. At this point it is crucial to show the right way with persistence and patience and make them understand that you care their problem as much as they care. Therefore, it is important to empathize with them and gain their trust." (Manager B)

"There is a need for leader, otherwise it would be difficult to find new customers and managing the relationships with these customers" (Expert 2B)

"In negotiations processes and particularly in reconciliation processes with customers leadership skills become prominent" (Engineer 1B)

Moving on to the leadership style in project level participative (hands-on) style leadership is mostly supported and managers' involvement in operational knowledge work processes and assisting knowledge workers more like a consultant rather than a directive leader is seen as appropriate and style of leadership for orchestrating knowledge-based project work.

"However, I think there should be some level of control and involvement for caring. Without direct control involvement is needed for knowledge sharing and communication" (Engineer 1A)

"I think the manager should be a good communicator and avoid from discrimination among employees while making workers feel that you are with them" (Manager B)

"In our department control is more related with communication. Our manager does not bring us to book he knows what is going on. As a result, because the communication level is high in our department our manager knows which decisions are going to taken and when" (Engineer 1B).

3.4.2. Managerial Skills and Leadership Styles of Middle Managers

The interviews with project managers in operational levels and the middle level revealed that building strong relationships with subordinates and being supportive are highly important for middle managers.

"Having good relationships with people around you is essential to be eligible to empower and coordinate them...Building trustworthy and sincere relationships is important otherwise you cannot create synergy" (Mid Manager)

"The upper manager needs to speak the same language with me. I mean mutual understanding is fundamental. On top of this, he needs to give support to deal with the problems that I cannot solve myself" (Manager B)

Moreover, problem solving skills and ending problems before they create chaos are also underlined as essential competencies for middle level managers in knowledge intensive context.

"When the big problems occur, you need undertake a protective role as an umbrella. As a middle manager you need to manage the tension, lower the stress and give support to overcome the problems before they bigger and become the issue for top management" (Mid. Manager.)

"When you encounter with critical issues it is important (for middle managers) to determine and fix the problems" (Manager A)

The consultation with managers unearthed that middle managers capability to transform operational information into picture that senior managers can make sense is the final vital competence of middle managers in knowledge intensive context.

"The project managers see things in terms of technical aspects and aim to finish the tasks effectively. On the other hand, top management interested in profitability and productivity. As a manager you need manage the tension between upper and higher levels and you need to become a translator and/or transformer channel for the information flow between these two levels" (Mid. Manager)

As can be understood from the data provided above, distinct from operational levels, middle level managers need to built supportive long-lasting relationships, they also need to foresee the crisis within the organization and end it before it leads to chaotic problems within the organization. Finally, they need to bridge low and high levels of organization and also coordinate the project-oriented departments.

3.4.3. Managerial Skills and Leadership Styles of Top Managers

The discourses of the chief executive officer and the perceptions of project and middle managers on necessary skills of top manager indicated two crucial skills for managing people and the organization.

First of all, the interviews with the chief executive implied that he is aware of how to manage knowledge workers and even knowledge worker managers. In fact, for him managing is not about telling what to do in detail instead it is more about managing more strategic issues. Therefore, the first necessary skill is more about determining the vision and imposing this on to the people for implementation.

"Never tell people what to do in detail instead the top leader must identify the company policy, goals and strategies and impose them on the leaders at lower levels." (Top Manager)

Secondly, as a top manager managing managers of knowledge workers involve mostly reconciling, conflict and anger management skills.

"People who have come to this level are all very special with their own ambitions. In addition, each of them has their own personal and career goals. In fact, they are all highly skilled, highly educated, smart and experienced in their fields. For the success of our company, it is necessary to ensure that these individuals cooperate individually for the common interests of the company while at the same time achieving their own goals. At this point, ambitions are clashing but if you don't act together the ship is taking water... According to the situation, every 3 to 5 years, the company's strategic goals and plans are reorganized. At this point, the preparation of strategic goals and plans together is important for imposing such targets to the managers...In addition the ability to convince at first is very important. These conflicts need to be moved in the direction of the interests of the company. You need to convince the manager that you are wrong or unfair, and if you can't do that, it's hard for you to manage these people. At this point you need to run the appreciation and reward mechanism. Besides, communication skills, experience and education can also play an important role...In fact, you need to be very careful about the way you talk, the tone of it and the words you use. Because, such people can easily find jobs in the industry. This situation needs to be managed in a multi-level manner. You're going to make your own position. You have to make them feel how important you are to them before you offend them. Besides, as I said at the beginning, to be calm and convincing are very critical skills. When you get angry, you shouldn't burst with anger, you can overcome a lot of things when you think for a while and call that person to talk about the issues once again. The top manager does not have to work actively all the time. He needs to take time to think about how to direct people to strategic goals. (Top Manager)

"When you look at the top manager he is a professional and cold-blooded person. He worked on projects and knows how to empathize with people. You are very comfortable with it in terms of communication (Middle Manager).

The interviews with managers and the chief executive himself unearthed that comparing to operational and middle level managers, the main role of top managers is to see the organization as a whole and they need to have strategic leadership style. In other words, the chief executive officer needs to follow developments in the global sector and determine the vision and so the strategic direction of the company. As a result, they deal with macro level issues both inside and outside the organization.

“As a chief executive officer, I carry the vision of the company to grow, to increase profits, sales and number of the personnel, to get new customers, to increase the level of technology and strengthen the company’s position in the sector.” (Top Manager)

“Leadership is about mobilizing people for the same goal and to maintain this leadership until they reach that goal. Growth, profitability and satisfaction of all stakeholders are the primary targets of the company and the leader is the person who can take these goals” (Top Manager)

“My manager must be aware of all developments in the defense industry. It is important to have whispers in the sectoral sense, to be aware of these issues, to have strategic information about the market and specific jobs. As a result, such aspects remain empty when you focus on operational business.” (Manager A)

“I expect more visionary and more organizational views from top management. What happens to this company in 10 years? What will be the changes and developments in the world? These issues need to be investigated.” (Manager B)

Tablo 1: Managerial Leadership Matrix in Knowledge Intensive Context

	Operational Project Managers	Middle Managers	Top Managers
Managerial Skills (Towards Leading Knowledge Workers)	<ul style="list-style-type: none"> • Having Specialist expertise and sharing this knowledge • Ability to deal with complex technical problems when it is needed • The rhetorical and communicative skills to effectively manage client relationships 	<ul style="list-style-type: none"> • Building sincere and trustworthy relationships with knowledge workers and project managers • Ability to see the big picture in the sector and future directions of project work • Supporting project managers to solve complex problems when it is needed. • Knowledge translator and transformer between operational and senior levels 	<ul style="list-style-type: none"> • Imposing the vision to other people working in the organization. • Ability to reconcile • Between managers regarding organizational issues and goals. • Managing conflicts • Anger Management Skills when negotiating with middle and project managers
Leadership Style (In Knowledge Intensive Context)	<ul style="list-style-type: none"> • Participative and specialist style of leadership • Directive and autocratic styles are not appropriate in knowledge intensive organizations 	<ul style="list-style-type: none"> • Transformational and Generalist leadership style. • Specialist style of leadership often not welcomed in middle levels 	<ul style="list-style-type: none"> • Strategic Leadership Style • Vision and strategic direction-oriented leadership

4. DISCUSSION AND CONCLUSION

The main aim of this study is to examine the required managerial skills and leadership styles in operational, middle and top levels of a knowledge intensive firm. This section will discuss the findings about vital skills and leadership styles of managers in all levels respectively.

Interviews in operational departments of XYZ revealed that understanding technical process of knowledge work to contribute to knowledge sharing and problem solving is perceived as one of the important managerial skill. When engineers were asked about the necessary leadership skills, the

leading themes in both departments were being communicative, having adequate knowledge and sharing this knowledge for the support and development of knowledge workers. These findings were in line with the claim of Monsted (2003:1) which implies that the leaders of the knowledge workers have to understand the technical language to foster knowledge sharing and to gain credibility.

Moreover, the remaining findings of this study contributes to the existing theory. The data shows that problem-solving skills of managers are also seen as crucial managerial competencies. As mentioned in the literature review part, existing theory includes two contradicting point of views on managerial roles and leadership styles for knowledge-based project work in operational levels. One side argued that the main leadership roles of managers are mundane, such as informal chatting, being cheerful and particularly listening others (Alvesson & Sveningsson, 2003c:1435). In contrast, the other researchers underline the importance of having technical knowledge and contributing to knowledge sharing (Trevalyan, 2001; Monsted, 2003:1). In addition to these existing findings, this study revealed the importance of problem-solving skills as leadership competency in operational levels. Dealing with problems and ambiguity sometimes can even be extremely challenging for knowledge workers to settle a matter. In these circumstances, technical skills, intellectual capabilities of managers can assist knowledge workers. As a result, findings revealed that managers also need to have capabilities for problem solving when necessary.

Alvesson (2001:863) argued that rhetoric is one of the most crucial parts of the knowledge work and using these skills were the responsibility of both knowledge workers and managers to develop relationships with client firms (Alvesson, 1993:997). However, the interviews with the manager and knowledge workers in client focused department (B) of XYZ unearthed that managers` negotiating and convincing skills towards client firms are also perceived as a vital managerial competency particularly when the unexpected problems occur. To this and it could be said that, at least for department B, the use of rhetoric to convince the clients and maintain the relationship with them is more on the managers` shoulder.

Finally, the appropriate leadership style in operational project setting supports Trevalyan`s (2001) argument that leaders should understand and be involved in the processes and interact with the knowledge workers without having direct control on them. On the other hand, contradicting with the arguments that see the role of managers as facilitating the knowledge work processes and which underlines the passive, hands-off (*laissez-faire*) leadership (Alvesson 2004; Robertson & Swan 2003:831).

Moving on to the managerial ingenuities and proper leadership approach in middle levels, the gathered data signals the value of building strong and trustworthy relationships with subordinates to gain credibility and to lead. What is next, it is also revealed that having thoughts about the future directions of the projects and being able to see the big picture in the sector are the vital abilities that the middle managers need to have. Having these results in hand, it can be said that Wallace and Creelman`s (2005) arguments are in line with these findings.

One interesting finding of this study is the importance of being supportive and solving problems when it is needed are also seen as vital in middle level as in operational level. Thus, it could be said that in a setting where ambiguity and complexity is present to be eligible to deal with problems ,that these factors create, is the most powerful way of gaining credibility in target related levels of a knowledge intensive organization.

The additional contribution of this study is the both translator and transformer role of middle managers between lower and higher level of the hierarchy. Newell and her associates (2009) argued the background knowledge and expertise of the senior managers is often not enough to understand the knowledge created in projects. However, they also stress the significance of spreading this knowledge throughout the organization and particularly in senior levels. This research shows that the translation of information and transformation of the new knowledge created in projects into an understandable picture throughout the organization, is undertaken by middle management. To this end it can be understood that middle managers play vital role for both organizational learning and startup innovation particularly through convincing managers in senior levels.

Lastly, the findings support the view of generalist leadership style, which mainly focuses on relationships and coordination of the knowledge-based projects rather than trying to master each

project, is a supported style of leadership in middle levels. (Wallace and Creelman 2015; Wallace 2015).

When it comes to the top-level leadership, the crucial skills for leadership is firstly about creating a vision for the organization and being able to impose it to the whole organization. In other words, seeing the organization as a whole and determining its strategical direction is perceived as a skill for top managers to lead the company. Such findings are in line with the arguments and findings of

Mintzberg (1979) and Hambrick (1989). Interestingly, comparing to the other type of organizations, top managers are seen as less powerful and directive. In other words, instead of easily giving orders to the middle and operational project managers they need reconcile and negotiate with them to be in line with the company's vision and current direction. Besides, in order to do this, chief executive officers need to have convincing skills along with conflict and anger management abilities. So that they can effectively negotiate with managers and hold the organization in line (Nord and Tucker, 1987). When it comes to determination of the appropriate leadership style at the top, findings of this study signify strategic leadership style for chief executive officers to effectively manage the organization as a whole (Green, 1995).

To conclude, managers of each levels need to prepare themselves to deal with complex problems and develop their communication and convincing skills for the relations with clients. In addition is vital for managers to be aware of the necessary managerial leadership skills in their working levels to gain credibility within the expert oriented company. Having these competencies and approaches in hand managers' presence and leadership seems still important even in knowledge worker dominated postmodern organizations.

This finding shows that the expected leadership styles are different in all levels of the organization. The specialist and participative leadership preferred in operational levels, more generalist leadership is expected from managers in middle levels and strategic and visionary leadership.

5. REFERENCES

- Alvesson, M. (1993). Organizations as rhetoric: knowledge-intensive firms and the struggle with ambiguity. *Journal of Management Studies*, 30(6), pp.997-1015.
- Alvesson, M. (1995). Management of Knowledge-intensive companies. Berlin: de Gruyter.
- Alvesson, M. (2000). Social Identity and the Problem of Loyalty in Knowledge-Intensive Companies. *Journal of Management Studies*, 37(8), pp. 1101-1124.
- Alvesson, M. (2001). Knowledge work: Ambiguity, image and identity. *Human Relations*. 54(7) pp. 863-886.
- Alvesson, M. (2004). Knowledge work and knowledge-intensive firms. Oxford: Oxford University press.
- Alvesson, M. and Sveningsson, S. (2003a). The great disappearing act: difficulties in doing "Leadership". *The Leadership Quarterly*, 14(2003), pp. 359-381.
- Alvesson, M., & Sveningsson, S. (2003b). Good Visions, Bad Micro-management and Ugly Ambiguity: Contradictions of (Non-) Leadership in a Knowledge-Intensive Organization. *Organization Studies*, 24(6), pp. 961-988.
- Alvesson, M. and Sveningsson, S. (2003c). Managers Doing Leadership: The Extra-coordinatization of the Mundane. *Human Relations*, 56(12), p. 1435-1459.
- Blackler, F. (1996). Knowledge, knowledge work and organizations: An Overview and Interpretation. *Organization Studies*, 16(1995), pp.1021-1046.
- Beever, Charley Patterson, Anna Rotz, Greg Vlak, A. (2010). The Missing Link in Pharmaceutical R&D. Retrieved from http://www.strategyand.pwc.com/media/file/The_Missing_Link.pdf.
- Bryman, A (2008). Social Research Methods, Oxford: Oxford University Press.
- Bryman, A., Stephens, M. & Campo., C (1996). The importance of context: Qualitative Research and the study of leadership. *Leadership Quarterly*, 7(3), pp.353-370.
- Clegg, S., Kornberger, M. and Pitsis, T (2008). *Managing & Organizations: An Introduction to Theory and Practice*. London: Sage.

- Davenport, T., Jarvenpaa, S., & Beers, M. (1996). Improving Knowledge Work Processes. *Sloan Management Review*, 37 (Summer 1996), pp. 53-65.
- Donnelly, R. (2004). How "free" is the free worker? An investigation into the working arrangements that is available to knowledge workers. *Personnel Review*, 35(1), pp. 78-97.
- Drucker, P. (1993). *Post-Capitalist Society* New York: HarperCollins Publishers, Inc.
- Drucker, P. (1999). Knowledge-worker productivity: the biggest challenge. *California Management Review*, 41(2), pp.79-94.
- Dubrin, A.J. (2007). *Leadership*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Edwards, T. (2007). A critical account of knowledge management: agentic orientation and SME innovation. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour Research*, 13(2), pp. 64-81.
- Frenkel, S., Korczynski, M., Donoghue, L., & Shire, K. (1995). Re-constituting work: Trends towards knowledge work and info-normative control. *Work Employment Society*, 9(4), pp. 773.
- Fincham, R. (1999). The Consultant-Client Relationship: Critical Perspectives on the Management of Organizational Change. *Journal of Management Studies*, 36(3), 335-351.
- Green, S. G. (1995). Top Management Support of R&D Projects: A Strategic Leadership Perspective. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 42(3), 223-232. <http://doi.org/10.1109/17.403740>.
- Greenwood, R., Li, S. X., Prakash, R., & Deephouse, D. L. (2005). Reputation, Diversification, and Organizational Explanations of Performance in Professional Service Firms. *Organization Science*, 16(6), 661-673. <http://doi.org/10.1287/orsc.1050.0159>.
- Hair, J.F., Money, A.H., Samouel, P. & Page, M. (2007). *Research Methods for Business*. New Jersey: John Wiley and Sons Inc.
- Hambrick, D. C. (1989). Putting Top Managers Back in the Strategy Picture. *Strategic Management Journal*, 10, 5-15. <http://doi.org/10.1002/smj.4250100703>
- Mintzberg, H. (1983). Structure in fives. NJ: Prentice-Hall, Inc.
- Hughes, R., Curphy, G. & Ginnett R. (2009). *Leadership: Enhancing the Lessons of Experience*, Sixth Edition. New York, NY: Published by McGraw-Hill/Irwin.
- James, S.C. (1997). Technological and Management Innovation as Partners for Economic Innovation. In: Soares et al., eds. *Strategies and Policies*, Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- Kärreman, D., Sveningsson, S. & Alvesson, M. (2002). The return of the machine bureaucracy: Management control and knowledge work. *International Studies of Management and Organizations*, 32(2), pp.70-92.
- Kimberly, J. R., Nord, W. R., & Tucker, S. (2006). Implementating Routine and Radical Innovations. *Administrative Science Quarterly*, 33(2), 314. <http://doi.org/10.2307/2393064>.
- Kotter, J.P. (2004). Managing+Leading=True Leadership. *Executive Leadership*, September(2004), pp. 8.
- Matthews B. & Ross, L. (2010). *The Research Methods*. Essex: Pearson Education Limited.
- Mintzberg, H. (1979). *The structuring of organizations*. London: Prentice Hall International Inc.
- Mintzberg, H. (1983). *Structure in fives*. NJ: Prentice-Hall, Inc.
- Mintzberg, H. (1998). Covert leadership: notes on managing professionals. Knowledge workers respond to inspiration, not supervision. *Harvard Business Review*, 76(6), pp.140-147.
- Monsted, M. (2003). New leadership roles toward knowledge workers. *LOK Research Conference, Middelfart, Forfatter: December 1-2, 2(2003)*. pp. 1-14.
- Mullins, L.J. (2002). *Management and organizational behaviour*. Essex: Pearson Education Limited.
- Newell, S. Robertson, M., Scarbrough, H. and Swan. J. (2009). *Managing Knowledge Work and Innovation*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Northouse, P.G. (2007). *Leadership*. London: Sage.

- Scarborough, H. (1999). Knowledge as work: Conflicts in the management of knowledge workers. *Technology Analysis & Strategic Management*, 11(1) pp. 5-16.
- Robertson, M., & Swan, J. (2003). Control - What Control? Culture and Ambiguity Within a Knowledge Intensive Firm. *Journal of Management Studies*, 40(4), pp. 831-858.
- Robertson, M., & Swan, J. (1998). Modes of organizing in an expert consultancy: a case study of knowledge, power and egos. *Organization*, 5(4), pp. 543-564.
- Robertson, M., & Swan, J. (2004). Going Public: The Emergence and Effects of Soft Bureaucracy within a Knowledge-Intensive Firm. *Organization*, 11(1), pp. 123-148.
- Reed Michael, (1992). "Experts, Professions and Organizations in Late Modernity", *Management Research News*, 15(5/6), pp.55 - 56.
- Stogdill, R. M. (1974). *Handbook of leadership: A survey of theory and research*. New York: Free Press.
- Trevelyan, R. (2001). The Paradox of Autonomy: A Case of Academic Research Scientists. *Human Relations*, 54(4), p.495-525.
- Wallace, W. (2015). Escaping the Expertise Trap. *Corporate America*, June, 23.
- Wallace, W Creelman, D. (2015). Leading People When They Know More Than You. Hbr.org. Retrieved from <https://hbr.org/2015/06/leading-people-when-they-know-more-than-you-do>.
- Yin, R. (2009). *Case Study Research*. London: Sage.
- Yukl, G. (2010). *Leadership in Organizations*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Feridunoğlu, İ. C. (2019), "Zygmunt Bauman Metinlerinde Sosyal Medya Ve Özgürlük Olgusu", Vol: 2 Issue: 5; pp:161-171

Anahtar Kelimeler: Bauman, Sosyal Medya, Özgürlük, Güvenlik

Keywords: Bauman, Social Media, Freedom, Security

Makale Türü Araştırma Makalesi

ZYGMUNT BAUMAN METİNLERİNDE SOSYAL MEDYA VE ÖZGÜRLÜK OLGUSU

Social Media and Freedom in Zygmunt Bauman Texts

İsmail Cem FERİDUNOĞLU *

Geliş Tarihi / Arrived Date
15.03.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date
29.04.2019

Yayınlanma Tarihi / Published Date
30.04.2019

ÖZ

İnsanın yeryüzündeki birkaç milyon yıla dayanan serüveni, günümüzden on bin yıl kadar önce tarımın başlamasına dek sakin çizgisini korumuş; ancak yeryüzü, daha sonra hareketli gelişmelere sahne olmuştur. Uzun sakinlik döneminden sonra yaşanan hızlı gelişmeler; özellikle, sanayi devriminin ardından artmış ve insanlar daha önceleri görülmemiş boyutlarda değişen yaşam tarzlarıyla karşı karşıya kalmış ve yaklaşık 50 yıl kadar önce üçüncü dalga olarak, servetlerini bilgiden ürettikleri Bilgi Çağını başlatmışlardır. Bu gelişmelere paralel olarak, internetin hızlı ve kapsamlı bir şekilde etkisini artırması, onu bir teknolojik yenilik olmanın ötesine taşıdı. Günümüzde internet; kültür, kimlik, siyaset ve ekonomi, alanı olarak tartışılmaktadır. Bauman, iletişim ve bilgisayar teknolojisindeki hızlı gelişmelerin, insanların yaşamlarındaki etkilerini alan çalışmalara yoğunlaşmıştır. Özgürlüğü toplumsal bir ilişki olarak ele alan Bauman, insanların kuruluş amacı iletişim olan sosyal medyayı, yalnız kendilerini göreceklere bir ayna olarak kullanıp, özgürlüklerini kendi kendilerine kısıtladıklarını ifade etmektedir. Bu bağlamda çalışmada Bauman metinlerinde sosyal medya ve özgürlük konuları ile ilgili içerik analizi yapılmıştır.

ABSTRACT

The adventure of man on earth, which dates back to a few million years, maintained its course till the beginning of agriculture about ten thousand years ago; however, the earth has witnessed rather dramatic developments thereafter witnessed Rapid developments that took place after a long quiescent period increased particularly following the industrial revolution, and people faced various life styles that they had never experienced before; and finally the Information Age, in which people make their wealth out of knowledge was started about 50 years ago as the third wave. In parallel with these developments effective enhancement in the impact of the internet in parallel with these developments has moved it beyond. The internet is argued to be a field of culture, identity, politics and economics. Bauman focuses on the studies addressing the impacts of rapid developments in the fields of communication and computer technology on human life. Bauman, approaching freedom as a social relationship states that people restrain their freedoms by themselves by using social media, purpose of creation is meant for communication, as a mirror where they can only see themselves thus restrain their freedoms by themselves. In this context, content analysis related to social media and freedom issues was made in Bauman texts.

1. GİRİŞ

Günümüzde bireyler, gündelik yaşamlarının en önemli bilgi unsuru haline gelmiş olan medya sayesinde, yaşamlarını yönlendirip, programlandırmaktadırlar. Medyanın gündelik yaşamda yoğun olarak kullanıldığı modern toplumlarda bireyler, artık e-maillerine bakmadan, gazete ve televizyona göz gezdirmeden güne başlamamakta, giyimini hava raporuna göre ayarlamakta, akşam etkinliklerini televizyon ya da sinemadaki programa göre yönlendirmektedir. Medya yalnızca bireysel gereksinimlere yön vermemekte, ayrıca toplumsal yaşamın önde gelen faktörlerinden olan siyasi, ekonomik, kültürel yaşamda da önemli roller oynamaktadır. Günümüz bireyi, dünyayı medya aracılığı

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Tirebolu İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, cemferidunoglu@hotmail.com

ile öğrenmekte, tanımakta, dünyadaki haber ve gelişmeleri medya kanalıyla almakta, bu doğrultuda kendi bütçesine yön vermekte, siyasal tercihlerinde bile medyadan etkilenmektedir. Medya, bilgilendirme dışında, bireylerin eğlence gereksinimini de karşılayan önemli bir faktör haline gelmiştir (Toruk, 2005: 480).

Yaşadığımız çağda, büyük bir hızla yaygınlaşan ve büyüyen medya aracı internet hem iletişim hem de bilişim alanlarındaki etkileriyle, tarihsel olarak yeni bir dönüm noktasını ve dönüşüm potansiyelini simgelemektedir. Artık internet, medyayı kapsayan, bu açıdan sanayi toplumunun geleneksel kitlesel medyasını aşan, yeni bir iletişim şekli haline gelmiştir (Nakilcioğlu, 2007: 6).

Son dönemde sosyal medya olarak tanımlanan internet tabanlı uygulamalar ile birlikte, yeni bir eğilim ortaya çıkmıştır (Vural ve Bat, 2010: 3351). Bu internet uygulamaları, kullanıcılar ve kullanıcıların hoşnut kalarak haberdar ettikleri kişiler aracılığıyla, başvuranlar arasında giderek daha yaygın bir etkileşim sağlamaktadır. Bu ortam; fotoğraf, video, metin ve medyaya ilişkin karışık oluşumlar içererek, çeşitlilik gösterir (Komito ve Bates, 2009: 233). Sosyal medya, zaman ve mekân sınırlaması olmadan (mobil tabanlı); paylaşımın, tartışmanın temel olduğu insana özgü bir iletişim şeklidir. Teknoloji, telekomünikasyon, sosyal iletişimin; sözcükler, görseller, ses dosyaları kanalıyla sağlandığı bir yapıya sahiptir. Sosyal medya, genel olarak, bireylerin internette birbirleriyle yaptığı diyaloglar ve paylaşımlardan oluşur ve bu ortamda sosyal ağlar ile toplu gruplar yer alır. İnsanlar, kurumlarını tanıtır, arkadaş ilişkileri kurar; ürün servis, fikir ve nesnelere ilişkin bağlılık gösterirler (Solis, 2010: 6). Sosyal medya en yüksek derecede paylaşımın gerçekleştiği, on-line medyanın yeni bir türü olarak fırsatlar sunduğu yeni fikirlerden biridir (Mayfield, 2010: 6). Geline bu noktada, bireyler çevreleriyle iletişimi dijital ağlarla gerçekleştirmektedirler. Karşılıklı konuşmaların, sohbetlerin yerini, elektronik ortamda yazışmalar almaktadır. Bu yeni bilgi üretme ve paylaşım ortamı, aynı zamanda sanal ortamda sosyal topluluklar oluşturmanın, örgütlenbilmenin ve harekete geçebilmenin yolunu açmıştır. Sessiz kitleler, sosyal medyayı yaşama, insanlara, aşka olan duygularını paylaşmak; sanatı ve edebiyatı kullanarak, siyasal söylemlere ağırlık vererek, sosyal eylemler planlayarak yeniden soluk almak amacıyla kullanılmaktadırlar (Kaplan ve Ertürk, 2012: 10).

Yoğun iletişim etkinliği, toplumda “her şeyin bilindiği” duygusu yaratarak, bilgi boşluklarının farkına varılmasını engellemekte ve bilgi kirliliğine yol açmaktadır. Kapitalist sistemin bilinçli olarak yarattığı ve küreselleşmesi için çaba harcadığı iletişim toplumu, bu olgulara yönelik teknolojiler tarafından manipüle edilmiş bir toplumdur. Geleneksel medyanın teknolojiyle yarattığı ortamın bir sonucu olarak kabul edilebilen iletişim toplumunun önüne, bu karmaşadan uzaklaşmak için alternatif olarak sunulan yeni medya ise insanı bilgisayar ekranı karşısında hareketsiz bırakarak bu akımın gücünü arttırmaktadır. Sosyal bir varlık olan insanın yüz yüze olması gereken iletişimini, bilgisayar ekranının arkasına çekerek sosyallikten uzaklaşmasını körükleyen internet aktarımlı sosyal medya, kendisini temsil eden imgesiyle var eden kişiye, sahte bir özgürlük alanı sunmaktadır (Acar, 2013: 204)

2. ZYGMUNT BAUMAN'IN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI

Polonyalı sosyolog ve filozof Zygmunt Bauman (1925-2017), postmodern felsefenin hem sosyoloji alanında uyarlanması hem de genel olarak teorik düzeyde sağlıklı bir biçimde değerlendirilmesini savunan yapıtlarıyla tanınmaktadır. Özgürlüğü toplumsal bir ilişki olarak ele alan Bauman, özgürlüğün göreceli doğasını, tarihsel süreçte üstün ya da zayıf güçler karşısında deneyimlenen bir ayrıcalık olarak açığa çıkarır.

2.1. İktidar ve Toplumsal İlişkiler

Günümüz sosyolojisinde önemli bir yeri olan Bauman, modernliğin açmazlarından yola çıkarak postmodernlik, etik ve belirsizlik doğrultusunda toplum ve değişimi tartışmalarını gerçekleştirmiştir. Modern toplumun açmazlarının, toplumun doğa benzeri şekilde yansıtılan Hobbesçu anlamdan değişik olduğunu ve önemli noktanın saf toplumsal düzen için otoriter yaklaşımların etkili kılınması değil, toplumda birlikte yaşamaya çalışan ve birbirinden farklı olan kesimlerin farklılıklarının, diğer kesimler için rahatsız edici olduğudur. Bu yaklaşım doğrultusunda yeniden tanımlamaya çalıştığı postmodernlik ve ilişkili olduğu etik anlayışın temelleri, *diğeri için olmak* genel kuralının temellerini oluşturmaktadır. İnsanlık tarihinin en büyük trajedilerinden olan Holocaust'ı yaratan etkenlerin modernliğin temel dinamiklerinden kaynaklanmasının bir rastlantı olmadığı saptaması ise, toplumsal düzeni aşırı denetlenebilirlik anlayışı ile bağdaştırmanın sonuçlarını göstermesi açısından önem kazanmaktadır. Toplumu bir örtünme operasyonu olarak ele alması ve bu örtünün belirsizlik tarafından işlevsiz duruma getirilmesinin, modernliğin düzen endişesinin başarısızlığını vurgulaması açısından yaşanan

dönemin toplumsal uygulamalarının neler olduğunun anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır (Kahraman, 2016: 394).

Bauman, Polonya'daki ilk yazılarından, İngilizce metinlerine ve “akışkan modernite/ liquid modernity” çalışmasına kadar; her zaman iktidarın bazılarını başkalarının pahasına hizmet ettiği yollara ışık tutarak, iktidarı ve gücü ortaya koymaya çalışmıştır. Odak noktası; küresel güç düzenlemelerinin etkisinin, samimi günlük ilişkilerimizi yürüttüğümüz yollarla ve sorumluluk sahibi olarak birbirimizle etkileşim kurma yöntemlerimizin merkezi olma yollarını göz önünde bulundurarak, gücün büyük ölçekli yapılarıdır (Bauman, 2003). Bauman, Michael Foucault gibi, iktidarın toplumsal oluşumlarla ilgili olarak birincil olduğunu ve her sosyal ilişkinin temel bir unsuru olduğunu kabul eder. Bauman'ın çalışmalarında, cinsiyet ayrımı iktidar ve ataerkilliğin bölünmeleri, hemen hemen kabul edilmezken (Bauman ve May, 2001); yüz yüze görüşmeler, kişisel özellikler ve kapasiteler yoluyla güç ilişkisinden çok, etik bir bakış açısıyla incelenir.

Düzen sorunu, Bauman'ın iktidar hakkındaki çalışmasının merkezinde yer alır. Modernitenin ortaya çıkışı, belirsiz bir şekilde kontrol altına alma ve hızlı toplumsal kargaşanın yaratılmasından korkulduğu için, insanlar tarafından mükemmel bir düzeni kurma girişimiydi. Bauman'ın modernliği yorumlaması; yapılandırmayı ve düzeni uygulamayı, kesinlik arayışı, yaratıcılığı kısıtlama ve insan olanağını kapatma olarak görülür. Douglas Kellner, Bauman'ın modernite kuramını eleştirir ve “modernliğin oldukça üniform bir anlayışı” olduğunu iddia eder. Kellner, Bauman'ın modernliği; sosyo-ekonomik, kurumsal, yapısal ve maddi belirleyicilerini gözardı eden; modernliği çelişkili bir alan durumuna getiren, modernlik aşamalarını ya da farklı modern düşünüş biçimi dizilerini kuramsallaştırmadığını belirtir (Best ve Kellner, 1998: 76).

Kellner ayrıca, Bauman'ın modernliğin olumlu kazançları hakkında, “demokratik katılım, haklar, dernekler ve sosyo-politik itiraz” konusunun fazla onaylanmadığını savunur (Best ve Kellner, 1998: 77). Ancak Kellner'in de belirttiği gibi Bauman, modernitenin kilit tanımlayıcı özelliklerinin birçoğunu aydınlatmaya hizmet eden, toplum ve kültürün organizasyon ve faaliyetlerinin merkezinde yer alan paradigmalardan altını çizen “ideal-tip” analizini sunmaktadır. Bauman'ın modernite analizindeki gücü, çağdaşlığın yorumlanmasının belirleyici özelliklerinden, içinde bulunduğumuz çağın benzersizliğine götüren değişim ve gelişimlerin çatışmasına ve eleştirel analizine olanak tanıyan güçten gelir. Bauman'ın elde ettiği şey, gerçekleştirilebilir mükemmel düzen için, bu arayışın insan dönük sonuçlarını ana hatlarıyla çizmektir. Bauman'ın bu noktadaki kaygısı, olası modernlik kazanımlarıyla değil, modern düzen kurmanın yaratıcı olasılıklarını kapatma yollarını vurgulamaktır; çünkü insan özgürlüğünü ve yaratıcılığını denetim altına almak ve sınırlamak isteyen çerçeveler ve kurallar konulmuştur. Bauman, ileri sürdüğü “İdeal tip” formunda, modern güce eleştiri getirerek, çağdaş olanla karşılaştırmayı ve daha ayrıntılı bir anlayış için temel sağlayan kapsamlı bir genel bakış sunar (Jacobsen, 2016: 206).

2.2. Özgürlüğün Toplumsal Kökeni

Bauman için etik ve insan özgürlüğü birbiriyle bağlantılıdır ve eskiden kaçınılmaz olan şeylerden özgürlüğe doğru insanlığın kurtuluşu sosyolojinin işidir. Bu, yalnızca o denli doğal görünenlerin sosyal kökeninin iyileştirilmesi yoluyla olur ve insanın kurtuluş olasılığını araştırmanın gerekliliğini gösterir (Tester, 2004: 20).

Bu açıdan, insan eylemlerinde akla uygunluğu arayan ve ayrıca ondan akılcı davranmasını bekleyen modernite için belirsiz olan ve Bauman'a göre “*aklın bahçesindeki yabancı otlar*” olan duygular, değerler, ahlak kavramları, akla vurulan zincirlerdir (Bauman, 2001: 12). Yasa koyucunun sembolleştirdiği düzenli dünya, akıl ürünüdür. Bunun için ussallaştırılmış etik bir dünyada sadece aklın sesi duyulmalıydı ve yalnızca aklın sesinin duyulduğu bir dünya etik bir dünyaydı. Sonuçta modern yaşamın ayırıcı niteliği olacak olan büyük fark ortaya çıktı: tüm ölüm-kalım seçimlerinin özü ve temeli olarak alınan akıl ile duygu arasındaki fark; tıpkı düzen ile kaos, uygar yaşam ile herkesin herkesi hedef aldığı bir savaş arasındaki ayrımlar gibi. Böylece, modernliğin diğer toplumsal alanlarda da ele aldığı düzenleme ya da ussallaştırma çalışmalarının bir devamı olarak, etik alanında da uygulamaya konulduğu belirgin olarak görülür. Buna ek olarak, Bauman'ın saptamasına göre, modernite diğer alanları ussallaştırdığı gibi etiği de ussallaştırır: “Etik de *Yasa* üzerine inşa edilmelidir ve etiğin ötesinde emir ve yasaklardan oluşan bir *etik kod* olmalıdır. İnsanlara etiğe uygun olmayı öğretmek ya da onları buna zorlamak demek, bu etik koda uymalarını sağlamak demektir. Bu ussallaştırma ile “etiğe uygun olmak” demek, *kuralları* öğrenmek, ezberlemek ve izlemek demektir” (Bauman, 2001: 332-333).

Moderniteden postmoderniteye geçişte, çoğu şeyde olduğu gibi postmodernlik, etik anlamında da yeni bir bakış açısı sunar. Doğal olarak, postmodern dünyada belirsizlik sorunu gündemini korumaktadır; ama postmodern düşünce, belirsizliğe karşı bir düzen üretmek yerine, onunla yaşamının öğrenilebileceği öğütlerdir (ki insanın başka bir çaresi de yoktur). Her ne kadar postmodern dönem için insanı sarmalayan bir tüketim zinciri ve estetik bir yaşam anlayışı öne çıksa da; Bauman, postmodernitenin etik yanını göstermenin doğru olduğunu düşünür (Bauman, 2011: 55). Dünyanın postmodern dönemde yeniden bir büyülenme yaşadığını ifade eden Bauman'a göre, burada kastedilen büyü, "insanın etik kapasitesinin, modern sürgününden yeniden insan dünyasına kabul edilmesi için; haklarının ve saygınlığının geri verilmesi için; modern güvensizliğin bıraktığı lekenin, itirafının silinmesi için; apaçık, olduğu gibi, gizlenmemiş ve bozulmamış bir şekilde ortaya koyulması şansını" kapsıyor olmasıdır (Bauman, 1998: 48).

Diğer bir deyişle, insan, postmodern zamanla birlikte yeniden etikle buluşur. Baskıcı, modern, evrensel etik ilkelerinin, katı ve yasa koyucu etik-kodunu kabul etmeyen postmodernite, etiğin temel referansı olarak, yalnızca insanın kendisinin olabileceğini işaret eder. Böylece postmodernite, etik için olması gereken kişiselliği, etiğe geri verir. Bauman'a göre, postmodern zamanlarda etiğe uygun durumu gösteren maddeler şu başlıklarda sıralanabilir (Bauman, 1998: 20-25):

- "İnsanlar özünde iyidir ve doğasında uygun olarak hareket etmesine yardımcı olmak yeterlidir" ve "İnsan özünde kötüdür ve kendi tepileriyle hareket etmesi önlenmelidir" şeklindeki birbiriyle çelişen, buna karşın sıklıkla aynı inanç gücüyle dile getirilen savların ikisi de yanlıştır. Aslında insanlar etik olarak belirsizdiler: Belirsizlik yüz yüze insan ilişkilerinin "ilk sahnesinin" merkezinde yer alır. ... İnsan birlikteliğinin esas yapısı düşünüldüğünde, belirsiz olmayan bir etik, varoluşsal olarak olanaksızdır.
- Etik olaylar, doğaları gereği "akıl-dışı" dırlar. Ancak amaç düşüncesinden ve kar-zarar hesaplarından önce geldiklerinde etik oldukları için, araçlar-amaçlar şemasına uymazlar.
- Etik iyileştirilemez bir şekilde *aporetiktir* (bir düşünce ya da tartışmanın, herhangi bir zorluktan, sorundan dolayı sonuca varamaması durumu). Belirsiz olmayan bir şekilde iyi olan pek az seçenek vardır (bunlar da görece anlamsız ve varoluşsal önemi daha az olan şeylerdir). Etiğe uygun seçimlerin çoğu, çelişkili tepiler arasından yapılır.
- Etik *evrenselleştirilemez*. Bu cümlelerin, etiğin ancak yerel (ve geçici) bir görenek olduğu; bir yer ve zamanda etiğe uygun olduğuna inanılan şeye, başka bir yer ve zamanda kesinlikle karşı çıktığı; dolayısıyla şimdiye dek uygulanan her tür etik davranışın zamana ve yere bağlı olduğu, yerel tarihin ya da kabile tarihinin değişken isteklerinden ve küresel buluşlardan etkilendiği şeklindeki, sıklıkla dile getirilen ve görünüşte benzer olan önermeyle belirtilen etik, göreceliği zorunlu olarak desteklemesi gerekmez; göreceli olan bu önerme genellikle etikler arasındaki tüm karşılaştırmalara ve her şeyden önce etiğin tamamen rastlantı ve olumsal kaynaklarını araştıranların dışındaki tüm araştırmalara karşı çıkan bir buyrukla ilişkilidir.
- "Akla uygun düzen" açısından, etik *irrasyoneldir* (us dışı) ve öyle kalacaktır.
- Etik yaşamadaki toplumsal çabaların anlaşılması güç etkisi göz önüne alındığında, etiğe uygun sorumluluğun -Ötekinin yanında olabilmek için Öteki için olmak- benliğin ilk gerçekliği olduğu, toplumun bir ürünü değil, bir başlangıç noktası olduğu varsayılmalıdır.
- O halde yaygın düşüncelere ve bazı postmodernist yazarların aceleci "her şey uyar" şeklindeki zafer çılgınlıklarına karşın, etik olaylara ilişkin postmodern bakış açısı, etiğin göreceliğini ortaya çıkarmıyor.

2.3. Özgürlüğün Bedelleri ve Getirileri

Bauman'a göre, özgürlük arzusu; ya baskının deneyimlenmesiyle, ya da istenmesine rağmen bir şeyi yapamamak duygusuyla birlikte gelir. Birey, bazı durumlarda baskının kaynağını, tanıdığı kişilerde, doğrudan iletişimde bulunduğu insanlarda konumlandırır. Diğer durumlarda, baskı deneyiminin kaynağı belirsiz olabilir. Birey, haksızlığa uğradığı duygusuna sahiptir, ancak karşısında suçlayacak birini göremez. Bauman'a göre birey, baskı duygusunu nasıl açıklarsa açıklasın, bu duygunun kökleri her zaman kendi niyetleri ile onlara etkime olanakları arasındaki çatışmada yatmaktadır. Baskı deneyimi yaygın duruma geldiğinde özgürlük dürtüsü de onunla beraber yaygın duruma gelir. Özgürlüğün anlamı, baskının karşılığı olarak düşünüldüğünde belirginlik kazanır. Sürekli bir özgürlük

anlayışı oldukça güçtür. Bunu gerçekleştirmeye yönelik çabaların tümü, her durumda çözümsüz çelişiklere yol açar (Bauman, 2015: 50).

“Tam özgürlük”, yalnızca tek başınalık durumunda, yani her ne kadar uygulanamıyor olsa da diğer insanlarla iletişime geçmekten tamamen kaçınma yoluyla hayal edilebilir. Ancak bu durum, kuramsal olarak bile savunulamaz. Bu tür bir kaçış, bireyi hem doğanın ezici üstünlükleri karşısında yalnız bırakır, hem de iletişim sayesinde varlığının bir anlam kazandığı duygusundan yoksun kalmasına yol açar. Bu nedenle, insan topluluğundan ısrarcı bir şekilde ayrılmak, korunmasızlık ve artan belirsizlik denilen ikiz lanetleri içerir: Bunlardan her ikisi de özgürlüğün hayal edilebilen tüm kazanımlarını ortadan kaldırmaya yeterlidir.

Eğer tam özgürlük, deneyimlemekten çok, zihinsel bir deneysel, “gizlilik/mahremiyet” adı altında etkisi azaltılmış biçimdeki bir özgürlük uygulanır. Mahremiyet, diğerlerinin belirli yerlere, belirli zamanlarda ya da belirli etkinlikler süresince izinsiz girişlerine karşı çıkma hakkıdır. Mahremiyet, içine girip çıkmakta özgür olunduğu sürece, toplumla iletişimde belirlenen bir zamana sabitlenebilen bir ara dönem olarak kaldığı sürece, toplumsal baskıların panzehri olma işlevini en iyi şekilde yerine getirir. Bauman, baskıya duyulan nefretin, yalnızlık korkusuyla dengelendiğini; çevreye uyma (conformity) dayatmasına duyulan hoşnutsuzluğun, bireyin diğerleriyle paylaşmadığı sorumluluğun getireceği kaygı ile sıfırlanma eğiliminde olduğunu ifade eder. Kabullenme ve meydan okuma, kişinin güce yönelik tavrında yalnızca değişimli olarak değil, çoğu kez bireyin özgürlüğe takındığı tavrındaki gibi güçle ilişkilerinde de zorla bileşik olarak yer alır. Geleneğe ya da bürokratik akılcalığa uyum sağlayan tüm siyasi rejimler, bu belirsizliği açığa vurur. Özgürlük gereksinimi ile toplumsal etkileşim gereksinimi, çoğunlukla karşıt olmalarına rağmen, yine de birbirine bağlıdır. Aralarındaki denge, zaman içinde, toplumdaki topluma değişiklik gösterir. İnsanların çoğu, kısıtlama ve özgürlük sarkacındaki salınımlarda, özgürlüğün kendi içinde olduğunu anlar (Bauman, 2015: 51).

Bireysel özgürlük alanının, varlık ve güç uğruna rekabetten sembolik bir çekişmeye yönelmesi, tamamen yeni bir bireysel kendini gösterme olasılığını yaratır; olması yakın ve kesin sonuçlandırıcı bir yenilginin tehlikesi ile asla karşı karşıya gelmeyen, bu nedenle hayal kırıklığının ve kendi kendini yok etme potansiyelini taşımak zorunda olmayan bir davadır. Tüketici çekişmesini “tam bir özgürlük olarak” değil de, “gerçek rekabeti” bastırmak için bir bedel, büyük mağazacılık şirketlerinin aldatma ya da hilesinin bir ürünü olarak kuramlaştırmak, her durumda gerçekte küçük bir değişiklik yaratacaktır. Bauman, kapitalizmin bu yeniden düzenlemeden güçlenerek çıktığını belirtir. Kapitalist ekonomik sistem için işlevsel olarak zorunlu ve kapitalist politik sistem için zararsız tutumun teşvik edilmesi, tüketici pazarı ve onun çekiciliklerine bırakılabilir. Dolayısıyla, kapitalist sistemin yeniden üretilmesine, baskı yoluyla değil, bireysel özgürlük yoluyla ulaşılır. Toplumsal denetim işleminin tümü, sistemsel genel giderlerin tarafına kaydedilmektense, artık sistemsel varlıklar arasında sayılabilir (Bauman, 2015: 57-58).

2.4. Toplumsal Sistemde Özgürlük

Bauman’a göre özgürlük, bir önkoşul olmaktan çok bir sonuçtur. Bir kişinin malı değildir, bireyler arasındaki asimetrik bir ilişkiyi gösterir. Özgürlük yalnızca bireysel bir istek değildir; aynı zamanda yalnızca ideolojik terimlerden ibaret olmayan toplumsal yeniden üretimin de bir faktörüdür. Bireysel özgürlüğü, bireyi, yani dünyayı, toplumu ve toplumsal sistemi bir arada tutan bir bağ olarak merkezîyet; son özgürlük değişikliğiyle ya da üretim alanından ve tüketim alanına girmeden, özgürlük iddialarıyla karşılanmıştır (Bauman, 1989: 7). Özgürlük, son zamanlarda tüketim özgürlüğü olarak belirlenmiştir. Eski sosyal demokratik devletin zayıflamasıyla birlikte, tüketim özgürlüğü hem postmodern zamanlara özgürce (bazıları için) bir genişleme hem de diğerleri için bir daralma olarak görülebilir (Beilharz, 2000: 138).

2.5. Sosyal Medya ve Özgürlük

Bauman, özgürlüğü çeşitli kitaplarında çok yönlü olarak ele almıştır. Örneğin, *Özgürlük* adlı kitabında, tarihsel ve toplumsal açıdan; *Akışkan Gözetim* adlı kitabında da, günümüz Postmodern çağın akışkanlığındaki gözetim açısından ayrıntılı olarak incelemiştir. Onun kitabında yer verdiği “Akışkanlık” kavramı, Berman’ın (2016) *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor* adlı kitabında Marx’a yönelik kullandığı düşünceden esinlendiği bir imgedir. “Akışkan modernite” önermesi, aslında gözetim çalışmalarına oldukça uygun bulunmaktadır. Lyon’un da ifade ettiği gibi, insanlar, “sosyal medyanın sunduğu, ama bizim de bilgisayar faresinin her tıklamasıyla seçimlerimizi ve tercihlerimizi içine üfleyerek şişirdiğimiz filtre baloncukları” (Bauman ve Lyon, 2013: 126) aracılığı ile akışkan bir gözetimin gönüllü nesnelere. Fransız düşünür Michel Foucault’nun (2001) *Hapishanenin Doğuşu* adlı

kitabında sıklıkla sözünü ettiği “panoptikon”un günümüzdeki durumu, “akışkan gözetim” terimi ile karşılanmıştır. Bilindiği gibi, “panoptikon”, bir yandan hükümlülerin hareketini sınırlarken, diğer yandan gardiyanların hareketini kolaylaştıran temel modern denetim yöntemidir. Panoptikon tipi gözetim, bir arzı kabul ettirmenin, seçme şansını ortadan kaldırmaya dayalı yoludur. Günümüz düzeninin gözetimi, arzların talep yoluyla netleştirilmesinin yolu olarak, seçimleri zorlamayla değil, ayartmayla manipüle eder. Manipüle edilen kişinin bu gönüllülüğü, hatta hevesliliği, tüketici piyasalarının sinoptikonlarınca (çoğunluğun, azınlığın etkisi altına girerek, uyma davranışı göstermesi) harekete geçirilmektedir (Dönmez, 2016: 783). Panoptik sonrası modernite dünyasında, kişisel kuruluşlar tarafından elde edilen bilgilerin büyük çoğunluğu, aslında kişilerin kendileri tarafından cep telefonları kullanılarak, alışveriş merkezlerine giderek sağlanmaktadır (Bauman ve Lyon, 2013: 21).

Sosyal medya, yeni ve henüz tüm boyutlarıyla gözden geçirilmiş bir konu değildir. Ancak, sosyal bilimciler ve iletişim bilimciler, dikkatlerini hızlı bir şekilde bu konuya yöneltmektedirler. Bauman, *Akışkan Gözetim* adlı kitabıyla, bu tür çalışmalara yeni bir bakış açısı sağlamaktadır. Kitapta zaman zaman bu konuda yapılan çalışmalara da yer verilmiştir. Örneğin Bauman, Josh Rose'nin Facebook arkadaşlarına yönelttiği soruyu aktarır: “*Twitter, Facebook, Foursquare... sayesinde kendinizi insanlara daha mı yakın yoksa daha mı uzak hissediyorsunuz?*”. Gelen yanıtlar, “*Uzak olduğum insanlara daha yakın, ama yeterince yakın olduğum insanlara da daha uzak hissettiriyor*” şeklinde genel düşüncüyü yansıtmaktadır. Kısaca sosyal medya, insanları aynı zamanda hem yakınlaştırmakta hem de uzaklaştırmaktadır (Bauman ve Lyon, 2013: 45).

3. SOSYAL MEDYA, ÖZGÜRLÜK VE DEMOKRASİ

Bauman, insanlık tarihinin en büyük değişimlerinden biri olan sosyal medyanın yükselişini mercek altına alır. Bauman, “insanların topluma ait olduğu” günlerin uzakta kaldığını, bunun yerini “halka ait bir toplumun” aldığını ifade eder. İlk bakışta anlamsız gelen bu sözcük oyunu, “insanlara ait bir toplum ile toplumda olan insanlar arasındaki en büyük fark nedir?” sorusunu akla getirir. Bauman, topluma mensup olmaları halinde, insanların anlamaya çalışacakları hatta adapte olmaya çalıştıkları farklı fikirlere açık olduklarını -ya da açık olmaları gerektiğini- belirtir. Buna karşın, insanlar topluluklarını “kontrol” ederken ya da “kendi” topluluklarını sahiplendikleri zaman, dar görüşlülük ortaya çıkar ve sonunda hoşgörüsüzlük hüküm sürer.

Bauman, çoğu insanın, sosyal medyayı yeni düşüncüyü benimsemek için değil, “duydıkları tek sesin kendi seslerinin yankıları olduğu bir rahatlık bölgesi olacak şekilde” kullandıklarını ve gördükleri tek şeyin de kendi yüzlerinin yansımaları olduğunu belirtir. Şüphesiz büyük bir potansiyel faydası olsa da Bauman'a göre, sosyal medya bir tuzak olabilir. “Tuzak”, bizim kesinlikle doğru olduğumuz; diğerlerinin ise, kesinlikle yanlış olduğu düşüncesiyle yaşamaktır. “Tuzak”, karşıt düşünceleri engelleyen görünmeyen duvarlar yaratır. Bu tuzak içinde, doğru olduğuna inandığımız şey, sınır olmadan çoğaltılmaktadır.

Bauman'ın görüşü, sosyal medyanın güçlenmenin etkili bir aracı olduğuna dair genel varsayım karşısında hızla ilerler. Bu inanç, sosyal medyayı, politik ve ideolojik bir savaş alanı haline getirmiştir. Aktivistler, propagandacılar, yayıncılar ve savunucular, başka yerlerde tanıtmak için daha uzun sürecek fikirlerini yaymak için çevrimiçi ortamda buluşmaktadırlar. Bu fenomenin yararı olmakla birlikte, ciddi dezavantajları da bulunmaktadır.

“Yetkilendirilmiş” hissetmek bir şeydir, ancak fikir alanımızı “kontrol” etmek başka bir şeydir. Sosyal medya, dilediğimiz kadar arkadaş eklememizi ve onları isteyerek silmemizi sağlıyor. Gerçek yaşam da aşağı yukarı buna benzer, ancak çevrimiçi yaşamımızda biz daha güçlüyüz. Önce “sıkıntılardan” kurtulmak için ayartılma başlar; ancak zamanla bu tutum, kim olduğumuza dair mutlak kontrol dürtüsüne dönüşür.

Benzer görüşlü insanlar arasında yaşamak, insan doğasıdır. Demokrasi, bu davranışın olumsuz etkilerini düzeltmek için icat edilmiştir. Sosyal medya, demokrasi için büyük bir güç olarak karşımıza çıkarken Bauman, kullanıcı alışkanlıkları önemli ölçüde değişmedikçe böyle asil bir amaca ulaşamayacağına dikkat çeker (Taptim, 2016).

Bauman, günümüzde gerçekleşmekte olanın; liderlerin yalnızca yozlaşmış ya da aptal değil, ama beceriksiz olduğu inancı doğrultusunda “*demokrasi krizi*”, güvenin çöküşü olarak tanımlanabileceğini ifade eder. Eylem, bir şeyler yapabilmek için güç gerektirir ve insanların, yapılması gereken şeylere karar verme yeteneği olan politikaya gereksinimi vardır. Ancak iktidar ve siyaset arasındaki ulus

devletin elindeki birliktelik sona ermiştir. Gücün küreselleşmesine rağmen, siyaset hala yereldir. Politikalar, kendi bindikleri dalı kesmişlerdir. Verilen sözler tutulmadığı için, insanlar artık demokratik sisteme inanmamaktadır. Bu durum, göç kriziyle de kendini göstermektedir: Bu, küresel bir olgudur ancak yine de olaya dar görüşlülükle bakılmaktadır. Bauman, demokratik kurumların karşılıklı bağımlılık durumlarıyla baş etmek için tasarlanmadığını; mevcut demokrasi krizinin, demokratik kurumların krizi olduğunu dile getirmektedir.

Bauman'a göre, özgürlük ve güvenlik birbiriyle uyumu zor olan iki değerdir. Daha fazla güvenlik istendiğinde, belirli bir özgürlükten vazgeçilmeli; daha fazla özgürlük istendiğinde, güvenlik isteği bırakılmalıdır. Bu ikilem sonsuza kadar sürecektir. Kırk yıl önce özgürlüğün zafer kazandığına inanılmış ve tüketimciliğin savurganlığına başlanmıştı. Para borçlanarak her şey mümkün görünüyordu: Arabalar, evler vb. alınır, daha sonra bunun karşılığında borçlar ödenirdi. 2008 kriziyle krediler ödenemediğinde, bu tatlı rüya son bulmuştu. Bu durumu izleyen toplumsal çöküş, özellikle orta sınıfları zor durumda bırakarak, onları kaldıkları yerde tehlikeli bir duruma sürükledi: şirketlerin birleşmeleri, iş belirsizliği, kredi borçlarının ödeme belirsizliği insanları yok oluşa sürüklüyordu. Çatışma, artık sınıflar arasında değil, her kişi ve toplum arasında olmaktadır. Bu yalnızca güvenlik eksikliği değil, özgürlük eksikliğidir (Querol, 2016).

3.1. Yeni Medya Çağında Kamusal Değerlerin Dönüm Noktası

Kamu değeri, bir kuruluşun topluma katkıda bulunduğu değeri tanımlar. Kamu değerleri şu noktalarda örnek oluşturan ve uzlaşım sağlayan değerlerdir (Bozeman, 2007):

- Hak, menfaat ve vatandaşların hakkı olması (ve olmaması) gereken ayrıcalıklar;
- Vatandaşların topluma, devlete ve birbirlerine karşı yükümlülükleri;
- Hükümetlerin ve politikaların dayandığı ilkeler.

Kamu değeri, halk için değerdir. Toplum için değer; bireylerin, grupların ve toplumun temel gereksinimlerinin toplumu ilgilendiren ilişkilerden nasıl etkilendiğiyle ilgili değerlendirmelerin bir sonucudur. Bu durumda, kamusal değer de, halktan gelen değerdir, yani halkın deneyiminden "süzülmüştür". Kamu, toplumun vazgeçilmez bir kullanıma hazır kurgusudur. Birey ve toplum arasındaki ilişkinin kalitesi hakkında paylaşılan deneyim üzerindeki herhangi bir etki, kamu değeri yaratma olarak tanımlanabilir. Kamu değeri yaratma; birey ve toplum arasındaki ilişkilerde yer almakta, bireysellikte bulunmakta, temel gereksinimlere karşı öznel değerlendirmelerden oluşmakta, duygusal-motivasyonel devletler tarafından harekete geçirilmekte ve gerçekleştirilmekte, yoğun deneyim uygulamalarında üretilip çoğaltılmaktadır (Meynhardt, 2009).

Herhangi bir eylemin doğru ya da yanlış olduğu yargısı, ancak etik bir ilke ya da değer kavramıyla belirlenebilir. Bir bütün olarak sosyal eylemlerin önemini belirten ve temellendiren etik, insanın sosyal eylemlerinden biri olan siyasal eylemi de kapsamaktadır. İnsan yaşamı; iktisadi, siyasal, dinsel vb. çok farklı sosyal düzlemlerde sürdürülse de, tek başına her davranış ve tutum, insanın karakter bütününe bir ifadesi olarak ortaya konur. Bu açıdan etik, tüm sosyal düzlemlerin ötesine geçer ve insanı, bir öz bilinç bütünü olarak ele alır (MacIver, 1909: 78). Bu anlamda siyaset, insan yaşamının yalnızca bir boyutuyla ilgiliyken; etik, onu da kapsayan bir bütünü ifade eder. Ayrıca siyaset bilimi, sosyoloji, iktisat gibi bilim dalları, bireyin bütünsellik ve somutluk arz eden sosyal yaşamının yalnızca belli bir bölümünü soyutlama-yalıtma becerisiyle betimleyici bir tarzda ele alırken, felsefenin alt dalı olan etik, tutumları ve eylemleri somut bir düzlemde felsefi olarak, düzgüsel (normatif) bir tarzda sorgular. Bu bağlamda, etik ve siyasal değerlerin modern zamanlardaki ilişkisi, iki açıdan önemli tartışma konusudur. Bunlardan birincisi siyaset-ahlak ilişkisi, ikincisi de modern zamanlarda deneyimlenen etik çıkmazlarıdır (Bayram, 2008: 16).

Etiğe uygun boşluğu gidermek için ortaya konan çözüm çabalarının yararsız girişimler olduğu açıktır. Çünkü her çözüm önerisi, sorunu aşırı idealleştirmeler ve indirgemeler çerçevesinde ele almaktadır. Oysa iktidar siyasetinin egemen olduğu, değerlerin çoğullaştığı, özgürlük ile maddi durumun özdeşleştiği, 'güçlünün haklı' olduğu, anlam haritalarını yitirmiş, olası bir etiğin ortadan kalktığı, büyümesi bozulmuş, merkezi değerlerin yitirildiği, insanın Tanrı olduğu modern zamanlarda, etiğe uygunluk ya da haklılık iddiası boştur. Ancak "kötünün iyisi" arayışını karşılayabilecek seçmeci bir takım çözüm önerilerinden söz edilebilir. Bunlar da seçmeci olduğundan, ilişkili tüm girişimler durumsal olacaktır. Her geçen gün daha da göreceli duruma gelen etiğe uygun yapılanmalarla beraber, politik alanda etiğe uygun zemin yokluğundan sıkıntılı, salt akla dayalı haklılaştırmalar ön plana çıkacaktır. Etik, politik arenada yasallığın karşılanması için kullanılacak bir araç olacaktır. Bu açıdan,

günümüz toplumsal yapısında, önsel toplumsal uzlaş ve yerleşik kurallar ortadan kalktığı için, artık etik otoritenin işlerliğinin kalmadığını belirtir. Otoritenin dayandığı önsel uzlaş çöktüğünde de, temel alınacak etik ilkeler kalmaz ve her şey insan tercihi ile arzuları çerçevesinde göreceli olma niteliği kazanır (McIntyre, 1967: 53). Tüm bu gelişmeleri, modernliğin aşılabilir çelişkisi olarak saptamaktadır (Bauman, 1998: 15).

Toplumsal değişim, sadece herhangi bir toplumun temel bir gerçeği değildir; ayrıca, varoluş anlayışımızın altında yeni değerlerin kabulüne yönelik bir eğilim yaratır (Lee, 2005: 66). Bauman'a göre, "geçicilik, değer tablosunun üstündeki sürekliliği değiştirmiştir. Bugün değer verilen şey, hareket halindeyken hafif ve kısa sürede seyahat etmektir. Güç, sorumlulukların kaçılacağı hızla ölçülür. Kim hızlanırsa kazanır; kim durursa kaybeder" (Bauman ve Tester, 2001: 95). Geçiciliğin, yenilik ile saplantıya karşı yerleşik bir değeri vardır. Geçici bir ortam, sürekli olarak takdir edilen, sahip olunan ve tüketilen yeni nesnelere üreten bir ortamdır. Her şeyin hızla ciroya bağlanmasını sağlar. Çılgın tüketimciliğin etiği, bu tür bir bağlılıktan kaynaklanır. Bauman (1998), şu görüşü ileri sürer: "İdeal olarak; hiçbir şey, tüketici tarafından sıkıca benimsenmemelidir; ölüm bizi yok edene dek hiçbir taahhütte bulunmamalıdır; tamamen memnun olarak, hiçbir şeye gereksinim duyulmamalıdır". Geçici aşırılık durumunda yaşanan özgürlük duygusu, 'tüketici seçiminin bolluğu' olarak çevrilebilir (Bauman, 2000: 89).

Bauman, çağdaş kentsel yaşam deneyimine atıfta bulunarak, oldukça genel gözlemleri ve önerileri örneklemeye çalışır. Sonuçta çoğu insan, yaşamını kentlerde geçirmektedir. İnsanlık, çok hızlı kentleşmekte ya da kent yaşam biçiminin etkisi altına girmektedir. İnsanlığın yarısından fazlasının bugün yaşadığı, yaşamlarının çoğunu harcadığı kentler, karmaşık ve kontrolsüz küreselleşme süreçlerinin sonuçlarının birleştiği yerlerdir. Bu sonuçlardan üçü, çağdaş yaşamı işaretleyen güvensizlik koşullarını şekillendirmede özellikle önemlidir (Bauman, 2004):

- İlk olarak, küresel olarak üretilen sorunlar arasındaki kentlerimizin çöplük gerekçeleridir: suyun ya da havanın kirlenmesi, gezegenin ısınması, bunlar küresel ürünler ve küreselleşme sürecinin kaotik doğasının yan etkileridir. Ancak belediye yetkilileri ve kent sakinleri, nefes almak için hava ve içmek için sudan endişelenirler ve iklim değişikliklerinden kaynaklanan tehlikelere karşı kentin yaşam koşullarını savunurlar. Ancak dünyanın dört bir yanındaki insanların kitlesel göçü, evsiz ekonomik göçmenlerin sayısı arttırmakta bu durum ise sığınmacılar, mülteciler, aynı zamanda küreselleşen süreçlerin birer ürünüdür; hepsi katlanılabilir yaşam koşulları arayışı içinde kentin içine giriyor ve bu koşulları sağlamak, kentin ve sakinlerinin omuzlarına düşen bir görev haline geliyor.
- İkincisi, kentler; özgürlüğün ve güvenlik gibi yaşamın vazgeçilmez değerlerinin bulunduğu, mücadele ettiği ve uzlaşma arayışında olduğu ana savaş alanına dönüşen ortamlar olmaktadır.
- Üçüncüsü, günümüzde kentler; küresel sorunlara yönelik yerel çözümlerin arandığı, tasarlandığı, denendiği ve test edileceği ana laboratuvarlara dönüşmektedir. Bununla birlikte, kent, küresel konuları tam olarak nerede ele alınacağı ile karşı karşıya gelmek, bunlarla mücadele etmek ve çözmek için büyük ölçüde yardımcı olabilecek beceri, sanat, yetenek ve alışkanlıkların aynı anda edinilmesine elverişli çevreyi (küresel sahne) sunmaktadır. Kentler, insanların barış içinde birlikte yaşamasının, kültürler arası diyalogun ve anlayışın yollarının ve araçlarının geliştirildiği laboratuvarlardır.

Şehirler her zaman yabancılarla birlikte yaşayan yerlerdir. Aslında kentin tanımı; yabancıların kendi farklılıklarını korurken diğerleriyle kalıcı olarak birlikte yaşadığı yerdir. Evden işyerine, dükkâna ya da sinemaya her gidildiğinde yabancılarla dolu yüzlerce insanlarla tanışılır. Bu nedenle kent yaşamı daima çelişkili duygular uyandırmıştır. Bir çelişki, 'proteofili' ve 'proteofobi' arasında ya da 'mixofilia' ve 'mixophobia' arasındadır.

'Proteofiliya' ve 'proteofobi' sözcükleri, Yunan mitolojisinde deniz tanrısı Poseidon ile Phenike'nin oğlu olan Proteus'tan türetilmiştir. Proteus; hızlı, sert, radikal değişimin simgesi haline gelmiştir. "Proteofil" terimi; sevgi, arzu ve değişimin zevklerinden söz etmektedir. Kentler bu tür çeşitlilik, sürekli değişim, macera fırsatı sunar ve bu şehre her zaman manyetik çekicilik katar.

Mixofili ve mixofobia için de benzer şeyler söylenebilir. Yabancılarla karşılaşmak zevkli, heyecan verici ve son derece eğlencelidir. Birçok insan bar, diskotek, restoran ve diğer halka açık yerlere gider. Farklı olan ve farklı davranan insanlar görürler. İlginç deneyimler yaşarlar ve bu vesileyle bir şeyler öğrenirler. Diğer yandan yabancılarla çevrili olmak, üzücü ve hatta korkutucu bir deneyim

olabilmektedir. Birçok kişi, kendilerini aniden garip yüzlerle çevrili bir kalabalıkta bulduklarında korkutucu anlar yaşayabilirler.

Mixophilia / mixophobia, proteophilia / proteophobia sözcük çiftleri, iki kamusal değer temelinin oluşturur: Özgürlük ve güvenlik. Özgürlük ve güvenlik değerleri, eksiksiz, anlamlı ve nispeten mutlu bir insan yaşamı için önemlidir. Ancak sorun, birbirlerine gereksinim duymalarına rağmen birbirleriyle uzlaşmak ve denge kurmak için çoğunlukla birbirleriyle çatışmaya girmeleridir. Yetmiş yıl önce, "Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları / Civilisation and its Discontents" adlı kitabında Sigmund Freud, zamanının uygar halkının mutsuzluğunu, daha fazla güvenlik uğruna seçtikleri seçim özgürlüğüne çok fazla teslim oldukları gerçeğini dile getirmiştir. Sigmund Freud kitabını günümüzde yazmış olsaydı, büyük olasılıkla özgürlük ve güvenlik arasındaki çatışmayı yeniden dile getirirdi; ancak, mutsuzluğun nedenlerini tersine çevirirdi ve çağdaş erkeklerin ve kadınların mutsuzluğunun, daha fazla özgürlük uğruna güvenliklerini çok fazla teslim etmelerinden kaynaklandığını söylerdi. Bu iki değerden birine ağırlık verildiğinde, diğerinin eksikliği hissedilir. Kentler, insanların iki değer arasında doğru denge kurmaya çalıştıkları topraklardır (Bauman, 2004).

4. SONUÇ

Fransız düşünür Rousseau'ya göre ilkel toplum, insanların birbirini sömürmediği, gösteriş ve eşitsizliğin insanın iyi niteliklerini bozmadığı bir özgürlük ve eşitlik toplumdur (Rousseau, 1997). Könlü radikal mistik Suso'nun 1330'daki kurgusu da dolaylanmamış özgün bir yaşama duyulan özlemi yansıtmaktadır: "Nereden geldin sen?" Suso'ya görünen "Hiçbir yerden geliyorum" diye cevap verir. "Söyle bana, nesin sen?" "Ben yokum." "Ne istiyorsun?" "Ben istemem." "Bu bir mucize! Söyle bana, adın ne?" "Bana İsimless Vahşilik derler." "Senin anlayışın nereye varır?" "Dizginsiz bir özgürlüğe." "Söyle bana, dizginsiz özgürlük dediğin nedir?" "Bir insanın geriye ve ileriye bakmaksızın ve kendisi ile Tanrı arasında herhangi bir ayırım yapmaksızın geçici heveslerine göre yaşamasıdır ... " (Cohn, 1957: 186).

Önceki dönemlerin akışkan modern zamanlar ve yeni özgürlüklerle ilgili coşkusunun yerini karışıklık ve belirsizlik almış, artık insanların önünde kontrol mü yoksa kaos mu sorusu belirlemiştir. Bu karmaşa içinde insanlar şaşırılmış, strese girmiş, tutarlı bir şey bulma arayışına girmiştir. Değişiklik ve kararsızlıklar kaygıları alevlendirmekte, terör saldırıları, büyük ölçekli doğal felaketler, salgın hastalıklar vb. haberler manşetlerde sürekli yer almaktadır. Bu ortamda tüketim, dünyanın en popüler kitlesel katılımlı sporlarından biri haline gelmiştir. İnsanlardaki şaşkınlık duygusu, yalnızca tüm bu teknolojik ilerleme ve ekonomik çalkantılardan değil, aynı zamanda onların kimlikleri ve dünyadaki yerlerinin ne olduğu konusundaki algılamalarındaki değişiklikten de kaynaklanmaktadır. Gelenen noktada eski kesinlikler çökmüş, yerini belirsizlikler almıştır (Salzman ve Matathia, 2007: 15).

Bauman, kimlik sorununun, birlikte doğduğunuz bir şey olmaktan çıkıp bir görev durumuna geldiğini, insanların artık kendi topluluklarını oluşturmak zorunda olduğunu belirtir. Ancak, topluluklar oluşturulmazlar; ya bir topluluğa sahipsinizdir ya da değilsinizdir. Sosyal ağlar bu topluluğu barındıracak bir alan oluşturabilmektedirler. Topluluk ile ağ arasındaki fark, bireyin bir topluluğa ait olurken ağın bireye ait olması ile ilgilidir. Birey, bu ortamda her şeyi kendisinin denetlediğini düşünür, arkadaş seçiminde özgür olur. İlişkili olunan önemli insanların denetimi söz konusudur. İnsanlar, sonuçta yalnızlık ve terk edilme korkuları olmaksızın kendilerini biraz daha iyi hissederler. Sanal ortamda ilişkileri ekleyip, çıkarmak kolay olsa da gerçek dünyada ilişkileri idare etmek büyük bir beceri gerektirmektedir. Sosyal medya insanlara diyalog kurmayı öğretmez, çünkü burada tartışmalardan kaçınmak çok kolaydır. Çoğu insan, sosyal medyayı, bir araya gelmek, ufuklarını daha da genişletmek için değil yalnızca kendi yüzlerinin yansımalarını, kendi seslerinin yankılanmasını duydukları rahat bir alan açmak için kullanmaktadır. Bauman, sosyal medyanın haz sağladığı için çok faydalı ama aynı zamanda bir tuzak olduğunu ifade eder. Çünkü özgürlük, kaçmak değil sorunlarla yüzleşmek ve sorumluluk almaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, N.O. (2013). "Özgürlük Alanı Olarak Sunulan Sosyal Medya ve Taksim Gezi Parkı Eylemleri", Akdeniz İletişim – Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 20: 202-217.
- Bauman, Z. & Lyon, D. (2013). Akışkan Gözetim. (Çev., Elçin Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. & May, T. (2001). Thinking Sociologically. 2nd Edition, Blackwell, Oxford.
- Bauman, Z. & Tester, K. (2001). Conversations with Zygmunt Bauman, Polity Press, Cambridge.

- Bauman, Z. (1989). *Modernity and the Holocaust*, Polity Press, Cambridge.
- Bauman, Z. (1998). *Postmodern Etik*. (Çev., A. Türker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*, Polity Press, Cambridge.
- Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış Hayat-Postmodern Ahlâk Denemeleri*. (Çev., İ. Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (2003). *Liquid Love: On the Frailty of Human Bonds*. Polity Press, Cambridge.
- Bauman, Z. (2004). *New Frontiers and Universal Values*, Transcribed from the lecture given at the cycle on "Borders. Centre of Contemporary Culture of Barcelona, <http://www.publicspace.org/en/text-library/eng/a025-new-frontiers-and-universal-values> Erişim tarihi: 23.04.2017
- Bauman, Z. (2011). *Modernite, Postmodernite ve Etik*. (Çev., A. Yıldız, Cantell & Pedersen ile söyleşi), *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (3. Baskı), 6(19), Doğu Batı Yay, Ankara.
- Bauman, Z. (2015). *Özgürlük*. (Çev., K. Eren), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bayram, A.K. (2008). "Modern Zamanlarda Etik ve Siyasal Değerler", *Dem Dergi*, 2(5), 16-23.
- Beilharz, P. (2000). *Zygmunt Bauman: Dialectic of Modernity*, Sage, London.
- Berman, M. (2016). *Katı Olan Herşey Buharlaşıyor*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Best, S. & Kellner, D. (1998). *Postmodern Teori*, (Çev., Mustafa Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bozeman, B. (2007). *Public Values and Public Interest: Counterbalancing Economic Individualism*. Washington, D.C, Georgetown University Press.
- Cohn, N. (1957). *The Pursuit of the Millennium*. NJ, Fairlawn.
- Dönmez, İ.H. (2016). "Görülüyorum Öyleyse Varım' Çağında Yaşamak!" *TRT Akademi*, 1(2), 782-785.
- Foucault, M. (2001). *Hapishanenin Doğuşu*. (Çev., Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Yayınları, Ankara.
- Jacobsen, M.H. (2016). *The Sociology of Zygmunt Bauman: Challenges and Critique*, Routledge, New York.
- Kahraman, F. (2016). "Zygmunt Bauman'da Toplum ve Toplumsal Düzen Kavramsallaştırması, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(2), 386-395.
- Kaplan, K. & Ertürk E. (2012). "Dijital Çağ ve Bireyin İdeolojik Aygıtları", *The Turkish Online Journal of Design*, 2(4), 7-12.
- Komito, L. & Bates, J. (2009). "Virtually Local: Social Media and Community Among Polish Nationals in Dublin", *Aslib Proceedings*, 61(3), 232-244.
- Lee, R.L.M. (2005). "Bauman, Liquid Modernity and Dilemmas of Development", *Thesis Eleven*, Number 83, 61-77.
- MacIver, R.M. (1909). *Ethics and Politics*. *International Journal of Ethics*, 20(1), 72-86.
- Mayfield, A. (2010). *What is Social Media*. http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/jfq/mayfield_strat_for_soc_media.pdf Erişim tarihi: 23.04.2017
- McIntyre, A. (1967). *Secularization and Moral Change*, Oxford University Press, Oxford.
- Meynhardt, T. (2009). "Public Value Inside: What is Public Value Creation?" *International Journal of Public Administration*, 32 (3-4), 192-219.
- Nakilcioğlu, İ. H. (2007). "İletişimden Bilişime: İnternet Kültüründen Kesitler", *Dumlupınar Üniversitesi Akademik Bilişim Konferansı*, 1-10.
- Querol, R. De. (2016). *Interview - Zygmunt Bauman: "Social Media are a Trap"*. http://elpais.com/elpais/2016/01/19/inenglish/1453208692_424660.html Oxford:
- Rousseau, J. J. (1997). *İlimler ve Sanatlar Hakkında Nutuk*. (Çev., S. Eyüboğlu), MEB Yayınları, İstanbul.

- Salzman, M. & Matathia, I. (2007). *Sırada Ne Var?*, MediaCat Yayınları, İstanbul.
- Solis, B. (2010). *The Essential Guide to Social Media*. <http://www.briansolis.com/2008/06/essential-guide-to-social-media-free/> Erişim tarihi: 20.05.2017
- Taptim, T. (2016). *The 'Wall-Less' Trap of Social Media* /, *The Nation Multimedia*. <http://www.nationmultimedia.com/news/opinion/tulsathit/30278915> Erişim tarihi: 26.07.2017
- Tester, K. (2004). *The Social Thought of Zygmunt Bauman*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Toruk, İ. (2005). "Üniversite Gençliğinin Medya Kullanma Alışkanlıkları Üzerine Bir Analiz", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 475- 488.
- Vural, Z. B. A. & Bat, M. (2010). "Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma", *Journal of Yasar University*, 20(5), 3348-3382.

Durmaz, Y. Düzgün, M. ve Sürme, M. (2019). "Genç Tüketicilerin Yiyecek ve İçecek Tercihlerini Etkileyen Faktörler Ve Gaziantep Merkezinde Bir Araştırma", Vol:2, Issue:5; pp: 172-184

Anahtar Kelimeler: Tüketici Davranışı, Fast Food, Yiyecek ve İçecek, Fast Food İşletmesi, Yiyecek ve İçecek İşletmesi.

Keywords: Consumer Behaviour, Fast Food, Food and Beverage, Fast Food Business, Food and Beverage Business.

Makale Türü Araştırma Makalesi

GENÇ TÜKETİCİLERİN YIYECEK VE İÇECEK TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE GAZİANTEP MERKEZİNDE BİR ARAŞTIRMA

Factors Affecting Food and Beverage Preferences of Young Consumers and A Research in Gaziantep Center

Yakup DURMAZ¹
Mehmet DÜZGÜN²
Metin SÜRME³

Geliş Tarihi / Arrived Date
17.04.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date
29.04.2019

Yayınlanma Tarihi / Published Date
30.04.2019

ÖZ

İnsanlar tüketim davranışlarını yönlendiren bir takım değer ve kriterler söz konusudur. Bu değer ve kriterler genel anlamda olduğu gibi yiyecek ve içeceklerin tercihinde de geçerli olmaktadır. Bu araştırmada genç tüketicilerin yiyecek ve içecekleri tercih ederken referans aldıkları kriterler belirlenmiş, söz konusu kriterlerin yoğun yaşam temposu içinde yiyecek ve içecek tüketimi açısından önemli bir yer tutan fast food işletmelerine yönelik tüketici davranışı arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla oluşturulan anket 394 genç tüketici üzerinde uygulanmıştır. Bu araştırma sonucunda genç tüketicilerin yiyecek ve içecekleri tercih ederken faydacı değerleri benimsedikleri fast food işletmelerine güvendikleri ancak söz konusu işletmelere yönelik bağlılıklarının düşük olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber araştırmada faydacılık değeri artarken yiyecek içecek memnuniyetinin de arttığı belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre dikkat çeken bir diğer sonuç ise UNESCO Kültür mirası listesinin gastronomi kategorisinde yer alan Gaziantep'te yaşayan genç tüketicilerin yiyecek ve içecek tercihinde sosyo-kültürel değerleri daha az benimsemiş olmalarıdır.

ABSTRACT

There are some values and criteria that shapes the consumption behaviors of people. These values and criteria are valid both in the general sense and in the choice of food and drinks. In this research, the criteria that young consumers consider while buying food and drinks has been detected and the relationship between these criteria and the consumer behavior towards fast food businesses ,which have an important place in terms of food and drinks, has been tried to be revealed. The questionnaire for this research was conducted on 394 young consumers. The findings of this research suggest that young consumers adopt pragmatic values while choosing food and drinks, they trust the fast food businesses but their dependence on them is low. It has also been detected that when the pragmatic value increases the satisfaction of food and drinks also increases. Another important finding is that young consumers living in Gaziantep, which is in the category of gastronomy in UNESCO cultural heritage list, adopt socio-cultural values less in their food and drink choices.

1. GİRİŞ

Pazarlama sistemi içinde yer alan elemanlar arasında tüketiciler en önemli ve en karmaşık elemanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Satın alma süreci açısından değerlendirildiğinde tüketicilerin bu son kararını etkileyen bir çok içsel ve dışsal faktörün olduğu bilinmektedir. Yapılan araştırmalarda tüketici davranışlarının oldukça karmaşık ve kapsamlı bir yapıya sahip olduğu ortaya konmuştur. Temel olarak tüketici davranışları ihtiyacın ortaya çıkması, bilgi arama, alternatiflerin değerlendirilmesi, satın alma

¹ Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi, yakup.durmaz@hku.edu.tr

² Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İşletme Bölümü, Doktora Öğrencisi, duzgun0627@gmail.com

³ Gaziantep Üniversitesi, Turizm Bölümü, Öğretim Görevlisi, surmemetin@gmail.com

ve satın alma sonrası davranışlar olmak üzere beş aşamadan oluşmaktadır. Söz konusu aşamaların her birinde tüketici davranışlarının bilinmesi yiyecek içecek işletmelerindeki pazarlama yöneticilerinin tüketicilerin beklentilerini karşılayacak şekilde üretim yapılmasını, müşteri sayısının artırılmasını, satışlardaki artışı ve marka sadakatini oluşturulmasını sağlayabilmeleri açısından büyük önem arz etmektedir.

Tüketici davranışları pazarlama bileşenleri ile beraber kültürel psikolojik ve sosyo-demografik bir çok faktörden etkilenmektedir. Bu bağlamda tüketici davranışlarını sadece ürünün ekonomik bedelinin ödenerek satın alınması şeklinde değerlendirmek oldukça yetersiz kalacaktır. Temelde tüketici davranışlarını sağlıklı bir şekilde değerlendirebilmek için insanların davranış süreçlerini de ele almak gerekmektedir. Bu açıdan insanların davranışları çevreleri ile olan etkileşimin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Konuya genç tüketiciler açısından bakıldığında özellikle satınalma kararının oluşmasında bireyinin sosyal çevresinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Teknolojik gelişmelerin hız kazanmış olması tüketicilere bilgiye rahat ulaşma noktasında önemli avantajlar kazandırmıştır. Bu durumun ise pazarlamacıların işlerini daha da zorlaştırdığını söylemek mümkündür. Çünkü müşteriler farklı alternatiflere daha hızlı bir şekilde ulaşabilmektedir. Yiyecek içecek işletmelerinde tüketici davranışlarının incelenmesinde ise bazı belirleyici bazı kriterlere bakmak gerekmektedir. Bu bağlamda yapılan bu çalışmada katılımcılara öncelikle yiyecek ve içecek seçiminde tercih kriterleri sorulmuş alınan cevaplar doğrultusunda ise fast food yiyecek içecek işletmelerindeki tüketim davranışları ele alınmıştır.

Bu çalışma UNESCO kültür mirası listesinin mutfak kategorisinde yer alan ve dünyaca bilinen bir şehir mutfağına sahip olmasından dolayı Gaziantep'te gerçekleştirilmiştir. Bu sebepten dolayı yapılan bu araştırma sonuçları bakımından oldukça önemlidir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde tüketici davranışları araştırmalarını konu alan araştırmaların daha çok giysi tercihi üzerinde (Ağaç ve Harmanakaya 2009; Aktuğlu ve Temel 2006) reklamların ve renklerin tüketim tercihlerine etkisi (Çakır vd. 2010; Yağcı ve İlarlan 2011; Çağlayan vd., 2016) tüketici memnuniyeti (Duman 2003; Durmaz 2006; Yaman 2013) sosyal medya ve internetin tüketici davranışları üzerinde etkisi (Yıldız 2014; Keskin ve Baş 2015; Turan 2011) konularına odaklandığı görülmektedir. Hizmet sektöründe yiyecek içecek işletmelerine yönelik daha önce yapılmış araştırmalar da ise personel kalitesi, müşteri memnuniyeti, tüketim tavsiyesi yada işletmelere yönelik algı ve tutumlarının ele alındığı tespit edilmiştir (Ünal vd., 2014:24). Literatürde fast food işletmelerine yönelik yapılan araştırma konuları ve elde edilen sonuçlar ise şu şekilde özetlenebilir:

Sürücüoğlu ve Çakıroğlu (2000), 886 üniversite öğrencisi üzerinde hızlı hazır yemek alışkanlıklarına yönelik yapmış oldukları araştırmalarında üniversite öğrencilerinin hızlı hazır yemek işletmelerini tercih etmeyip geleneksel yiyecek içecek işletmelerini tercih ettiklerini tespit etmişlerdir.

Lombert (2000), fast-food işletmelerdeki bekleme sürelerine ilişkin tüketici algılarını belirlemeye çalıştığı araştırmada, tüketicilerin bekleme sürelerini önemsediklerini sonucuna ulaşmışlardır.

Goyal ve Signh (2007), Hindistan'da fast food işletmelerine yönelik tüketici algısını konu alkıkları araştırmalarında genç tüketicilerin eğlence ve değişim için fast food satış noktalarını ziyaret etme tutkusuna sahip olduklarını, bununla birlikte gençlerin ev yapımı yiyeceklerin fast food satışlarında servis edilen yemeklerden daha iyi olduğunu düşündüklerini tespit etmişlerdir.

Öncü vd., (2007), McDonald's ta yemek yemeyi tercih eden 736 müşteri üzerinde hızlı yiyecek işletmelerini tercih eden müşterilerin tercihinde etkili olan faktörleri saptamakve bu faktörler ile tüketicilerin demografik özellikleri arasında farkı tespit etmeyi konu aldıkları araştırmalarında, tüketicilerin gelir düzeyleri, medeni durumları, cinsiyet durumları ve eğitimleri ile ilgili anlamlı farklılıklar olduğunu tespit etmişlerdir.

Hacıfendioğlu ve Koç (2009), fast food sektöründe hizmet kalitesi algılamalarının müşteri bağlılığına etkisini konu aldıkları araştırmalarında, müşteri bağlılığını etkileyen hizmet kalitesi boyutlarının geçmiş deneyimler, değer, güvenilirlik ve yiyecek kalitesi olduğunu tespit etmişlerdir. Qin ve Prybutok (2009), araştırmalarında fiyat, besin değeri, kuruluşun temizliği, hizmet hızının müşteri memnuniyetini ve sadakatini etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Kobayashi (2011), Japon lise öğrencilerinin televizyon izleme oranları ile fast food tüketimini konu aldığı araştırmasında düşük oranda TV izleyen öğrencilerin haftalık fast food tüketiminde, orta veya yüksek oranda TV izleyen öğrencilere göre önemli ölçüde daha az para harcadığını; erkek öğrencilerin ise haftalık fast-food yemek tüketimine kız öğrencilerden daha fazla para harcadıklarını tespit etmiştir.

Kayısoğlu ve İçöz (2012), 900 kişi üzerinde eğitim düzeyinin fast- food tüketim alışkanlığına etkisini konu aldıkları araştırmalarında, eğitim düzeyi ile fast food yiyecek tüketiminin ters orantılı olduğunu saptamışlardır.

Caraher vd., (2012), Londra'daki ortaokulların çevresindeki fast-food kuruluşlarının lokasyonu ile öğrencilerin fast-food yiyecek seçimleri üzerindeki etkisini konu aldıkları araştırmalarında araştırmaya katılan öğrencilerin öğle yemeklerini söz konusu işletmelerde yemek için para biriktirdiklerini ve öğle yemeklerini okullarının olduğu lokasyondaki fast food işletmeledinden temin ettiklerini tespit etmişlerdir.

Hamşioğlu (2013), fast food ürünleri satın alan tüketicilerin yaşam tarzlarını belirlemeye yönelik 600 katılımcı üzerinde gerçekleştirdiği araştırmasında araştırmaya katılanların ifade ettikleri yaşam tarzları ve fast food yiyecek tüketim alışkanlıkları arasında anlamlı ilişki olduğunu tespit etmiştir.

Olçay ve Döş (2014), Adıyaman ve Gaziantep' te ikamet eden 407 katılımcı üzerinde fast-food işletmelerini tercih nedenlerini konu aldıkları araştırmalarında araştırmaya katılanlardan bu işletmeleri tercihlerinde yaş ile eğitim düzeyi değişkenlerinin etkili olduğu ve bu etkinin büyüklüğünün ise küçük olduğunu tespit etmişlerdir.

Küçükergin ve Dedeoğlu (2014) Fast food restoranlarda fiziksel çevre, fiyat algısı ve tekrar satın alma eğilimi arasındaki ilişkiyi konu aldıkları araştırmalarında fiyat algısının tekrar satın alma niyeti üzerindeki etkisinin olumlu yönde ve anlamlı olduğunu tespit etmişlerdir.

Gram vd., (2015), üniversite öğrencileri ile ebeveynleri arasında kuşaklararası ilişkilerin sürdürülmesinde yiyecek içecek tüketim uygulamalarının anlamını ele aldıkları araştırmalarında ev dışında yemek tüketim alışkanlıklarının öğrencilerin ailelerinden uzaklaşması üzerinde etkili olduğunu tespit etmişlerdir.

Can (2016), fast food sektöründe marka deneyimi ve algılanan reklam harcamalarının, marka değerini oluşturan marka bağlılığı üzerindeki etkisini konu aldığı araştırmasında marka deneyiminin marka farkındalığı ve hedonik duyguları etkilediği sonucunu tespit etmiştir.

Kellershohn vd., (2018), İngiltere' de 4-6 yaş arası 20 çocuk üzerinde sağlıklı yiyecekler ile fast food ürünlerin tüketimini karşılaştırdıkları araştırmalarında çocukların bütün meyveleri daha lezzetli, daha sağlıklı ve daha ebeveyn onaylı olduğunu değerlendirdiklerini tespit etmişlerdir.

2.1. Tüketici Davranışı

Tüketici davranışı, kısaca ürün ve hizmetleri tercih etme, alma, elden çıkarma faaliyetleri olarak tanımlanabilmektedir. Pazarlama açısından üretilen ürünlerin tüketiciler tarafından satın alınıp kullanılmasına yönelik karar ve davranış süreçleri tüketici davranışı olarak değerlendirilmektedir. Farklı bir ifade ile tüketici davranışı temel olarak satınalmaya yönelik karar verme süreçlerini ve bir ürüne sahip olup ondan faydalanmaya yönelik olan süreçleri içerir (Çivitçi, Çakmak ve Işık,2006:203). Tüketici davranışının temel özellikleri ise şu şekilde ifade edilebilir (Odabaşı ve Barış,2002):

Tüketici davranışı Karmaşık bir yapıya sahiptir

Tüketici davranışı bireyin çevresi ile olan ilişkisinden ayrı değildir.

Tüketici davranışı güdülenmiş bir davranıştır.

Tüketici davranışı dinamik bir süreçtir.

Tüketici davranışı zamanlama açısından farklılık arz edebilir.

Tüketici davranışı içerisinde belli bir amacı barındıran güdülenmiş bir davranıştır.

Tüketicilerin ihtiyaçları sınırsızdır. Tüketicilerin sınırsız olan söz konusu ihtiyaçları ise üreticiler tarafından sağlanan ürün veya hizmetler tarafından karşılanmaktadır. Üreticiler bir taraftan tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılarken beraberinde kar elde etmektedirler. Pazarlama ise işletmelerin

kar amacına ulaşmalarında en etkili işletme fonksiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır (Akat vd., 2006:15). Bununla birlikte çağdaş pazarlama anlayışı açısından tüketicilerin eğilim ve isteklerinin belirlenmesi de pazarlamanın temel çalışma konuları arasındadır (Akat, 2004).

Pazarlamacıların temel görevi tüketicilerin ürünlere yönlendirilmesidir. Tüketiciler ise sunulanlar içinden kendilerine yani ihtiyaçlarına en uygun olanları seçmektedirler. Pazarlamanın esas amacı ise insanların ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu amacı karşılayabilmek için ilk olarak tüketicilerin mal ve hizmetleri nereden, nasıl, neden aldığını araştırmak gerekmektedir. Tüketicilerin kritik ihtiyaçların tespit etmeden ihtiyaçları olan doğru mal ve hizmetleri üretmek mümkün değildir. Buradan hareketle pazarlamacıların hedef kitleye yönelik yapacakları analizlerin oldukça önemli olduğunu söylemek mümkündür. Değişen koşullar özellikle birbirine özellik olarak yakın ya da ikame ürün ve hizmetlerin farklı piyasalarda var olması tüketicileri satınalma davranışına yönelik olarak ücret ödemenin bir adım ötesinde bir tercihte bulunmaya zorlamaktadır. Çünkü bu şartlar altında tüketiciler tercih ettikleri ürünlerin diğer ürünlere göre sağladığı artı değerlere göre hareket etmektedirler (Eriş ve Kutlu, 2007: 2-3).

2.2. Yiyecek İçecek İşletmeleri

Turizm sektörü nitelik açısından birbirinden oldukça farklı işletmeleri kapsamakla beraber özellikle yiyecek içecek işletmeleri bireylerin ihtiyaçlarını sürekli bir şekilde karşılamaya devam etmektedirler. Günümüzde yiyecek içecek işletmeleri de tıpkı turizm sektörünün genelinde olduğu gibi çok farklı nitelikler içermekte ve sayıları gün geçtikçe artmaktadır. Bununla birlikte yiyecek içecek işletmelerinde üretilen yiyecek içeceklerle birlikte müşteri memnuniyetinin üst düzeyde sağlanması büyük önem arz etmektedir. Bu sebeplerden dolayı özellikle yiyecek içecek işletmeleri üzerine yapılan bilimsel çalışmalar artış göstermekte ve elde edilen veriler ışığında sektöre bilgi akışı sağlanmaktadır (Ünal vd., 2014:24).

İşletmecilik açısından oldukça eski bir tarihe sahip olan yiyecek içecek işletmelerinin başlangıcının kentleşme ile başladığı değerlendirilmektedir (Olçay ve Döş, 2014:161). Yiyecek içecek işletmeleri müşterilere yeme içme imkanı sağlayan işletmeler olarak tanımlanmaktadır (Maviş, 2005:7). Yiyecek içecek işletmeleri rekabetin artması ile beraber her geçen gün hızlı bir şekilde büyümeye devam etmektedir. Sözkonusu büyümenin temel nedenleri; teknolojinin yiyecek içecek üretimine etkisi, sosyalleşme, kadınların iş yaşamında artan oranda aktif olarak yer alması, gelir düzeyindeki artış, yüksek iş temposu olarak sıralanabilir (Bekar ve Dönmez, 2016:2). Yiyecek içecek işletmeleri açısından uzun vadeli stratejilerin belirlenmiş olması gelecekte karşılanması muhtemel bir çok soruna karşı önceden tedbir alınmasına katkı sağlayacaktır (Güler,2007:103).

2.3. Fast Food İşletmeleri

Başlangıçta Güney Kaliforniya'da 1940'larda ortaya çıkmış olan fast food işletmeleri, sadece Amerikalıların yeme-içme alışkanlıklarını değiştirmekle kalmamış aynı zamanda dünyanın birçok ülkesindeki söz konusu değişimin gerçekleşmesinde etkili olmuştur (Kobayashi, 2011:242). Her ne kadar fast-food sektörünün büyümesinin obezite oranlarında görülen artış ile ilişkili olduğu değerlendirilsede fast food işletmelerinin sayısı her geçen gün artmaktadır (Critser, 2003). Fast food yiyecekler hızlı hazırlanması, makul fiyatlı oluşu sebeplerinden dolayı ev yapımı yemeklere alternatif olarak sunulmaktadır. Yoğun bir yaşam tarzı için uygun ve ekonomik gibi görünse de, fast food yiyecekler tipik olarak yağ, doymuş yağ, şeker ve tuz bakımından yüksek değerlere sahiptir. Bu duruma rağmen söz konusu yiyeceklerin tüketimindeki artış devam etmektedir. (Goyal ve Signh, 2007:183).

Türkiye'de fast food endüstrisi 1980'lerden itibaren oldukça hızlı bir büyüme sergilemiştir. Son yirmi yılda Türkiye'de tüketicilerin yaşam biçimleri, eğitim, gelir ve tüketim kalıplarındaki büyük değişiklikler tüketicileri fast food işletmelerinde yemek yemeye teşvik etmiştir. Yeni kurulan alışveriş merkezlerindeki artan fast-food zincirleri ve restoranlar, bu yeni ortaya çıkan talebin kanıtı olarak gösterilebilir (Akbay vd., 2007:904-905). Artan bu taleple beraber fast food işletmelerinin sayısı da hızlı bir artış göstermiştir. Bu artışın sebepleri arasında kadınların iş yaşamında daha fazla yer alması, dışarda yemek yeme alışkanlığının kazanılması, nüfus artışı, bireylerin gelir düzeyindeki artış, boş zaman artışı, kentleşme ve demografik özelliklerin farklılaşması gösterilebilir (Olçay ve Döş, 2014; Öncü vd., 2007). Bu durum rekabetin de artmasıyla beraber müşterilerin beklentilerini de yükseltmektedir (Uygur ve Küçükergin, 2013:383).

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın bu kısmında araştırmanın amacı ve önemi, anakütle ve örneklem, araştırmada kullanılan anket formunun içeriği ve ölçüm güvenirliği ile veri toplama aracının çözümlenmesine yönelik sayısal bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İnsanlar tüketim davranışlarını yönlendiren bir takım değer ve kriterler söz konusudur. Bu değer ve kriterler genel anlamda olduğu gibi yiyecek ve içeceklerin tercihinde de geçerli olmaktadır. Bu araştırmada genç tüketicilerin yiyecek ve içecekleri tercih ederken referans aldıkları kriterler belirlenmiş ve söz konusu kriterlerin yoğun yaşam temposu içinde yiyecek ve içecek tüketimi açısından önemli bir yer tutan fast food işletmelerine yönelik tüketici davranışı arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla yapılan bu araştırmanın temel amacını gençlerin fast food işletmelerine yönelik tüketici davranışlarını yiyecek ve içecek tercih kriterleri değişkeni açısından incelemek oluşturmaktadır.

Araştırma Gaziantep'te gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın söz konusu şehirde yapılmış olması sonuçlar itibarı ile büyük önem arz etmektedir. Gaziantep UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)'nün 2004 yılında kurmuş olduğu yaratıcı şehirler ağının gastronomi kategorisine 2015 yılında kabul edilmiştir. Bu anlamda dünyaca ünlü bir mutfağa sahip olan söz konusu şehirdeki tüketicilerin yiyecek içecek tüketim ya da tercih kriterlerinin oldukça önemli olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte bu araştırmada genç tüketicilerin fast food işletmelerine yönelik bakış açıları ortaya konulmuş buradan hareketle tüketici davranışı ayrı faktörler halinde incelenmiştir.

3.2. Anakütle ve Örneklem

Yapılan bu araştırmada anakütleyi Gaziantep'te fast food yiyecek içecek işletmelerini ziyaret eden genç tüketiciler oluşturmaktadır. Araştırmada tüm tüketicilere ulaşmanın mümkün olmamasından dolayı örnekleme yapılması gerekli görülmüştür. Örnekleme yöntemi olarak ise kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu araştırmada örneklem büyüklüğü belirlenirken $\alpha=0.05$ için örnekleme hatası $(d)=\pm 0,05$ olarak belirlenmiştir ($p=0,5$; $q=0,5$). Buna göre bu araştırmada belirlenen evreni temsil etme yeteneğine sahip örneklem büyüklüğü 384'tür (Altunışık vd. 2007:127). Araştırma Gaziantep il merkezinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın Gaziantep'te gerçekleştirilmiş olmasının temel sebebi UNESCO'nun yaratıcı şehirler ağı listesinin gastronomi kategorisinde yer alan sadece sekiz şehire ek olarak dokuzuncu şehir olarak eklenmiş olmasıdır. Buradan hareketle söz konusu şehirde yaşayan insanların yiyecek ve içeceklere yönelik tercih ya da tüketim bilgisinin daha üst seviyede olduğu söylenilebilir. Bu bağlamda Gaziantep'te fast food işletmelerini yiyecek veya içecek tüketimi amacıyla ziyaret eden 400 genç tüketiciye ulaşılmış ancak hatalı ya da eksik doldurulan altı anket analizlere dahil edilmemiş 394 anket formu ile analizler gerçekleştirilmiştir.

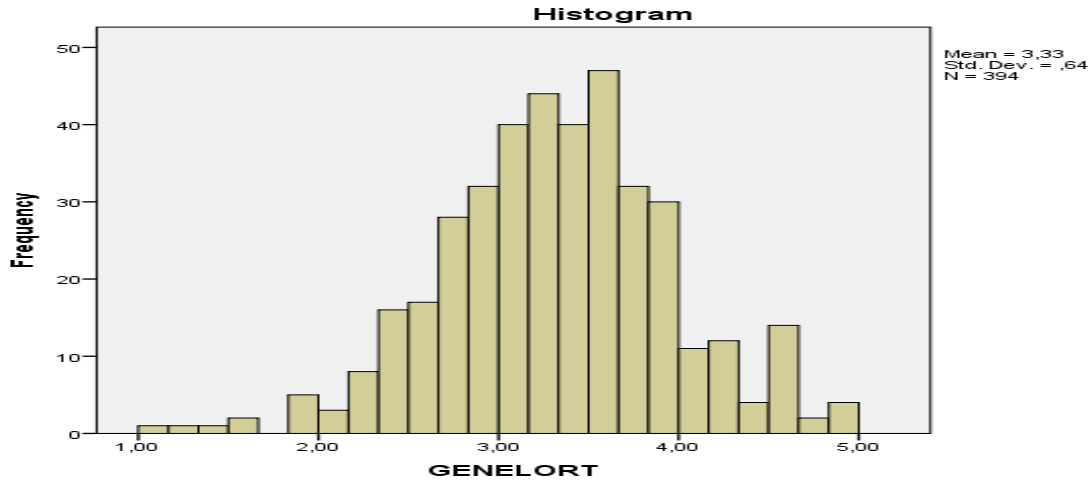
3.3. Anakütle Formunun İçeriği ve Ölçeğin Güvenirliliği

Genç tüketicilerin yiyecek ve içecek tercih kriterlerinin fast food işletmelerinde tüketici davranışı üzerindeki etkisini tespit etmeye yönelik yapılmış olan bu araştırmada veriler anket tekniği ile elde edilmiştir. Anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcılara yönelik demografik bilgileri içeren sekiz soru, ikinci bölümde katılımcıların yiyecek içecekleri tercih kriterlerini içeren on bir ifade, üçüncü ve son bölümde ise yiyecek içecek işletmelerine yönelik tüketici davranışını içeren yirmi iki ifade yer almaktadır. Anket formunun ikinci bölümünde Lusk ve Briggeman (2009) tarafından geliştirilen yiyecek içecek değer ölçeğinde yer alan on bir ifade yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise genç tüketicilerin yiyecek ve içecek tercih kriterlerinin fast food işletmelerinde tüketici davranışı üzerindeki etkisini ortaya koymak için Yusta vd. (2018)' in çalışmalarında kullanmış oldukları anket formundan faydalanılmıştır. Anket uygulaması 2018 yılının Eylül ve Aralık ayları arasında araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu araştırma kapsamında ölçümün güvenirliği için Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Buna göre anket formunda yer alan 33 ifade için Cronbach's Alpha 0,909 yiyecek ve içecek tercih kriterlerini içeren 11 ifade için Cronbach's Alpha 0,860 gençlerin fast food yiyecek içecek işletmelerinde tüketici davranışını ortaya koyan 22 ifade için ise Cronbach's Alpha 0,943 olarak hesaplanmıştır. Alpha katsayısı 0,00-0,39 ise ölçüm güvenilir değil, 0,40-0,59 ise ölçümün güvenirliği düşük, 0,60-0,79 ise ölçüm oldukça güvenilir, 0,80-1,00 ise ölçüm yüksek güvenirliğe sahip olarak değerlendirilir (Akbulut, 2010:80). İfadelerin tamamı tamamı göz önünde bulundurulduğunda ölçümünün yüksek derecede güvenilir olduğunu söylemek mümkündür.

3.4. Veri Toplama Aracının Çözülmesi

Yapılan bu araştırmadan elde edilmiş olan verilerin analizi SPSS 21 paket programında gerçekleştirilmiştir. Anket formunda yer alan maddelerinin yüksek derecede güvenilir olduğu tespit edildikten sonra veri setinin faktör analizi için gereken şartları karşılayıp karşılamadığı incelenmiştir. Bu aşamada öncelikle örneklem büyüklüğüne bakılması gerekmektedir. Comrey ve Lee (1992), 300 katılımcının örneklem büyüklüğü şartının sağlanması için yeterli olduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan Kline (1994), güvenilir faktörlerin belirlenebilmesi için 200 kişilik örneklem sayısının genel anlamda yeterli olduğunu ancak daha iyi sonuçların elde edilebilmesi için daha büyük örneklem sayısı üzerinde çalışılması gerektiğini belirtmiştir. Buradan hareketle örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğunu söylemek mümkündür. Sonraki aşamada değişkenler arasında bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla Bartlett Küresellik testi uygulanmış anketin ikinci bölümünü oluşturan 11 ifade ve üçüncü bölümünü oluşturan 22 ifade için $p=0,000$ olduğu görülmüştür. Bununla birlikte değişkenler arasındaki ilişkinin faktör analizine uygunluğunu tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testinde KMO değeri ikinci bölüm için 0,841 üçüncü bölüm için ise 0,934 olarak hesaplanmıştır.

Araştırmada anket formunun ikinci bölümü için Skewness katsayısı $-0,134 \pm 0,123$ Kurtosis katsayısı $0,450 \pm 0,245$ olarak hesaplanmıştır. Buna göre veriler parametrik testler için gereken varsayımları karşılamaktadır. Ancak bununla yetinilmeyip verilerin histogram dağılımı da Şekil 1’de gösterilmiştir

Şekil 1: Verilerin Histogram Dağılımı

4. BULGULAR

Araştırmaya katılan 394 katılımcının 209’u (%53) erkek 185’ ise (%47) ise kadındır. Katılımcıların 353’ü (%89,6) 18-25 yaş aralığında 35’i (%8,9) 25-35 yaş aralığında ve 6’sı (%1,5) 35-45 yaş aralığında bulunmaktadır. Araştırmaya katılan genç tüketicilerin 25’i (6,3) fast food işletmelerini yalnız, 23’ü (%5,8) aile üyeleri ile 299’u (%75,9) arkadaşları ile 4’ü (%1) meslektaşları ile 25’i ise (%6,3) partneri ile ziyaret ettiklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte katılımcılardan 112’si (%28,4) fast food işletmelerini ayda birden daha az 93’ü (%26,6) ayda bir defa , 91’i (%23,1) haftada bir defa, 80’i (%20,3) haftada birkaç defa 18’i ise (%4,6) her gün ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan tüketicilerden yiyecek ve içecekleri tercih ederken gözönüne aldıkları kriterleri puanlamaları istenmiş ve sonuçlar tabloda gösterilmiştir. Buna göre araştırmaya katılanların tüketilecekleri yiyecek ve içeceklerde aradıkları kriterler bakımından lezzet kriterinin daha ön planda olduğu tespit edilirken geleneklerin ise diğer kriterlere göre arka planda kaldığı belirlenmiş, sonuçlar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Yiyecek ve İçecek Tercih Kriterlerinin Artimetik Ortamala ve Standart Sapma Değerleri

	Ortalama	Standart Sapma
Görünüm	4,2500	1,04053
Lezzet	4,5612	,96310
Fiyat	3,9156	1,30200
Kolayerişim	4,1832	1,13336
Köken	3,2718	1,47515
Gelenekler	3,2595	1,47025
Çevresel Etki	3,4703	1,31966
Güvenilirlik	4,1883	1,26417
Dürüstlük	4,1933	1,26863
Besin Değeri	3,6701	1,45423

Tablo 1’de gösterildiği gibi araştırmaya katılan genç tüketiciler yiyecek ve içecek tercihlerindeki en önemli kriterli sırasıyla lezzet ($\bar{x} = 4,56 \pm 0,9$), görünüm ($\bar{x} = 4,25 \pm 1,04$), dürüstlük ($\bar{x} = 4,19 \pm 1,26$) güvenilirlik ($\bar{x} = 4,18 \pm 1,26$) ve kolay erişim ($\bar{x} = 4,18 \pm 1,13$) olarak ifade etmişlerdir. Diğer taraftan fiyat ($\bar{x} = 3,91 \pm 1,30$), gelenekler ($\bar{x} = 3,25 \pm 1,47$), çevresel etki ($\bar{x} = 3,47 \pm 1,31$) ve besin değeri ($\bar{x} = 3,67 \pm 1,45$) gibi kriterler daha önemsiz kriterler olarak ifade edilmiştir.

4.1. Faktör Analizi

Araştırmada farklı kavramaların ölçümünün yapılması amacı ile kullanılan ifadeler üzerinde açıklayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda temel bileşenler analiz yöntemi kullanılmış faktör sayılarının tespit edilmesinde ise özdeğerin birden büyük olması kriteri kullanılmıştır. Bununla birlikte faktörler belirlenirken binişik maddelerin olduğu görülmüş ve tüketici davranışları ölçeğinde (S4,S6, S22) yiyecek ve içecek tercih kriterlerine ölçeğinde ise (S4) faktör analizine dâhil edilmemiştir. Gerçekleştirilen analiz neticesinde katılımcıların yiyecek içecek tercih kriterlerini ortaya koyan üç faktörlü bir yapı tespit edilirken gençlerin fast food işletmelerinde tüketici davranışını ortaya koyan dört faktörlü bir yapıya ulaşılmıştır. Buna göre anketin ikinci ve üçüncü bölmüleri için 300 serbestlik derecesinde KMO değerleri sırası ile 0,841 ve 0,934 olarak tespit edilmiştir. Bununla birlikte anketin ikinci ve üçüncü bölümü için Bartlett testleri anlamlı çıkmış ikinci bölüm için (Ki Kare= 1510,840, sd=45, p=0,00) üçüncü bölüm için ise (Ki Kare= 4389,802, sd= 190, p=0,00) olarak hesaplanmıştır. Faktörlere yüklenmiş olan soru gruplarının güvenilirliklerini tespit etmek için her bir soru grubu için Cronbach’s Alfa katsayısı hesaplanmış sonuçlar Tablo 2 ve Tablo 4’te gösterilmiştir. Güvenilirlik değerlerinin yeterli olduğu belirlenen soru gruplarının sonraki analizler için kullanılabilmesi amacıyla ortalamaları alınmış ve yeni değişkenler oluşturulmuştur. Buna göre yiyecek ve içecek tercih kriterleri etik değerler, faydacı değerler ve sosyo kültürel ve çevresel değerler olarak adlandırılırken tüketici davranışını konu alan sorular ise işletme memnuniyeti, güven, sadakat ve yiyecek içecek memnuniyeti olarak adlandırılmıştır.

Tablo 2. Yiyecek ve İçecek Tercih Kriterlerine İlişkin Faktörler ve Cronbach Alfa Değerleri

Faktör analizi			
İfadeler	Faktörler		
	Etik Değerler	Faydacı Değerler	Sosyo Kültürel ve Çevresel Değerler
Görünüm		,652	
Lezzet		,719	
Fiyat		,781	
Kolay erişim		,618	
Köken			,789
Gelenekler			,830
Çevresel etki			,696
Güvenilirlik	,805		
Dürüstlük	,797		
Besin değeri	,794		
Cronbach’s Alpha Değerleri	0,82	0,72	0,72
Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.			
a. Rotation converged in 5 iterations.			

Tablo 2’de gerçekleştirilmiş olan faktör analizi sonuçları gösterilmiştir. Buna göre genç tüketicilerin yiyecek ve içecek tercih kriterini belirleyen üç faktörlü bir yapıya ulaşılmış faktör yük değerleri ve Cronbac’s Alpha değerleri gösterilmiştir. İfadelerin faktör yük değerlerinin 0,618 ile 0,830 arasında olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ulaşılmış olan faktörler “Etik Değerler, Faydacı Değerler ve Sosyo-kültürel Değerler” olarak isimlendirilmiş ve faktörlere ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanarak Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Yiyecek İçecek Tercih Keriterlerine İlişkin Faktör İstatistikleri

	Ortalama	Standart Sapma
Etik Değerler	4,0172	1,14924
Faydacı Değerler	4,2275	,82973
Sosyo Kültürel Değerler	3,3339	1,14516

Tablo 3’te Etik Değerler, Faydacı Değerler ve Sosyo-kültürel Değerler” faktörlerine ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri gösterilmiştir. Buna göre genç tüketicilerin yiyecek ve içecekleri tercih ederken en fazla faydacı değerleri ($\bar{x} = 4,22 \pm ,82$), benimsedikleri tespit edilmiştir.

Tablo 4. Tüketici Davranışlarına İlişkin Faktörler ve Cronbach’s Alfa Değerleri

Faktör Analizi				
İfadeler	Faktörler			
	İşletme Memnuniyeti	Güven	Sadakat	Yiyecek-İçecek Memnuniyeti
(1) Fast food işletmelerinde üretilen yiyecekler beklentilerimi karşılar.				,795
(2) Fast food işletmelerinde üretilen yiyecekler tatmin edicidir.				,787
S3) Fast food işletmelerinde hazırlanan yiyecekler memnun edicidir.				,791
(5) Fast food işletmelerinden genel anlamda memnunum.				,589
(7) Fast food işletmeleri vaatlerini (sözlerini) yerine getirir	,605			
(8) Fast food işletmelerinin sağladığı bilgiler doğrudur.	,761			
(9) Fast food işletmeleri dürüst işletmelerdir.	,823			
(10) Fast food işletmeleri güvenilir işletmelerdir	,799			
(11) Fast food işletmeleri samimi işletmelerdir.	,666			
(12) Fast food işletmeleri profesyonel işletmelerdir.		,720		
(13) Fast food işletmelerinin teknik imkanları yeterlidir		,785		
(14) Fast food işletmelerinde çalışanların nitelikleri yeterlidir.		,724		
(15) Fast food işletmelerinde müşteriler tatmin olmaktadır		,511		
(16) Fast food işletmelerinde işler düzgün yürür.		,603		
(17) Fast food işletmelerinden kolay bilgi sağlanır.		,540		
(18) Ev dışında yemeklerimi fast food işletmelerinde tüketirim.			,775	
(19) Fast food işletmelerini tanıdıklarına tavsiye ederim.			,737	
(20) Fast food işletmeleri ev dışında yemek için en iyi seçenektir			,807	
(21) Fast food işletmelerini düzenli ziyaret ederim.			,766	
Cronbach’s Alpha Değerleri	0,87	0,83	0,85	0,893
Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.				
a. Rotation converged in 6 iterations.				

Tablo 4'te araştırmaya katılan genç tüketicilerin fast food işletmelerine yönelik tüketici davranışına ilişkin gerçekleştirilmiş olan faktör analizi sonuçları gösterilmiştir. Buna göre genç tüketicilerin tüketici davranışını gösteren dört faktörlü bir yapıya ulaşılmış faktör yük değerleri ve Cronbac's Alpha değerleri gösterilmiştir. İfadelerin faktör yük değerlerinin ise 0,511 ile 0,823 arasında olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ulaşılmış olan faktörler 'İşletme Memnuniyeti, Güven, Sadakat ve Yiyecek İçecek Memnuniyeti' olarak isimlendirilmiş ve faktörlere ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanarak Tablo 5'te gösterilmiştir

Tablo 5. Tüketici Davranışlarına İlişkin Faktör İstatistikleri

	Ortalama	Standart Sapma
Güven	3,3210	,89181
Yiyecek Memnuniyeti	3,2995	1,07244
Sadakat	2,7995	1,14269
İşletme Memnuniyeti	2,8768	,97753

Tablo 5'te 'İşletme Memnuniyeti, Güven, Sadakat ve Yiyecek İçecek Memnuniyeti' faktörlerine ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri gösterilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan genç tüketicilerin fast food işletmelerine güven düzeylerinin yüksek olduğu ($\bar{x} = 3,32 \pm ,89$) diğer taraftan söz konusu işletmelere yönelik olarak sadakatlerinin ise memnuniyet faktörlerinin gerisinde kaldığı tespit edilmiştir ($\bar{x} = 2,79 \pm 1,14$).

4.1. Regresyon Analizi

Araştırmada genç tüketicilerin yiyecek ve içecek ve içecek tercih kriterlerinin tüketici davranışı üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla "Güven", "Yiyecek İçecek Memnuniyeti" "Sadakat" ve "İşletme Memnuniyeti" nin bağımlı "Etik Değerler, Faydacı Değerler ve Sosyo-kültürel Değerler" in ise bağımsız değişken olarak kabul edildiği regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Söz konusu analizlerin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle verilerin regresyon analizine yönelik ön koşulları sağlayıp sağlamadığına bakılmıştır. Bu amaçla öncelikle tolerans ve VIF değerleri hesaplanmıştır. Bu değerler araştırmanın bağımsız değişkenleri arasında yüksek korelasyon olup olmadığını belirlemektedir. Bununla birlikte hata terimleri arasındaki oto korelasyonun tespit edilebilmesi için verilerin Durbin-Watson değerleri hesaplanmış ve ilgili tablolarda gösterilmiştir. Durbin-Watson değerinin 2'ye yakın olması hata terimleri arasındaki oto korelasyonun düşük olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan hata terimlerinin normal bir dağılım göstermiş olması ve bağımsız değişkenlere ilişkin hata varyansının sabit olduğu görülmüş bu bilgilerden hareketle verilerin regresyon analizine tabi tutulabileceğine kanaat getirilmiştir. Gerçekleştirilmiş olan analiz sonuçları aşağıda gösterilmiştir

Tablo 6. Güven Bağımsız Değişkeni İle Yiyecek ve İçecek Tercih Kriterlerine Yönelik Regresyon Testi Sonuçları

Bağımlı değişken: Güven	R ² : 0,20		Durbin-Watson: 1,79		
Bağımsız değişkenler (Sabit)	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
Etikdeğerler	,069	,049	,089	1,404	,161
Faydacı değerler	,099	,065	,092	1,520	,129
Sosyo-Kültürel Değerler	-,044	,044	-,057	-1,010	,313

Tablo 6'ya göre bağımsız değişkenler olan "Etik Değerler, Faydacı Değerler ve Sosyo-kültürel Değerler" ele alındığında bağımlı değişken "Güven" ile aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Tablo 7. Yiyecek İçecek Memnuniyeti Bağımsız Değişkeni İle Yiyecek ve İçecek Tercih Kriterlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Regresyon Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: Yiyecek-İçecek Memnuniyeti	R ² : 0,32		Durbin-Watson: 1,66		
Bağımsız değişkenler (Sabit)	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
Etik değerler	,052	,058	,056	,891	,374
Faydacı değerler	,228	,078	,176	2,925	,004
Sosyo-kültüreldeğerler	-,043	,052	-,046	-,829	,408

Tablo 7'ye göre bağımsız değişkenler göz önüne alındığında etik değerler ve sosyo kültürel değerler değişkenleri istatistiksel anlamsız çıkmıştır. Faydacı değerler değişkeni ise istatistiksel olarak anlamlıdır. Dolayısıyla faydacılık değeri artarken yiyecek içecek memnuniyeti de artmaktadır.

Tablo 8. Sadakat Bağımsız Değişkeni İle Yiyecek ve İçecek Tercih Kriterlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Regresyon Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: Sadakat		R ² : 0,02		Durbin-Watson: 1,84	
Bağımsız Değişkenler (Sabit)	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
(Sabit)	2,729	,308		8,872	,000
Etikdeğerler	,117	,063	,117	1,850	,065
Faydacı	-,049	,084	-,036	-,587	,557
Sosyo-Kültürel Değerler	-,057	,057	-,057	-1,003	,317

Tablo 8'e göre bağımsız değişkenler olan "Etik Değerler, Faydacı Değerler ve Sosyo-kültürel Değerler" ele alındığında bağımlı değişken "Sadakat" ile aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Tablo 9. İşletme Memnuniyeti Bağımsız Değişkeni İle Yiyecek ve İçecek Tercih Kriterlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Regresyon Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: İşletme Memnuniyeti		R ² : 0,04		Durbin-Watson: 1,79	
Bağımsız Değişkenler (Sabit)	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
(Sabit)	2,681	,264		10,161	,000
Etik Değerler	,029	,054	,034	,539	,590
Faydacı	-,015	,072	-,013	-,204	,838
Sosyo-Kültürel Değerler	,042	,049	,050	,872	,384

Tablo 9'a göre bağımsız değişkenler olan "Etik Değerler, Faydacı Değerler ve Sosyo-kültürel Değerler" ele alındığında bağımlı değişken "İşletme Memnuniyeti" ile aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir

5. SONUÇLAR VE ÇIKARIMLAR

Genç tüketicilerin yiyecek ve içecek tercih kriterlerinin fast food işletmelerine yönelik tüketici davranışı arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre katılımcıların 209'u (%53) erkek 185' ise (%47) ise kadındır. Katılımcıların 353'ü (%89,6) 18-25 yaş aralığında, 35'i (%8,9) 25-35 yaş aralığında ve 6'sı (%1,5) 35-45 yaş aralığında bulunmaktadır. Araştırmaya katılan tüketiciler en önemli yiyecek ve içecek tercih kriterlerini lezzet ve görünüm olarak ifade ederken en düşük ortalamaları gelenekler, çevresel etki ve besin değeri olarak belirtmişlerdir (Bkz. Tablo 1). Bu sonuç özellikle genç tüketicilerin yemek tüketim alışkanlıklarında gelenekler çevresel etki ve besin değeri kriterlerini diğer kriterlere göre daha az önemsediklerini ortaya koymaktadır. Elde edilen bu sonuç Goyal ve Singh (2007) ve Sürücüoğlu ve Çakıroğlu (2000) tarafından yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar ile çelişmektedir. Sürücüoğlu ve Çakıroğlu (2000) çalışmada üniversite öğrencilerinin hızlı hazır yemek işletmelerini tercih etmeyip geleneksel yiyecek içecek işletmelerini tercih ettiklerini tespit etmişlerdir. Goyal ve Singh (2007) ise yapmış oldukları araştırmalarında gençlerin ev yapımı yiyeceklerin fast food işletmelerinde servis edilen yemeklerden daha iyi olduğunu düşündüklerini tespit etmişlerdir. Araştırma kapsamında elde edilen yiyecek ve içecek tercih kriterleri üzerinde gerçekleştirilen faktör analizi istatistikleri de söz konusu araştırmalarda elde edilen sonuçlar ile de örtüşmemektedir. Araştırma kapsamında elde edilen faktör istatistiklerine göre sıralama faydacı değerler etik değerler ve sosyo kültürel değerler şeklinde tespit edilmiştir (Bkz Tablo:4). Sosyo-kültürel değerlerin son sırada yer alması özellikle Gaziantep gibi UNESCO'nun kültür mirası listesinde yer alan Gaziantep Mutfağı'nın sonraki kuşaklara aktarılmasını olumsuz etkileyebileceği için oldukça düşündürücüdür. Çünkü bu sonuç genç tüketicilerin bir anlamda geleneksel yemek tüketim alışkanlıklarını beklentinin aksine daha az önemsediklerini, faydacı değerleri ise daha fazla benimsediklerini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan araştırmaya katılan genç tüketicilerin fast food işletmelerine yönelik tüketici davranışı incelendiğinde katılımcılar fast food işletmelerini güvenilir olarak nitelermekte ancak söz konusu işletmelere olan sadakat duygularının daha düşük değerler aldığı görülmektedir (Bkz. Tablo 5).

Araştırmaya katılan tüketicilerin yiyecek ve içecekleri tercih kriterleri ile fast işletmelerine yönelik tüketici davranışı arasındaki ilişkiyi görebilmek için regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlarda “Etik Değerler, Faydacı Değerler ve Sosyo-kültürel Değerler” ile “Güven, Sadakat ve İşletme Memnuniyeti” arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Öte yandan ‘Faydacı Değerler’ ile ‘Yiyecek İçecek Memnuniyeti’ arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre yiyecek ve içeceklerin satın alınmasında görünüm, lezzet, fiyat ve kolay erişim değerini benimsemiş olan genç tüketiciler fast food işletmelerinde üretilen yiyeceklerden memnun olduklarını dolayısıyla söz konusu işletmelerin beklentilerini karşılamış oldukları söylenilebilir. Bu bulgular ise Haciefendioğlu ve Koç (2009) tarafından fast food sektöründe hizmet kalitesi algılamalarının müşteri bağlılığına etkisini konu aldıkları araştırmalarında elde edilen sonuçları destekler niteliktedir. Söz konusu araştırmada müşteri bağlılığını etkileyen hizmet kalitesi boyutlarının geçmiş deneyimler, değer, güvenilirlik ve yiyecek kalitesi olduğunu tespit etmişlerdir. Bununla beraber “Etik Değerler, Faydacı Değerler ve Sosyo-kültürel Değerler” ile “İşletme Memnuniyeti” arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bu sonuç ise Bowen ve Chen (2001) ile Kumar ve Şah (2004) tarafından yapılan araştırmalarda elde edilen sonuçlar ile örtüşmemektedir. Her iki araştırmada da sadakat ve müşteri memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Bu araştırmanın temel amacı göz önünde bulundurulduğunda araştırmaya katılan genç tüketicilerin yiyecek ve içecek tercih kriterleri bakımından faydacı değerleri daha çok benimsedikleri dolayısıyla yiyecek tercihinde en önemli kriterlerin lezzet ve görünüm olduğu görülmektedir. Bununla birlikte tüketici davranışı bakımından genç tüketicilerin fast food işletmelerine güvendiği, bu işletmelerde üretilen yiyeceklerle yönelik memnun oldukları tespit edilmiştir. Bu durumun aksine genç tüketicilerin fast food işletmelerine yönelik bağlılıklarının ise düşük olduğu görülmektedir. Fast food işletmeleri açısından müşteri bağlılığı kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda pazarlama faaliyetleri açısından fast food işletmelerinin genç tüketicilerin müşteri bağlılığını artırabilmeleri için özellikle genç tüketiciler açısından yeni stratejiler geliştirmelerinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

Yapılan bu araştırmadan elde edilen sonuçlardan hareketle yiyecek içeceklerin tercih edilmesinde yiyeceklerin sadece lezzet ve görünüm açısından değil besin değeri ve köken bakımından da değerlendirilmesine yönelik tüketicileri bilinçlendirebilecek akademik çalışmaların gerçekleştirilmesi gerektiği söylenilebilir.

KAYNAKÇA

- Ağaç, S. ve Harmankaya, H. (2009). İlköğretim Birinci Kademe Öğrencilerin Giysi Tercihleri ve Giysi Satın Alma Davranışlarına Etki Eden Faktörler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 1-13.
- Akbay, C., Tiryaki, G. Y. ve Gül, A. (2007). Consumer Characteristics Influencing Fast Food Consumption in Turkey. *Food Control*, 18(8), 904-913.
- Akat, Ö. (2004). *Uluslararası Pazarlama Karması ve Yönetimi*. 5. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Akat, Ömer; Ç., Taşkın ve A., Özdemir (2006). Uluslararası Alışveriş Merkezi Tüketicilerinin Satın Alma Davranışı Bursa İlinde Bir Uygulama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 13-30.
- Akbulut, Y. (2010). *Sosyal bilimlerde SPSS uygulamaları*. İstanbul: İDEAL Kültür Yayıncılık.
- Altunışık, R., Recai C., Bayraktaroğlu S. ve Yıldırım E. (2007). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Spss Uygulamalı 5.Baskı, *Sakarya Yayıncılık, Sakarya*.
- Aktuğlu K. I. ve Temel A., (2006). Tüketiciler markaları nasıl tercih ediyor? Kamu sektörü çalışanlarının giysi markalarını tercihini etkileyen faktörlere yönelik bir araştırma. *Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 43-59.
- Bekar, A. ve Dönmez, F. G. (2016). Tüketicilerin dışarıda yemek yeme nedenlerine ilişkin bir değerlendirme. *Social Sciences*, 11(1), 1-15.
- Bowen, J.T. and Chen, S.-L. (2001). The Relationship Between Customer Loyalty And Customersatisfaction. *International Journal of Service Industry Management*, 15(4), 213-217.

- Can, P. (2016). Marka Deneyimi, Hedonik Duygular ve Algılanan Reklam Harcamalarının Marka Değeri Boyutlarına Etkisi Üzerine Fast Food Sektöründe Bir Araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(30),121-143.
- Caraher, S. M. Lloyd, T. Madelin, (2014). The “School Foodshed”: schools and fast-food outlets in a London borough. *British Food Journal*, 116(3), 472-493.
- Critser, G. (2003). *Fat Land: How Americans Became the Fattest People in the World*. Houghton Mifflin, New York, NY
- Comrey, A. L., and Lee, H. B. (1992). *A First Course in Factor Analysis*. Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum Associates. Inc., Publishers.
- Çağlıyan, V. I., Zeynep. E.. ve Hassan, S. A. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Satın Alma Davranışlarında Sosyal Medya Reklamlarının Etkisi: Selçuk Üniversitesi’nde Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Ve Teknik Araştırmalar Dergisi*,11, 43-56.
- Çakır, M., Çakır, F. ve Usta, G. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Tüketim Tercihlerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. *Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 87-94.
- Çivitci, Ş. Ç., F. Zeynep, Işık, E. (2006). Yerli ve Yabancı Markalı Giysi Seçiminde Tüketicilerin Karar Verme Tarzları. *Mesleki Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 202-212.
- Duman, T. (2003). Richard L. Oliver’ın Tüketici Memnuniyeti (Customer Satisfaction) ve Tüketici Değer Algısı (Consumer Value) Kavramları Hakkındaki Görüşleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi* 5(2), 45-56.
- Durmaz,Y. (2006). Modern Pazarlamada Tüketici Memnuniyeti ve Evrensel Tüketici Hakları. *Journal of Yaşar University*, 3(1), 255-266.
- Eriş, N. ve Kutlu, Ş. (2007). Marka bağlılığı yaratmada müşteri ilişkileri yönetimi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı*, Ankara, Mayıs, 26.
- Gram, M. Hogg M, Blichfeldt S.B., MacLaran, P. (2015). Intergenerational relationships and food consumption: the stories of young adults leaving home. *Young Consumers*, 16 (1),71-84.
- Hamşioğlu, A.B. (2013). Fastfood ürünleri satın alan tüketicilerin yaşam tarzlarını belirlemeye yönelik bir uygulama. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 11, 18-32.
- Güler, S. (2007). Yiyecek ve İçecek İşletmeleri İçin Rekabet Avantajı Yaratacak Stratejik Seçenekler. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 101-104.
- Goyal, A. and N.P. Singh, (2007). Consumer perception about fast food in India: an exploratory study. *British Food Journal*, 109 (2), 182-195.
- Haciefendioğlu, Ş. ve Koç, Ü. (2009). Hizmet Kalitesi Algılamalarının Müşteri Bağlılığına Etkisi ve Fast-Food Sektöründe Bir Araştırma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(18), 146-167.
- Kayısoğlu, S. ve İçöz, A. (2012). Eğitim Düzeyinin Fast-Food Tüketim Alışkanlığına Etkisi. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 9(2), 16-19.
- Kellershohn, J., Walley,K. Vriesekoop,F. (2018). Young children’s perceptions of branded healthy fast food. *British Food Journal*, 120(11), 2569-2581.
- Kline, P. (1994). *An Easy Guide To Factor Analysis*:. New York: Routledge.
- Keskin, S. ve Baş, M. (2015). Sosyal Medyanın Tüketici Davranışları Üzerine Etkisinin Belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 17(3), 51-69.
- Kobayashi F. (2011) Japanese High School Students' Television Viewing And Fast Food Consumption. *Nutrition & Food Science*,41(4), 242-248.
- Kumar, V. and Shah, D. (2004). Building and sustaining profitable customer loyalty for the 21st century. *Journal of Retailing*, 80 (4), 317-329.

- Küçükergin, K. G. ve Dedeoğlu, B. B. (2014). Fast Food Restoranlarda Fiziksel Çevre, Fiyat Algısı ve Tekrar Satın Alma Eğilimi Arasındaki İlişki. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(1), 101-107.
- Lee, W. and Lombert, C. U. (2000). Impact Of Waiting Time On Evaluation Of Service Quality And Customer Satisfaction In Foodservice Operations. *Food Service Research International*, 12 (4), 241-254.
- Lusk, J. L., and Briggeman, B. C. (2009). Food Values. *American Journal of Agricultural Economics*, 91, 184-196.
- Maviş, F. (2005). Menü Planlama Tekniği. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir No. 1614.
- Odabaşı Y. ve Barış, G. (2002). *Tüketici Davranışı*. Kapital Medya Hizmetleri, İstanbul.
- Olçay, A., ve Akçi, Y. (2014). Adıyaman Ve Gaziantep'te Yaşayan İnsanların Fast-Food İşletmelerini Tercih Nedenlerinin Faktörler İtibarıyla Ortaya Konmasına Yönelik Bir Uygulama. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 24, 158-181.
- Öncü, M. A., Çatı K. ve Özbay, G. (2007). Hızlı Yiyecek İşletmelerinin Tercihinde Etkili Olan Faktörler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 317-336.
- Sürücüoğlu, M. S. ve Çakıroğlu, F. P. (2000). Ankara Üniversitesi Öğrencilerinin Hızlı Hazır Yiyecek Tercihleri Üzerine Bir Araştırma. *Tarım Bilimleri Dergisi*, 6 (3), 116-121.
- TURAN, A. H. (2011). İnternet Alışverişi Tüketici Davranışlarını Belirleyen Etmenler: Planlı Davranış Teorisi (TPB) İle Ampirik Bir Test. *Doğuş Üniv. Dergisi*, 12 (1), 128-143.
- Uygur, S.M., Küçükergin, K.G. (2013) Fast Food Restoranlarda Bireyselleştirme. Müşteri Tatmini Minnettarlık ve Tekrar Satın Alma Eğilimi Arasındaki İlişki. *Ege Akademik Bakış Dergisi*. 13 (3), 383-392.
- Ünal, S., Akkuş, G. ve Akkuş, Ç. (2014). Yiyecek İçecek İşletmelerinde Atmosfer, Duygu, Memnuniyet ve Davranışsal Sadakat İlişkisi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1(1), 23-49
- Qin, H. and Prybutok, V.P. (2009). Determinants of customer-perceived service quality in fast-food restaurants and their relationship to customer satisfaction and behavioral intentions. *The Quality Management Journal*, 15 (2), 35-50.
- Yağcı, M. İ. ve İlarıslan, N. (2010). Reklamların ve Cinsiyet Kimliği Rolünün Tüketicilerin Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11 (1), 138-155.
- Yaman, F. (2013). Tüketici Davranışı Olarak Özgeciliğin İncelenmesi. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 79-92.
- Yıldız, Y. (2014). Tüketici Davranışları Üzerinde Sosyal Medya Etkileri: Apple ve Samsung Örneği. *Kastamonu University Journal of Economics & Administrative Sciences Faculty*. 4 (2), 5-15.

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Barut Y., (2018). "Duygusal Zeka Ve İletişim Becerileri İlişkisi: (İzmir Bozyaka Eğitim Araştırma Hastanesi Örneği)", Vol: 2 Issue: 5; pp: 185-195

Anahtar Kelimeler: Duygusal Zeka, İletişim Becerileri ve Sağlık Çalışanları

Keywords: Emotional Intelligence, Communication Skills and Health Employees

Makale Türü Araştırma Makalesi

DUYGUSAL ZEKA VE İLETİŞİM BECERİLERİ İLİŞKİSİ: (İZMİR BOZYAKA EĞİTİM ARAŞTIRMA HASTANESİ ÖRNEĞİ)

The Relationship Between Emotional Intelligence and Communication Skills: A Sample of Health Employees Who Work in Bozyaka Training, Research Hospital

Yasin BARUT*

Geliş Tarihi / Received Date
02.02.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date
30.04.2019

Yayınlanma Tarihi / Published Date
30.04.2019

ÖZ

Duygusal zekası yüksek olan bireylerin, iletişim becerileri konusunda duygusal zekası düşük olanlara göre daha başarılı olmaları beklenmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada duygusal zeka ve iletişim becerileri teorik çerçevede incelenerek aralarındaki ilişki ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın örneklemini İzmir ilindeki bir eğitim araştırma hastanesinde görev yapan 386 sağlık çalışanı (hekim, hemşire, sağlık memuru ve ATT) oluşturmaktadır. Anket aracılığıyla elde edilen veriler öncelikle, SPSS 20.0 paket programına girilmiştir. Sonrasında Güvenilirlik analizi için Cronbach Alfa Katsayısına bakılarak, Açıklayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Ölçekler arası ilişkileri saptamak için Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Ayrıca Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılarak, çalışmada kurulan kavramsal model "yapısal eşitlik modeli" (YEM) ile test edilmiştir. Sonuçta, sağlık çalışanları ile yapılan araştırma, duygusal zeka ve iletişim becerileri arasında pozitif ve anlamlı ilişkileri desteklemiştir.

ABSTRACT

It is expected that people who have high-level emotional intelligence are more successful communication skills than others who have low level emotional intelligence. Therefore, the Emotional Intelligence and Communication Skills were examined theoretical framework and the relationship between them were revealed in this research. The sampling of the research involves 386 health employees working at a Training, Research Hospital Hospital in İzmir (doctor, nurse, health staff and ATT). Firstly, the obtained data have been entered into the SPSS 20.0 (Statistical Program for Social Sciences) package program. After that, the Cronbach's alpha coefficients were analyzed for reliability analysis and Exploratory Factor Analysis was made. Pearson correlation analysis was conducted to determine the relationships between scales. Also, confirmatory factor analysis was made, conceptual model which was established in the research were tested with "structural equation model" (SEM). Finally, results of research on the health employees suggest a positive and significant association between Emotional Intelligence and Communication Skills.

1. GİRİŞ

Son yıllarda duygusal zeka ve önemi sağlık, konaklama, üniversite, polis teşkilatları gibi iletişim yoğun sektörlerde kabul edilmekte ve giderek artan bir ilgiyle takip edilmektedir. Aynı şekilde etkili iletişim yetenekleri ve bu yeteneklerin artırılması konusu da işletmelerce üzerinde durulan bir başka önemli konudur. İletişimin yoğun yaşandığı sağlık sektörü bu işletmeler içerisinde önemli bir yer almaktadır. Günümüzde yapılan çalışmalar göstermektedir ki işletme içerisinde en iyi performans gösterenlerin başında zekâ düzeyi ya da teknik becerileri yüksek olan çalışanlardan ziyade, iş arkadaşlarıyla sağlıklı iletişim kurabilen, ekip çalışmasına yatkın duygusal zekâsı yüksek kişiler yer almaktadır.

Duygusal zeka ne kadar 20.yy' da tanımlanmaya başlansa da, Aristoteles; "**Duygular** neşesiz dönemlerde algılarımız ve varsayımlarımızla ortaya çıkan durumlardır, istek yaratmalarına rağmen bağımsızlığa sahip olmadıkları için **bilinçle** birlikte ortak hareket ederler" tanımıyla duygusal zekadan bahsetmiştir. Duygusal zeka, insanlarla sağlıklı iletişim kurabilme, ani gelişen olaylara karşı

* Dr., Yaşar Üniversitesi, yasin_barut@hotmail.com

çok çabuk adapte olarak sorunların üstesinden gelebilme ve çevresel isteklere karşı daha başarılı olabilmeye yeteneği olarak tanımlanırken, iletişim becerileri sözel olan ve olmayan mesajlara duyarlılık, etkili olarak dinleme ve etkili olarak tepki verme biçiminde özetlenebilir. Bu tanımlamalar ışığında bu kavramlar arasında ilişkilerin varlığı düşünülerek araştırmanın çerçevesi çizilmiştir.

Sağlık çalışanlarında duygusal zekâ kavramı büyük önem taşımaktadır. Çünkü mesleklerinin hastalarla doğrudan iletişim kurmayı gerektirmesi ve hizmetin ancak ekip çalışması ile sunulabilmesi, duygusal zekâ kullanabilmeyi ön plana çıkarmaktadır. Duygusal zeka kullanımının iletişim yüksek olan sağlık sektörü açısından önemi araştırmada üzerinde önemle durulan konudur.

2.LİTERATÜR TARAMASI

2.1.Duygusal Zeka

Duygusal Zeka kavramını ilk kez kullanan Salovey ve Mayer'e (1990) göre duygusal zeka uyum sağlayıcı üç yetenek kategorisinden oluşur (Mayer, Salovey, 1993: 433). Duygusal zekâ, uyum sağlayıcı yetenekleri, duyguları değerlendirebilme ve ifade edebilme özelliği ile duyguların düzenlenebilmesini ve hayatta karşılaşılan problemlerin çözümü için duyguların olumlu kullanılabilmesini içermektedir. Duygusal zekâ, duyguları kesin bir şekilde algılamayı, değerlendirmeyi ve ifade etme yeteneğini, hisleri idrak etmeyi, duygular ile sahip olunan bilgileri etkin kullanma becerisini, duyguları entelektüel gelişim ve iyi ruh hali için düzenleme yeteneğini kapsamaktadır (Druskat, 2006: 28).

Duygusal zekâ ile ilgili literatürde pek çok farklı tanım mevcuttur ve her tanım duygusal zekânın farklı bir yönüne dikkat çekmektedir. Duygusal zekâyı, duyguları doğru anlayıp etkili ifade edebilme becerisi olarak tarif edenler olduğu gibi Acar, 2002: 54; Law ve ark., 2004: 485), duygusal zekâyı, iş verimini, liderliği ve performansı etkileyen farklı bir zekâ çeşidi olarak tarif edenler de vardır (Cooper ve Sawaf, 1997; Gates, 1995; Goleman, 1995). Bazı araştırmacılar duygusal zekâyı "çalışanların iş performanslarını etkileyen sosyal bir beceri" olarak tanımlarken (Shaffer ve Shaffer, 2005) bazıları da "kişinin kendi ve başkalarının güdülerini tanıyıp doğru tartabilmek ve değişen hayat şartlarına bağlı olarak bireylerin davranış ve duygularına yerinde ve uygun karşılıklar verebilmek" (Poskey, 2006: 1) olarak tanımlamaktadırlar.

Duygusal zekâ kavramının günümüzde en çok kullanılan tanımını Goleman; "kendini harekete geçirebilme, aksiliklere rağmen yoluna devam edebilme, dürtüleri kontrol ederek tatmini erteleyebilme, ruh halini düzenleyebilme, sıkıntıların düşüncüyü engellemesine izin vermeme, kendini başkalarının yerine koyabilme ve ümit besleyebilme becerileri" şeklinde tanımlanmaktadır (Goleman, 2000; Akt: Konakay, 2010: 500).

Yukarıda yer alan tanımlardan da anlaşılabilir gibi, duygusal zekâ; öğrenilebilir sosyal ve psikolojik yeteneklerden oluşmaktadır. Bu yetenekler; bireyin kendini ve duygularını tanıması, duygularını ifade edebilmesi, onlarda meydana gelen değişimleri kontrol altında tutabilmesi, karşılaştığı engellere karşı dirençli davranabilmesi, diğer bireylere anlayışla yaklaşabilmesi, onların duygularını fark edebilmesi, onlarla ilişki kurup, bu ilişkiyi sürdürebilmesi şeklinde sıralanmaktadır.

Son yıllarda yapılan araştırmalar göstermektedir ki; Duygusal ve sosyal kapasitesi yüksek kişiler yani, duygularını iyi bilen, onları kontrol edebilen, başkalarının duygularını anlayan ve bunları ustalıkla idare edebilenler hayatlarının gerek özel gerekse mesleki alanlarında daha avantajlı bir konuma geçerler. Duygusal ve sosyal becerileri gelişmiş insanlar hayatta daha mutlu ve üretken olmaktadır. Duygularını kontrol edemeyen kişiler ise, net düşünebilme ve işlerine yoğunlaşabilme yeteneklerini engelleyen içsel bir mücadeleye girmektedirler (Goleman, 1996: 28).

Duygusal zekanın tanımladığı; bireyin kendini tanıması, kontrol etmesi ve motive etmesi, isteklerini erteleyebilmesi, duygusal değişimlerini kontrol etmesi, engellemeler karşısında direnebilmesi, diğer kişilere anlayışla yaklaşabilmesi, onların en derin duygularını sezinebilmesi, etkin ilişkiler kurup sürdürebilmesi yetenekleri, öğrenilebilir psikolojik ve sosyal becerilerdir ve bu beceriler sayesinde birey yaşamdaki başarısını ve doyumunu en üst düzeye çıkarabilmektedir. Görüldüğü gibi bilim adamları duygusal zekânın, IQ gibi kaderimiz olmadığını ifade etmektedir. Bu da duygusal zekanın önemini bir kat daha artırmaktadır (Baltaş, 2006). Bu yönüyle yaşamımızın her döneminde geliştirilebilir ve değiştirilebilir olması duygusal zekânın öneminin büyüklüğünü gözler önüne sermektedir (Acar, 2002: 28).

2.1.1. Duygusal Zekânın Sağlık Sektöründeki Yeri

Sağlıkla ilgili duygusal zekâ araştırmaları ilk olarak hasta bakımı ve tıbbi eğitim alanlarında yürütülmüştür (Akt. Cherry, 2011: 64). Sağlık hizmetlerinde duygusal zekanın önemi günümüzde giderek artmıştır. Çünkü sağlık sektörü insanların en fazla ihtiyaç duydukları hizmetler arasında ilk sıralarda yer alır. Sağlık bakımı uygulamaları yıllar geçtikçe değişip gelişirken dolayısıyla sektör de hızla gelişme göstermiş ve sağlık hizmetlerinde yeni standartlar gelişmiştir. Hastanın isteklerinin karşılanmasında hasta ve sağlık çalışanı arasındaki iletişimin önemi giderek artmıştır. Sağlık çalışanları için hastaların duygularını anlama ve bunu hastaya iletebilmek sağlıklı iletişim açısından son derece önemlidir. Burada duygusal zeka kavramı devreye girmektedir. Duygusal zekaya sağlık sektöründe çalışan açısından bakıldığında özellikle doktor, hemşire ve hasta bakıcıların hastalar ile iyi bir ilişki kurabilmeleri için, önce kendilerinin duygularının farkında olabilen ve duygularını yönetebilen, empati kurabilen kendi kendini motive edebilen ve etkin iletişim içinde olan, bir başka deyişle duygusal zeka becerileri gelişmiş bireyler olmaları gerekmektedir (Aksütü, 2013: 27).

Duygusal zekası gelişmiş sağlık çalışanları yaşamdan doyum alan, hedeflerine ulaşabilen, değişen koşullara uyum sağlayabilen, ruhsal yönden sağlıklı bireyler olacaktır. Hasta ya da sağlıklı bireylerle çalışırken onların yalnızca fizyolojik gereksinimlerine değil, duygusal gereksinimlerine de duyarlı olup uygun yaklaşımlarda bulunabileceklerdir (Akerjordet ve Severinsson 2004, Reeves 2005). Evans ve Allen'in yaptığı çalışmada (2002) sağlık çalışanı olan hemşirenin hastaları anlayabilme, onların duygularını yönetebilme yeteneğinin bakım vermede önemli olduğu belirlenmiştir.

2.2. İletişim Becerileri

İletişim becerisi, "kişinin gönderdiği mesajları doğru bir biçimde kodlaması ve iletmesi, aldığı mesajları hatasız şekilde anlamlandırmasına yarayan etkili tepki verme ve etkin dinleme becerilerinin tümüdür" (Deniz, 2003: 8). Hargie ve Dickson (2004) terminolojik bakımdan, kişilerarası ilişkiler alanını tanımlamak için farklı ifadelerin eş anlamlı olarak kullanıldığını belirtmişler: "Sosyal beceriler", "kişilerarası ilişki kurma becerileri" ve "iletişim becerileri" çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. İletişim becerilerinin, kişilerarası becerilerin yanı sıra yazma becerilerini de kapsamakta olduğunu, sosyal becerilerin de genellikle gelişimsel ya da klinik uygulamaları ifade etmek için kullanıldığını ve kişilerarası ilişki kurma becerilerinin, küresel anlamda, diğer insanlar ile etkileşirken kullandığımız beceriler olarak tanımlandığını ancak bu tanımlamanın pek de bilgilendirici olmadığını belirtmişlerdir. Omololu (1984), iletişim becerisini; dinleme, anlaşılabilir bir biçimde konuşma, göz kontağı kurma, konuşmayı teşvik etme, övgüde bulunma, sözel olmayan davranışları uygun bir biçimde kullanma olarak tanımlamıştır (Akt: Cihangir, 2004: 8).

İletişim etkinliğinde iletişim becerileri, özellikle başkalarını anlamada, onların duygu ve düşüncelerini onlarla özdeşleşerek görme duyarlılığı kazanmada çok önemlidir. Davranış değişikliğini başarmada en önemli etken iletişim becerisidir. Thamhain (1992), etkili kurulan iletişimin organizasyona değer kattığından bahseder. Hersey ve ark. (2001), bazı organizasyonlarda etkili olmak ve iletişim arasında direkt bir korelasyon varlığından söz etmektedir.

İletişim becerisi, konuşma, yazma, okuma, dinleme ve düşünme ile ilgilidir. Sözlü iletişim açısından iletişim becerisi, iyi söyleyiş, sözcük zenginliği, iyi tümce kurma, uyumlu söz dizimi, gerekli ve uygun sözcüklerin seçimi gibi konuları kapsar. Bunun dışında mesajlar, herhangi bir iletişim aracı ile iletildiğinde de; uygun aracın seçimi, seçilen araca uygun şekilde mesajın kodlanması, mesajların yapısına dikkat edilmesi de yine iletişim becerisi ile ilgili konular arasında yer alır. İletişim becerisi örneğin, güzel konuşmak ya da yazmak, bir yetenek olduğu kadar aynı zamanda çalışılarak edinilebilecek bir beceridir (Gürgen, 2003: 123).

2.2.1. Hastanelerde İletişim Becerileri

İletişimin önemi hastalıkta başkalarına bağımlılık durumunun yaşanması nedeniyle hasta açısından da artar. Bu durumda hastanın bakım ve tedavisi ile yükümlü olan doktorluk hemşirelik, ebellek gibi sağlık mesleği üyelerine, iletişime uygun çevrenin oluşturulması ve hasta ile etkili iletişimin kurulmasında önemli sorumluluklar düşmektedir (Uyer, 2000: 90). Sağlık ile ilgili meslekler basit bir tanımlama ile insan ilişkisi içinde sürdürülen uygulama alanıdır (Winfield ve Chur-Hansen, 2000: 93). Bu nedenle bu işi icra eden sağlık çalışanlarının iletişim becerileri düzeylerinin yüksek olması gerekmektedir.

2.3. Duygusal Zeka İletişim Becerileri İlişkisi

İş hayatında başarı ve mutluluk büyük ölçüde başkalarıyla iyi ilişkiler içinde olma becerisine bağlıdır. Yine de etkileşim içinde olunan herkesle iyi ilişkiler içinde olmak kolay değildir. Bununla birlikte bazı kişiler, ilişki kurma ve ilişkileri sürdürmede başkalarına oranla daha uzadırlar (Bolton ve Bolton, 2003: 2). Bu da bu kişilerin duygusal zekalarının daha yüksek olduğunu düşündürmektedir.

Duygusal zeka becerileri evde ya da iş yerindeki uzun süreli ilişkilerin başarılması içinde iyi bir ilk izlenim bırakılmasına da yardımcı olmaktadır. Gerek iş yaşantısında gerekse özel hayatta başarılı olmak başkalarıyla kurulan iletişimin etkinliğine bağlıdır. Duygusal zekanın geliştirilmesi, kendi duygularımızın farkında olmamıza, onları kontrol etmemize, duygularımızla etkili bir iletişim kurmamıza, başkalarının duygularının farkında olmamıza yardımcı olur. Bu duygusal zeka becerilerinin evde, iş yerinde, hayatımızın diğer bütün alanlarındaki iletişimimizdeki başarılarımızda bilişsel zekanın önüne geçtiği kanıtlanmıştır (Segal ve Jaffe, 2008: 2).

Sağlık çalışanlarının etkili kişilerarası ilişkiler geliştirmeleri ve iletişim becerileri kullanmaları hastalar üzerinde hizmetten memnuniyetin artması, hastalık ve tedaviye uyumun artması, iyileşmeye motivasyonun artması gibi olumlu etkiler yaratmaktadır.

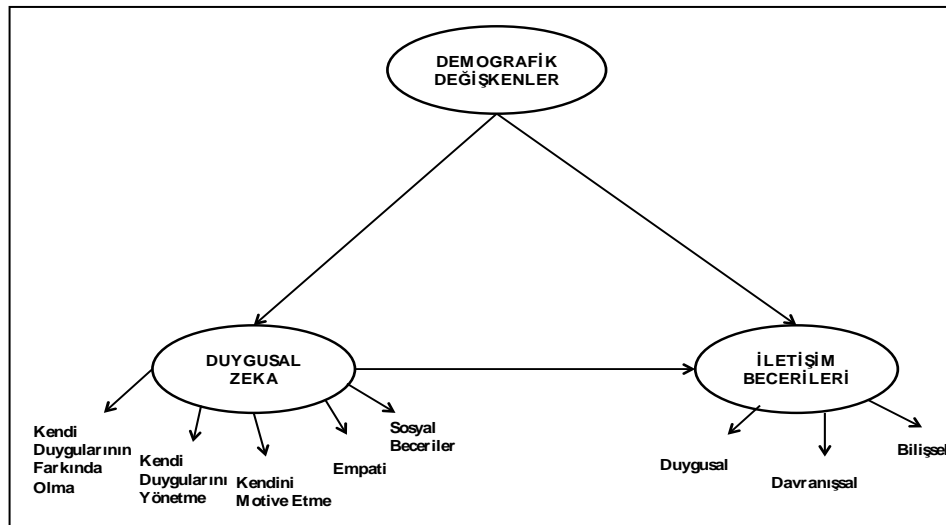
3.DUYGUSAL ZEKA VE İLETİŞİM BECERİLERİ İLİŞKİSİ: (İZMİR BOZYAKA EĞİTİM ARAŞTIRMA HASTANESİ ÖRNEĞİ)

3.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı iletişim yoğun bir sektör olan sağlık sektörü çalışanlarının duygusal zeka yeterlilikleri ile iletişim becerileri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktır. Literatür taramasına göre aralarında ilişki olduğu düşünülen bu kavramlar ile ilgili sağlık çalışanları üzerine yapılan çalışmalar oldukça azdır.

Bu kapsamda araştırmanın modeli şu şekilde oluşturulmuştur;

Şekil 1: Araştırmanın Modeli

Bu çalışmanın tercih edilebilir bir kurum olmayı ve farkındalık yaratmayı hedefleyen hastane yöneticilerine önemli bilgiler sunacağı düşünülmektedir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi ve Örneklemi

Araştırma kapsamında kullanılan ölçek dört kısımdan oluşmuştur. Birinci kısım sağlık çalışanının demografik özelliklerinin ölçüldüğü bölüm, ikinci kısım Hall (1999) tarafından geliştirilen 5 boyuttan oluşan 30 sorulu duygusal zeka ölçeği, üçüncü kısımda Korkut (1996) tarafından geliştirilen 3 boyutlu 45 sorulu "İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği" dir. Toplam 86 soruluk bir anket hazırlanmıştır.

İzmir Bozyaka Eğitim Araştırma Hastanesinde görevli toplam 1102 sağlık çalışanına ulaşılması hedeflenmiştir. Gönüllük esasına dayalı yaptığımız çalışmada 386 anketin tam ve doğru doldurulmuş olarak geri dönüşümü sağlanmış olup araştırma örneklemini oluşturmuştur.

3.3. Araştırmanın Hipotezleri

Duygusal zeka ve iletişim becerileri ilişkisi ile ilgili Hipotezler şu şekildedir;

H1: Hastanede; Sağlık çalışanlarının duygusal zeka toplamı ile iletişim becerileri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Hastanede; Sağlık çalışanlarının duygusal zeka alt boyutu “Kendi Duygularının Farkında Olma” ile iletişim becerileri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Hastanede; Sağlık çalışanlarının duygusal zeka alt boyutu “Kendi Duygularını Yönetmek” ile iletişim becerileri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4: Hastanede; Sağlık çalışanlarının duygusal zeka alt boyutu “Kendini Motive Etme” ile iletişim becerileri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H5: Hastanede; Sağlık çalışanlarının duygusal zeka alt boyutu “Empati” ile iletişim becerileri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H6: Hastanede; Sağlık çalışanlarının duygusal zeka alt boyutu “Sosyal Beceriler” ile iletişim becerileri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3.4.Verilerin İstatiksel Analizi ve Araştırmada Elde Edilen Bulgular

Elde edilen veriler öncelikle SPSS 20.0 (Statistical Program for Social Sciences) paket programına girilmiştir. Daha sonra çalışanların cinsiyet, medeni durum, çalışma yılı, yaş ve öğrenim durumuna göre frekans ve yüzde dağılımları bulunmuştur. Öncelikle Güvenilirlik analizi için Cronbach Alfa Katsayısına bakılmış ve Açıklayıcı Faktör Analizi yapılmıştır.. Ayrıca Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılarak Yapısal Eşitlik Modeli kurulmuştur. Araştırmada kurulan kavramsal model, yapısal eşitlik modeli (YEM) ile test edilmiştir. Oluşturulan modelin değerlendirilmesinde, LISREL 8.51 programı kullanılmıştır.

Ölçekler arası ilişkileri saptamak için Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır. Sonuçlar % 95 güven aralığında, anlamlılık $p < 0,05$ düzeyinde çift yönlü olarak değerlendirilmiştir.

3.4.1. Demografik İstatistik Sonuçları

Araştırmanın bu bölümünde sağlık çalışanlarının, DZ ve İK faktörlerini ölçmeye yarayan anket aracılığıyla toplanan verilerin çözümlenmesi sonucu elde edilen demografik bulgular ve değerlendirmeler yer almaktadır.

Tablo 1. Demografik İstatistik Sonuçları

Değişkenler	Frekans	%	Değişkenler	Frekans	%
CİNSİYET			EĞİTİM DURUMU		
Erkek	116	30	Lise	59	15,2
Kadın	270	70	ÖnLisans	76	19,5
YAŞ			Lisans	135	35
20-29	207	53,7	Yüksek Lisans	79	20,3
30-39	134	34,5	Doktora	38	9,7
40-49	40	10,4	MESLEKTE ÇALIŞMA YILI		
50-59	4	1	1 -	55	14,4
60 ve Üzeri	1	0,16	1-4	109	28,2
MEDENİ DURUM			5-8	79	20,6
Evlü	187	48,5	9-12	60	15,7
Bekar	199	51,5	13-15	35	9,0
			15+	47	12,2
			HASTANEDE ÇALIŞMA YILI		
MESLEK DURUMLARI			1 -	106	27,6
Hekim	100	25,8	1-4	149	38,7
Hemşire	186	48,3	5-8	74	19,2
Sağlık Memuru	68	17,8	9-12	30	7,7
ATT	32	8,2	13-15	8	2,0
ÇALIŞMA ZAMANLARI			15+	19	4,9
Gündüz	83	21,4	GELİR DAĞILIMLARI		
Karma	292	75,7	2000-	88	23,0
Gece	11	2,9	2000-3000	165	43,1
BÖLÜMLERE GÖRE DAĞILIM			3000-4000	32	8,2
Acil	63	16,3	4000-5000	59	15,2
Dahiliye	56	14,5	5000-6000	20	5,1
Ameliyathane	29	7,5	6000-7000	6	1,5
Genel Cerrahi	27	7,0	7000+	16	4,1

Demografik bulgulara göre; araştırmaya katılanların %70'i kadın, %54'ü 20-29 yaş aralığında, %51,5'i bekar, %48'i Hemşire, %76'sı gece ve gündüz karma olarak çalışan, %16,3'ü acil bölümünde görev yapan, %35'i lisans mezunu ve genel anlamda eğitilmiş, büyük çoğunluğu hastanede ve meslekte 1-4 çalışma yılı aralığında, %43'ü 2000-3000 tl gelir dağılımı aralığındadır. Bu sonuca göre ortalama bir gelir aralığına sahip genç bir kadın grubunun araştırmada daha fazla olduğunu söyleyebiliriz.

3.4.2. Duygusal Zeka ve İletişim Becerileri Faktörlerinin Birbirleri Arasındaki İlişkilerin İstatistiksel Sonuçları

Literatür temeline dayalı olarak oluşturulan araştırmamızda, **Duygusal Zekayı [DZ]** belirlemek amacıyla 5 boyuttan (Duyguların Farkında Olma-[DFO], Duygularını Yönetme-[DY], Kendini Motive Etme-[KME], Empati-[E] ve Sosyal Beceriler-[SB]), **İletişim Becerilerine [İB]** yönelik olarak 3 boyuttan (Zihinsel-[İB_Z], Duygusal-[İB_DUY], Davranışsal-[İB_DV]) yararlanılmıştır.

Duygusal zeka düzeyinin belirlenmesi için uygulanan ölçeğin tümüne yapılan güvenilirlik analizi sonucu Cronbach Alfa değeri %90,5 gibi yüksek bir güvenilirlik sonucu vermiştir. İletişim becerileri ölçeği ise Cronbach Alfa değeri 0,874 olarak bulunmuştur.

Araştırmada korelasyon analizi kullanılmıştır. Korelasyon analizi, iki değişken arasındaki doğrusal ilişkiyi veya bir değişkenin iki yada daha çok değişken ile olan ilişkisini test etmek, varsa bu ilişkinin derecesini ölçmek için kullanılan istatistiksel bir yöntemdir (Durmaz, 2019).

Tablo 2. Betimleyici İstatistikler ve DZ - İB Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Korelasyon Değerleri

Değişken	ORT.	SS	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1-DFO	3,7898	,57318	,490(**)	,605(**)	,514(**)	,482(**)	,438(**)	,323(**)	,377(**)	,772(**)	,438(**)
2-DY	3,4603	,67382	1	,718(**)	,407(**)	,431(**)	,378(**)	,214(**)	,365(**)	,778(**)	,368(**)
3-KME	3,6569	,61753		1	,565(**)	,534(**)	,439(**)	,186(**)	,411(**)	,864(**)	,401(**)
4-E	3,7351	,56951			1	,698(**)	,486(**)	,302(**)	,494(**)	,781(**)	,492(**)
5-SBE	3,5886	,61683				1	,485(**)	,306(**)	,505(**)	,785(**)	,497(**)
6-İB_Z	3,5525	,50881					1	,549(**)	,792(**)	,557(**)	,908(**)
7-İB_DUY	3,3170	,42503						1	,589(**)	,332(**)	,805(**)
8-İB_DAV	3,4566	,41030							1	,537(**)	,905(**)
9-DZ_Ort	3,6479	,48698								1	,548(**)
10-İB_Ort	3,4420	,39179									1

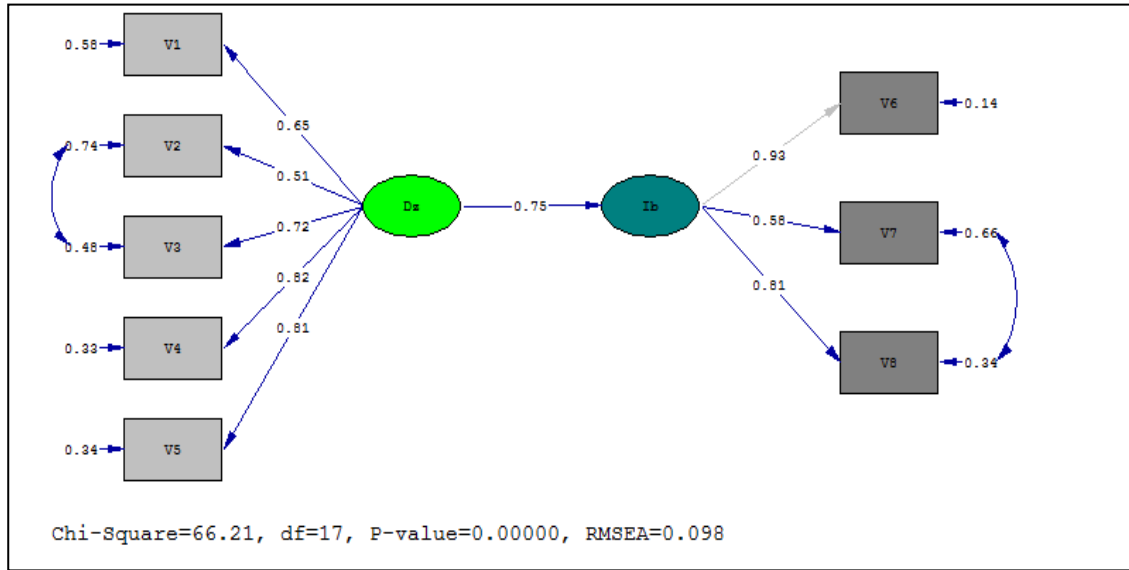
* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Tablo 2'e göre; sağlık çalışanlarının DZ faktörlerine vermiş oldukları cevapların ortalamaları (yaklaşık: 3,78; 3,46; 3,65; 3,73; 3,58) birbirine yakın bulunmuştur. Yani DZ soruları arasında; "Olumsuz duygularıyla hayatımda ne gibi değişiklikler yapmam gerektiğini ortaya koyarım" şeklindeki ifadeye, çalışan personelin büyük bir çoğunluğu 5'li likert ölçeğinde "3-Kararsızım" ile "4-Katılıyorum" arasında cevap vermişlerdir (3,78). Bu durum göstermektedir ki; çalışanlar olumsuz duygular ile karşılaştıklarında ne yapacağını bilmek konusunda daha kararlıdır.

Sağlık çalışanlarının İB faktörlerine vermiş oldukları cevapların ortalamaları (yaklaşık: 3,55; 3,31; 3,45) arasında bulunarak bazı farklılıklar tespit edilmiştir. İletişim becerilerinin duygusal boyutunu ölçen sorulardan; "Genelde eleştirilmekten hoşlanmam" sorusunun ortalama değeri 2.7493'tür. Bu değer ile kişiler eleştiriye açık olduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 2' de korelasyon analizi sonuçlarına göre, $p < 0,01$ anlamlılık düzeyinde bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiler aşağıdaki gibi bulunmuştur.

Boyutlar arasında en güçlü birebir ilişkiler; DZ boyutlarından "SBE ile İB boyutlarından İB_DAV" arasında ($r: 0,505$; $p < 0,01$) bulunmuştur. Bu değer anlamı, SBE'deki 1 birimlik artışın İB_DAV'da %50,5'lik anlamlı bir artışa sebep olması anlamına gelmektedir. Boyutların ortalamaları arasındaki korelasyonlar incelendiğinde DZ ile İB arasında ($r: 0,548$; $p < 0,01$) pozitif yönde anlamlıdır. Bu durumda tablo 2' ye göre tüm HİPOTEZLER KABUL EDİLMEKTEDİR. Ayrıca araştırmada "Yapısal Eşitlik Modeli" kurulmuştur.

Şekil 2. Devlet Hastanesinde DZ'nin İB Üzerine Etkisini Gösteren Yapısal Eşitlik Modellemesi

Yapısal Eşitlikler;

$$\text{İB} = 0.75 * \text{DZ}, \text{Hata var.} = 0.44, R^2 = 0.56$$

(0.058) (0.067)

12.90 6.53

Hastanede yapılan araştırmanın Yapısal Eşitlik Modelinde DZ İB'nin %75 ini açıklamakta olup, bu oran oldukça yüksek ve anlamlı bulunmuştur. H1 hipotezine göre; "Hastanede sağlık çalışanlarının duygusal zeka faktörü ile iletişim becerileri faktörleri arasında anlamlı bir ilişki vardır" ifadesi, RMSEA değerinin 0,098 olması nedeniyle de desteklenmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sağlık sektörü, insanların en fazla ihtiyaç duydukları hizmetler arasında ilk sıralarda yer alır. Son yıllarda sektör hızla gelişme göstermiş ve sağlık hizmetlerine yeni standartlar getirilmiştir. Hastanın isteklerinin karşılanmasında hasta ve sağlık çalışanı arasındaki iletişimin önemi giderek artmıştır. Sağlık çalışanları için hastaların duygularını anlama ve anladığını hastaya iletebilme sağlıklı iletişim açısından son derece önemlidir. Bu noktada duygusal zeka kavramı devreye girmektedir.

Duygusal zekası gelişmiş sağlık çalışanları yaşamdan doyum alan, hedeflerine ulaşabilen, değişen koşullara uyum sağlayabilen, ruhsal yönden sağlıklı bireyler olacaktır. Hasta ya da sağlıklı bireylerle çalışırken onların yalnızca fizyolojik gereksinimlerine değil, duygusal gereksinimlerine de duyarlı olup uygun yaklaşımlarda bulunabileceklerdir.

Literatürde duygusal zekanın iletişim becerilerine; duyguları anlama ve ifade edebilme yönünde katkısı olduğunu söyleyen pek çok araştırma bulunmaktadır. Schutte (2001), Konrad ve Hendl (2001), Erginsoy (2002), Lopes, Brackett, Nezlek (2004), Kıvılcım (2007), Zeybek (2007), Hacıoğlu (2007), Gürşimşek, Vural ve Selçioğlu Demirsöz (2008), Erdoğan (2008), Kuzu (2008), Jorfi (2012) yaptıkları araştırmaların sonunda duygusal zeka ile iletişim becerileri arasındaki ilişkiyi destekleyen bulgulara ulaşmışlardır. Bununla beraber, Salleh (2007) yaptığı çalışmada genel görüşe karşın duygusal zeka ile iletişim becerileri arasında herhangi bir ilişki olmadığı sonucuna varmıştır.

Sağlık sektörü açısından iletişim becerisi hastaya ulaşmaktaki en önemli araçlardan biridir. Hasta ile olan ilişkiler yalnızca tıbbi tedaviyi sürdürmek için değil aynı zamanda hastanın duygusal gereksinimlerini de karşılamaya yöneliktir. İşte bu noktada çalışan duygularının farkında olarak duygularını yönetmesi kendini motive ederek hastaya nasıl davranacaklarını bilmesi, kendini onların yerine koyarak davranması önem arz etmektedir.

Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulardan yola çıkılarak denlebilir ki; İnsan ilişkilerinin yoğun olduğu sağlık sektöründe ve diğer benzer sektörlerde, duygusal zeka ve iletişim becerilerinin

geliştirilmesine yönelik stratejiler geliştirilmelidir. Sağlık çalışanlarının işe başlamadan önce (okul döneminde) ve başladıktan sonra (iş yerinde) duygusal zeka ve iletişim becerileri eğitimleri konusunda profesyonel destek alınmalıdır. İletişim ağının geliştirilmesi ve sorunların en hızlı şekilde giderilmesi için teknolojiye azami faydalanılması gerekmektedir.

Sağlık Bakanlığının gelecek yıllardaki stratejik planları içerisinde araştırmanın sonuçlarını göz önüne almasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Sağlık alanında teknolojik gelişmelerin hızla arttığı günümüzde bunun kullanıcı durumunda olan sağlık çalışanlarının göz ardı edilmesinin mümkünatı yoktur. Bu nedenle araştırma sonuçları göz önüne alınarak Duygusal Zeka ve İletişim Becerileri eğitimleri "Eğitim Mimarisi" içerisinde yer almalıdır. Ayrıca araştırma kapsamı özel hastaneler ve diğer sağlık kuruluşları ile genişletilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, F., (2002). Duygusal zekâ ve liderlik. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,12, 53-68., Temmuz 22, 2015, Ulakbim.
- Akerjordet, K., ve Severinsson E., (2004), Emotional Intelligence in Mental Health Nurses Talking About Practice, International Journal of Mental Health Nursing, 13(3), 164- 170, May 23, 2015, Ulakbim.
- Aksütlü, S., (2013), Sağlık Çalışanlarında Duygusal Zekâ ve Tükenmişlik İlişkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi SBE, s.20.
- Baltaş, Z. (2006). İnsanın Dünyasını Aydınlatan ve İşine Yansıyan Işık, Duygusal Zekâ, (3. Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bolton, R., & Bolton G., D., (2003). İş Hayatında İnsan Uslupları, Teknoloji Holding, İstanbul:Uniform Matbaacılık.
- Cherry, M.A. (2011) Health Care Leadership: Emotional Intelligence Competencies of Hospitalist Leaders, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Olivet Nazarene University, Bourbonnais, Illinois/USA.
- Cihangir, Z. (2004), Kişilerarası İletişimde Dinleme Becerisi, Ankara: Nobel Basımevi.
- Cooper, R.K., ve Sawaf, A., (1997). Executive EQ: Emotional Intelligence in Leadership and Organizations. New York: Grosset/Putnam.
- Deniz, İ. (2003), İletişim Becerileri Eğitiminin İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin İletişim Becerisi Düzeylerine Etkisi, Yayınlanmamış Tezi.
- Druskat, V.U., Sala, F., ve Mount G., (2006). Linking Emotional Intelligence And Performance At Work Current Research Evidence with Individuals and Groups, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Mahwah, New Jersey London.
- Durmaz, Y., <http://www.yemlihadurmaz.com/spss-ders-9-korelasyon-analizi/#more-460> adresinden erişildi (e.t. 15.01.2019).
- Erdoğan, Y., (2008)"Duygusal Zekanın Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, c.7, s.23, ss.62-76, s.75., Haziran 22, 2015, Ulakbim.
- Erginsoy, D., (2000). Duygusal Zeka ve Kişilerarası İlişki Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi S.B.E., Erzurum, s.55.
- Evans D, Allen H. Emotional Intelligence: Its Role in Training. Nurs Times 2002; 98(27): 41-42.
- Goleman, D., (1995). Emotional intelligence :Why it can matter more than IQ for character, health and lifelong achievement. New York, NY :Bantman press.
- Goleman, D., (1996), Duygusal Zekâ Neden IQ'dan Daha Önemlidir? İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gürgen, H., (2003), "İletişim Süreci ve Öğeleri", (ünite 2), , F. Uztuğ (Ed.), Halkla ilişkiler ve İletişim, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gürşimşek, I.,Vural, D. E., ve Selçioğlu, E., (2008). "Öğretmen Adaylarının Duygusal Zekaları ile İletişim Becerileri Arasındaki İlişki", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8 (16), 1-11, Mayıs 23, 2015, Ulakbim.

- Hacıoğlu, B., (2007). Duygusal Zekanın Örgütsel İletişim Üzerindeki Etkileri ve Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi S.B.E.
- Hall LE, SCHUTTE NS, Malouff JM, Haggerty DJ, Cooper JT, Golden CJ, et al. (1998), "Development And Validation Of A Measure Of Emotional Intelligence", *Pers Indiv Differ*; 25(2): 167-77.
- Hargie, O., ve Dickson, D. (2004). "Skilled Interpersonal Communication: Research", 12 Aralık 2014, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/BED/article/viewFile/548/540>, 223-231.
- Hersey, P., Blanchard, K., & Johnson, D., (2001). *Management of organizational behavior : Leading human resources* (8th ed.). Upper Saddle River, NJ :Prentice Hall.
- Jorfi, H., (2012). *Management: A Study of Organizational Culture and the Relationship between Emotional Intelligence and Communication Effectiveness*, *Journal of Management Research*, Vol.:4, No:1
- Kıvılcım F., (2007). "Siyasal Yaşamda Duygusal Zekanın Rolü", *International Intelligence and Communication Symposium*, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, İzmir, s.632.
- Konakay, G. (2010). "Akademisyenlerin Duygusal Zekâ Yeterliliklerinin İş Tatmine Etkisinin Analizi: Kocaeli Üniversitesi Örneği", *Bilgi Ekonomisi*, 499-509.
- Korkut, F. (1996b). İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği'nin geliştirilmesi: Güvenirlik ve geçerlik çalışmaları. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(7), 18-23.
- Kuzu, A., (2008). Hemşirelik Öğrencilerinin Duygusal Zeka ve İletişim Becerilerinin Eşdeğer Öğrenim Gören Öğrencilerle Karşılaştırılmalı Olarak Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Programı, s.79-80.
- Law, KS., Wong, C. ve Song, LJ. (2004). "The Construct and Criterion Validity of Emotional Intelligence and Its Potential Utility for Management Studies", *Journal of Applied Psychology*, 9(3): 483-496.
- Lopes, Paulo N. - Brackett, Marc A. - Nezlek, John B. et al., (2004). "Emotional Intelligence and Social Interaction", *Personality and Social Psychology Bulletin* 30, ss.1018-1034, s.1018.
- Mayer, D. John; Salovey, Peter (1993). "The Intelligence of Emotional Intelligence" *Intelligence*, 17, 433-442.
- Meyer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2004). *Emotional Intelligence: Theory, Findings, And Implications*, *Psychological Inquiry*, 15 (3), 197-215.
- Poskey, M. (2006). *The Importance of Emotional Intelligence in the Workplace: Why It Matters More than Personality*, 5 May 2018 http://callcentercafe.com/article_directory
- Reeves A. *Emotional Intelligence: Recognizing and Regulating Emotions*. *AAOHN Journal* 2005; 53(4):172-176.
- Salleh, L., (2007). *Communication Competence of Malaysian Leaders as a Function of Emotional Intelligence and Cognitive Complexity*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, The Faculty of the Scripps College of Communication of Ohio University, s.38.
- Schutte N.S., Malouff J.M., Hall L.E., Haggerty D.J., Cooper J.T., Golden C.J., et al. (1998), "Development And Validation Of A Measure Of Emotional Intelligence", *Personality and Individual Differences*; 25(2): 167-177.
- Segal, J., ve Jaffe, J., (2008). *The Language of Emotional Intelligence*, The McGrawHill Companies, s.2.
- Shaffer, R.D., ve Shaffer M.A., (2005). *Emotional Intelligence Abilities, Personality and Work Place Performance*. Hong Kong Baptist University Academy of Management Best Conference Paper.
- Thamhain, H., (1992). *Engineering management:Managing effectively in technology-based organizations*, New York :John Wiley & Sons.
- Uyer, G., (2000), "Hemşire Hasta İletişimi ve İletişimin Hasta Yönünden Önemi", *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku- Tarihi Dergisi*, 8(2), 90-94, Nisan 24, 2015, Ulakbim.

Winefield, H. R., & Chur-Hansen, A. (2000). Evaluating the outcome of communication skill teaching for entry-level medical students: does knowledge of empathy increase?. *Medical education*, 34(2), 90-94.

Zeybek, I., (2007). "Duygusal Zeka ve Siyasal Söylem: Çözümleme Örneği", *International Intelligence and Communication Symposium*, Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İzmir, s.638.

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Börü M.K., Çelik D. (2019), "Türkiye'de Ar-Ge Harcamaları, İnovasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi",
Vol: 2, Issue: 5 pp: 196-206

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Ar-Ge Harcamaları, İnovasyon, Granger Nedensellik Testi **Keywords:** Economic Growth, R&D Spending, Innovation, Granger Causality Test

Makale Türü Araştırma Makalesi

TÜRKİYE'DE AR-GE HARCAMALARI, İNOVASYON VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

Relation of R & D Spending, Innovation and Economic Growth in Turkey

Mustafa Kerem BÖRÜ¹

Duygu ÇELİK²

Geliş Tarihi / Arrived Date
08.03.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date
27.04.2019

Yayınlanma Tarihi / Published Date
30.04.2019

ÖZ

Türkiye için 1980'li yılların başından itibaren ekonomik liberalizasyon adımlarının atılması, Türkiye'nin iktisadi plan ve politikalar ile birlikte üretimde diğer ülkeler ile rekabet edilebilecek duruma getirilmesi hedeflenmiştir. Globalleşen dünya içerisinde rekabet her geçen gün daha da artmaktadır. Bu farkı ortaya çıkartmak isteyen ülkeler, Ar-ge, inovasyon, yatırım ve yenilik hareketlerini hızlandırmıştır. Türkiye'de de yapısal reformların sağlanması, ihracat teşvikleri, fabrikaların açılması, sanayileşme hareketleri işsizlik oranını düşürmüş, yabancı sermaye hareketliliğini artırmıştır. Bu çalışmada; Türkiye'deki bu yenilikçi yatırım hareketlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri 2004 - 2016 yılları için ekonometrik yöntemler yardımı ile araştırılmıştır. Değişkenler üzerinde önce arasındaki ilişkiyi sınamak için birim kök testi yapılmış, ikinci adımda ise aralarındaki nedensellik ilişkisi Granger testi yardımı ile sınanmıştır. Türkiye özelinde, Ar-ge yatırımlarının sonucunda üretime dayalı, istihdam sağlayan, yenilikçi ürün ve niteliksel çeşitlilik açısından yüksek katma değerli, dışa bağımlılığı azaltacak iktisat politikasıyla bir ekonomik büyüme modeli oluşturulması ve özel sektörün yaptığı Ar-ge ve inovasyon ilerlemelerinin uzun dönemde de Türkiye'nin GSYH'sinde destekleyici bir etkisi olduğu anlaşılmıştır. Veriler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Dünya Bankası'ndan temin edilmiştir.

ABSTRACT

Since the beginning of the 1980 disposal of economic liberalization steps in the production of Turkey with economic plans and policies aimed to be in a position to be competitive with other countries. Competition is increasing day by day in the globalizing world. Countries that want to bring this difference up are accelerated R & D, innovation, investment, and innovation. The provision of structural reforms in Turkey, export subsidies, the opening of the factory, industrialization movements have reduced the unemployment rate has attracted the foreign capital mobility to Turkey. In this case, it increased the level of welfare and increased the appetite of our country to production. In this study; impact on economic growth of this innovative investment movement in Turkey, 2004 - 2016 was investigated by econometric methods. In order to test the relationship between the variables before the unit root test was performed, in the second step, the causality relationship between them was tested with the help of the Granger test. Turkey in particular, R & D-based production as a result of investment, employment providing innovative products and high value-added in terms of qualitative diversity, the creation of a model of economic growth with economic policy to reduce dependence on foreign as well as Turkey's long-term R & D and innovation progress made by the private sector It is understood that it has a supportive effect on its GDP. Data Turkey Statistical Institute (TSI) and were obtained from the World Bank.

1. GİRİŞ

Küresel rekabetin günden güne arttığı çağımızda, ürün ve hizmet çeşitliliği oldukça fazladır. Bu bilinç ile birlikte rekabette bir adım öne geçmek isteyen ülkeler yapmış oldukları iktisadi büyüme hedefleri, toplam üretim, refah seviyesi gibi gösterge faktörlerinin ilerleyişine, İnovasyon hareketliliğini ve Arge

¹ Öğr.Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü Öğretim Görevlisi, mkboru@gelisim.edu.tr.

² Öğr.Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü Öğretim Görevlisi, dcelik@gelisim.edu.tr.

yatırımlarını dahil etmek zorunadılar. Ekonomik büyümenin destek noktası olarak bilinen Araştırma – Geliştirme faaliyetleri son yıllarda aktif olarak yaşamımızın her noktasında yer almaya başlamış ve yapılan çalışmaların sonucunda elde edilen ürün çıktılar doğrudan insan yaşantısını etkilemektedir. AR-GE çalışmaları, ülkelerin, toplumların refah seviyesini ve gelişmişlik ölçülerini temel alır ve daha da ilerletmek için çaba harcar. Bu yapılan işlere en yakın örnek olarak; İsveç, İrlanda, Norveç gibi ülkeler uygulamış olduğu uzun vadeli iktisat politikalarında AR-GE’ye önemli bir pay ayırmışlardır. Bu doğrultuda toplum içerisindeki bireylerin refah seviyesini ve üretim safhasındaki verimlilik ile GSYH ‘arını en az ikiye katlamışlardır. Türkiye’de bu hedef ile uygulanan rejimlerin, bilime ve teknolojiye dayalı ekonomik büyüme yöntemi sonucundan karlı, refah seviyesini arttırıcı, sürdürülebilirliği yüksek, yeni bilgi – malzeme – teknolojik çıktılar elde etmek yani diğer bir deyişle katma değer üretilen çıktı elde etmek hedeflenmiştir. Bu bağlamda, toplam üretimin toplumsal refah seviyesini belirleyici bir unsur olduğu bilinmektedir. Yapılan yatırımların istenilen hedeflere ulaşılması uzun vadeli planlamalardan geçmektedir. Türkiye’nin 2023 yılı vizyonundaki GSYH artışları ve hedeflenen ihracat rakamlarına ulaşarak İktisadi Büyüme oranlarını destekleyici bir şekilde hareket edilmesi için üretim kaynakların etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Türkiye’de yapılan ar-ge harcamalarının, inovasyon yatırımlarının üretilen ürünlerin toplamının üzerindeki etkileri ve iktisadi büyümeye olan etkileri için birçok çalışma yapılmıştır. Bu araştırmada, Birinci yöntem olarak, veri kabul edilen Ar-ge harcamaları, inovasyon göstergesi olarak alınan ulusal ve uluslararası patent başvuruları ile Ekonomik büyüme rakamları ilişkisinin açıklanması amacıyla, panel veri analizi kullanılmış ve her bir bireysel veri için çoklu gözlemler oluşturulması sağlanmıştır. İkinci adımda ise; Literatürde kabul edilmiş en kesin sonuç veren birim kök testlerinden biri kabul edilen ADF birim kök testi kullanılarak zaman serileri durağanlığı test edilmiştir. Üçüncü ve son adımda ise nedensellik analizi kullanılarak dinamiklerin arasındaki ilişkinin güçlülüğü açıklanmıştır. Araştırmada, Türkiye için 2004 ile 2016 yılları arasındaki Ar-ge harcamaları, Patent başvuruları ve Büyüme oranları verileri kullanılmıştır. Bu çalışmada kullanılan veriler, Dünya Bankası ve TÜİK’ten temin edilmiştir. Araştırmanın ampirik tahmin alanında Eviews 9,5 programından faydalanılmıştır.

2. TEORİK ÇERÇEVE

Ülkelerin dönemsel verileri incelendiğinde belirli tarih aralıklarında iktisadi büyüme ve refah dönemleri, bunun tersi olarakta ekonomik küçülme ve gerileme dönemi yaşandığı görülmektedir. Makroekonomik göstergelerden biri olan İktisadi büyüme, belirli bir zaman içinde üretilen mal ve hizmet üretimi miktarında artış olmasıdır ve reel GSYİH artış oranı yüzdeleriyle ölçülür. Ulaşılan veri milli gelir artışına veya azalışına olarak yorumlanabilir. Özellikle Türkiye için 1980’li yılların başından itibaren ekonomik liberalizasyon adımlarının atılması, Türkiye’nin ilk 3 yıllık iktisadi plan ve politikalar ile birlikte üretimde diğer ülkeler ile rekabet edilebilecek duruma getirilmesi hedeflenmiştir. Yapısal reformların sağlanması, İhracat teşvikleri, fabrikaların açılması, sanayileşme hareketleri işsizlik oranını düşürmüş, yabancı sermaye hareketliliğini Türkiye’ye çekmiştir. Bu durum tüketim seviyesini arttırmıştır. Bu da hedeflenen ekonomik büyüme oranlarına ulaşmasını sağlamıştır.

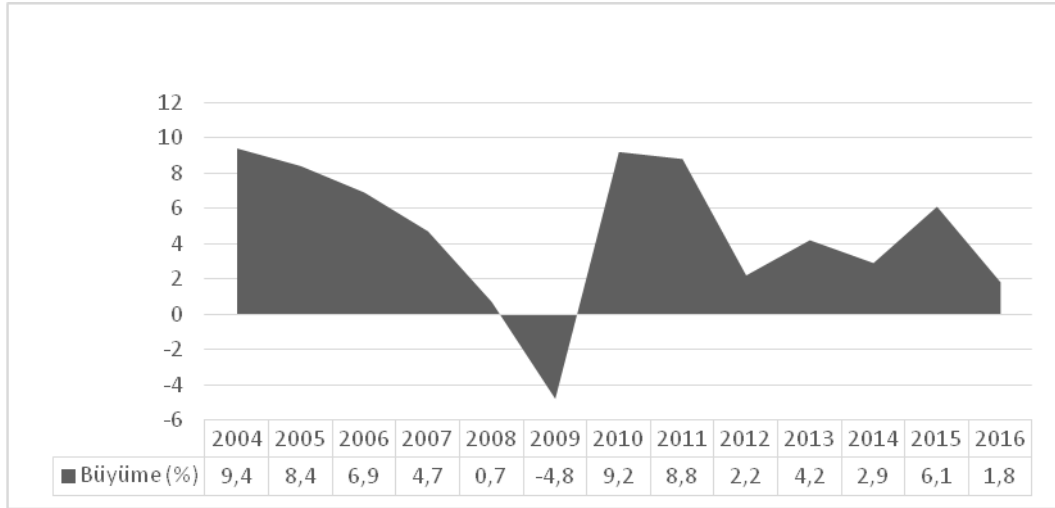
İnovasyon, Türkiye’de son yıllarda daha sık duyulmaya başlanan bir terim olmuştur. Kelime anlamı olarak toplumsal, kültürel ve idari ortamda yeni yöntemlerin kullanılmaya başlanması anlamı taşımaktadır. İnovasyon süreci, planlama, örgütlenme, yeni bilgilerin açığa çıkması için kullanılan bütün girdileri kapsamaktadır ve bu girdilerin değerinin günden güne anlaşılması ile Türkiye’deki patent sayıları her geçen yıl bir önceki yıla nazaran artmaktadır. Buluşların ya da markalarının geliştirdikleri ürünlerin devlet tarafından tescillenmesi ve kişilerin hak kaybına uğraması amacı ile patent belgesi edinilir. Bu durumlar ışığında günümüz dünyasında insanlar, çevre, hayal koşulları sürekli olarak değişmekte ve gelişmektedir. Bu konjonktürde ülkelerin bu değişen koşullara adapte olması gerekmektedir. Bu süreçteki rekabet oluşumu ülkeler ve firmaların yenilik ve teknolojinin verimliliğin getirdiği avantajların kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Son 20 yıllık süreçte teknolojik yatırımların amacı bulunmamış olan bilgiyi, ürünü bulmayı veya elde hali hazırda bulunan bilgiyi veya ürünü işleyip sonrasında ise geliştirmeyi içermektedir. Bir başka deyiş ile belirli bir aralıkla üretim fonksiyonlarının tüketilmesinden elde edilen çıktı ürünlerinin sayısının, kalitesinin, niteliğinin arttırılması hedeflenmiştir. Bu değişim hareketleri rekabetin artmasına yol açmıştır. Sürekliliğin sağlanabilmesi için Ar-ge faaliyetlerine ağırlık verilmesinin gerektiği anlaşılmıştır.

1980’lerin başında Türkiye ve pek çok gelişmekte olan ülkeler, dışa kapalı ekonomi modelinden veya ithal ikamesine dayalı üretim planlamasından vazgeçip, ihracata dayalı, dışa açık serbestliği savunan liberal ekonomik politikalar uygulamaya başlamıştır. Ekonomik Büyüme oranları makroekonomik temellerin atılıp, planlama aşamasında ülkelerin en temel kullandıkları enstrümanlardan birisi

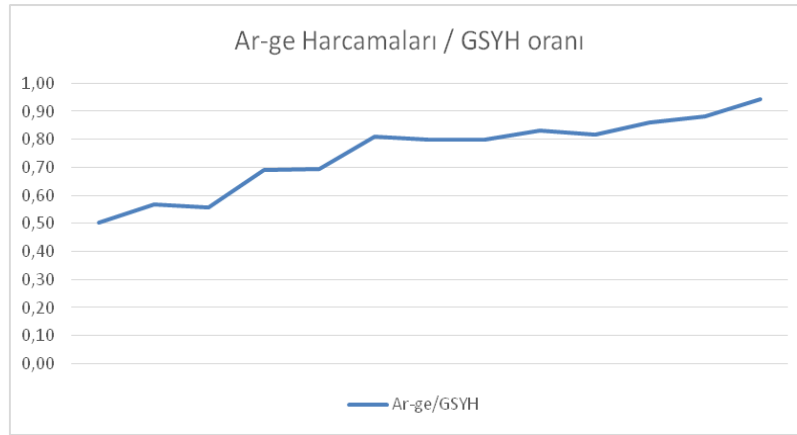
olmaktadır. Ekonomik büyüme oranları, Enflasyon - döviz kuru - işsizlik oranları - gelir dağılımı - üretim olanakları ve GSYH ile de sıkı bir bağlantı içerisinde. Basitçe açıklamak gerekirse iktisadi büyüme, Genellikle bir yıl içerisinde olan üretim faaliyetlerinin oranında meydana gelen değişimi, hem de ülkedeki yaşayan birey başına düşen hasılanın büyümesini ifade eder. Üretim faktörlerinin artışına bağlı ortaya çıkan üretim artışıdır. Ancak ekonomik büyüme ile birlikte Türkiye’de yıllardır hammadde ihtiyaçlarını yurtdışı kaynaklı karşılaması nedeniyle cari açığın da artarak bir sorun haline geldiği görülmektedir. Özellikle dışa bağımlı hale gelen Türkiye ekonomisinde, ekonomik büyüme arttıkça cari açık da artmaktadır. Nitekim, her aşamasının Türkiye’de üretilmesi mümkün olan tekstil sektöründe bile dışa bağımlılığın son yıllarda arttığı görülmektedir (Şişman ve Bağcı, 2014:29-53).

Araştırma ve geliştirme (ARGE) ise, belirli bir plan doğrultusunda sürdürülen yaratıcı çalışma ve bilginin yeni ürünler, hizmetler ortaya çıkartması için kullanılması" olarak tanımlanır. Türkiye’de, yeni ortaya çıkan hedeflerde makro hedeflerin yakalanması sağlanmak istenmiştir. İşletmeler açısından Ar-Ge faaliyetleri, katma değer yaratan yeni ürünler geliştirmek, üretilen ürünlerinin niteliklerini yükseltmek, dünya ile rekabet etmek ve üretim fonksiyonlarında maliyet avantajı sağlayarak rekabetçi piyasalardaki üstünlüğünü elde etmek amaçları güdülmektedir. Arz tarafındaki bu rasyonel davranış sayesinde hem ekonomik hem de toplumsal faydalar sağlanmaktadır. Küreselleşen dünyada sürdürülebilirlik ile inovasyonun birleşimi olan teknolojik anlamda ilerlemiş ülkelerin sermaye ve emek karışımlarından elde ettikleri çıktının, az gelişmiş ülkelere kıyasla makroekonomik verilerinin daha yüksek seviyelerde olduğunu göstermektedir. Şirketlerin ve ülkelerin değişen piyasa koşullarına adapte olması ve piyasadaki diğer firmalara göre rekabet güçlerini daha da artırmak istemesi, ellerinde bulundurmuş oldukları sermaye mallarını belirli aralıklar ile yenilemeleri veya güncellemeleri gerekmektedir. Uygulanan bu değiştirme veya yenileme işlemine "inovasyon" yatırımı denilmektedir. Tarih boyunca bu etkinlikler pek çok araştırmacının ilgisini çekmiştir. 1776 yılında, Klasik Okulun öncülerinden olan Adam Smith, yazmış olduğu ‘Ulusların Zenginliği’ isimli çalışmasında bir ülkedeki ekonomik büyüme sürecinin sadece sermaye akımlarına bağlı değil, aynı zamanda teknolojik ilerleme, yatırım ve sosyal faktörlerin de belirleyici rol oynadıklarını belirtmiştir. Makinelerin üretim sistemine dâhil edilmesi ve üretkenliği artırması görüşünü savunmuştur. Diğer bir Klasik okul öncülerinden olan David Ricardo ise kaleme almış olduğu, “Politik İktisadın ve Vergilendirmenin Prensipleri” adlı eserinde temel iktisadi düşünceleri ile birlikte, iktisadi büyüme ile toplumsal gelişim konusunda görüşlerine yer vermiştir ve azalan verimler, fonksiyonel gelir dağılımı, kâr, rant, ücretler gibi pek çok teori üzerinde çalışmıştır. Robert M. Solow 1956 tarihinde kaleme almış olduğu ‘Ekonomik Büyüme Teorisine Bir Katkı’ isimli makalesinde, Ekonomideki büyümenin öncüsünün Teknolojik yenilenme ve değişimden geçtiğine değinmiştir. Teknoloji, Tasarruf, Sermaye ve Üretim üzerinde uzun vadede olumlu etkiye sahip olduğunu savunmuştur. Modelde, Yatırımlar tasarruflara eşit kabul edilir, ekonomi tam istihdamdadır, dışa kapalıdır, tam rekabet koşulları geçerlidir ve iş gücü sabittir. İkinci dünya savaşından sonra ülkelerin üretimdeki gücünü arttırmak için gerekli sanayi adımlarını atılması ile 1950’li yıllardan itibaren ortaya çıkan Dünyadaki küreselleşme ve ülkelerin mutlak hâkimiyet yarışı, yeni pazar arayışları, zaman ile ortaya çıkan ekonomik düşünce stilleri, siyasi konjonktürler, Üreticileri ve Tüketicileri rasyonel davranmaya sevk etmiştir. Karl Marx’ın bakış açısında göre inovasyon hareketleri tasarrufları artırır ve ekonomik katkı sağlar. Bu durumu şu şekilde açıklamıştır; *“Örneğin buğday öğütme teknolojisindeki gelişmeler sonucu, aynı miktar tahıldan yarısı kadar daha fazla ekmek yapılması mümkün hale gelmiştir. Bu mekanik ve kimyasal buluşlardan, metallerin fiyatını arttırmaksızın yararlanma anlamına gelmektedir”*(Marx, 1997b: 95).

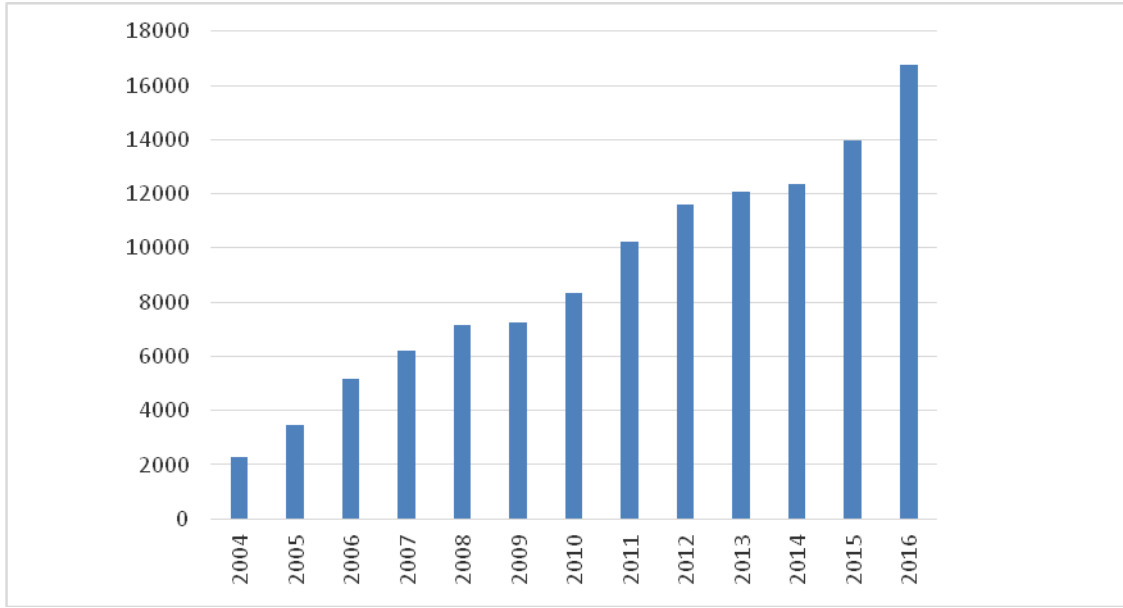
Ar-ge ve inovasyon hareketleri destekli üretimin ekonomik ve toplumsal maliyetlerinin olduğu konusunda literatürde geniş bir algı vardır. Bu durumla alakalı bir teoride Harvey (2011: 92-93)’den gelmiştir. Teoride, İnovasyon ve Ar-ge yatırımlarının ekonomik açıdan ağır bedelleri olabilmektedir. Çünkü dünyanın teknolojik yapısı daha kendini amorti etmeden veya ekonomik ömrünü tamamlamadan önemsiz hale gelebilmektedir. Bunun ile birlikte bu atılımlar, genel iş akışını etkileyici veya toplumsal ilişkiler açısından istikrarsızlaştırıcı olarak karşımıza çıkabilecek bazı durumlar da doğurmaktadır. Bir başka bakış açısı ile, teknolojik ürünlerin yaygınlaşması ile üretim çıktı oranı artmıştır, elde edilen ürünün nicelik ve nitelik bakımından daha da verimli hale gelir iken, üretim safhasındaki iş gücünü azaltarak insanın yerini alması işsizlik olgusunu beslemektedir.

Şekil 1. 2004-2016 Yılı Türkiye Ekonomik Büyüme Oranları Grafiği

Teknolojik girdiler üretimde aktif rol alarak verimliliği arttırmış ve uygulanan Ar-ge yatırımlarının insanların düşünce şekillerini değiştirerek üretimin fonksiyonlarını daha etkin ve verim odaklı harekete yönlendirmesi sonucu yeni buluşlar ortaya çıkmıştır. Bu da ülkelerin yıllar içerisinde yapmış oldukları patent başvuru sayılarını arttırmıştır. Bir başka deyiş ile teknolojik yatırımların hem kamu hem de özel sektör nezdinde yenilik ve verimliliğe anahtar olması sağlanmıştır. Özellikle 2000-2007 yıllarından başlayarak düzenli bir şekilde meydana iktisadi büyümenin nedenlerinden bir tanesi de, Türkiye’de yenilenmenin, verimliliğin önemi anlaşılacak yatırımların arttığı ve yatırımlarında üretim çıktısına dönüştüğü dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. 2008 yılında ortaya çıkan Mortgage ile birlikte negatif büyüme noktasında gelen iktisadi büyüme oranlarının geçtiğimiz yıllarda tekrar pozitif ve beklentileri karşılayan seviyelere geldiği görülmektedir.

Şekil 2. 2004-2016 Yılı Ar-Ge Harcamaları Grafiği

Dünyada yaşanan küreselleşme yarışı, Pazar arayışı ve siyasi gelişmelerin Türkiye’nin bu durumlara coğrafi lider olarak almış olduğu aksiyonlar ile 2000 yılının başlarından itibaren yapılan Araştırma Geliştirme harcamalarının önemini anlaşıldığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka deyiş ile, İnovasyon atılımları ile üretimde verimliliğin artması, yeni ürünlerin üretilmesi ve elde edilen ürünlerin kalitesinin artırılması sağlanmıştır. Bunun ile beraber tasarruf edilen iş gücü ve makineleşmenin getirmiş olduğu verim Türkiye’de 2004-2016 yılları arasında yapılan Ar-ge yatırımları, Ekonomik büyüme verileri ile paralel bir şekilde ilerlemiştir. Nitekim 1995-2014 yılları arasındaki dış ticaret verileri kullanılarak yapılan bir çalışmada Türkiye’nin imalat sanayi sektöründe genel olarak rekabet gücüne sahip olduğu, özellikle yiyecek ve içecek, tekstil, giyim, demir ve çelik, otomotiv ürünleri sektöründe Türkiye’nin rekabet gücünün yüksek olduğu tespit edilmiştir (Bağcı, 2016:73-92).

Şekil 3. 2004-2016 Yılı Türkiye Patent Başvurusu Sayıları Grafiği

Üretim fonksiyonlarının etkin kullanılması, yıllar içerisinde yakalanan İktisadi büyüme oranları olarak sonuç vermiş, ortaya çıkan inovasyon hareketleri ile desteklenmiştir. Bu süreçte teknolojinin üretim hattına dahil olması alınan patent sayılarını istikrarlı bir şekilde arttırmıştır. Bunun nedeninin elde edilen büyüme oranı ile finansal gücün sermaye olarak teknolojik ilerlemede bir yakıt görevi görerek yenilikçi araştırmalara kaynak sağlaması olmuştur. Bu bağlamda Teknolojik ilerleme, üretilen yeni icatların ve yeni atılımların firmaların üretim maliyetlerini düşürerek büyüme imkânı sağlayacağı savunulmaktadır.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Temelde, Yapılan inovasyonlar vasıtasıyla mutlak çıktının artması, elde edilen toplam çıktının ise ülkelerin GSYH 'arıyla ekonomik büyüme oranlarına etkilerinin anlaşılması ile son yıllarda bu konu üzerine hem yerel hem de küresel birçok çalışma yapılmıştır.

Hall ve Mairesse (1995) Fransa'da 1970- 1980 yılları için üretim çıktıları, Ar-ge yatırım harcamaları ve verimlilik arasındaki bağlantıyı araştırmışlardır ve elde etmiş olduğu bulgularda, yapılan Ar-ge harcamalarından üretim çıktısında verimlilik üzerinde pozitif bir etki olduğunu tespit etmişlerdir.

Ar-ge yatırım harcamaları ve Verimlilik konusunda çalışan yapan bir başka araştırmacı da Griliches (1998) olmuştur. Kurmuş olduğu panel data analizinde Amerika Birleşik Devletleri için 1958-1978 yılları arasında yaklaşık 900 firma üzerinde çalışmıştır. Elde etmiş olduğu bulgularda, Ar-ge yatırımlarında ortaya çıkan %10'luk bir artışın üretilen ürün çıktısında %7 oranında pozitif yönlü bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Elde edilen bir başka çarpıcı sonuç, özel sektörün yaptığı Ar-Ge harcamalarının, kamunun finanse ettiği Ar-Ge yatırımlarına göre daha etkili ve fazla sonuç verdiği olduğudur.

Goel, R.K., Payne, J.E. ve Ram, R. (2008) yılında Amerika Birleşik Devletlerinin 1953-2000 yılları arasındaki döneminde, kamu kesimi ile özel sektörün gerçekleştirdiği Araştırma ve Geliştirme harcamalarının, iktisadi büyümeyle arasındaki uzun vadeli nedensellik ilişkisini incelemişlerdir. Çalışmanın sonucuna göre, kamu kesimi büyüme oranları ile kamu kesimi tarafından gerçekleştirilen Ar-Ge yatırımlarının arasında tespit edilen ilişki, özel sektör büyüme oranları ile Ar-Ge harcamaları arasındaki mevcut ilişkiye göre daha kuvvetlidir. Yazarların ulaştığı bir diğer çarpıcı sonuç ise, Amerika Birleşik Devletleri'nin gerçekleştirmiş olduğu Arge harcamaları eğer savunma sanayine yönelik olarak yapılıyorsa, bu durumda ar-ge harcamaları ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki, savunma sanayine yönelik olarak yapılmayan ar-ge harcamaları ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiye göre çok daha kuvvetli olduğu tespit edilmiştir.

Altın ve Kaya (2009) yılında yapmış oldukları çalışmalarında, Türkiye'nin 1990- 2005 yılları arasındaki verileri incelenerek, Ar-Ge harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki nedensellik analizleri ile test edilmiştir. Çalışmada VEC (Vector Error Correction) modeli verilerin analizi amacıyla

kullanmışlardır. Elde edilen bulgularda ise, Ar-Ge harcamalarından ekonomik büyümeye doğru uzun dönemli bir nedensellik ilişkisi olduğunu ampirik bulgulara dayanarak kanıtlamışlardır. Buna zıt olarak, kısa dönemde bu değişkenler arasında tek veya çift yönlü bir ilişki tespit edilememiştir.

Park (1995), 1970-1987 yılları arasında Uluslararası Ar-ge yatırımları ve ekonomik büyüme ilişkisini, 10 OECD ülkesini panel data analizi yöntemi ile araştırarak yorumlamıştır. Araştırmanın sonucuna göre, yerli özel sektör Ar-Ge yatırımları hem yerli hem de yabancı faktörlerin verimliliğini artırmaktadır. Ayrıca bu bulguların, özellikle de uluslararası bilim ve teknoloji alanında, ekonomik politika koordinasyonu ve planlaması lehine olan tartışmalara ampirik destek sağlamaları bakımından önemlidir sonucuna ulaşmıştır.

Korkmaz (2010), Türkiye’de 1990- 2008 yılları arasındaki gerçekleştirilmiş olduğu çalışmada, Ar-ge yatırımları ve İktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi uzun dönemlik olarak VAR modeli yöntemi ile araştırmıştır. İlk etapta, Ar-Ge yatırımları ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı, Johansen eş bütünleşme analizi ile sınımlanmıştır. Çalışmada Ar-ge yatırımları ve Ekonomik büyüme değişkenlerinin arasında güçlü bir eş bütünleşme ilişkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu sonuca ek olarak, hata düzeltme modeli kurularak verilerde kısa dönemli ilişkinin var olup - olmadığını araştırılmış ve uyguladığı Granger nedensellik testi sonucuna göre, kısa vadede Türkiye Ekonomisi için gerçekleşen Ar-Ge yatırımlarının GSYH’yi direkt olarak etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Korkmaz (2010)’un yapmış olduğu araştırmayı destekleyici nitelikte olan bir başka sonuç ise Saraç (2009) tarafından yapılmıştır. OECD ülkeleri bazında 1983-2004 yıllarını kapsayan süreçte, Ar-ge harcamalarının ile ekonomik büyümeye olan etkisi panel veri analizi yöntemi ile araştırılmış ve elde edilen bulgulara göre değişkenler arasında karşılıklı ve pozitif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Yaylalı, Akan, Işık (2010), Türkiye’de 1990-2009 yıllarını kapsayan çalışmada Granger nedensellik testi vasıtasıyla İktisadi büyüme ile Ar-ge yatırım harcamalarının arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Elde edilen bulgularda ise, Uzun dönemde Ar-Ge yatırım harcamalarından iktisadi büyümeye doğru tek yönlü güçlü bir nedensellik bağı olduğu görülmüştür.

Gülmez ve Yardımcıoğlu (2012), Yapmış olduğu çalışmada 21 OECD ülkesinin Arge harcamaları ve ekonomik büyüme oranları arasındaki bağı Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi, Pedroni DOLS ve FMOLS testleri, Pedroni ve Kao eş bütünleşme testleri, ve Canning-Pedroni panel nedensellik analizi testleri vasıtası ile araştırmıştır. 1990 - 2010 yıllarını kapsayan bu araştırma sonucunda, Ar-ge harcamalarındaki %1’lik artışın 21 OECD ülkesinde İktisadi büyüme oranında %0,76’lık bir artışa neden olduğu, Türkiye’de ise bu oranın %0,63 olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Nedensellik analizine göre ise AR-GE yatırımı harcamaları ve iktisadi büyüme verileri arasında çift taraflı bir nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

Akıncı ve Sevinç (2013), Türkiye’deki Ekonomik Büyüme oranları ile yapılan Ar-Ge yatırımları arasındaki ilişkiyi 1990-2011 yılları için ilk önce Zivot-Andrews birim kök testi yöntemi ile sınımlanmıştır. Araştırmanın ikinci aşamasında ise serilerde eşbütünleşme ilişkisinin olup-olmadığını Engle-Granger testi vasıtası ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulardaki nedensellik bağı analiz edilmiş, bu nedenle Granger ile Hatemi-J nedensellik testinden yararlanılmıştır. Bu testin sonuçlarına göre, Ar-Ge yatırım harcamalarından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü güçlü bir nedensellik ilişkisi saptanmıştır. Buna ek olarak en küçük kareler yöntemi tahmin sonuçlarına göre de; Türkiye’de gerçekleştirilen Ar-ge yatırım harcamalarının ekonomik büyüme sürecine bir ivme kazandırdığı ve böylece bu yatırımların önemini anlaşılması ve ağırlık verilmesi gereğini önerilmiştir.

Ağır ve Utlu (2011), tarafından yapılan ve 1981-2008 yıllarını kapsayan çalışmada 15 OECD ülkesinin Ar-ge yatırım harcamaları ile iktisadi büyüme oranları arasındaki nedensellik ilişkisini araştırılmıştır. Elde edilen bulgularda veriler arasında pozitif yönlü karşılıklı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özcan ve Arı (2014), 15 OECD ülkesini kapsayan 1990-2012 yılları arasında, panel veri analizi uygulayarak gerçekleştirdiği çalışmada, Ar-ge yatırım harcamaları ile ekonomik büyüme arasında tek yönlü güçlü bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Doruk ve Söylemezoğlu (2014) yapmış olduğu çalışmada, 22 Gelişmekte olan ülkeyi kapsayan ve 2000-2007 yılları arasındaki döneme ilişkin verilere “*LLC Panel Birim Kök Testi, Prais-Winsten Panel Standart Hataları Düzeltmiş (PCSE) Regresyon Modeli ve Arellano-Bover/Blundell ve Bond Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM)*” ekonometrik analizleri uygulanmıştır. Çalışma neticesinde, Ar-ge harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

4. EKONOMETRİK YÖNTEM VE VERİ SETİ

Araştırmanın yönteminde, Zaman serilerine ADF ve Vogelsang ve Perron Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri uygulanmıştır. Nedensellik testi, Granger (1969) yöntemiyle gerçekleştirilmiştir, Engle-Granger (1987) eşbütünleşme testinin güncellenmiş versiyonu yapılmış, eşbütünleşme denklemindeki yapısal kırılma tarihleri Bai ve Perron (1998) yöntemiyle belirlenmiştir. Analizlerde araştırılan zaman serisi 2004 – 2016 yılları arasındadır. Veriler Dünya Bankasından elde edilmiştir.

4.1. Birim Kök Testi

Ekonometrik analiz için oluşturulacak olan VAR modelindeki değişkenlerin tamamının aynı düzeyde durağan olmasını gerekli kılmaktadır. Durağan olmayan zaman serilerde gerçekleştirilen testlerde sahte regresyon problemi ortaya çıkmaktadır. Engle ve Granger'ın (1987) bütün verilerin aynı düzeyde durağan olduğu sonucunu vermesi gerektiğini temel almalarına, günümüz ekonometrik araştırmalarında farklı düzeylerde durağan olan zaman serileri ile araştırma yapabileceği yaklaşımı benimsenmiştir (Enders, 2009, Asteriou ve Hall, 2007, Lütkepoh ve Krätzig, 2004). Bu nedenle ilk önce verilerin durağanlık derecesine bakılmıştır. Zaman serilerinin durağanlığı iki farklı yöntemle sınanmıştır. Bunlardan ilki ADF birim kök testi, ikincisi Vogelsang ve Perron Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testidir.

4.1.1. ADF Birim Kök Testi

Genişletilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey-Fuller: ADF) Birim Kök Testi, uzun dönem zaman serisi analizlerinde en yaygın ve güvenilir olan testlerdendir. Birim kök testi hipotez yöntemi ile anlamlılığı sorgulamaktadır. ADF testinin hipotezleri:

H₀ : Seri Durağan Değildir

H₁ : Seri Durağandır

Şeklinde. Bu hipotezleri test etmek amacı ile 1996 yılında MacKinnon tarafından geliştirilmiş kritik değerler kullanılmaktadır. Elde edilen bulgular Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Ekonomik Büyüme Oranı ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	<i>Ekonomik Büyüme</i>	<i>t-Statistic</i>	<i>Prob.*</i>
Augmented Dickey-Fuller test statistic		-2.568900	0.1253
Test critical values:	1% level	-4.121990	
	5% level	-3.144920	
	10% level	-2.713751	

Tablo 2. Ar-Ge Harcamaları ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	<i>Ar-ge Harcamaları</i>	<i>t-Statistic</i>	<i>Prob.*</i>
Augmented Dickey-Fuller test statistic		1.010705	0.9931
Test critical values:	1% level	-4.121990	
	5% level	-3.144920	
	10% level	-2.713751	

Tablo 3. İnnovasyon Yatırımları ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	<i>İnnovasyon Yatırımları</i>	<i>t-Statistic</i>	<i>Prob.*</i>
Augmented Dickey-Fuller test statistic		0.896292	0.9898
Test critical values:	1% level	-4.297073	
	5% level	-3.212696	
	10% level	-2.747676	

Not: Optimum gecikme uzunlukları Akaike Bilgi Kriteri kullanılarak tespit edilmiştir. Düzey değerlerinde sabitli ve trendli, birinci farklarında ise sabitli modeller kullanılarak testler gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1-2-3’teki bulgulara göre, Ekonomik verilerde kullanılan zaman serilerinin tamamı düzey değerlerinde durağan olmayıp, birinci farklarının alınıp verilerin durağanlığının tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Tablo 4. ▲ Ekonomik Büyüme ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	▲ Ekonomik Büyüme	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic		-3.648883	0.0237
Test critical values:	1% level	-4.200056	
	5% level	-3.175352	
	10% level	-2.728985	

Tablo 5. ▲ Ar-ge Harcamaları ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	▲ Ar-ge Harcamaları	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic		-4.159423	0.0142
Test critical values:	1% level	-4.420595	
	5% level	-3.259808	
	10% level	-2.771129	

Tablo 6. ▲ İnnovasyon Yatırımları ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	▲ İnnovasyon Yatırımları	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic		-3.606262	0.0307
Test critical values:	1% level	-4.420595	
	5% level	-3.259808	
	10% level	-2.771129	

İlgili serinin birinci farkının alındığını ifade etmektedir. % anlamlılık düzeyinde zaman serilerinin birinci farkları alındığında seriler %1 , %5 ve %10 önem düzeyinde durağan olmuştur. Bu durumda H1 hipotezi kabul edilir, araştırmanın bir sonra ki aşamasın geçilmekte bir sakınca görülmemektedir.

4.1.2. Granger Nedensellik Testi

İki değişken arasındaki zaman serilerinin birbiri ile olan uzun dönemli ilişkilerini açıklayan testlerden birisi iki değişkenli Granger nedensellik testidir. Modeller hipotez yardımıyla gerçekleştirilmektedir (Gujarati ve Porter, 2012, s. 787):

$$X_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_i Y_{t-i} + u_t \quad (1)$$

$$Y_t = \theta_0 + \sum_{i=1}^m \theta_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^m \gamma_i X_{t-i} + v_t \quad (2)$$

Testin hipotezleri:

$H_0: \beta_i = 0$ Y 'den X ' doğru bir nedensellik ilişkisi yoktur.

$H_1: \beta_i \neq 0$ Y 'den X ' doğru bir nedensellik ilişkisi vardır.

"Test, Denklem (1)'deki β_i 'lerin veri setinin sifıra eşit olup olmadığı incelenmektedir. β_i Katsayıları, belirli bir anlamlılık düzeyinde sifirdan farklı bulunursa Y 'den X 'e doğru tek yönlü bir nedensellik olgusu olduğuna karar verilir. Aynı şekilde Denklem (2)'te yer alan γ_i 'ler belirli bir anlamlılık düzeyinde sifirdan farklı bulunursa, X 'ten Y 'ye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin var olduğuna karar verilmektedir. Buna ek olarak eğer her ikisi de (β_i, γ_i) sifirdan farklı ise veriler birbirini etkilemektedir bulgusuna ulaşılır. Bu durumda değişkenler arasında iki yönlü nedensellik ilişkisinin var olduğuna karar verilmektedir. İki parametre de sifıra eşit olduğuna ise değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisinin olmadığına karar verilmektedir"(Gujarati ve Porter, 2012, s. 787).

Bu çalışmada seriler gruplandırılarak Granger nedensellik testi yapılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Dependent variable: Ekonomik Büyüme

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
Ar-ge Harcamaları	9.532323	2	0.0085
Innovasyon Yatırımları	1.438172	2	0.4872
All	10.10111	4	0.0388

Dependent variable: Ar-ge Harcamaları

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
Ekonomik Büyüme	0.346833	2	0.8408
Innovasyon Yatırımları	3.573970	2	0.1675
All	3.589351	4	0.4644

Dependent variable: Inovasyon Yatırımları

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
Ar-ge Harcamaları	5.333955	2	0.0695
Ekonomik Büyüme	0.245759	2	0.8844
All		2	0.744

Verilerin birbirleri ile olan zamana bağlı ilişkileri Granger nedensellik testi yöntemi ile sınanmıştır. Araştırmacılar arasında nedensellik kavramının anlamında çeşitli görüş farklılıkları bulunmaktadır. Genel kabul edilen görüş, veriler arasında bir neden – sonuç ilişkisinin oluştuğudur. Elde edilen bulgularda, Türkiye’de 2006 – 2014 yılları arasında yapılan Ar-ge harcamaları ile yakalanan Ekonomik Büyüme rakamları arasında güçlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ampirik sonuca dayanan araştırmamızda H_1 hipotezi kabul edilmiştir. İnovasyon Yatırımları, Ar-ge harcamaları ve Ekonomik Büyüme verileri arasında ise her hangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Bu durumda H_0 hipotezi ret edilmiştir.

5. SONUÇ

Türkiye’de 2001 yılında yürürlüğe konulan güçlü ekonomiye geçiş politikası ile rejimlerin bilime ve teknolojiye dayalı ekonomik büyüme oranları sonucundan karlı, refah seviyesini arttırıcı, sürdürülebilirliği yüksek, yeni bilgi – malzeme – teknolojik çıktılar elde etmek amaçlanmıştır. Diğer bir deyişle katma değer üretilecek çıktı elde edecek adımlar atılması hedeflenmiştir. İnovasyon yatırımları ve Ar-ge harcamalarının, ülkelerin ekonomileri için ne kadar önemli olduğunu ve yüksek maliyet gerektiren yenilikçi faaliyetlerin gelişmekte olan ekonomiler için iktisadi büyümenin ve kalkınmanın anahtarı olduğu bu çalışmada ampirik olarak ortaya konulmuştur. Yapılan çalışmanın ışığında, 2006 – 2014 yılları arasında liberalleşen dünya ekonomisinde Türkiye yenilikçi iktisat politikalarının ve yapısal reform hareketlerinin değerini anlamış, yapılan patent teşvikleri ile hem ekonomik hem sosyopolitik alanda pozitif yönde bir ivme yakalamıştır. Özellikle hükümetin üniversitelere uygulamış olduğu patent teşvikleri Türkiye için dinamik oluşturmıştır. Yapılan bu teşviklerin tabanda talep arttırıcı etkileri olduğu sonucuna patent sayılarındaki artış ile ulaşabiliriz. Bunun ile birlikte hedeflenen ekonomik büyüme rakamlarının yakalanması, Ar-ge yatırımlarının bütçeden daha yüksek pay sahibi olmasını sağlamıştır. Genel açıdan bakıldığında, uygulanan yenilikçi, üretimi destekleyen, teknoloji ürettiren iktisadi politikalar ülkemizde pozitif sonuç vermiştir. Buna zıt olarak, dünya konjektüründe bu dönemde Amerika’da ortaya çıkan ve dünya üzerinde yoğun etkisi olan 2008 yılı mortgage krizinin etkileri 2009 yılında Türkiye’de de negatif büyüme olarak mal ve hizmet üretim oranını olumsuz olarak etkilemiştir. 2009 yılı sonrasında toparlanan ekonomik göstergelerin ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin problemlerinden olan sürdürülebilir büyüme, istihdam, kalifiye iş gücü gibi makroekonomik dinamiklerin, kamu teşviki ile özel sektör tarafından yapılması hem kamu kesiminin üzerindeki riski özel sektör üzerine atmasını sağlamış, özel sektörün yaptığı Ar-ge ve inovasyon ilerlemelerinin uzun dönemde de Türkiye’nin GSYH’sinde destekleyici bir etkisi olduğu anlaşılmıştır. Elde edilen bilgilere dayanarak, Türkiye’nin önceliklerinden bir tanesi sürdürülebilirlik olmalıdır sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yolu da politika belirlerken bilim ve teknolojiyi destekleyici, bireylerin mülkiyet haklarını koruyucu yasal düzenlemeler yapılmasından kaçılmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Ağır H. ve Utlu S. (2011). “Ar&Ge Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkileri: OECD Ülkeleri Örneği”, Uluslararası 9. Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildirileri, 2011, 269-280.
- Altın, O. ve Kaya, A. A. (2009), "Türkiye'de Ar-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Analizi", Ege Akademik Bakış, 9(1), 251-259.
- Bağcı, E.(2016), “Türkiye’nin İmalat Sanayi Sektörünün Uluslararası Rekabet Gücü Analizi”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 38, Sayı 1, ISSN: 2149-1844, ss. 73-92 DOI: 10.14780/iibd.46308
- Birkan, T , Korkmaz, T , Çevik, E , Birkan, E . (2010). “Finansal Dışa Açıklığın Ekonomik Büyüme ve Finansal Krizler Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”. Journal of Yaşar University, 5 (17), 2821-2831. Dergisi, 15(2): 363-37.
- Doruk, Ömer Tuğsal and Soylemezoglu, Ergul, Gelişmekte Olan Ülkelerde Ar-Ge’ye Dayalı Büyümenin Varlığının Sınanması (Testing of the Existence of R&D Based Growth in Developing Countries) (March 21, 2014). 1.Ulusal Üretim Ekonomisi Kongresi / 1st National Congress of Production Economics 2014.
- Ekonomik Büyüme Arasındaki Eşbütünleşme ve Nedensellik İlişkisi: 1990-2009”, The Etkisi: Panel Veri Analizi”, Anadolu International Conference in Economics, 17-19
- Goel, R.K. ve Ram, R. (1994), “Research and Development Expenditures and Economic Growth: A Cross-Country Study”, Economic Development and Cultural Change, 42(2), 403-11.
- Goel, R.K., Payne, J.E. ve Ram, R. (2008) “R&D Expenditures and US Economic Growth: A Disaggregated Approach”, Journal of Policy Modeling, 30(2), 237-250.
- Griliches, Z. ve Lichtenberg, F. (1984). “Inter Industry Technology Flowsand Productivity Growth: A Reexamination”, Review of Economics and Statistics, 66/2, 324-329.
- Gülmez, A., & Yardımcıoğlu, F. (2012). OECD Ülkelerinde Ar-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizi (1990-2010). Maliye Dergisi, Temmuz-Aralık 2012, Sayı 163, 335-353.

- Gülmez, A., & Yardımcıoğlu, F. (2013). BRICS Ülkeleri ile Türkiye'nin Ekonomik Büyümesinde Ulusal ve Yabancı Tasarrufların Etkisi: Panel Veri Analizi. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, 47-68.
- Hall, B. H. ve Mairesse, J. (1995). "Exploring the Relationship Between the R&D and Productivity in French Manufacturing Firms", Journal of Econometrics, Vol. 65: 263-293. Haziran 2009, Eskişehir.
- Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management, 7(2): 13-26.
Kalulumia, Pene, *Effects of government debt on interest rates : evidence from causality tests in Johansen type models*, Juillet 2002, 21 p.
- Özcan, B. ve Arı, A. (2014). Araştırma Geliştirme Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi. Maliye Dergisi, 166: 39-55. Park,
- Walter G. (1995) "International R&D Spillovers and OECD Economic Growth, Economic Inquir, Vol. 33, No.4, pp. 571-591.
- Saraç, T. B. (2009). "Araştırma Geliştirme Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki
- Şişman, M. ve Bağcı, E. (2014). Türkiye Tekstil Ve Hazır Giyim Sektöründe İthalat Bağımlılığı, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, CİLT XXXVI, SAYI I, ISSN: 2149-1844, S. 29-53
- Timothy J. Vogelsang and Pierre Perron., "Additional Test for Unit Root Allowing for a Break in the Trend Function at an Unknown Time", International Economic Review, 1998, Vol. 39, 1073-1100, p.1095.
- Yaylalı, M., Akan, Y., Işık, C. (2010) "Türkiye'de Ar-Ge Yatırım Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Eşbütünleşme ve Nedensellik İlişkisi: 1990-2009" Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi, Vol.5/2, pp.13-26.
- Yılmaz, Ö., Akıncı, M. (2011), İktisadi Büyüme ile Cari İşlemler Bilançosu Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2011 15 (2): 363-377.

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Duman N., İmre Y., Mısırlı M. (2019), "Üniversite Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyi ve Bilişsel Çarpıtmaları Üzerine Bir Araştırma", Vol: 2, Issue: 5; pp: 207-213

Anahtar Kelimeler: Beck, Umutsuzluk, Bilişsel Çarpıtma, Üniversite, Öğrenci

Keywords: Beck, Hopelessness, Cognitive Distortion, University, Student

Makale Türü Araştırma Makalesi

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN UMUTSUZLUK DÜZEYİ VE BİLİŞSEL ÇARPITMALARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A Research on the Hopelessness Level and Cognitive Distortions of University Students

Nesrin DUMAN¹

Yıldız İMRE²

Melis MISIRLI³

Geliş Tarihi / Arrived Date
23.03.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date
29.04.2019

Yayınlanma Tarihi / Published Date
30.04.2019

ÖZ

Araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin bilişsel çarpıtma ve umutsuzluk düzeylerini (ve üç alt boyutunu) sosyo-demografik değişkenler açısından incelemektir. Bilişsel çarpıtmalar kişilerin geleceğe yönelik beklentileri, sorun çözme yöntemlerini ve çevreye uyum sürecini olumsuz yönde etkileyerek bireylerde umutsuzluğa neden olmaktadır. Bu amaçla araştırmaya lisans öğrencisi olan 54 öğrenci dâhil edilmiştir. Katılımcılara yirmi sorudan oluşan Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ), on beş sorudan oluşan Bilişsel Çarpıtma Ölçeği-R (BÇÖ-R) ve sosyo demografik bilgilerin alındığı Kişisel Bilgi Formu verilmiştir. Sonuç olarak lisans öğrencilerinin aldığı $9,88 \pm 1,79$ puan ile düşük düzeyde umutsuzluğa sahip oldukları ve $34,94 \pm 6,48$ puan ile düşük-orta düzeyde bilişsel çarpıtmalar gösterdikleri görülmüştür. Sosyo-demografik özellikler arasındaki ilişkiler incelendiğinde; öğrencilerin umutsuzluk puanları ve testin alt boyutları (GİD-GİB-MK) ile bilişsel çarpıtma düzeyi arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri ile bilişsel çarpıtma düzeyleri arasında anlamlı bir korelasyonel ilişki elde edilmemiştir. Çalışmanın umutsuzluk ve bilişsel çarpıtma konusunda yeni yapılacak araştırmalara kaynak niteliğinde olması niyet edilmektedir.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the cognitive distortion and hopelessness levels (and three sub-dimensions) of university students in terms of socio-demographic variables. Cognitive distortions have a negative effect on the future expectations of individuals, problem solving methods and adaptation to the environment, causing hopelessness in individuals. For this purpose, 54 undergraduate students were included in the study. The participants were given a 20-items Beck Hopelessness Scale (BHS), a 15-items Cognitive Distortion Scale-R (CDS-R), and Personal Information Form with socio demographic information. As a result, low-middle level cognitive distortions (34.94 ± 6.48 points) and low levels of despair (9.88 ± 1.79 points) were observed in undergraduate students. When the relationships between socio-demographic characteristics are examined; there was no significant relationship between the students' hopelessness scores and the sub-dimensions of the test (GID-GIB-MK) and cognitive distortions. There was no significant correlation between hopelessness levels and cognitive distortions of students. The study is intended to be the source of new studies in the area of hopelessness and cognitive distortions.

¹ Bartın Üniversitesi, nesrinduman@bartin.edu.tr

² Bartın Üniversitesi, 1yildizimre@gmail.com

³ Bartın Üniversitesi, melts.msrl@gmail.com

1. GİRİŞ

Bu araştırma genç bireylerdeki bilişsel çarpıtma düzeyi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan umutsuzluk ile arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı hedeflemektedir. Umutsuzluk kavramı geçmişten günümüze kadar geçen süre içinde git gide önemli bir hal alarak üzerinde durulması gereken bir konu haline gelmiştir. Geçmişte yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular, umutsuzluk düzeyi puan ortalamalarının genel popülasyonda oldukça yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Ele alınan bir diğer konu olan bilişsel çarpıtmalar hakkında elde edilmiş bulgular ise bilişsel çarpıtmaların, bireyde başta duygudurum bozuklukları olmak üzere birçok psikolojik rahatsızlıklara sebep olduğunu göstermektedir. Bu sebeple ortaya koyulan çalışmada, bilişsel çarpıtma düzeyi ve umutsuzluk arasındaki ilişki ele alınarak literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Bilişsel çarpıtma ve umutsuzluk ilişkisinin tam anlamıyla incelenebilmesi için öncelikle önemli bir unsur olan biliş kavramının ele alınması gerekir. Biliş; duyumsamak, algılamak, dikkat etmek, öğrenmek, dil, düşünmek ve tahminde bulunmayı da kapsayan, bilginin ulaşımını ve kullanımını oluşturan süreçler şeklinde tanımlanmaktadır. Psikolojik açıdan bakıldığında ise kişinin, kendisini ve çevresindekileri fark etme ve bu durumu bilmesi şeklinde ele alınarak bilme (knowing) biçiminde tanımlanabilmektedir (akt. Akpunar, 2011:357).

Bilişsel deneyimler, insanların birbiriyle kurdukları iletişimde yadsınamaz bir role sahiptir. Bilişsel süreçleri deneyimlemek, bir bakıma var olmak ile paraleldir. Gördüğümüz ve işittiğimiz şeyler bilinç düzeyinde bu şeylere yüklediğimiz anlamlar, unuttuğumuz, hatırladığımız, kendimiz ve kendimiz dışındakilere ilişkin oluşturduğumuz şemalar ve inançlar bireyler ile olan ilişkilerimizde önemli bir role sahiptir (akt. Uğur ve Murat, 2014:528). Bilişsel yaşantılara dair bilgi birikiminin zamanla artmış olmasıyla psikolojinin, bireylerin davranışlarına olan tanımlamaya, açıklamaya ve tahmin etmeye yönelik değerlendirme şekli, davranışçı ekolün kalıplarından sıyrılarak gelişmiştir (akt. Sert-Ağır ve Yavuzer, 2018:176).

Bilişsel davranışçı terapiye ait kavramlardan biri sayılan çarpıtılmış düşünceler başka bir ifade ile bilişsel çarpıtmalar, dogmaları kapsayan bir içeriğe sahiptir, bu da zihindeki düşüncelerin negatif bir örüntü oluşturmaya kaynaklık eden çarpıtmalar olarak ifade edilir. Kısaca, kişilerin gerçekliği yanlış bir şekilde algılamasına sebep olan düşünceler olarak tanımlanır (akt. Duman, 2018:2). Tüm bilişsel çarpıtmalar birbirleri üzerinde tetikleyici bir unsura sahiptir ve buna bağlı olarak bilişsel çarpıtmalar zinciri oluşturmaktadır. Bu nedenden dolayı olay veya olguların değerlendirilmesi kişinin kendine, kendisi dışındakilere ve geleceğine yönelik çıkarımlarını görünür şekle getirmektedir. Diğer bir deyişle birbirini besleyen çarpıtılmış düşünceler, belirli olay veya olgu bağlamında benlik algısı, çevrenin şu an ve gelecekteki özelliği ile ilgili gerçek dışı monologlara bağlı sorunlu bilişsel süreçlerdir (akt. Sert-Ağır ve Yavuzer, 2018:179). Bu bilişsel süreçler, engelleme toleransının azlığı, aşırı bir negatif genelleme yapılması, bireyin kendisini veya kendisi dışındakileri suçlayıcı biçimde düşünmesi şeklinde sıralanabilir (akt. Bilge ve Arslan, 2000; Duman, 2018:2). Bu düşünce sistemi ile oluşan deneyimler sayesinde içselleştirilmiş şemalar ışığında olgu ve olaylar değişik bir biçimde algılanabilmekte, yorumlanabilmekte ve değişik tepkiler oluşturabilmektedir (akt. Ağır ve Yavuzer, 2018:176).

Beck kişinin çıkarımları ve gözlemleri yardımıyla sonuca ulaşma sistemindeki sorunları, başka bir deyişle bilgi işleme aşamasındaki eğilimleri ya da özgün yanlılıkları bilişsel çarpıtma şeklinde ifade etmiştir. Bilişsel yapıda bulunan fonksiyonsuz inançlar kişinin zihinsel sürecini biçimlendirerek bilişsel çarpıtmalara neden olur. Bilişsel çarpıtmalar, yanlış bilgi işlenmesinden kaynaklanan duygusal sorunlara neden olmaktadır. Bu duygusal sorunlardan biri de umutsuzluktur (akt. Uğur ve Murat, 2014:528).

Umudun karşıtı olarak ifade edilen umutsuzluk geleceğe yönelik olumsuz beklenti, diğer bir ifade ile kötümserlik biçiminde tanımlanmaktadır (akt. Dilbaz ve Seber, 1993:134). Hem umut hem de umutsuzluk, ikisi de bireyin gelecek yaşamındaki gerçek amaçlarına ulaşabilme imkanlarının olası yansımasıdır (akt. Duman, 2018:221). Umutsuzluk, kişilerin başarısızlıklarını yenebileceklerine ve sorunlarını çözebileceklerine hiçbir zaman inanmaması, kayda değer bir sebebi olmadığı halde deneyimlerine doğru olmayan anlamlar yüklemesi ya da olumsuz sonuçlara dair bir beklenti içinde olması biçiminde de tarif edilmektedir (akt. Duman, 2018:221; Hamarta, Deniz ve Uslu, 2001). Kişinin kendi yetersizliklerine dair inancı arttıkça geleceğini istediği şekilde biçimlendirebileceğine olan inancı olumsuz yönde biçimlenmekte, umutsuzluk hissi artmakta, belirli bir kısır döngü biçiminde sürmektedir ve bu da bazı problemlere yol açmaktadır (akt. Sert-Ağır ve Yavuzer, 2018:178).

Oluşan problemlerin, kişiden kişiye ve toplumdaki topluma değişiklikleri bulunmakla beraber, kişilerde sıkça rastlanan sonuçları; stres ve umutsuzluğa bağlı olarak gelişen özsaygının yitilmesi, ailesel ve toplumsal rolün zedelenmesi şeklindedir (akt. Dereli ve Kabataş, 2009:32; Yüksel, 2005). Kısaca umutsuzluk kişiyi ruhsal açıdan olumsuz etkileyen, intihar ve depresyon gibi ruhsal problemlere sebep olan bir duygudur (akt. Özmen vd., 2008:9).

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleri (ve üç alt boyutunu) ile bilişsel çarpıtma seviyelerini sosyo-demografik değişkenler (yaş, cinsiyet, gelir durumu vb.) açısından incelenmesidir. Çalışmada bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Üniversite öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleri (ve 3 alt boyut) nedir?
2. Üniversite öğrencilerinin bilişsel çarpıtma seviyeleri nedir?
3. Üniversite öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleri (ve 3 alt boyut) ile sosyodemografik değişkenler arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
4. Üniversite öğrencilerinin bilişsel çarpıtma düzeyleri ile sosyodemografik değişkenler arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
5. Üniversite öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleri ile bilişsel çarpıtma düzeyleri arasında anlamlı bir korelasyonel ilişki var mıdır?

2.2. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli “geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle tespit etmeyi amaçlayan bir araştırma modeli” olan tarama modelidir (Karasar, 2018:109). Çalışmada tarama modellerinden biri olan genel tarama başlığı altında yer alan, iki ve daha çok sayıda değişken arasında birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan “ilişkisel tarama modeli” kullanılmıştır.

2.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın “Üniversite öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyi ve bilişsel çarpıtmaları” nı ölçmek için oransız küme örnekleme yoluyla seçilen (Karasar, 2018:153) örneklemini, Bartın Üniversitesi Psikoloji Bölümünde lisans eğitimi gören 54 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma, etik kurallar çerçevesinde, katılımcılara araştırmanın amaç ve kapsamı açıklanarak, katılımcıların sözlü ve yazılı onamaları alınarak yürütülmüştür. Katılımcılar; Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 2017 yılı yaş dilimi gruplamasına göre 18-65 yaş arası genç bireylerden oluşmaktadır. Örneklemin yaş ortalaması 19.51’dir.

2.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmaya dâhil olan katılımcılar için “Kişisel Bilgi Formu”, “Bilişsel Çarpıtma Ölçeği” ve “Beck Umutsuzluk Ölçeği” kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmaya katılan bireylerin sosyo-demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Formda; katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, gelir durumuna dair bilgileri almaya yönelik sorular yer almaktadır.

Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ): Araştırmada, örneklemin umutsuzluk düzeyini belirlemek amacıyla 20 maddelik “Evet-Hayır” şeklinde yanıtlanan, değerlendirme (self report) türü bir ölçek olan Beck Umutsuzluk Ölçeği kullanılmıştır. Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck ve arkadaşları tarafından bireyin geleceğe yönelik umutsuzluk derecesini objektif olarak sayılara dökerek belirlemek amacıyla geliştirilmiştir (Beck ve diğ., 1974). Ölçeğin dilimize çevirisi ve geçerlilik-güvenilirlik çalışması Seber ve arkadaşları (1991) tarafından; ayrıca geçerlilik çalışması Durak ve Palabıyıkoglu (1994) tarafından yapılmıştır. BUÖ, gelecekle ilgili duygular (GiD), gelecekle ilgili motivasyonlar/motivasyon kaybı (MK) ve gelecekle ilgili düşünceler (GiB) olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. 1.,6.,5.,10.,13.,15.,19. maddelerde gelecekle (GiD) ilgili duygular, 2.,3.,9.,11.,12.,16.,17.,20. maddelerde (MK) motivasyonlar ve 4.,7.,8.,14.,18. maddelerde ise gelecek beklentisi (GiB) ile ilintili bilişsel durumlar belirtilmiştir (Szabo vd., 2015). Ölçeğin; 2.,4.,7.,9.,11.,12.,14.,16.,18. ve 20. maddeleri (on bir adet) “pozitif”, 1.,3.,5.,6.,8.,10.,13.,15. ve 19. maddeleri (dokuz adet) negatif olarak puanlanmaktadır. Ölçeğin puanlanması, her uyumlu yanıt için ‘1’ puan, uyumsuz yanıt için ‘0’ puan şeklindedir. Ölçeğin puan ranjı 0-20 arasında değişmektedir. Ölçekten elde edilen aritmetik toplam umutsuzluk puanını oluşturur. Alınan puanların yüksekliği bireydeki umutsuzluğun yüksek olduğunu gösterir.

Bilişsel Çarpıtma Ölçeği-R (BÇÖ-R): Araştırmada, örneklemin bilişsel çarpıtma düzeylerini belirlemek amacıyla Türküm (1996) tarafından daha önce geliştirilmiş 28 maddelik Akılcı Olmayan Düşünceler Ölçeği'nin revizyondan geçirilmiş hali olan Bilişsel Çarpıtma Ölçeği- R (BÇÖ-R) kullanılmıştır. BÇÖ-R, 15 maddeden oluşan bir ölçek olup maddeler 1 ile 5 arasında Likert tipi derecelendirme (Tamamen uygun (5), oldukça uygun (4), kararsızım (3), biraz uygun (2), hiç uygun değil (1)) ile işaretlenmektedir. Ölçekten 15-75 arasında bir puan alınmakta olup, ölçekten alınan puanın yüksekliği, bilişsel çarpıtmanın yüksekliğine işaret etmektedir. Ölçeği puan aralığı üç eşit bölüme ayrılarak; 15-35 puan aralığı düşük, 35-55 puan aralığı orta, 55-75 puan aralığı yüksek bilişsel çarpıtma olarak yorumlanmıştır. Ölçeğin güvenilirliği, iç tutarlılık kat sayısı (.75) ve test-tekrar yöntemi (.81) kullanılarak incelenmiş olup ölçeğin bütünü için bulunan iç tutarlılık kat sayısı .84'tür (akt. Duman, 2018:4).

2.5. Verilerin Toplama Süreci ve Verilerin Analizi

Araştırma 2019 yılı Şubat ayında Bartın Üniversitesi Psikoloji bölümü lisans öğrencilerine yapılmıştır. Elde edilen bulgular, Windows için SPSS-22 paket programına girilerek analiz edilmiştir. Analizler için öncelikle tüm kategorilere ait değerlerin normal dağılımına bakılmış, basıklık-çarpıklık (Skewness-Kurtosis) değerlerinin kabul gören *-George ve Mallery'e (2010) göre -2 ve +2 aralığı; Tabachnick ve Fidell'e (2013) göre ise -1.5 ve +1.5 aralığı kabul görmektedir (akt. Duman, 2018)-* değer aralıklarında olduğu görülmüştür. Bu nedenle analizler için parametrik testler kullanılmıştır. Çalışmada betimsel istatistikler, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), izleme testlerinden Tukey post-hoc analizleri yapılmıştır. Verilerin çözümlenmesi ve yorumlanmasında .05 anlamlılık düzeyi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Çalışmada öncelikle kişisel bilgi formundaki sosyo-demografik bilgilerin frekans dağılımlarına bakılacak olduğunda; katılımcıların 44'ü (%81,5) kadın, 10'u (%18,5) erkek olmak üzere toplam 54 öğrencinin tamamının bekâr (%100) olduğu, 16'sının (%29,6) düşük, 37'sinin (%68,5) orta ve 1'inin (%1,9) yüksek gelirli olduğu görülmüştür.

Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ) sorularına verdikleri yanıtlar puanlandığında; 0-20 puan aralığında gözlemlenen ölçek toplam puanlarının, katılımcı grupta düşük seviyede (9,88 ±1,79 puan) olduğu ortaya çıkmıştır (**Tablo 1**).

Tablo 1. Umutsuzluk Düzeyi ve Alt Boyutlarının Betimsel İstatistikleri

	n	Ort	SS ±
GİD	54	1,12	1,55
MK	54	5,77	1,44
GİB	54	2,98	1,12
Toplam	54	9,88	1,79

Not: BUÖ, gelecekle ilgili duygular (GiD), gelecekle ilgili motivasyonlar/motivasyon kaybı (MK) ve gelecekle ilgili düşünceler (GiB) olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır.

Beck Umutsuzluk ölçeğinin alt boyutlarına bakıldığında GİD puanlarının (M=1.12, SS=1.55), MK puanlarının (M=5,77, SS=1.44), GİB puanlarının (M=2,98, SS=1.12), toplam umutsuzluk puanlarının ise (M=6.46, SS=3.76) olduğu görülmektedir. Katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği'nden ortalama 9,88 puan aldıkları bu haliyle kişilerdeki umutsuzluğun "hafif" düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyo-demografik değişkenlerin umutsuzluk düzeyi toplam puanı ve alt boyutları arasında anlamlı farklılaşma olup olmadığını incelemek için parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Cinsiyete göre umutsuzluk düzeyi arasında anlamlı farklılaşmayı gösterir ANOVA analizi bulguları tabloda gösterilmiştir (**Tablo 2**).

Tablo 2. Cinsiyet ile Umutsuzluk Düzeyi Arası ANOVA Analizi

		KT	Sd	KO	F	p<
GİD	Gruplar arası	0,356	1	0,356	,145	,705
	Grup içi	127,736	52	2,456		
	Toplam	128,093	53			
MK	Gruplar arası	0,388	1	0,388	,182	,672
	Grup içi	110,945	52	2,134		
	Toplam	111,333	53			
GİB	Gruplar arası	0,172	1	0,172	,134	,716
	Grup içi	66,809	52	1,285		
	Toplam	66,981	53			
Toplam	Gruplar arası	0,152	1	0,152	,046	,831
	Grup içi	171,182	52	3,292		
	Toplam	171,333	53			

Not: BUÖ, gelecekle ilgili duygular (GİD), gelecekle ilgili motivasyonlar/motivasyon kaybı (MK) ve gelecekle ilgili düşünceler (GİB) olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır.

Tablo 2'de görüleceği üzere cinsiyet ile umutsuzluk toplam puanları arasında anlamlı farklılaşmanın olmadığı tespit edilmiştir [$F(1,52)=.046$, $p>.05$]. Benzer şekilde umutsuzluğun GİD, MK ve GİB alt boyutlarında da anlamlı farklılık görülmemiştir [sırasıyla $F(1,52)=.145$, $p>.05$; $F(1,52)=.182$, $p>.05$; $F(1,52)=.134$, $p>.05$].

Gelir düzeyine göre umutsuzluk ve alt boyut puanları arası anlamlı farklılaşmanın olup olmadığına dair ANOVA analiz sonuçları tabloda gösterilmiştir (**Tablo 3**).

Tablo 3. Gelir Durumu ile Umutsuzluk Düzeyi ve Alt Boyutları Arası ANOVA Analizi

		KT	Sd	KO	F	p<
GİD	Gruplar arası	3,586	2	1,793	,734	,485
	Grup içi	124,507	51	2,441		
	Toplam	128,093	53			
GİB	Gruplar arası	2,414	2	1,207	,953	,392
	Grup içi	64,568	51	1,266		
	Toplam	66,981	53			
MK	Gruplar arası	4,016	2	2,008	,954	,392
	Grup içi	107,318	51	2,104		
	Toplam	111,333	53			
Toplam	Gruplar arası	1,009	2	,505	,151	,860
	Grup içi	170,324	51	3,340		
	Toplam	171,333	53			

Not: BUÖ, gelecekle ilgili duygular (GİD), gelecekle ilgili motivasyonlar/motivasyon kaybı (MK) ve gelecekle ilgili düşünceler (GİB) olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır.

Tablo 3'te görüleceği üzere gelir düzeyi ile umutsuzluk düzeyleri toplam puanları arasında anlamlı farklılaşmanın bulunmadığı tespit edilmiştir [$F(2,51)=.151$, $p>.05$]. Ölçeğin alt boyutları olan GİD, GİB ve MK puanları bakımından da benzer sonuçlar elde edildiği, anlamlı farklılaşmanın bulunmadığı görülmüştür [Sırasıyla $F(2,51)=.734$, $p>.05$; $F(2,51)=.953$, $p>.05$; $F(2,51)=.954$, $p>.05$].

Katılımcıların bilişsel çarpıtma düzeyleri incelendiğinde; öğrencilerin BÇÖ-R sorularına verdikleri yanıtlar puanlandığında; 15-75 puan aralığında gözlemlenir olan ölçek toplam puanlarının, katılımcı grupta ortalama $34,94 \pm 6,48$ puan ($M=34,94$, $SS=6,448$) olduğu, bu haliyle düşük-orta sınırdaki bilişsel çarpıtma düzeyinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Sosyo-demografik değişkenlere göre bilişsel çarpıtma düzeyi toplam puanı arasında anlamlı farklılaşma olup olmadığını değerlendirmek amacıyla ANOVA analizi yapılmıştır.

Tablo 4. Sosyo-Demografik Değişkenler ile Bilişsel Çarpıtma Toplam Puanları Arası Tek Yönlü Varyans (ANOVA) Analizi

		KT	Sd	KO	F	p<
Cinsiyet	Gruplar arası	73,333	1	73,333	1,767	,189
	Grup içi	2157,500	52	41,490		
	Toplam	2230,833	53			
Gelir düzeyi	Gruplar arası	140,077	2	70,038	1,708	,191
	Grup içi	2090,757	51	40,995		
	Toplam	2230,833	53			
Yaş	Gruplar arası	328,574	6	54,762	1,353	,253
	Grup içi	1902,259	47	40,474		
	Toplam	2230,833	53			

Not: BÇÖ-R puanlarının cinsiyet, gelir düzeyi ve yaşa göre ANOVA analiz sonuçlarıdır.

Tablo 4'te görüleceği üzere cinsiyet, gelir düzeyi ve yaşa göre bilişsel çarpıtma toplam puanları arasındaki anlamlı farklılaşma tespit edilmemiştir [sırasıyla $F(1,52)=1,767$, $p>.05$; $F(2,51)=1,708$, $p>.05$; $F(6,47)=1,7353$, $p>.05$].

Öğrencilerin bilişsel çarpıtma durumları ile umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir korelasyonel ilişkinin olup olmadığını değerlendirmek amacıyla Korelasyon analizi (Pearson) yapılmıştır (**Tablo 5**).

Tablo 5. Pearson Korelasyon Analizi Bulguları

		Beck Umutsuzluk Ölçeği				Bilişsel Çarpıtma Düzeyi
		GİD	GİB	MK	Toplam	
Bilişsel Çarpıtma Düzeyi	Pearson Korelasyon	-,050	,088	,213	,184	1
	Sig. (2-yönlü)	,721*	,528*	,121*	,183*	
	N	54	54	54	54	54

* $p>.05$ anlamlı ilişki yoktur

Pearson korelasyon analiz sonuçlarına göre öğrencilerin umutsuzluk puanları ve testin alt boyutları (GİD-GİB-MK) ile bilişsel çarpıtma düzeyi arasında anlamlı bir korelasyonel ilişki görülmemiştir ($p>.05$).

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırmada örneklem grubu olarak seçilen üniversite lisans öğrencilerindeki bilişsel çarpıtma ve umutsuzluk düzeylerinin bazı sosyo-demografik değişkenler (yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sayısı, çalışma ve gelir durumu) açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Önceden de belirtildiği gibi zihindeki düşüncelerin negatif bir örüntü oluşturması bilişsel çarpıtmalara neden olur. Bilişsel çarpıtmalar kişilerin geleceğe yönelik beklentilerini, sorun çözme yöntemlerini ve çevreye uyum sürecini olumsuz yönde etkilemekte ve bu da bireylerde umutsuzluğa neden olmaktadır. Araştırma sonucunda katılımcıların BÇÖ-R uygulamasından aldıkları ortalama $34,94\pm 6,48$ puan ile düşük orta sınırdaki bilişsel çarpıtmaya sahip oldukları görülmüştür. Bununla birlikte katılımcıların BUÖ uygulamasından aldıkları ortalama $9,88\pm 1,79$ puan ile düşük seviyede umutsuzluk düzeyine sahip oldukları görülmüştür. Bilişsel çarpıtma puanları sosyo-demografik değişkenler bakımından ele alındığında; cinsiyet, gelir düzeyi ve yaşa göre bilişsel çarpıtma toplam puanları arasındaki anlamlı bir farklılaşmaya rastlanılmamıştır. Türküm (1999) çalışmasında bilişsel çarpıtma düzeyi ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark tespit edememiş olup; araştırmanın sonuçları ile literatürdeki bulgular paralellik göstermektedir. Bilge ve Arslan (2000)'in araştırmalarına göre akılcı olmayan düşüncelerin (başka bir deyişle bilişsel çarpıtmaların) medeni duruma göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Çalışma, Bilge ve Arslan (2000)'in sonuçlarını destekler niteliktedir. Sosyo-demografik değişkenler açısından umutsuzluk düzeyleri arasında farklılaşmanın olup olmadığına bakıldığında, analiz sonuçlarına göre umutsuzluk toplam puan ve alt boyutların puanları arasında anlamlı fark görülmemiştir. Öğrencilerin umutsuzluk puanları ve testin alt boyutları (GİD-GİB-MK) ile bilişsel çarpıtma düzeyi arasında anlamlı bir korelasyonel ilişki görülmemiştir ($p>.05$). Sonuç olarak üniversite lisans öğrencilerindeki bilişsel çarpıtma ve umutsuzluk düzeyleri (ve üç alt boyutunu) sosyo-demografik değişkenler ile bilişsel çarpıtma ve umutsuzluk düzeylerinin etkileyici risk faktörleri açısından incelendiğinde; araştırma sonucunda üniversite lisans öğrencilerinin bilişsel çarpıtma ve

umutsuzluk düzeylerinin düşük olduğu söylenebilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki araştırmalara kaynak niteliğinde olması amaçlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akpınar, B. (2011). "Biliş ve üstbiliş (metabiliş) kavramlarının zihin felsefesi açısından analizi", *Turkish Studies –International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish of Turkic*, 6(4):353-65.
- Beck, A., T. Lester, D. ve Trexler, L. (1974). "The measurement of pessimism, Beck Hopelessness Scale", *Journal Of Consulting and Clinical Psychology*, 42 (6):861-5.
- Bilge, F. ve Arslan, A. (2000). "Yetişkinlerin akılcı olmayan düşüncelerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(16):23-31.
- Dereli, F. ve Kabataş, S. (2009). "Sağlık yüksekokulu son sınıf öğrencilerinin iş bulma endişeleri ve umutsuzluk düzeylerinin belirlenmesi", *Yeni Tıp Dergisi*, 26:31-6.
- Dilbaz, N. ve Seber, G. (1993). "Umutsuzluk kavramı: Depresyon ve intiharda önemi", *Kriz Dergisi*, 1(3):134-138.
- Duman, N. (2018). "Denetimli serbestlik tedbiri altında olan hükümlülerin umutsuzluk düzeyi üzerine bir araştırma", *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 6:220-29.
- Duman, N. (2018). "Çalışan yetişkinlerdeki bilişsel çarpıtma düzeyi üzerine bir araştırma", *Journal of Current Researches on Social Science*, 8(3):1-10.
- Durak, A. ve Palabıyıkoglu, R. (1994). "Beck Umutsuzluk Ölçeği geçerlik çalışması", *Türk Psikoloji Dergisi*, Sayı 7,2(2):311-9.
- George, D. ve Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference*, 17.0 update (10a ed.). Boston: Pearson
- Hamarta, E., Deniz, E. ve Uslu, M. (2001). "Engelli çocuğu olan anne babaların umutsuzluk düzeylerinin bazı değişkenler açısından karşılaştırılması olarak incelenmesi", *Özel Eğitim Kongresi*, Konya.
- Karasar, N. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemi kavramlar ilkeler teknikler*. Nobel, Ankara.
- Özmen, D., Erbay-Dündar, P., Ç. Çetinkaya, A., Taşkın, O. ve Özmen, E. (2008). "Lise öğrencilerinde umutsuzluk ve umutsuzluk düzeyini etkileyen etkenler", *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9:8-15.
- Seber, G., Dilbaz, N., Kaptanoğlu, C. ve Tekin, D. (1991). "Umutsuzluk Ölçeği: geçerlilik ve güvenilirliği", *Kriz Dergisi*, 1(3):139-42.
- Sert-Ağır, M. ve Yavuzer, H. (2018). "Bilişsel çarpıtma ölçeğinin Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması", *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 12(26):175-98.
- Szabó, M., Mészáros, V., Sallay, J., Ajtay, G., Boross, V., Udvardy-Mészáros, Á., Vizin, G., ve Perczel-Forintos, D. (2015). "The Beck Hopelessness Scale: Specific Factors Of Method Effects?", *European Journal of Psychological Assessment*. Advance Online Publication. [Http://Dx.Doi.Org/10.1027/1015-5759/A000240](http://Dx.Doi.Org/10.1027/1015-5759/A000240)
- Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (sixth ed.) Pearson, Boston.
- Türküm, S. (1996). "Akılcı Olmayan Düşünceler Ölçeğinin geliştirilmesi", *III. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulan bildiri*. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Türküm, S. (1999). "Stresle başa çıkma biçimi, iyimserlik, bilişsel çarpıtma düzeyleri ile psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlar arasındaki ilişkiler: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma", *V. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongre'sinde sunulan bildiri*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Uğur, E. ve Murat, M. (2014). "Lise öğrencilerinin kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaları ve saldırganlık tepkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 13(2):525-43.
- Yüksel, İ. (2005). "İşsizlik olgusunun psikolojik boyutu: Görgül bir araştırma", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60:256-74.

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Balkır S. (2019), "Otistik Çocukların Bakımının Yapıldığı İşletmelerde 24-36 Aylık Çocukların Sosyal ve Duygusal Gelişim Özelliklerinin İncelenmesi", Vol: 2 Issue: 5; pp: 214-229

Anahtar Kelimeler: İşletmelerde Otistik Çocuklar, Otizm, Sosyal Gelişim, Duygusal Gelişim.

Keywords: In The Bussiness Autistic Child, Social Development, Emotional Development.

Makale Türü Araştırma Makalesi

OTİSTİK ÇOCUKLARIN BAKIMININ YAPILDIĞI İŞLETMELERDE 24-36 AYLIK ÇOCUKLARIN SOSYAL VE DUYGUSAL GELİŞİM ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

The Social and Emotional Development Characteristics of Autistic Children Between 24-36 Months

Seçil BALKIR *

Geliş Tarihi / Arrived Date
14.03.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date
30.04.2019

Yayınlanma Tarihi / Published Date
30.04.2019

ÖNSÖZ

Bu araştırma, 24-36 aylık otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişim özelliklerinin belirlenmesi amacıyla planlanmıştır. Araştırmanın örneklemini, kar amacı gütmeyen işletmelere kayıtlı, yaşları 24-36 ay arasında değişen 60 otistik çocuk (10 kız, 50 erkek) oluşturmaktadır. Araştırmada; otistik çocuk ve ailesi hakkında bilgi toplamak amacıyla "Kişisel Bilgi Formu", çocuğun sosyal ve duygusal gelişim özelliklerinin belirlenmesi amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen "Otistik Çocuklar İçin Sosyal ve Duygusal Gelişimi Değerlendirme Aracı" kullanılmıştır. Aracın yapı geçerliği ölçülen özellik bakımından durumu bilinen grupların karşılaştırılması yoluyla yapılmıştır. Bu amaçla, normal ve otistik çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar için yapılan t-testinin sonuçları hesaplanmıştır. Otistik ve normal gelişim gösteren çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracı aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sosyal ve duygusal gelişimi değerlendirme aracının güvenilirliğiyle ilgili olarak, Cronbach's Alpha katsayısı, öte yandan teste yer alan maddelerin bireyleri ölçülen özellik açısından ne derece ayırt edip etmediğini açıklamak için madde korelasyon toplamları hesaplanmıştır. Cronbach's Alpha katsayısı otistik çocuklar için .92, normal gelişim gösteren çocuklar için .89, toplam için ise .97'dir. Elde edilen verilerin istatistiksel değerlendirmesinde parametrik olmayan testlerden olan Mann Whitney-U Testi ve Kruskal Wallis-H Testi uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre; çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar arasında kardeş sayısına [U= 237.00, p>0.5], çocukların yaşına [x²(2)=4.24, p>0.5], tanı yaşına [x²(2)= .721, p>0.5], eğitim sürelerine[x²(3)= 3.75, p>0.5], annelerin öğrenim durumuna [x²(2)= 2.65, p>0.5], annelerin yaşına [x²(2)= 1.51, p>0.5], babaların yaşına [x²(2)= .237, p>0.5] göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur.

ABSTRACT

This research has been planned to identify the social and emotional development characteristics of autistic children between 24-36 months. The research group is comprised of 60 autistic children (10 girls and 50 boys) whose ages vary between 24-36 month who are registered with the nonprofit businesses. In the research, the "Personal Information Form" has been used to gather information about the autistic children and their families and the "Scale for the Evaluation of Social and Emotional Development for Autistic Children" which was developed by the researcher to identify the social and emotional development characteristics of the child. The structural validity of the test has also been identified by way of comparison of the groups whose condition is known in terms of the measured characteristic. For this purpose, the results of the t-test performed for the points which the normal and autistic children obtained in the scale for the evaluation of social and emotional development have been calculated. Cronbach's Alpha coefficient has been calculated with regard to the reliability of the scale for the evaluation of social and emotional development, and on the other hand, the item correlation aggregates have been calculated in order to explain to what extent the items contained in the test distinguish the individuals in terms of the measured characteristic. Cronbach's Alpha coefficient is .92 for the autistic children; .89 for normally-developing children and .97 on the total. In the statistical evaluation of the data so obtained, the Mann Whitney-U Test and Kruskal Wallis-H Test which are of non-parametric tests have been performed. According to the data obtained; it is observed that there is a significant difference between the points obtained in the scale for the evaluation of social and emotional development by the children by the number of siblings and sequence of birth (p < 0.5). it is observed that there is a significant difference between the points of the scale for the evaluation of social and emotional development of the children by the father's status of education (p < 0.5).

1. GİRİŞ

Türkiye’de özel eğitim hizmetleri 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK,1997) ve buna bağlı olarak Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (ÖEHY, 2018) ile düzenlenmektedir. ÖEHY (2018) de, “özel eğitim ihtiyacı olan birey, bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren birey” olarak tanımlanmaktadır. Bu genel tanım, farklı özelliklere sahip özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin tamamını kapsamaktadır. Bu bağlamda yönetmelikte engel grupları, “görme, işitme, bedensel engelli, hafif, orta, ağır ve çok ağır düzeyde zihinsel engelli, hafif, orta ve ağır düzeyde otizmi olan birey ve özel yetenekli birey” olarak sınıflandırılmıştır. ÖEHY (2018) de zihinsel engelli bireyler; Hafif düzeyde, “zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde hafif düzeydeki yetersizliği nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine sınırlı düzeyde ihtiyacı olan birey”. Orta düzeyde, “zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki sınırlılık temel akademik, günlük yaşam ve iş becerilerinin kazanılmasında özel eğitim ve destek eğitim hizmetine yoğun şekilde ihtiyacı olan birey”. Ağır düzeyde, “zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki eksiklikleri nedeniyle yaşam boyu süren, yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey”. Çok ağır düzeyde, “zihinsel yetersizliği yanında öz bakım, günlük yaşam ve temel akademik, becerilerini kazanamayan yaşam boyu bakım ve gözetime ihtiyacı olan birey” olarak tanımlanmaktadır. ÖEHY (2018) incelendiğinde özel eğitimin tanımında özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitiminde özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile bireylerin bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterliliklerine uygun ortamlara özellikle vurgu yapılmaktadır.

İnsanın gelişimi sürekli olmakla birlikte, gelişimin hızı her yaşta farklılık göstermektedir. Gelişim ve değişimin en hızlı olduğu dönem yaşamın ilk altı yılıdır. Bu dönem verilen eğitim olanaklarından çocukların en fazla yararlanabilecekleri dönemdir. Bu dönemde verilen becerilerin öğrenilmesi çok daha kolay ve kalıcı olmaktadır. Çocuğun gelişim alanları ile ilgili bilgi sahibi olmak, onun etkili bir eğitim ortamının sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu durum otistik çocukların eğitiminde de önemli bir unsurdur (Aral ve ark.,2001:13). Otizm, özellikle yaşamın ilk üç yılı içinde ortaya çıkan gelişimsel bir sendrom olarak tanımlanmaktadır. Otistik çocuklarda, özellikle sosyal ve duygusal gelişim alanı ile ilgili problemler görülmektedir. Otistik çocukların normal yaşlılarıyla birlikte günlük yaşamlarını sürdürebilmeleri için bu gelişim özelliklerinin desteklenmesi gerekmektedir. Ancak gerekli olan desteğin sağlanabilmesi için otistik çocuğun sosyal-duygusal gelişim özelliklerinin bilinmesi kaçınılmazdır. Eğitimcilerin, otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişimleri hakkında bilgi sahibi olmaları, bu çocuklar için etkili bir öğrenme ortamı oluşturmalarını kolaylaştıracaktır. Otistik çocukların gelişimsel özelliklerine göre hazırlanmış uygun eğitim programları sayesinde; hem çocukların gelişimsel özellikleri desteklenmiş, hem de günlük yaşama uyum becerileri artırılmış olacaktır. Hazırlanan bu çalışma; otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişim alanında göstermiş oldukları davranış özelliklerini belirlemek amacıyla planlanmıştır. Otistik çocukların bu gelişim özelliklerinin belirlenmesinin, alanda çalışan profesyonellere eğitim yaşantıları planlamaları konusunda önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Otistik davranışların, gelişim sorunlarının bir sonucu olduğu fark edildikten sonra bu bozukluklarda hangi becerilerin yeterince gelişmediği konusu ilgi odağı olmuştur. Yapılan çalışmalarda “otistik özellikleri” olan çocukların ortak noktasının sosyal etkileşim, iletişim ve hayal gücü gelişiminin yokluğu ya da bozukluğu olduğu bulunmuştur. Ayrıca bu çocuklarda etkinlik ve ilgi alanları dar, katı ve yineleyicidir (Wing, 2005: 23-24).

Otistik çocuklara ilişkin en önemli problem, belirli bir yaşa kadar normal gelişim özellikleri göstermeleri, kesin tanı konulmasının güçlüğü ve eğitime geç başlanmasıdır (M.E.B.,2002:X). Otistik çocuğun erken tanısı, uygun müdahalelerin ve eğitimin başlatılması, çocuğun sonraki gelişimi açısından hayati derecede önem taşımaktadır. Erken tanı, özel eğitimin bir an önce başlatılması açısından önemlidir. Bu ise küçük çocukların henüz öğrenme çağında büyük potansiyeller taşımaları ve eğitimin sonuçlarından daha fazla yarar görmeleri anlamına gelmektedir. Uzmanlar ve araştırmacılar, bu kritik yaşlardan sonra otistik çocuğun gelişiminde fazla bir değişme olmayacağını saptamışlardır. Hatta, bu çocukların normal çocuklar gibi kendi kendilerine yeterli bir öğrenme tekniği geliştirmeleri için, bir süre sonra mevcut potansiyellerini de kaybetmelerine, düzeltilmesi zor yönlerde sapmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle, normal bir çocuk kendiliğinden veya çevreden sınırlı bir yardımla tüm gelişimini aktif bir şekilde yürütürken, otistik çocuk sürekli yardıma gereksinim duymakta, bir an önce özel eğitim alması gerekmektedir (Korkmaz, 2005: 91).

1960'lı yıllardan bu yana, otizmin tedavisi ile ilgili yapılan çalışmalarda en iyi tedavinin eğitim olduğu görüşü benimsenmektedir. (Darıca ve diğerleri,2002:73). Otizmin çok geniş bir davranış yelpazesine sahip olduğu gerçeğinden hareketle, her bir otistik bireyin birbirinden farklı özellikleri, farklı davranış problemleri olduğunu da bilmek gerekmektedir. Otistik bir bireyin eğitimine başlamadan önce, eğitim programını ve biçimini oluştururken, bu durum göz önüne alınmalıdır. Çünkü otistik çocukların davranış özellikleri birbirinden farklı olduğu gibi her birinin eğitimsel öncelikleri de birbirinden farklı olabilmektedir (Ateş, 2005:31). Araştırmalar, otistik bireylerin iyi yapılandırılmış, bireyselleştirilmiş eğitim programlarına olumlu yanıt verdiğini göstermektedir. Eğitim çocuğun özel gereksinimlerine göre uyarlanmış olmalıdır. Çocuğun gereksinimlerine göre hazırlanan programın, yapılandırılmış bir örgütte ve uzman kişilerce, uygun araçgereç kullanılarak uygulanması, otistik çocukların eğitimlerinin temelini oluşturmaktadır (Korkmaz, 2005: 91).

2. LİTERATÜR

2.1. Otizm

Otizm, yaşamın erken dönemlerinde başlayan ve yaşam boyu süren, sosyal ilişkiler, iletişim, davranış ve bilişsel gelişimde gecikme ve sapmayla belirli, nöropsikiyatrik bir bozukluk olarak kabul edilmektedir (Aydın,2003:17). Kelime olarak "kendine dönük" anlamı taşımaktadır. Erken çocukluk psikozu, atipik gelişme gösteren çocuklar, çocukluk şizofrenisi olarak da değerlendirilen bu sendrom; "infantil otizm" diye tanımlanmış, yaygın gelişimsel bir bozukluktur (<http://www.autism-tr.org/06.12.2006>). Uluslararası alan yazında otistik spektrum bozukluğu (autistic spectrum disorder) ve yaygın gelişimsel bozukluk (pervasive developmental disorder) terimleri birbirinin yerine kullanılmaktadır. Otistik spektrum bozukluğu, ileri düzeyde ve karmaşık bir gelişimsel yetersizlik çeşididir. Otistik spektrum, doğuştan var olabileceği gibi, üç yaşa kadar olan dönemde de başlayabilmektedir (Kırcaali,2003:7).

2.2. Otistik Çocukların Genel Özellikleri

Otistik spektrum bozukluğuna sahip bireylerde, çeşitli gelişim alanlarıyla ilişkili pek çok özellik, farklı düzeylerde ve bileşkelerde görülebilmektedir. Örneğin, bazılarında bu belirtilerin hemen hepsine hafif ya da orta düzeyde rastlanırken; bazılarında bu belirtilerin yalnızca birkaçı çok yoğun biçimde görülebilmektedir (Kırcaali,2003:7). Otizmin bazı belirtileri zaman içinde kaybolabilmekte ya da yerini farklı davranışlara bırakabilmektedir.

Günümüze kadar yapılan tanımları, ölçütleri ya da belirtileri, çocuk psikiyatristi Micheal Rutter ve arkadaşları dört başlık altında toplamışlardır: 1. Otizmin ortaya çıkma sıklığı 30 aylıktan önce görülmektedir. 2. Çocukların dil ve konuşma gelişiminde belirgin bir gecikme söz konusudur. 3. Zihinsel gelişimle ilgili olmayan ancak sosyal gelişimle ilgili olan yetersizlik söz konusudur. Sarılma kucaklama gibi fiziksel teması reddetme, insanlara karşı genel bir ilgisizlik buna örnek olarak verilebilir. 4. Kalıplaşmış oyun becerileri gözlenmekle birlikte, aydınlığı korumada ısrar etme ve değişikliğe tepki göstermede belirgin davranışlar arasındadır. Rutter'ın belirttiği bu ölçüler, daha sonra dünyada ve ülkemizde de yaygın olarak kullanılan DSM-IV (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders)'e temel olmuştur.

3.KONU İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Araştırmanın bu bölümünde 1990'dan günümüze kadar otizm konusunda yapılmış olan araştırmalara tarih sıralaması esas alınarak yer verilmiştir. Gümüşcü,1990 yılında yaptığı araştırmada, 6-9 Yaş Otistik Çocuklara "Önce" ve "Sonra" zaman kavramlarını sözel olarak ifade etme becerisinin kazandırılmasında "operant şartlanma" ve "tesadüfi öğrenme" yöntemlerinin etkisini incelemiştir. Örneklem grubu toplam altı çocukta oluşmuştur. Bu çocuklar üçer kişilik iki gruba ayrılmış, gruplardan birinde "operant şartlanma" diğerinde "tesadüfi öğrenme" yöntemleriyle çalışılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre "operant şartlanma" ve "tesadüfi öğrenme" yöntemleri arasında otistik çocukların eğitimi açısından belirgin bir fark bulunmadığı görülmüştür.

Akçakın ve arkadaşlarının (1993) yaptığı araştırmada, otistik, sınır ve normal zekalı, hafif ve orta derecede zeka özürü, ağır ve derin derecede zeka özürü dört grup çocuk, başvuru yaşı, anababa yaşı, anababa eğitimi ve doğum sırası gibi değişkenler yönünden karşılaştırılmıştır. Ayrıca gruplar, gebelik ve doğum sırasındaki sorunlar, bebeklik dönemindeki hastalıklar, motor gelişim ve ilk sözcükleri söyleme yaşı yönünden de incelenmiştir. Otistik çocukların anne ve babalarının eğitim düzeylerinin diğer; sınır ve normal zekâlı, hafif ve orta derecede zekâ özürü, ağır ve derin derecede zekâ özürü çocuklara göre daha yüksek olduğu, bu nedenle de, hastanede doğum olasılığının arttığı, otistik ve ağır

derecede zeka özürlü çocukların kliniğe daha erken yaşta getirildikleri, bu 2 grupta gebelik ve doğum sorunlarının daha fazla olduğu belirlenmiştir. Otistik çocukların motor gelişim yönünden, sınır-normal zekâli çocuklarla, sözcük söyleme yaşı yönünden ise hafif-orta derecede zekâ özürlü çocuklarla benzerlik gösterdikleri görülmüştür.

Eren (1994) araştırmasında; Türkiye’de otistik çocukların aile yapıları üzerine sosyolojik bir inceleme yapmıştır. Araştırmada, anne babaların otistik bir çocuğa sahip olduklarını öğrendikleri andan itibaren ne gibi sosyal ve duygusal problemler yaşadığı, nasıl tepkiler verip, toplumdaki, çevreden ve eşlerden ne gibi beklentiler içine girdikleri, anne babanın otistik çocuğu kabullenme ve ilgi düzeylerinin birbirinden farklı olup olmadığı araştırılmıştır.

Aydın (2004), yaşları 3-6 yaş arasında olan otistik çocuk ailelerini öfke ve öfke ifade biçimleri ile otistik çocuklarının cinsiyetleri, annelerin çalışıp çalışmadıkları ve eğitim durumları, çocukların öfke nöbeti geçirip geçirmediği, öfke nöbeti geçiriyorsa; öfke nöbeti geçirme sıklıkları açısından incelemek amacıyla araştırmasını planlamıştır. Sonucunda; 3-6 yaş otistik çocuk annelerinin öfke ve öfke ifade biçimleri cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde sürekli öfke ve öfke içi alt ölçeklerinden alınan puanlarda anlamlı bir farklılık bulunmazken, öfke dışı alt ölçeğinden alınan puanlarda erkek çocuğa sahip annelerin lehine anlamlı bir farklılık bulunduğu, öfke kontrol alt ölçeğinde ise kız çocuğa sahip annelerin lehine anlamlı bir farklılık bulunduğu saptanmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırma, 24-36 aylık otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişim özelliklerini incelemek amacıyla planlanmıştır. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. 24-36 aylık otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişimleri yaşa göre farklılık göstermekte midir?
2. 24-36 aylık otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişimleri cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
3. 24-36 aylık otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerinde kaçınıcı çocuk olduğunun bir etkisi var mıdır?
4. 24-36 aylık otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerinde kardeş sayısı etkili bir faktör müdür?
5. 24-36 aylık otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerinde ilk otistik tanısı alma zamanı etkili bir faktör müdür?
6. 24-36 aylık otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerinde çocukların almış oldukları özel eğitim süresi etkili bir faktör müdür?
7. 24-36 aylık otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişimleri üzerinde annenin yaşı etkili bir faktör müdür?
8. 24-36 aylık otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişimleri üzerinde babanın yaşı etkili bir faktör müdür?
9. 24-36 aylık otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerinde annenin eğitim durumu etkili bir faktör müdür?
10. 24-36 aylık otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerinde babanın eğitim durumu etkili bir faktör müdür?
11. 24-36 aylık otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerinde annenin çalışıyor olması etkili bir faktör müdür?
12. 24-36 aylık otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerinde babanın çalışıyor olması etkili bir faktör müdür?

5. VARSAYIMLAR

Örnekleme seçilen otistik çocukların evreni yansıtacak nitelikte olduğu kabul edilmiştir.

Araştırmada kullanılmış olan Bilgi Formu ve Otistik Çocuklar İçin Sosyal- Duygusal Gelişimi Değerlendirme Aracı'nın ebeveynler tarafından içtenlikle cevaplandırıldığı kabul edilmiştir. Araştırmada kullanılan "Otistik Çocuklar İçin Sosyal- Duygusal Gelişimi Değerlendirme Aracı'nın geçerli ve güvenilir bir araç olduğu kabul edilmiştir.

6. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Araştırmada incelenecek olan sosyal ve duygusal gelişim özellikleri, "Otistik Çocuklar İçin Sosyal-Duygusal Değerlendirme Aracı'nın ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

Araştırma İzmir il merkezi sınırları içinde bulunan, kar amacı gütmeyen işletmelere kayıtlı 24-36 aylık, otistik çocukları kapsamaktadır.

7. YÖNTEM

7.1. Evren ve Örneklem

7.1.1. Araştırmanın Evreni

İzmir il merkezinde bulunan kar amacı gütmeyen işletmelere kayıtlı 24-36 aylık otistik çocuklar araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

7.1.2. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örnekleme seçilirken, amacı gütmeyen işletmelere kayıtlı, otistik tanısı almış olan tüm çocukların dosyaları taranmıştır. Bu doğrultuda; yaşları 24-36 aylar arasında değişen otistik çocuklar, araştırma grubu olarak seçilmiştir. Araştırmada 10 kız, 50 erkek olmak üzere toplam 60 otistik çocuk incelenmiştir.

7.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada; otistik çocuk ve diğer aile bireyleri hakkındaki bazı genel bilgileri elde edebilmek amacı ile araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu ile otistik çocuklarda görülen sosyal ve duygusal özellikleri belirlemek amacı ile "Otistik Çocuklar İçin Sosyal ve Duygusal Gelişimi Değerlendirme Aracı" kullanılmıştır.

7.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Otistik çocuk ve ailesi hakkında bilgi toplamak amacıyla oluşturulan Kişisel Bilgi Formu'nda çocuğun yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, kaçınıcı çocuk olduğu, çocuğa otistik tanısı konulma yaşı, çocuğun almış olduğu özel eğitim süresi, anne ve babanın yaşı, eğitim durumu, çalışma durumu ve mesleklerine ilişkin sorular yer almaktadır

Kişisel Bilgi Formu'ndaki sorulara ilişkin bilgiler çocukların aileleri ile yüz yüze görüşülerek elde edilmiştir.

7.2.2. Otistik Çocuklar İçin Sosyal ve Duygusal Gelişimi Değerlendirme Aracı

Otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişim özelliklerini değerlendirmek için ise, araştırmacı tarafından; "Autism Treatment Evaluation Checklist (ATEC) (Rimbland ve diğerleri, 1999), Modified Checklist for Autism in Toddlers (M. CHAT) (Robins ve diğerleri, 2001), Checklist for Autism Toddlers (CHAT) (BaronCohen ve diğerleri, 1999), Pervasive Developmental Disorder Screening Test-II (PDDST-II) (Siegel, 1999), Autism Behavior Checklist (ABC) (Krug ve diğerleri, 1978), Communication and Symbolic Behavior Scales, Developmental Profile (CSBDP) (Wetherby ve diğerleri, 2002)" araçlarından faydalanılarak hazırlanan "Otistik Çocuklar İçin Sosyal ve Duygusal Gelişimi Değerlendirme

Aracı" kullanılmıştır. CHAT, 18 aylık çocuklar için hazırlanmış bir aile anketidir. Anket 9 adet evet/hayır sorusu ve 5 adet çocuk gözlem maddesinden oluşmaktadır. Sosyal ilgi, sosyal oyun, dikkat, fonksiyonel oyun (hayali oyun) becerilerini ölçmektedir. Anketin uygulama süresi yaklaşık 15 dakikadır. M-CHAT, 24 aylık çocuklar için uygulanan bir aile anketidir ve uygulama süresi yaklaşık 10 dakikadır. Sosyal ilişki ve kavramaya ilişkin 23 adet evet/hayır sorusundan oluşan bu anketin, 9 maddesi CHAT'den alınmıştır. PDDST-II, 18 aylıktan 5 yaşa kadar olan çocuklar için kullanılan bir aile anketidir. İçerik olarak, çocukların duygusal, duyumsal özellikleri, dikkat, davranışsal ve diğer gelişimsel işaretlerini kapsamaktadır. Uygulama süresi yaklaşık 5-10 dakika arasındadır. ABC, çocukların davranışlarıyla ilgili beş bölüme ayrılmış 57 sorudan meydana gelmektedir. Bu bölümler duyumsal, ilişkilendirme, vücut ve nesne kullanımı, dil ve sosyal gelişimdir. ABC, otistik çocukları profesyonel olarak değerlendirmede ve yorumlamada eğitilmiş, otistik çocuğu olan aileler veya otistik çocuklarla çalışan öğretmenler tarafından kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Öncelikli olarak okul çağındaki ağır rahatsızlıkları olan çocuklar arasındaki otistikleri belirlemek için tasarlanmış olmasına rağmen 3 yaşa kadar olan küçük çocuklarda da kullanılmaktadır. CSSDP, toplam 24 adet sorudan

oluşan bir kontrol listesidir. 24 soru, küme adı verilen yedi bölüme ayrılmıştır. Bunlar, duygu ve göz teması, iletişim, el-kol hareketleri, sesler, kelimeler, anlama ve nesnelere kullanmadır. ATEC, otizmde uygulanan değişik yöntemlerin etkilerini ölçmeyi amaçlayan, internet üzerinden kolayca uygulanabilen bir sayfalık bir ankettir. 4 adet ara başlıktan oluşmaktadır:

1. Konuşma/Dil/ İletişim (14 madde)
2. Sosyallik (20 madde)
3. Duyumsal/Kavramsal Farkındalık (18 madde)
4. Sağlık/Dış Görünüş/Davranış (25 madde)

ATEC kullanıcıları sonuçları, (4 ara sonuç ve bir toplam sonuç) anketi bilgisayarlarından web sitesine gidip doldurarak anında ve ücretsiz öğrenebilmektedirler.

Araştırmaya öncelikli olarak, araçların İngilizce'den Türkçe'ye çevirisi yapılarak başlanmıştır. Daha sonra araçların sosyal ve duygusal gelişim maddeleri alınarak bir araya getirilmiş ve uzman görüşleri değerlendirilerek ölçüğe son şekli verilmiştir. Araç; otistik çocuklar konusunda çalışan yedi uzmanın (Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Okul Öncesi Eğitim, Çocuk, Ergen ve Erişkin Psikiyatrisi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik) görüşüne sunulmuş, uzmanların görüşleri doğrultusunda bazı maddeler formdan çıkarılmış ve gerekli düzeltmeler yapılarak uygulanabilecek duruma getirilmiştir.

Araç; 24-36 aylık otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerine ilişkin ifadeleri içermektedir. İfadelerin bazıları normal duygu ve davranışları tanımlarken, bazıları da problem olabilecek durumları tanımlamaktadır. Araçta yer alan toplam soru sayısı 49'dur.

7.2.3. Aracın Geçerlik Çalışmaları:

Testin yapı geçerliği faktör analizi ile incelenmiştir. Yapılan ilk analiz sonuçları 15 maddenin faktör yük değerlerinin .30 dan düşük olduğunu göstermiştir.

Faktörlerle düşük ilişki gösteren bu maddeler testten çıkartılarak analiz 49 madde için tekrarlanmış ve testin tek faktörlü olduğu görülmüştür. Analiz sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Faktör Analizi

Madde No	Faktör Yük Değeri	Madde No	Faktör Yük Değeri	Madde No	Faktör Yük Değeri
S 1	.874	S 20	.653	S 40	.659
S 2	.742	S 22	.653	S 39	.753
S 3	.779	S 15	.743	S 44	.723
S 7	.799	S 23	.810	S 45	.712
S 9	.751	S 24	.613	S 43	.616
S 6	.627	S 28	.647	S 41	.394
S 5	.595	S 31	.649	S 46	.770
S 4	.567	S 27	.695	S 47	.778
S 8	.322	S 26	.722	S 42	.440
S 11	.554	S 30	.620	S 48	.352
S 10	.622	S 25	.456	S 49	.514
S 12	.503	S 32	.406	S 13	.449
S 14	.437	S 33	.436	S 19	.565
S 16	.346	S 34	.449	S 29	.744
S 18	.615	S 38	.564	S 35	.763
S 17	.659	S 36	.640		
S 21	.659	S 37	.636		

Tablo 1 incelendiğinde, faktör yük değerlerinin .87 ile .32 arasında değiştiği, tek bir faktörün veri matrisi ile ilgili varyansın %39.5 unu açıkladığı görülmektedir.

Tablo 2. Öz Değer ve Varyans Değerleri

Öz Değer: Açıklanan	19.36
Varyans	%39.5

Tablo 2'de özdeğer ve varyans değerine ilişkin bulgular verilmiştir. Özdeğer: %19,36, varyans

ise, %39 olarak bulunmuştur.

Testin yapı geçerliği ölçülen özellik bakımından durumu bilinen grupların karşılaştırılması yoluyla da yapılmıştır. Bu amaçla, normal ve otistik çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar için yapılan t- testinin sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Sosyal-Duygusal Gelişim Değerlendirme Aracından Aldıkları Puanların Çocuğun Durumuna Göre T-Testi Sonuçları

Grup	N	X	S	sd	t	p
Otistik	60	148.80	30.09	108	13.30	.000
Normal	50	213.66	18.35			

Otistik ve normal gelişim gösteren çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur [$t = 13.30$, $p < .000$]. Gelişimi normal olan çocukların ($X = 213.66$) aldıkları test puanları, otistik çocukların ($X = 148.80$) test puanlarına göre daha yüksektir. Bu bulgu, gelişimi normal olan çocukların sosyal ve duygusal gelişim özelliklerinin, otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerine göre daha iyi olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu bulgu, aracın otistik çocukları ayırt ettiğini göstermektedir.

Sosyal ve duygusal gelişimi değerlendirme aracı'nın ölçüt geçerliği için, araç ile ölçüt olarak alınan AGTE (Ankara Gelişimsel Tarama Envanteri) puanları arasında hesaplanan korelasyon, otistik çocuklar için .74 ($p < .001$), normal gelişim gösteren çocuklar için .73 ($p < .001$) ve toplam için .88'dir ($p < .001$).

7.2.4. Aracın Güvenirlik Çalışmaları:

Sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracının güvenirliliğiyle ilgili olarak, Coranbach's Alpha katsayısı otistik çocuklar için .92, normal gelişim gösteren çocuklar için .89, toplam için .97'dir. Öte yandan araçta yer alan maddelerin bireyleri ölçülen özellik açısından ne derece ayırt edip etmediğini açıklamak için madde korelasyon toplamları hesaplanmış madde-toplam korelasyonların .86 ile .33 arasında değiştiği görülmektedir. Bu sonuçlar, maddelerin tamamının sosyal-duygusal gelişim bakımından çocukları yeterince ayırt ettiğini göstermektedir. Düzeltilmiş maddetoplam korelasyonlarının .30 ve daha yüksek olması, maddelerin bireyleri ölçülen özellik açısından iyi ayırt ettiğini şeklinde yorumlanmaktadır (Özguven, 1994).

7.2.5. Aracın Uygulanması

Araçtaki sorular, anne-babalara ya da çocuğun sürekli bakıcısına sorulmaktadır. Uygulama süresi yaklaşık yirmi dakikadır. Araştırmaya ilişkin bilgiler, araştırmacı tarafından ailelerle yüz yüze yapılan görüşmelerle elde edilmiştir.

Anne-baba ya da bakıcının verdiği cevaplara göre aracı uygulayan kişi her soru için "1:Hiçbir zaman", "2:Nadiren", "3:Bazen", "4:Sıklıkla", "5:Her zaman" seçeneklerinden birini işaretlemektedir. Hiçbir zaman: Çocuğun, ifade edilen davranışı göstermediğini belirtmektedir. Nadiren: Çocuğun, ifade edilen davranışı çok az gösterdiğini belirtmektedir. Bazen: Çocuğun ifade edilen davranışı bazı durumlarda gösterdiğini (çocuğun içinde bulunduğu ortam, psikolojik durumu, sağlığı vb. durumlara bağlı olarak ortaya çıkan davranışlar) belirtmektedir. Sıklıkla: Çocuğun ifade edilen davranışı çoğunlukla gösterdiğini belirtmektedir. Her zaman: Çocuğun ifade edilen davranışı sürekli olarak gösterdiğini belirtmektedir.

Araçta, tersten kodlanması gereken 9 madde vardır. Tersten kodlanması gereken bu maddeler: S12, S 17, S 34, S 35, S 36, S 38, S 39, S 40, S 41'dir.

7.3. Verilerin Analizi

Verilerin analizi aşamasında, demografik değişkenler gruplandırılmış, ardından "Otistik Çocuklar için Sosyal ve Duygusal Değerlendirme Aracı" planlanmıştır. Daha sonra elde edilen verilerin istatistiksel çözümlenmeleri bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir.

Yöntem bölümünde;

1. Aracın yapı geçerliği faktör analizi ile incelenmiştir.

2. Aracın yapı geçerliği ölçülen özellik bakımından durumu bilinen grupların karşılaştırılması yoluyla da yapılmıştır. Bu amaçla, normal ve otistik çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar için yapılan t-testinin sonuçları hesaplanmıştır.

3. Sosyal ve duygusal gelişimi değerlendirme aracının güvenilirliğiyle ilgili olarak, Coranbach's Alpha katsayısı, öte yandan araçta yer alan maddelerin bireyleri ölçülen özellik açısından ne derece ayırt edip etmediğini açıklamak için madde toplam korelasyonları hesaplanmıştır.

4. Sosyal ve duygusal gelişimi değerlendirme aracının ölçüt geçerliği için, araç ile ölçüt olarak alınan AGTE (Ankara Gelişimsel Tarama Envanteri) puanları arasında korelasyon hesaplanmıştır.

Araştırma grubunu oluşturan çocukların demografik özelliklerini betimleyici sayı ve yüzde dağılımları çıkarılmıştır. Gruplar arasında yapılan istatistiksel analizlere ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur.

1. Grubun puanlarının cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sayısı (kaçıncı kardeş olduğu) ve annenin çalışıp çalışmaması değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere parametrik olmayan Mann Whitney-U Testi;

2. Grubun puanlarının yaş, tanı yaşı, almış oldukları özel eğitim süresi, anne ve babanın yaşı, anne ve babanın eğitim düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere parametrik olmayan Kruskal Wallis-H Testi uygulanmıştır.

Elde edilen veriler bilgisayarda SPSS programında çözümlenmiş, anlamlılık .05 düzeyinde sınanmış, diğer anlamlılık düzeyleri ayrıca belirtilmiş ve bulgular araştırmanın amaçlarına uygun olarak tablolar halinde sunulmuştur.

8. BULGULAR ve TARTIŞMA

Araştırmaya katılan otistik çocukların anne-babaların yaşları, eğitim durumları ve çalışma durumlarına ilişkin bilgiler Tablo 4'te verilmiştir.

Araştırmaya katılan otistik çocukların anne-babaların yaşları, eğitim durumları ve çalışma durumlarına ilişkin bilgiler Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Otistik Çocukların Anne-Babalarına Ait Demografik Özellikler

Değişken	Grup / Düzey	n	%
Anne Yaş	29 ve altı	28	46,7
	30-35	20	33,3
	36 ve üstü	11	18,3
	Cevapsız	1	1,7
	Toplam	60	100
Baba Yaş	29 ve altı	6	10,0
	30-35	31	51,7
	36 ve üstü	22	36,7
	Cevapsız	1	1,7
	Toplam	60	100
Anne Eğitim	İlköğretim	11	20,0
	Lise	19	31,7
	Üniversite	29	48,3
	Toplam	60	100
Baba Eğitim	İlköğretim	10	16,7
	Lise	21	35,0
	Üniversite	29	48,3
	Toplam	60	100
Anne Çalışma Durumu	1. Evet	34	56,7
	2. Hayır	26	43,3
	Toplam	60	100
Baba Çalışma Durumu	Evet	56	93,3
	Hayır	4	6,7
	Toplam	60	100

Tablo 4. incelendiğinde, araştırmaya dahil olan otistik çocuk annelerinin yaşlarının, 29 yaş ve altındakilerin %46,7, 30-35 yaşlar arasında olanların %33,3, 36 yaş ve üstünde olan annelerin ise %18,3 oranında dağılım gösterdikleri görülmüştür. Annelerin %1,7'si bu soruyu cevapsız bırakmışlardır. Babaların yaşları incelendiğinde, %10,0'unun 29 yaş ve altında, %51,7'sinin 30-35 yaşlar arasında, %36,7'sinin 36 yaş ve üstünde oldukları, %1,7'sinin bu soruya cevap vermedikleri görülmektedir. Grubu oluşturan çocukların annelerinin %20,0'si ilköğretim, %31,7'si lise, %48,3'ü üniversite, babalarının %16,7'si ilköğretim, %35,0'ı lise, %48,3'ü üniversite mezunudur. Annelerin çalışma durumları incelendiğinde, çalışan anneler %56,7, ev hanımı olan anneler %43,3 oranında dağılım göstermektedir. Babaların ise %93,3'ü çalışmakta olup, %6,7'si çalışmamaktadır.

Araştırmaya katılan otistik çocukların demografik özellikleri Tablo 5 ve Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 5. Otistik Çocukların Yaşı, Tanı Yaşı ve Eğitim Sürelerine Göre Dağılımı.

Değişkenler	Grup / Düzey	N	%
Yaş (Ay)	24-29	16	26,7
	30-35	21	35,0
	36	23	38,3
	Toplam	60	100
Tanı Yaşı (Ay)	18-23	19	31,7
	24-29	20	33,3
	30 ve üstü	8	13,3
	Cevapsız	13	21,7
	Toplam	60	100
Eğitim Süresi (Ay)	3 ve az	21	35,0
	4-6	16	26,7
	7-9	12	20,0
	10 ve üstü	10	16,7
	Cevapsız	1	1,7
	Toplam	60	100

Tablo 5. incelendiğinde, araştırmaya dahil olan otistik çocukların %26,7'sinin 24-29 aylık, %35,0'ının 30-35 aylık, %38,3'ünün 36 aylık oldukları saptanmıştır. Çocukların tanı yaşlarına bakıldığında, % 31,7'sinin 18-23 aylar arasında, %33,3'ünün 24-29 aylar arasında, %13,3'ünün 30 aylık ve üstünde tanı aldıkları görülmektedir. Almış oldukları eğitim süreleri incelendiğinde, grubun %35,0'ının 3ay ve daha az süredir, %26,7'sinin 4-6 aydır, %20'sinin 7-9 aydır, %16,7'sinin 10ay ve daha fazla süredir eğitim alıyor oldukları görülmektedir. Çalışmaya katılanların %1,7'sinin bu soruyu cevapsız bıraktıkları görülmektedir.

Tablo 6. Otistik Çocukların Cinsiyeti, Kardeş Sayısı ve Doğum Sırasına Göre Dağılımı

Değişkenler	Grup / Düzey	n	%
Cinsiyet	Kız	10	16,7
	Erkek	50	83,3
	Toplam	60	100
Kardeş Sayısı	Tek	43	71,7
	İki ve daha fazla	17	28,3
	Toplam	60	100
Doğuş Sırası	Birinci	47	78,3
	İkinci ve üstü	13	21,7
	Toplam	60	100

Tablo 6. incelendiğinde, araştırmaya katılan otistik çocukların %16,7'sini kız çocukların, %83,3'ünü erkek çocukların oluşturduğu görülmektedir. Çocukların kardeş sayıları incelendiğinde, tek çocuk olanlar %71,7, iki veya daha fazla kardeşi olan çocukların ise %28,3 oranında olduğu görülmüştür. Çocukların doğuş sırasına bakıldığında, ilk çocuk olanlar %78,3, ikinci çocuk ve üstü olanlar %21,7 oranında dağılım göstermektedir.

Çocukların, sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanların cinsiyete göre

Mann-Whitney U-testi sonuçları Tablo7'de verilmiştir.

Tablo 7. Sosyal-Duygusal Gelişimi Değerlendirme Aracından Aldıkları Puanların Cinsiyete Göre Mann-Whitney U-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Kız	10	31.30	313.00	242.00	.874
Erkek	50	30.34	1517.00		

Tablo 7. incelendiğinde araştırmaya katılan otistik çocukların, %16,7'sinin kız, %83,3'ünün ise erkek olduğu görülmektedir. Erkek çocukların sayısı, kız çocukların sayısından 5 kat fazladır.

Akçakın ve Kerimoğlu çalışmalarında, 1976-1990 ve 1991-1992 yılları arasında otistik tanısı almış olan çocukları cinsiyet oranları yönünden karşılaştırmışlardır. Araştırmaları sonucunda, erkek çocukların oranının kız çocuklara göre 3-4 kat daha fazla olduğunu ve bu oranın yıllara göre değişmediğini belirtmişlerdir (Akçakın ve ark.,1993:40). Bircan (2004:107)'in yapmış olduğu çalışmasında elde ettiği bulgular da bu durumu doğrulamaktadır.

Araştırmadan elde edilen verilere göre; çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur [U= 242.00, p>.0.5].

Bu durumun, çocukların bu yaş dönemlerinde kendi cinsiyetlerine özgü özelliklerden çok, ortak birtakım özellikler gösteriyor olmalarından kaynaklandığı düşünülebilir.

Çocukların, sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanların kardeş sayısına göre Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Sosyal-Duygusal Gelişimi Değerlendirme Aracından Aldıkları Puanların Kardeş Sayısına Göre Mann-Whitney U-Testi Sonuçları

Kardeş Sayısı	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Tek Çocuk	43	27.51	1183.00	237.00	.035
2 veya daha fazla kardeş	17	38.06	647.00		

Tablo 8. incelendiğinde, araştırmaya katılan otistik çocuklardan %17,7'sinin tek çocuk olduğu, %28,3'ünün ise kardeşi olduğu görülmektedir. Bulgulara göre tek çocuk olan otistik çocukların sayısı, kardeşi olan otistik çocukların sayısından daha fazladır.

Fırat (2004)'in araştırmasında da tek çocuğa (otistik) sahip olan ailelerin oranları, birden fazla çocuğu olanların oranına göre daha fazladır. Bu bulgu, araştırmadan elde edilen verilerle paralellik göstermektedir.

Elde edilen verilere göre; otistik çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracı puanları arasında, kardeş sayısına göre anlamlı bir fark olduğu görülmektedir [U= 237.00, p<.0.5]. Analiz sonuçlarından; 2 veya daha fazla kardeşi olan çocukların test puanlarının, tek çocuk olanların test puanlarından daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bulgular, en az bir kardeşe sahip otistik çocukların, tek çocuk olanlara göre sosyal-duygusal gelişimlerinin daha iyi olduğunu göstermektedir.

Bu durum, bir kardeşe sahip olan otistik çocukların, kardeşleriyle sosyal ve duygusal bir bağ kuruyor olmaları ve kardeşleriyle sosyal iletişime giriyor olmaları ile bağlantılı olabilir.

Çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracı puanlarının doğum sırasına göre Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Sosyal-Duygusal Gelişimi Değerlendirme Aracından Aldıkları Puanların Doğum Sırasına Göre Mann-Whitney U-Testi Sonuçları

Doğum Sırası	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
İlk Çocuk	47	28.15	1323.00	195.00	.047
İki veya üstü sırada	13	39.00	507.00		

Tablo 9. incelendiğinde, otistik çocukların %78,3'ünün ilk çocuk, %21,7'sinin ise iki veya üstü olduğu görülmektedir.

Hekim ve arkadaşlarının (2005) yapmış oldukları çalışmada; Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Polikliniğinde izlenen bir grup otistik çocuğun, çoğunluğunun kardeşi olduğu ve otistik çocukların sıklıkla ilk çocuk olduğu gözlenmiştir. Daha önceki araştırmalardan elde edilen bilgiler de (Kürşad 1979, Sonuvar ve ark. 1982, Avcı 1992, Akçakın, 2002) otizm tanısının sıklıkla birinci çocukta olduğunu göstermektedir.

Bu bulgu, Beşikçi (2000:108)'inin araştırma bulgularıyla da paralellik göstermektedir.

Lord ve arkadaşları, 46 yüksek fonksiyonlu otistik çocuk ve onların normal gelişen 54 kardeşi üzerinde yaptıkları çalışmalarında 1. ve 4. sıradaki çocuklarda otizm gördüklerini bildirmişlerdir.

Özatalay (1993:68)'in yapmış olduğu çalışmasında da; otistik çocukların %31,89 'unun tek çocuk olduğunu bulmuştur.

Otistik çocuğa sahip olan ailenin başka çocuğa sahip olmaktan kaçınması bu duruma yol açıyor olabilir.

Elde edilen verilere göre; otistik çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracı puanları arasında, doğum sırasına göre anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur [U=195.00, p<.0.5]. Analiz sonuçları; 2. çocuk olanların test puanlarının, ilk çocuk olanların test puanlarından daha yüksek olduğunu göstermektedir. Buna göre, 2. çocukların, ilk çocuk olanlara göre sosyal-duygusal gelişimlerinin daha iyi olduğu ifade edilebilir.

Bunun nedeni; büyük olan çocukların kardeşlerine öğretmenlik yapıyor olmaları, bildiklerini kardeşlerine aktarıyor olmaları ile ilgili olabilir. Ayrıca ailenin çocuk yetiştirme konusunda, ikinci çocuklarını yetiştirirken daha tecrübeli olmaları da çocukların gelişimlerini olumlu yönde etkiliyor olabilir. Çocukların, sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanların anne çalışma durumuna göre Mann-Whitney U-testi sonuçları Tablo10'da verilmiştir.

Tablo 10. Sosyal-Duygusal Gelişimi Değerlendirme Aracından Aldıkları Puanların Anne Çalışma Durumuna Göre Mann-Whitney U-Testi Sonuçları

Anne Çalışma Durumu	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Hayır	34	33.88	1152.00	327.00	.086
Evet	26	26.08	678.00		

Tablo 10 incelendiğinde, araştırmaya katılan otistik çocukların annelerinin %56,7'sinin çalışmadığı, %43,3'ünün ise çalışan annelerden oluştuğu görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre; ev hanımı annelerin sayısı, çalışan annelerin sayısına göre daha fazladır. Ancak, otistik çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlara bakıldığında annelerin çalışma durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur [U=327.00, p>.0.5].

Otistik çocukların bakımını çoğunlukla anneler üstlenmektedir. Bu çocukların bakım ve yetiştirilmesinin zor olması ve zaman alması çoğu kez annelerin iş hayatından ayrılmasına neden olabilmektedir. Bu şekilde anneler çocuklarına daha fazla vakit ayırabilmektedirler. Ancak, otistik çocuk annelerinin, çocuklarının özel durumları nedeniyle, çalışıyor olsalar bile çalışmayan anneler kadar çocuklarına vakit ayırdıkları ve çocuklarının eğitimlerine katılma konusunda daha istekli oldukları söylenebilir. Bu durumdan çocukların gelişimlerinin de olumlu yönde etkilendiği düşünülebilir.

Çocukların, sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanların yaşa göre

Kruskall Wallis testi sonuçları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Çocukların Sosyal-Duygusal Gelişimi Değerlendirme Aracından Aldıkları Puanların Yaşa Göre Kruskall Wallis Testi Sonuçları

Yaş	n	Sıra Ort.	sd	x^2	P
24-29 ay	16	26.00	2	4.24	.120
30-35 ay	21	36.74			
36 aylık	23	27.93			

Tablo 11. incelendiğinde, otistik çocukların %26,7'sinin 24-29 aylık, %35,0'inin 30-35 aylık, %38,3'ünün ise 36 ay üstü çocuklardan oluştuğu görülmektedir.

Elde edilen bulgulara göre; çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar arasında yaşa göre anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur [$x^2(2)=4.24, p>.0.5$].

Bu durum, araştırmaya dâhil olan çocukların yaş grubunun küçük olması, buna bağlı olarak çocukların birçoğunun yeni tanı almış olmaları ve Tablo 13.'te de görüldüğü gibi çocukların almış oldukları eğitim sürelerinin kısa olmasına bağlı olabilir.

Çocukların, sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanların tanı yaşına göre Kruskall Wallis testi sonuçları Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12. Çocukların, Sosyal-Duygusal Gelişimi Değerlendirme Aracından Aldıkları Puanların Tanı Yaşına Göre Kruskall Wallis Testi Sonuçları

Tanı Yaşı	n	Sıra Ort.	sd	x^2	p
18-23 ay	19	21.95	2	.721	.697
24-29 ay	20	25.50			
30-36 ay	8	25.13			

Tablo 12 incelendiğinde, araştırmaya dahil olan otistik çocukların, %31,7'sinin 18-23 aylar arasında, %33,3'ünün 24-29 aylar arasında, %13,3'ünün ise 30 aylık ve üstünde tanı almış oldukları görülmektedir.

Analiz sonuçları, çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar arasında tanı yaşına göre anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir [$x^2(2)=.721, p>.0.5$].

Bu durum, araştırmaya dâhil olan çocukların birçoğunun yeni tanı almış olmaları ve bu nedenle de Tablo 13.'te de görüldüğü gibi kısa bir süredir eğitim alıyor olmalarına bağlı olabilir.

Çocukların, sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanların eğitim süresine göre Kruskall Wallis testi sonuçları Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13. Çocukların, Sosyal-Duygusal Gelişimi Değerlendirme Aracından Aldıkları Puanların Eğitim Süresine Göre Kruskall Wallis Testi Sonuçları

Eğitim Süresi	n	Sıra Ort.	sd	x^2	p
3ay ve altı	21	31.62	3	3.75	.290
4-6 ay	16	30.03			
7-9 ay	12	22.29			
10 -12 ay	10	35.80			

Araştırmaya katılan otistik çocukların, %35,0'ünün 3 ay ve daha kısa süredir,

%26,7'sinin 4-6 ay, %20,0'sinin 7-9 ay, %16,7'sinin ise 10 ay ve üstünde eğitim almış oldukları görülmektedir.

Elde edilen bulgulara göre, çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar arasında aldıkları eğitim süresine göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir [$x^2(3)= 3.75, p>.0.5$].

Bu durum, araştırmaya katılan çocukların yaşlarının küçük olması ve çocuklara otistik tanısının yeni konulması, bu nedenle de çocukların kısa bir süredir eğitim alıyor olmalarına bağlı olabilir.

Çocukların, sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanların anne yaşına

göre Kruskall Wallis testi sonuçları Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14. Çocukların, Sosyal-Duygusal Gelişimi Değerlendirme Aracından Aldıkları Puanların Anne Yaşına Göre Kruskall Wallis Testi Sonuçları

Anne yaş	n	Sıra Ort.	sd	x^2	p
29 ve altı	28	32.00	2	1.51	.469
30-35	20	30.23			
36 ve üstü	11	24.50			

Araştırmaya katılan annelerin yaşlarına bakıldığında, %46,7'sinin 29 yaş ve altında, %33,3'nün 30-35 yaşlar arasında, %18,3'nün ise 36 yaş ve üstünde olduğu görülmektedir.

Analiz sonuçları, çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar arasında annelerin yaşına göre anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir [$x^2(2)= 1.51$, $p>.0.5$].

Otistik çocuk annelerinin yaşları ne olursa olsun, çocuklarını tüm yönleriyle kabul ettikleri, bu durumun annelerin çocuklarının gereksinimlerine yanıt verebilme yeteneğini arttırdığı ve çocukları ile yeterince ilgilendikleri düşünülebilir. Ayrıca annelerin, çocuklarının özel durumları nedeniyle onların eğitimlerine katılma konusunda daha istekli oldukları söylenebilir. Bu durumun çocukların sosyal- duygusal gelişimlerini olumlu yönde etkilediği düşünülebilir.

Çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanların anne öğrenim durumuna göre Kruskall Wallis testi sonuçları Tablo 15'de verilmiştir.

Tablo 15. Çocukların Sosyal-Duygusal Gelişimi Değerlendirme Aracından Aldıkları Puanların Anne Öğrenim Durumuna Göre Kruskall Wallis Testi Sonuçları

Anne Öğrenim	n	Sıra Ort.	sd	x^2	p
İlköğretim	12	30.67	2	2.65	.265
Lise	19	35.53			
Üniversite	29	27.14			

Araştırmaya katılan annelerin öğrenim durumları incelendiğinde %20,0'sinin ilköğretim mezunu, %31,7'sinin lise mezunu, %48,3'nün ise üniversite mezunu oldukları görülmektedir.

Bulgulara göre, üniversite mezunu annelerin sayısının, ilköğretim ve lise mezunu annelere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgular, çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar arasında annelerin öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir [$x^2(2)= 2.65$, $p>.0.5$]. Annelerin akademik eğitim düzeylerinin, çocukları ile ilgilenme düzeylerini etkilemediği, eğitim seviyesi ne olursa olsun tüm annelerin çocuklarının durumları nedeniyle çocuklarına karşı olumlu tavır geliştirdikleri ve çocuklarını kabul ettikleri, bu nedenle de çocuklarının gereksinimlerine yeterince yanıt verebildikleri düşünülebilir. Ayrıca çocuklarının özel durumları nedeniyle annelerin çocuklarının eğitimlerine katılma konusunda daha istekli oldukları ve çocuklarının eğitimlerinde aktif rol aldıkları söylenebilir. Bu durumda annelerin eğitim düzeylerinin çocukları ile ilgilenme düzeylerini etkilemediği düşünülebilir.

Çocukların, sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanların baba yaşına göre Kruskall Wallis testi sonuçları Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16. Çocukların Sosyal-Duygusal Gelişimi Değerlendirme Aracından Aldıkları Puanların Baba Yaşına Göre Kruskall Wallis Testi Sonuçları

Baba Yaş	n	Sıra Ort.	sd	x^2	p
29 ve altı	6	30.67	2	.237	.888
30-35	31	30.87			
36 ve üstü	22	28.59			

Çalışmaya katılan babaların, %10,0'nun 29 yaş ve altında, %51,7'sinin 30-35 yaşlar arasında, %36,7'sinin 36 yaş ve üstünde olduğu görülmektedir.

Analiz sonuçları, çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar arasında babaların yaşına göre anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir [$x^2(2)= .237$,

$p > .05$]. Babaların yaşlarının, çocuklarıyla ilgilenme düzeylerini değiştirmediği, babaların çocuklarını tüm özellikleriyle kabul ettikleri ve böylelikle çocuklarının gereksinimlerine daha iyi yanıt verdikleri, eğitimleri konusunda da aktif katılımları olduğu düşünülebilir. Babaların, anneler kadar çocukları ile ilgilendikleri ve onlara vakit ayırdıkları söylenebilir.

Çocukların, sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanların baba öğrenim durumuna göre Kruskal Wallis testi sonuçları Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17. Sosyal-Duygusal Gelişimi Değerlendirme Aracından Aldıkları Puanların Baba Öğrenim Durumuna Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Baba Öğrenim	n	Sıra Ort.	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
İlköğretim	10	38.35	2	6.70	.035	İlköğretim- Lise İlköğretim-Üniversite Lise- Üniversite
Lise	21	34.93				
Üniversite	29	24.59				

Çalışmaya katılan babaların %16,7’sinin ilköğretim mezunu, %35,0’inin lise mezunu, %48,3’nün ise üniversite mezunu oldukları görülmektedir.

Çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracı puanları arasında, babanın öğrenim durumuna göre anlamlı bir fark bulunmuştur [$\chi^2(2)=6.70$, $p < .05$]. Bu farkın hangi ikili gruplar arasındaki farklardan kaynaklandığını görmek için U- testi ile ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Analiz sonuçları; babaları ilköğretim ve lise mezunu olan çocukların puanlarının, babaları üniversite mezunu olan çocuklardan, ilköğretim mezunu olan babaların puanlarının lise mezunu olanlardan daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bu bulgu, babalarının öğrenim düzeyi düşük olan otistik çocukların sosyal-duygusal gelişimlerinin daha iyi olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Babaların eğitim düzeyleri, meslekleri, engelli çocuğun yaşı, engelin süregelen oluşu gibi çeşitli durumlar babanın engelli çocuğu kabullenme durumunu ve babaların çeşitli alanlardaki stres düzeylerini etkilemektedir. Öğrenim düzeyi yüksek olan babaların sosyal çevrelerinin de etkisiyle çocuklarını kabullenmekte annelere ve öğrenim düzeyi düşük babalara göre daha fazla zorlandıkları söylenebilir. Ayrıca, babaların öğrenim durumlarına göre çalışma koşullarının değiştiği, üniversite mezunu olan babaların işyerlerindeki sorumluluklarının fazla olduğu ve işlerine ayırmaları gereken vaktin daha fazla olması gerektiği düşünülebilir. Bu nedenle, babaların çocuklarıyla geçirdikleri vakit ve çocukları ile ilgilenme süreleri daha kısıtlı olabilir. Bu durumdan, çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerinin olumsuz yönde etkilendiği söylenebilir.

7. SONUÇ

Bu araştırma, 24-36 aylık otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişim özelliklerini incelemek amacıyla planlanmıştır.

Araştırma grubunu, kar amacı gütmeyen işletmelere kayıtlı, yaşları 24-36 ay arasında değişen 60 otistik çocuk (10 kız, 50 erkek) oluşturmaktadır. Araştırmada; otistik çocuğun yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, kaçınıcı çocuk olduğu, çocuğa otistik tanısı konulma yaşı, çocuğun almış olduğu özel eğitim süresi gibi özellikleri, otistik çocuğa sahip ailelerin sosyo-demografik özellikleri (yaş, eğitim durumu, çalışma durumu ve meslekleri) ve otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişim özellikleri incelenmiştir.

Elde edilen verilerin istatistik değerlendirmesinde, Mann Whitney-U Testi ve Kruskal Wallis-H Testi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; araştırmaya katılan otistik çocukların, sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur [$U = 242.00$, $p > .05$].

Çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracı puanları arasında, kardeş sayısına göre anlamlı bir fark olduğu görülmektedir [$U = 237.00$, $p < .05$]. Analiz sonuçları; 2 veya daha fazla kardeşi olan çocukların test puanlarının, tek çocuk olanların test puanlarından daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracı puanları arasında, doğum sırasına göre anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur [$U=195.00$, $p<.0.5$]. Analiz sonuçları; 2. çocuk olanların test puanlarının, ilk çocuk olanların test puanlarından daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar arasında annelerin çalışma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur [$U=327.00$, $p>.0.5$]. Çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar arasında yaşa göre anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur [$\chi^2(2)=4.24$, $p>.0.5$].

Çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar arasında tanı yaşına göre anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir [$\chi^2(2)=.721$, $p>.0.5$]. Çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar arasında annelerin yaşına göre anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir [$\chi^2(2)=1.51$, $p>.0.5$].

Çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar arasında aldıkları eğitim süresine göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir [$\chi^2(3)=3.75$, $p>.0.5$].

Elde edilen bulgular, çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar arasında annelerin öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir [$\chi^2(2)=2.65$, $p>.0.5$]. Çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracından aldıkları puanlar arasında babaların yaşına göre anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir [$\chi^2(2)=.237$, $p>.0.5$].

Çocukların sosyal-duygusal gelişimi değerlendirme aracı puanları arasında, babanın öğrenim durumuna göre anlamlı bir fark bulunmuştur [$\chi^2(2)=6.70$, $p<.0.5$]. Bu farkın hangi ikili gruplar arasındaki farklardan kaynaklandığını görmek için U testi ile ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Analiz sonuçları; babaları ilköğretim ve lise mezunu olan çocukların puanlarının, babaları üniversite mezunu olan çocuklardan, ilköğretim mezunu olan babaların puanlarının lise mezunu olanlardan daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Yukarıda sıralanan sonuçlar en genel şekliyle ifade edilirse, otistik çocukların bir kardeşe sahip olma durumlarının, doğum sıralarının ve babaların eğitim düzeylerinin çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerini etkilediği söylenebilir.

8. ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde, otistik çocukların, sosyal ve duygusal gelişim alanları ile ilgili birtakım problemleri olduğu görülmektedir. Otistik çocukların yaşitlarıyla birlikte okul ortamlarından yararlanmaları ve günlük yaşama uyum sağlamaları için çocukların bu gelişim özelliklerinin bilinerek desteklenmesi gerekmektedir.

Günümüzde otizmi tamamen ortadan kaldıracak bir tedavi yöntemi henüz bulunmamaktadır. Otistik çocukların normal yaşitlarıyla birlikte günlük yaşamlarını sürdürebilmeleri ancak aldıkları eğitim sayesinde olabilmektedir. Bu açıdan çocuğun aldığı profesyonel destek ve eğitimin kalitesi son derece önemlidir. Eğitimcilerin, otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişimleri hakkında bilgi sahibi olmaları, çocuklar için etkili bir öğrenme ortamı oluşturmaları açısından önemlidir. Otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişim özellikleri ve eğitimlerine yönelik araştırmalar ülkemizde yetersiz sayıdadır. Bu konudaki araştırmaların farklı yaş grupları için kapsamlı bir biçimde yapılması, otistik çocukların gelişimsel özellikleri ve eğitimleri açısından yararlı olacaktır. Böylece otistik çocukların gelişimsel özellikleri ortaya konabilecek ve çocukların gelişimsel özellikleri ve ihtiyaçlarına uygun eğitim yaşantıları planlanabilecektir.

Otistik çocukların genellikle tek çocuk oldukları bilinmektedir. Bir kardeşe sahip olan otistik çocukların sosyal ve duygusal gelişim özelliklerinin tek çocuk olanlara göre, çocukların doğum sıralarına bakıldığında ikinci ve daha üstü sırada yer alan çocukların ilk çocuklara göre sosyal ve duygusal gelişimlerinin daha iyi durumda olduğu araştırmanın sonuçları arasında yer almaktadır. Bu durum, otistik çocukların kardeşleriyle sosyal iletişime giriyor olduklarını ve kardeşlerin edindikleri bilgileri birbirlerine aktarıyor olduklarını düşündürmektedir. Bu konuda aileler, çocuklarının yaşitları ve diğer çocuklarla bir arada bulunabilecekleri ve sosyal iletişime girebilecekleri ortamlar yaratarak çocuklarının sosyal ve duygusal gelişim özelliklerini desteklemelidirler.

KAYNAKÇA

Akçakın, Melda, S.Polat ve E. Kerimoğlu. (1993). Otistik ve Zeka Özürlü Çocukların Demografik ve Doğumla İlgili Özellikler Yönünden Karşılaştırılması. Türk Psikiyatri Dergisi, 4 (1).

- Darıca, Nilüfer, Ü. Abidoğlu, ve Ş. Gümüşçü. (2002). Otizm ve Otistik Çocuklar. Üçüncü Baskı. Ankara: Özgür Yayınlar. (Ateş, 2005:31).
- Eren, Özden. (1994). Türkiye’de Otistik Çocukların Aile Yapıları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).
- M.E.B. (2002). **Otistik Çocukların Eğitiminde Aile El Kitabı**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Korkmaz, Barış. (2005). **Yağmur Çocuklar, Otizm Nedir?**. İstanbul: Kitap Matbaacılık.
- Korkmaz, Barış. (2005). Yağmur Çocuklar, Otizm Nedir?. İstanbul: Kitap Matbaacılık. Aydın, 2003:17).
- Krug, Arick and Almond. (1978). Autism Behavior Checklist.
- Özatalay, Esin. (1993). Bir Grup Otistik Çocukta Sosyo-Demografik Özellikler Ve Organik Etiyolojinin Araştırılması. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı Çocuk Psikiyatrisi Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Özgüven, Ethem. (1994). Psikolojik testler. Ankara: Yeni Doğu Matbaası.
- Rimbland, Bernard and S.M. EDELSON. (1999). Autism Treatment Evaluation Checklist
- Robins, D., D. FEİN, M. BARTON and J. GREN. (2001). The Modified Checklist For Autism İn Toddlers: An İntial Study İntestigating The Early Detection Of Autism And Pervasive Developmental Disorders. Journal of Autism and Developmental Disorders, 31 (2), 131-144.
- Siegel, Bryna. (1999). Pervasive Developmental Disorder Screening Test-II.
- Wetherby Amy M. and B.M. PRIZANT. (2002). Communication and Symbolic Behavior Scales, Developmental Profile.
- <http://firstwords.fsuedu/pdf/checklist.pdf> (05.04.2007).
- http://www.ddhealthinfo.org/pdf/ASD_Best_Practice.pdf (29.01.2019).
- <http://drrobertkohn.com/forms/AutismChecklist.pdf> (24.01.2019).
- <https://www.autismeval.com/ari-atec/atecform.pdf> (29/01/2019).
- <http://www.autism-tr.org/06.12.2006>

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Özari, Ç., Demir Erol, E., (2019), "Trend Analizi ve Gri İlişkisel Analiz Yöntemleriyle Finansal Performans Analizi", Vol: 2, Issue: 5 pp: 230-246

Anahtar Kelimeler: Gri İlişkisel Analiz, Finansal Tablo Analizi, Trend Analizi.

Keywords: Gray Relational Analysis (GRA), Financial Statement Analysis, Trend Analysis.

Makale Türü Araştırma Makalesi

TREND ANALİZİ VE GRİ İLİŞKİSEL ANALİZ YÖNTEMLERİYLE FİNANSAL PERFORMANS ANALİZİ

Trend Analysis and Gray Relational Analysis (Gra) Financial Table Performance Analysis

Çiğdem ÖZARİ¹

Esra DEMİR EROL²

Geliş Tarihi / Arrived Date
04.02.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date
30.04.2019

Yayınlanma Tarihi / Published Date
30.04.2019

ÖZ

Bu çalışmada ABC grubunun üyesi olan beş çimento firmasının bilanço gelir tablolarının performans analizi gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda A, B, C, D ve E olarak adlandırılan firmaların 2012-2016 dönemine ait bilanço ve gelir tablo verileri incelenmiştir. İlk aşamada bu firmaların bilanço ve gelir tablolarının dönemdeki trend analizi gerçekleştirilmiş, ikinci aşamada ise trend analizi sonuçları girdi verisi olarak kullanılarak gri ilişkisel analiz yöntemi ile performans değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışmanın temel amacı ise Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden biri olan Gri İlişkisel Analiz yönteminin bu alanda uygulanabilirliğini vurgulayarak, buna benzer olan yöntemlerde değerlendirme kriterleri olarak belirlenen değişkenlerin seçiminin bir yöntemle yapılmasının önemini vurgulamaktır. Bu bağlamda seçilen yöntem ise trend analizidir. Firmaların Gri İlişkisel Analiz yöntemi kullanılarak yapılan performans analizi sonuçlarından yola çıkarak firma yöneticilerinin dönemde almış oldukları finansal kararların doğruluğunun sınamasını yapmak mümkündür. Firmaların aşırı borçlanma ile büyüme çalışmalarını büyük bir risk oluşturmasına rağmen, elde edilen bulgularda bu grup firmaların bir kısmının risk alarak büyüme yolunu seçtikleri ve bu dönemdeki finansal performanslarının düşük çıktığı gözlemlenmiştir.

ABSTRACT

In this study, the financial performance analysis of the balance sheets and income statements of five cement companies belonging to ABC group is performed. In this context, balance sheet items and income statement items of these companies, which are named A, B, C, D and E, are examined. The main aim of this study is to examine the applicability of the Gray Relational Analysis, which is a method of Multi Criteria Decision Technique. In addition, it is important to emphasize the importance of selection of variables determined as evaluation criteria in similar methods. Therefore, trend analysis used to select the evaluation criteria. In first stage, trend analysis of these companies' balance sheet and income statement is performed, and then in the second stage, using the result of trend analysis as input, Gray relational Analysis are performed to evaluate the financial performance of these companies. We examined that the companies with the worst financial performance according to Gray Relational Analysis are the same companies which aims to grow with excessive borrowing.

1. GİRİŞ

Bilanço ve gelir tablosu firmaların mali durumunu yansıtan tablolardır. Firmaların mali tablolarının analizi için karşılaştırmalı analiz, trend analiz, oran analiz ve dikey yüzde analiz gibi farklı analiz teknikleri geliştirilmiştir. Bu analiz teknikleri sayesinde firmaların finansal yapısı, yönetim tarafından alınan mali kararların doğruluğu (yatırım, üretim kararı gibi), üretim, satış, nakit akışı gibi birçok konuda güvenilir bilgiye ulaşılması sağlanmaktadır.

Finansal tabloların analizinde mali analiz tekniklerinin yanı sıra istatistiksel tekniklerden de yararlanır. Bu bağlamda kullanılan başlıca yöntemler; nedensellik analizi, ANOVA testleri, korelasyon ve regresyon analizleri ve Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemleridir. Bu çalışmada ÇKKV yöntemlerinden biri olan Gri İlişkisel Analiz (GİA) yöntemi seçilerek, bu yöntemin finansal performans analizinde uygulanabilirliği gösterebilmek hedeflenmiştir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Ekonomi ve Finans Bölümü, cigdemozari@aydin.edu.tr

² Yüksek Lisans Mezunu, İstanbul Aydın Üniversitesi, esrademirerol@gmail.com

Çalışmanın en önemli amaçlarından biri ise finansal performans analizlerinin önemini vurgulayarak, performans ölçümü için farklı analiz yöntemlerinin de uygulanabileceğini göstermektir. Finansal performans analizleri, firmaların daha sağlıklı karar almalarını, hedefledikleri durumlara daha etkin ve hızlı bir şekilde ulaşmalarını sağlayacak ve aynı zamanda planlamalarını daha etkin yapmalarını sağlayacak ve denetim gibi önemli durumlara daha etkin bir biçimde hazır olmalarını sağlayacaktır. Çalışmanın bir başka önemli amacı ise performansı ölçmek için kullanılan değerlendirme kriterlerinin değiştikçe elde edilen bulguların da değiştiğinin aşikar olması nedeniyle, değerlendirme kriterlerinin belirlenirken bir yöntemin kullanılmasının önemini vurgulamaktır. Bu bağlamda performans kriterlerinin seçimi için trend analizinin uygulanabileceği, performans sıralaması için ise GİA yönteminin kullanılabilmesi örnek bir çalışma üzerinden değerlendirilerek gösterilmiştir. Özetle, çalışmada trend analiz yöntemi ile birlikte GİA yöntemi kullanılarak, Oyak Çimento Kağıt Grubunun üyesi olan beş çimento firmasının bilanço gelir tablolarının performans analizi gerçekleştirilecektir. Bu bağlamda beş çimento firmasının 2012-2016 dönemine ait bilanço ve gelir tablo verileri incelenmiştir.

1.1 Literatür Taraması

Literatür incelendiğinde finansal performansı incelemek ve değerlendirmek için birçok farklı analiz yönteminin uygulandığı görülmüştür. 2003 yılında Acar tarafından yapılan çalışmada tarımsal işletmelerde finansal tabloların analizini rasyo analizi kullanarak incelendiği görülmektedir. Kalaycı ve Karataş 2005 yılında yapmış oldukları çalışmada İMKB’de işlem gören ve araştırmalarına konu olan imalat sanayi firmalarının yıllar itibarıyla tamamı için elde edilecek regresyon denklemlerinin alt sektörler içinde geçerli olup olmadığını test etmek için Varyans Analizi (One-Way ANOVA) uygulayarak, alt sektörler bazında farklılıklar tespit etmiştir. Bu çalışmada sektör bazında regresyon analizi uygulanmıştır. Regresyon analizi ile mali tablolardan elde edilen kârlılık, faaliyet, finansal kaldıraç, likidite ve borsa performansı oranları kullanılarak, bu sektörlerdeki firmaların ilgili dönemde hisse senedi getirileri açıklanmaya çalışılmıştır. Atmaca ve Çelenk 2011 yılında yapmış oldukları çalışmada Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının finansal analize etkilerini regresyon analizi ile test ederek, bu tür tabloların işletmelerin stratejik karar alma süreçlerine dâhil edilmesinin uygun olduğunu göstermiştir. Ayrıca Ayar ve Eren ise 2014 yılında yapmış oldukları çalışmada korelasyon analizi uygulayarak; firmaların sermaye yapılarındaki değişimin, firmaların piyasa değerleri ile arasında anlamlı korelasyonlar oluşturmadığı ancak şirketlerin kâr payı dağıtım oranı ile şirketlerin hisse senetleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu gözlemlemiştir. Koç ve diğerlerinin ise 2016 yılında yapmış oldukları çalışmada BİST’te işlem gören tarım ve hayvancılık işletmelerinin 2010-2015 dönemine ait çeyreklik verileri ele alınarak performans analizi panel veri analizi uygulanarak incelenmiştir.

Finansal performans değerlendirmesinde son yıllarda kullanılmaya başlayan başka bir yöntem ise ÇKKV yöntemleridir. Bu bağlamda Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP), TOPSIS, GİA ve ELECTRE gibi birçok yöntem kullanılmıştır. 1960’lı yıllardan günümüze kadar olan süreçte ÇKKV yöntemleri karar verme konusunda kullanılan bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır. Günümüzde ÇKKV yöntemleri; ekonomik açıdan ülkelerin ekonomik ve finansal açıdan firmaların karşılaştırılması veya tedarikçi gibi çoklu seçimlerde seçimin yani en iyi ve en kötünün bulunması amacıyla da kullanılmaktadır. Bu analiz yöntemleri verilerin ve bu veriler ile kurulan modelden elde edilen sonuçların ve seçeneklerinin sıralanması, seçeneklerin arasında seçme ve sınıflandırma yapabilmektedir (Urfalıoğlu ve Genç, 2013:329-360). Verilerin yapısına göre bu analiz yöntemlerinden biri tercih edilir. Verilerin yeterli olduğu durumlarda kümeleme analizi, diskriminant analizi ve regresyon analizi gibi istatistiksel analizlerin yanı sıra Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS), Analitik Ağ Süreci (AAS), Veri Zarflama Analizi (VZA), TOPSIS, ELECTRE gibi ÇKKV yöntemleri kullanılır (Feng-Wang, 2000:135).

Kılıç 2006 yılında yapmış olduğu çalışmada, 10 rasyo belirleyerek Türk bankalarının mali başarısızlıklarını tahmin edebilmek amacıyla bir erken uyarı modeli oluşturarak, bu model sisteminin uygulanması ile mali başarısızlık sonucu gerçekleştirilen yeniden yapılanma maliyetlerinden büyük oranda kaçınma şansının olduğunu göstermiştir (Kılıç, 2006:117).

Özdemir ve Deste 2009 yılında yapmış oldukları çalışmada bir işletme için tedarikçi seçim sorunlarını çözebilmek adına, otomotiv sektöründe yer alan 82 tedarikçinin performans değerlendirmesini GİA yöntemini kullanarak gerçekleştirmişlerdir.

2010 yılında Cheng- RuWu, Chin- Tsai Lin ve Pei- HsuanTsai tarafından yapılan çalışmada AHP ve GİA yöntemleri birlikte uygulanarak Tayvan’daki varlık yönetimi bankaları için performans değerlendirmesi gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda en önemli değerlendirme kriterlerinin kapasite karlılığı, müşteri karlılık profili, belli bir müşteri grubu için operasyonel kalite ve varlık yöneticilerinin profesyonel bilgisi olarak belirlemişlerdir

Akkaya ve Demireli 2010 yılında yapmış oldukları çalışmada, ÇKKV yönetmelerinden PROMETHEE sıralama yöntemini seçerek, bu yöntemin finans alanında uygulanabilir olduğunu açıklamaya çalışmışlardır. Çalışmada halka açılma kararı veren bir işletmenin, halka açılma duyurusunu ekonomik büyüme dönemlerinde televizyon aracılığı ile ekonomik daralma dönemlerinde ise dergi aracılığı ile yapılmasının daha etkin sonuçlar vereceğini gözlemlemişlerdir. Bu araçları belirlerken dikkate aldıkları kriterler ise maliyet, ulaşılabilirlik, etkinlik ve imajdır.

Çağlı 2011 yılında yapmış olduğu çalışmada 2006-2010 yıl aralığında Türkiye’de faaliyet gösteren kamu ve özel sermayeli bankalar ile Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli bankaları ÇKKV yöntemlerinden biri olan ELECTRE ile finansal performans analizini gerçekleştirmiştir. Çalışmada analizin gerçekleştirilmesi için tercih edilen finansal oranlar bankaların finansal performansını sermaye yeterliliği, bilanço yapısı, aktif kalitesi, likidite, karlılık ve gelir-gider yapısı açısından değerlendirmek için kullanılan oranlardır. Bu oranları ifade eden değişkenler değerlendirme kriteri olarak belirlenmiş ve analize dâhil edilen bankalar bu değişkenler ile sıralanmıştır.

Bülbül ve Köse 2011 yılında yapmış oldukları çalışmada, 2005-2008 dönem aralığı için İMKB’ye kayıtlı gıda sektöründe yer alan şirketlerin mali tablolarından yararlanılarak hesaplanan 8 finansal oranı değerlendirme kriteri olarak belirleyip, ÇKKV yöntemlerinden TOPSIS ve ELECTRE ile şirketleri 8 finansal rasyoyu aynı anda dikkate alarak en iyiden en kötüye sıralamışlardır. Çalışmada her iki yöntemde göre elde edilen bulguları karşılaştırmışlar ve karşılaştırma sonucunda yöntemlerin birbirini doğrular nitelikte olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ömürbek ve Mercan ise 2014 yılında yapmış oldukları çalışmada imalat sektörünü TOPSIS ve ELECTRE ile finansal açıdan değerlendirmişler ve değerlendirme sonucunda her iki yöntemde de Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı sektörü ilk sırada yer almıştır. Çalışmada yer alan değerlendirme kriterleri ise Cari Oran, Nakit Oranı, Yabancı Kaynaklar Toplamı / Aktifler Toplamı, Stok Devir Hızı, Öz Kaynak Devir Hızı, Net Kar / Öz Kaynak, Faaliyet Karı / Net Satışlar, Net Kar / Net Satışlar ve Satılan Malın Maliyeti / Net Satışlar’dır.

2011 yılında Peker ve Baki tarafından yapılan çalışmada ise GİA yöntemiyle Türk sigortacılık sektöründe performans değerlendirmesi gerçekleştirilmiştir. 2014 yılında ise Tayyar vd. tarafından yapılan çalışmada BIST’e kayıtlı bilişim ve teknoloji alanında faaliyet gösteren işletmelerin finansal performansları AHP ve GİA yöntemiyle değerlendirilmiştir. AHP yöntemi kullanılarak değerlendirme faktörlerinin ağırlıkları hesaplanmıştır. Bu yöntem sonucunda ağırlığı en fazla olan yani önem düzeyi en fazla olan oranın karlılık oranları olduğu gözlemlenmiştir. GİA yöntemi yardımıyla ise finansal performansı en yüksek olan yazılım firmasını belirlemişlerdir.

Bektaş ve Tuna 2013 yılında yapmış oldukları çalışmada BİST’te işlem gören 11 işletme için performans ölçümünü GİA yöntemi kullanarak gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada değerlendirme kriteri olarak 2011 yılına ait bilanço ve gelir tablosu verilerinde elde edilen 6 tane oran kullanılmıştır. Elde edilen bulgularda ise en iyi performans gösteren firmanın net kar/toplam varlık, net kar/özsermaye ve net kar/net satışlar olmak üzere karlılık oranlarında yüksek değerlere sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Ecer ve Günaydının 2014 yılında yapmış oldukları çalışmada GİA yöntemini kullanarak BİST’te işlem gören 9 turizm şirketi için, 2008-2012 dönemlerine ait 17 finansal oran değerlendirme kriteri olarak dikkate alınarak finansal performansları sıralanmıştır.

Meydan ve diğerlerinin 2016 yılında yapmış oldukları çalışmada BİST’te işlem gören gıda firmalarının finansal performansları GİA yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Çalışmada işletmelere ait finansal oranlar grup bazında ve bütün olarak ayrı ayrı ele alınmıştır. Elde edilen bulgular ise klasik finansal oran analizinden elde edilen bulgular ile karşılaştırılarak tutarlı olduğu saptanmıştır.

2016 yılında Senger ve Albayrak tarafından yapılan çalışmada, mobilya sektöründe faaliyet gösteren bir firma seçilerek, bu firmanın personel değerlendirmesi gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ilk aşamasında AHP süreci ile değerlendirme faktörlerinin ağırlıkları belirlenmiş, ikinci aşamasında ise GİA yöntemi ile ise personel düzeyleri ölçülüp sıralanmıştır.

2018 yılında ise Gündoğdu Türkiye’de faaliyet gösteren 5 katılım bankasının 2010-2017 yıllarına ait finansal performanslarını GİA yöntemi yardımıyla incelemiştir. 15 finansal oran ise değerlendirme kriteri olarak ele alınmıştır. Yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre katılım bankalarının finansal performanslarının sırası genelde istikrarsız olduğu yönündedir. Başdeğirmen ve Barış (2018) ulaştırma sektöründe faaliyet gösteren 8 işletmenin finansal performansını GİA yöntemini uygulayarak 2 farklı şekilde analiz etmişlerdir. Analizin birinde tüm değerlendirme kriterlerinin ağırlıklarının eşit olduğunu varsaymışlar, diğerinde ise ağırlıkları tek bir uzman görüş doğrultusunda belirlemişler ve sonuçların uyumlu olduğunu göstermişlerdir.

Güleç ve Özkan (2018) BİST’te faaliyet gösteren 16 çimento şirketinin finansal performanslarını GİA ile incelemişler ve değerlendirme kriteri olarak da geleneksel finansal oranları kullanmışlardır. Çalışmada ayrıca GİA yönteminden elde edilen bulguları karşılaştırabilmek adına, Satın Al ve Elde Tut getiri yöntemi aracılığıyla işletmelerin hisse senedi getirileri hesaplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, çimento şirketlerinin GİA değerleri ile hisse senedi getirileri arasındaki ilişki son derece zayıftır.

2. TREND ANALİZİ

Finansal analizde dört temel analiz yönteminin bulunduğu vurgulanır. Bu yöntemler, karşılaştırmalı analiz, trend analizi, oran analizi ve dikey yüzde analizi olarak sıralanabilmektedir (Clemenson ve Sellers, 2013:257). Bu analiz yöntemleri, firmaların finansal tabloları yani bilanço ve gelir tabloları yardımıyla uygulanabilir. Bu analiz tekniklerinin uygulanmasındaki temel amaç firmaların finansal ve mali durumunu analiz ederek, yönetimin almış olduğu kararların doğruluğunun sınanmasıdır. Oran analizi, şirket geçmiş verileriyle incelenen şirketin başarı durumu hakkında bilgi sahibi olmaya ve sektörle kıyaslama yapma imkânı sunar (Günay vd., 2018:57).

Bu çalışmada analiz yöntemi olarak trend analiz kullanılmıştır. Trend analizi firmaların bilanço ve gelir tablosu değerlerinin baz yıla yüzdesel olarak oranlanmasıyla gerçekleştirilir. Bir başka ifade ile bu analiz yönteminde mali tablo hesapları belirlenen bir yıla göre endekslenir, o yılda veya bir önceki yılda endeks değeri 100 kabul edilerek finansal tabloların mutlak rakamlarında dönemler itibariyle yaşanan artış veya azalışların incelenemediği gözlemlenmektedir (Penman, 2012:316-317; Clemenson ve Sellers, 2013:257; Toroslu ve Durmuş, 2013:80). Böylelikle, dinamik bir analiz olan trend analizi finansal tablolarda yer alan kalemlerin zaman içerisindeki eğilimlerini gösterir. Özgülbaş 2006 yılında yaptığı çalışmada trend analizi uygulayarak Türkiye’deki kamu hastanelerinin finansal durum değerlendirmesini gerçekleştirmiştir. Bu değerlendirme sonucunda hastaneyi finansal başarıya ulaştıracak öneriler geliştirmiştir.

3. GRİ İLİŞKİSEL ANALİZ YÖNTEMİ

Gri Sistem Teorisi (GST), 1982 yılında ilk kez Çinli Prof. Deng Ju Long’un “Gri Sistemler ile Kontrol Problemleri” adlı makalesinde kullanılmıştır. Bu makale ile dikkatleri çekmeyi başarmış bir teoridir. GST, belirsiz durumların numerik hale getirilmesini yani sayısallaştırılmasını hedefleyerek oluşturulmuş bir modelleme tekniğidir (Aydemir vd., 2013:188). Gri Sitem teorisi; mevcut, sayılabilir, genişletilebilir, bağımsız olan kesikli sayısal ve nitelikli seriler arasındaki ilişkinin analiz edilmesini sağlamak şeklinde tanımlanmaktadır (Sofyalıoğlu, 2011:159). Gri Sitem teorisinin; GİA, Gri Modelleme, Gri Tahmin, Gri Karar Verme gibi kendi içerisinde alt dalları bulunmaktadır (Büyükgebiz, 2013:18). GİA yöntemi, ÇKKV problemlerindeki belirsizlikleri analiz etmek amacıyla kullanılan yöntemlerden biri olup, belirsizliğin söz konusu olduğu durumlarda matematiksel analiz yöntemlerine oranla çok daha kolay çözüm sunan bir yöntemdir. Yöntem 1982 yılında J. L. Deng tarafından ortaya konan Gri Sistem Teorisinin alt dalıdır.

Bu çalışmada analiz yöntemi olarak GİA yöntemi kullanılacaktır. GİA yöntemi, kesikli veri setleri arasındaki çeşitli ilişkileri analiz etmek ve birden çok nitelikli durumda kararlar almak için kullanılan çok popüler yöntemlerden biridir (Hsu vd., 2000). Ecer’in 2013 yılında yaptığı çalışmada da belirttiği gibi GİA yönteminin bu çalışmada da seçilme nedenlerinden belki de en önemlisi veri sayısının az olduğu ve dağılımın normal olup olmadığı bilinmediği durumlarda analiz yapabilme kabiliyetine sahip olmasıdır.

GST’nin alt dalı olan GİA yöntemi karmaşık ve uzun süren hesaplamalara gereksinim duymadan net adımlarla sonuca ulaştığından dolayı tercih edilmektedir. Ayrıca GİA yöntemi kolay bir şekilde uygulanabilmektedir. Sağlamış olduğu tüm avantajlardan dolayı araştırmalarda kullanılmaktadır (Büyükgebiz, 2013:19). X kişinin boyu yaklaşık olarak 180 cm cümlesindeki, “yaklaşık 180 cm” ifadesi X kişinin boyunu tanımlamakta yeterli olmadığından cümle “gri” bilgi içermektedir (Çelebi, 2008:23). İki dizi arasındaki ilişkiyi sayısal ve mantıksal olarak ölçmek amacıyla GİA yöntemi kullanılabilir ve bu işlem için yapılması gereken karşılaştırılacak diziler arasındaki ilişkiyi sayısal olarak hesaplayabilir ve yapılan işlemler sonucunda hesaplanan ilişki derecesi gri ilişki derecesi olarak adlandırılır ve “0” ile “1” arasında değerler alır (Feng-Wang, 2000:137).

Peker ve Baki’nin 2011 yılında yaptığı çalışmada; GİA yönteminin uygulandığı ve değerlendirme faktörleri olarak finansal rasyoların kullanıldığı çalışmalar Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. GİA Yönteminin Uygulandığı ve Değerlendirme Faktörü Olarak Finansal Oranlar Kullanılan Çalışmalar

Yazar	Yayın Yılı	Uygulanan Sektör	Kullanılan Finansal Oranlar
Feng-Wang	2000	Havayolları	Likidite, Kaldıraç Oranları ve Kârlılık Oranları, Uçuş Ekipmanlarının Verimliliği, Varlıkların Verimliliği
Wang vd.	2004	Havayolları	İşçilerin Verimlilikleri, Havaalanı Hizmet Düzeyi, Yolcu Hizmet Düzeyi, Yangın Hizmetleri Düzeyi
Wu vd.	2005	Havayolları	Likidite Oranları, Kaldıraç Oranları, Kârlılık Oranları
Ho-Wu	2006	Banka	Likidite Oranları, Finansal Kaldıraç Oranları, Kârlılık Oranları, Stok Performansı Oranları
Chang	2006	Banka	Likidite Oranları, Sermaye Yapısı Oranları, Kârlılık Oranları, Büyüme Oranları
Yuan	2007	Banka	Cari Oran, Asit-Test Oranı, Kısa Vadeli Borçlanma Oranı, Stok Dönüşüm Hızı, Net Kâr

GİA yöntemi 6 adımdan oluşmaktadır. Söz konusu bu adımlar aşağıdaki gibi sıralanır (Zhai vd., 2009: 7074):

1. Adım: Karar matrisinin oluşturulması: $X_{n \times m}$
 Karar matrisinde n sayıda alternatif, m sayıda kriter ya da değerlendirme faktörü yer alır.

$$X_{n \times m} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & x_{13} & \dots & x_{1m} \\ x_{21} & x_{22} & x_{23} & \dots & x_{2m} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{n1} & x_{n2} & x_{n3} & \dots & x_{nm} \end{bmatrix}$$

2. Adım: Referans serisinin oluşturulması: $RS_{1 \times m}$

Referans seri ideal bir alternatifin kriterlerde alacağı değerler ortaya konularak oluşturulur. Ayrıca mevcut alternatifler arasında, her bir kriter için en iyi skorların kullanılması ile belirlenir. Bu aşamada kullanılan kriterin yönüne göre maksimum veya minimum değerleri alınmaktadır. Seçilen kriterin alacağı değer ne kadar yüksek değer alırsa o kadar iyi olduğu durumlarda maksimum değer, ne kadar düşük değer alırsa o kadar iyi olduğu durumlarda minimum değer alınmaktadır.

$$RS_{1 \times m} = (RS_1, RS_2, RS_3, \dots, RS_m)$$

$$RS_j = \max_i \{x_{ij}\} \quad (1)$$

$$RS_j = \min_i \{x_{ij}\} \quad (2)$$

3. Adım: Normalize Karar Matrisinin oluşturulması: $Y_{n \times m}$

Bu adımda kullanılan değerler normalize edilmiştir. Normalize karar matrisi şu şekilde oluşturulmaktadır;

$$Y_{n \times m} = \begin{bmatrix} y_{11} & y_{12} & y_{13} & \dots & y_{1m} \\ y_{21} & y_{22} & y_{23} & \dots & y_{2m} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ y_{n1} & y_{n2} & y_{n3} & \dots & y_{nm} \end{bmatrix}$$

Kriterin maksimum değerinin alınması gereken durumlarda eşitlik (4) kullanılmaktadır.

$$y_{ik} = \frac{x_{ik} - \min_{i=1}^n \{x_{ik}\}}{\max_{i=1}^n \{x_{ik}\} - \min_{i=1}^n \{x_{ik}\}} \quad (4)$$

Kriterin minimum değerinin alınması gereken durumlarda eşitlik (5) kullanılmaktadır.

$$y_{ik} = \frac{\max_{i=1}^n \{x_{ik}\} - x_{ik}}{\max_{i=1}^n \{x_{ik}\} - \min_{i=1}^n \{x_{ik}\}} \quad (5)$$

Kriterin ideal değer olduğu durumlarda formül (6) kullanılmaktadır.

$$y_{ik} = 1 - \frac{\max_{i=1}^n \{x_{ik}\} - x_{ik}}{\max_{i=1}^n \{x_{ik}\} - \min_{i=1}^n \{x_{ik}\}}, \quad x_{iik}(j): \text{ideal değer} \quad (6)$$

$x_{iik}(j)$ ideal değeri sabit sayıdır. Bu sayı araştırma yapan kişi tarafından belirlenmektedir.

4. Adım: Mutlak Değer Matrisinin oluşturulması: $Z_{n \times m}$

Bu adımda referans serisi ile sırasıyla değerleri arasındaki farklar alınarak mutlak değer matrisi oluşturulur. Mutlak değer matrisi $Z_{n \times m}$ ile ifade edersek,

$$Z_{n \times m} = \begin{bmatrix} z_{11} & z_{12} & z_{13} & \dots & z_{1m} \\ z_{21} & z_{22} & z_{23} & \dots & z_{2m} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ z_{n1} & z_{n2} & z_{n3} & \dots & z_{nm} \end{bmatrix}$$

5. Adım: GİA Katsayı Matrisinin oluşturulması: $K_{n \times m}$

Bu matrisin oluşturulabilmesi için, beşinci adımda hesaplanan Z (Mutlak Değer) matrisi ve mutlak değer matrisinin ilk satırları hariç her bir sütunu için maksimum ve minimum değerlerini hesaplanması gerekir.

$$K_{n \times m} = [k_{ij}] = \begin{bmatrix} k_{11} & k_{12} & k_{13} & \dots & k_{1m} \\ k_{21} & k_{22} & k_{23} & \dots & k_{2m} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ k_{n1} & k_{n2} & k_{n3} & \dots & k_{nm} \end{bmatrix}$$

$$k_{ij} = \frac{z_j^- + 0,5 z_j^+}{z_{ij}^- + 0,5 z_{ij}^+}$$

$$n \quad i = 1, 2, \dots, n \text{ ve } j = 1, 2, \dots, m. \quad n \quad (7)$$

$$z_j^+ = \max_{i=1} \{z_{ik}\} \quad z_j^- = \min_{i=1} \{z_{ik}\} \quad (8)$$

6. Adım: Gri İlişki Derecesinin hesaplanması

Bu adımda GİA Katsayısı Matrisi ile değerlendirme faktörlerinin ağırlıklarından yararlanılır.

$$\dot{r}_i = \sum_{j=1}^m k_{ij} w_j \quad i = 1, 2, \dots, n \quad (9)$$

4. UYGULAMA

Bu bölümde ABC grubunun üyesi olan beş çimento firmasının bilanço gelir tablolarının performans analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ilk olarak belirlenmiş olan grup firmalarının 2012-2016 dönemine ait bilanço ve gelir tablolarının trend analizi gerçekleştirilmiştir. İkinci aşamada ise yapılan trend analizinin sonuçları kullanılarak GİA yöntemi uygulanıp firmalar bu bağlamda

ki performanslarına göre en iyiden en kötüye doğru sıralanmıştır.

4.1. Trend Analizi

Bu bölümde daha önceden belirlenmiş olan ABC grubunun üyesi olan beş çimento firmasının bilanço gelir tablolarının trend analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada grupta yer alan firmalar A, B, C, D ve E olarak adlandırılmıştır. Çalışma dönemi belirlenirken trend analiz kriz dönemlerinde uygulanmadığı için 2012-2016 dönemi baz alınmıştır. Trend analizi firmaların bilanço ve gelir tablosu değerlerinin baz yıla yüzdesel olarak oranlanmasıyla hesaplanmaktadır. 2011 yılı kriz yılı olduğu için analizde 2012 yılı baz yıl olarak ele alınmıştır. Bu nedenle 2012 yılı için 100 değeri (%100 anlamına gelen) kullanılmıştır. A firması için yapılan trend analizi için sonuçlar Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Trend Analizi Sonuçları: A Firması

AKTİF	2012	2013	2014	2015	2016
Dönen Varlıklar	100	96,58	127,34	155,50	202,28
Duran Varlıklar	100	111,84	130,93	137,89	152,87
PASİF	2012	2013	2014	2015	2016
Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	100	159,58	272,97	406,16	576,40
Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	100	90,10	94,99	85,17	149,88
Öz Kaynaklar	100	101,39	114,16	114,77	116,36
GELİR TABLOSU	2012	2013	2014	2015	2016
Satış Gelirleri	100	127,93	170,53	201,51	221,35
Satışların Maliyeti (-)	100	121,36	146,96	177,07	194,01

Firmanın tüm dönemlerde kısa vadeli ve uzun vadeli yabancı kaynaklarının eğilim yüzdesi öz kaynaklarından fazladır. Özellikle 2014 yılından sonraki dönemde kısa vadeli yabancı kaynaklara olan eğilimi fazlalaşmıştır. 2015-2016 yıllarında kısa vadeli yabancı kaynakların oranı öz kaynakların neredeyse 4 katına ulaşmıştır. Firmanın satış gelirleri ise satış maliyetinden dönemin tamamında yüksek çıkmıştır. Satışların maliyetinin eğilimi, satış gelirlerinin eğilimden daha az bir eğilim

göstermesi her zaman için olumlu yorumlanarak bu durum firmanın başarısı olarak kabul edilir. B firması için yapılan trend analizi için sonuçlar Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. Trend Analizi Sonuçları: B Firması

AKTİF	2012	2013	2014	2015	2016
Dönen Varlıklar	100	97,60	142,86	135,00	126,68
Duran Varlıklar	100	99,06	108,84	114,38	128,53
PASİF	2012	2013	2014	2015	2016
Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	100	51,64	93,03	70,58	81,48
Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	100	115,63	144,99	145,05	530,54
Öz Kaynaklar	100	105,55	122,83	127,99	125,78
GELİR TABLOSU	2012	2013	2014	2015	2016
Satış Gelirleri	100	136,59	151,57	147,62	132,40
Satışların Maliyeti (-)	100	133,27	133,71	128,94	120,24

2014 yılına kadar olan süreçte firma duran varlıklara ağırlık verirken 2014 yılından sonraki süreçte firma dönen varlıklara ağırlık vermiştir. Firmanın tüm dönemlerde uzun vadeli yabancı kaynaklarının eğilim yüzdesi öz kaynaklarından fazladır. Özellikle 2014 yılından sonraki dönemde uzun vadeli yabancı kaynaklara olan eğilimi fazlalaşmıştır. 2015-2016 yıllarında uzun vadeli yabancı kaynakların oranı öz kaynakların neredeyse 4 katına ulaşmıştır. Firmanın satış gelirleri ise satış maliyetinden dönemlerin tamamında yüksek çıkmıştır. Satışların maliyetinin eğilimi, satış gelirlerinin eğilimden daha az bir eğilim göstermesi her zaman için olumlu yorumlanarak bu durum firmanın başarısı olarak kabul edilir. C firması için yapılan trend analizi için sonuçlar Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4. Trend Analizi Sonuçları: C Firması

AKTİF	2012	2013	2014	2015	2016
Dönen Varlıklar	100	97,24	109,50	109,68	115,83
Duran Varlıklar	100	101,88	96,38	94,41	94,91
PASİF	2012	2013	2014	2015	2016
Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	100	81,50	89,04	98,19	114,20
Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	100	95,69	114,45	105,69	118,12
Öz Kaynaklar	100	101,73	104,79	102,70	104,31
GELİR TABLOSU	2012	2013	2014	2015	2016
Satış Gelirleri	100	95,77	99,39	91,58	103,29
Satışların Maliyeti (-)	100	98,21	97,43	95,09	103,17

Firmanın tüm dönemlerde uzun vadeli yabancı kaynaklarının eğilim yüzdesi öz kaynaklarından fazladır. Özellikle 2014 yılı ve sonrasındaki dönemde uzun vadeli yabancı kaynaklara olan eğilimi fazlalaşmıştır. 2016 yılı için firmanın kısa vadeli yabancı kaynaklarının oranı öz kaynak oranına kıyaslandığında ise daha yüksek çıkmıştır. Bu durum firmanın riske girdiğini gösterirken, firmanın kısa vadeli yabancı kaynaklarının oranı dönen varlıklarının oranından düşük olması firma için iyi bir durumdur. Firmanın satış gelirleri ise satış maliyetinden dönemin tamamında düşük çıkmıştır. Satışların maliyetinin eğilimi, satış gelirlerinin eğilimden daha fazla bir eğilim göstermesi olumsuz yorumlanmaktadır. D firması için yapılan trend analizi için sonuçlar Tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5. Trend Analizi Sonuçları: D Firması

AKTİF	2012	2013	2014	2015	2016
Dönen Varlıklar	100	110,26	135,41	177,94	206,47
Duran Varlıklar	100	126,94	253,93	312,51	305,92
PASİF	2012	2013	2014	2015	2016
Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	100	131,45	247,71	410,54	528,54
Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	100	287,45	1.102,44	1.066,26	761,45
Öz Kaynaklar	100	111,11	158,59	205,83	198,75
GELİR TABLOSU	2012	2013	2014	2015	2016
Satış Gelirleri	100	127,29	164,06	202,15	225,08
Satışların Maliyeti (-)	100	118,44	129,00	164,37	182,26

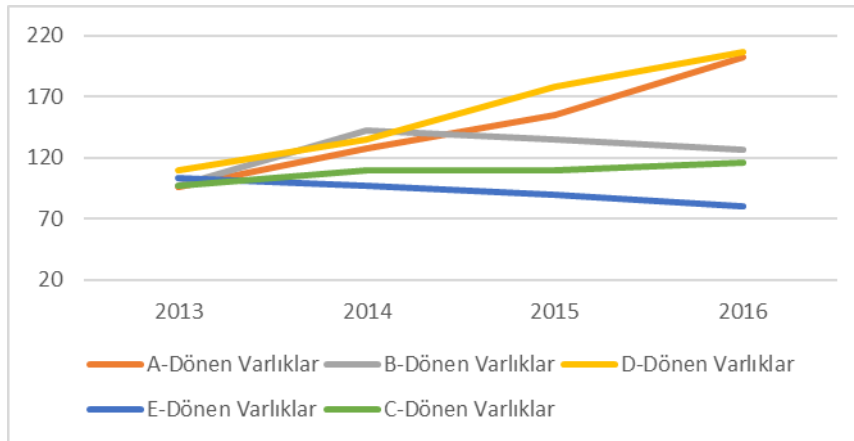
2014 yılına kadar olan süreçte firma duran varlıklara ağırlık vermiştir. Firma bu süreçte dönen varlıklarında da artırıma gitmiştir. Ancak firmanın sanayi işletmesi oluşu ağırlığı duran varlıklara vermesine neden olmuştur. Firmanın duran varlıklara ve paralelinde üretime olan yatırımı yabancı kaynaklar sayesinde olmuştur. Firmanın güncel durumuna (2016 yılı) baktığımızda firmanın hem kısa vadeli yabancı kaynaklarının hem de uzun vadeli yabancı kaynak oranının hem dönen varlıklarından hem de firmanın Öz kaynaklarından yüksektir. Firmanın satış gelirleri ise satış maliyetinden dönemin tamamında yüksek çıkmıştır. Satışların maliyetinin eğilimi, satış gelirlerinin eğilimden daha az bir eğilim göstermesi her zaman için olumlu yorumlanarak bu durum firmanın başarısı olarak kabul edilir. E firması için yapılan trend analizi için sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Trend Analizi Sonuçları: E Firması

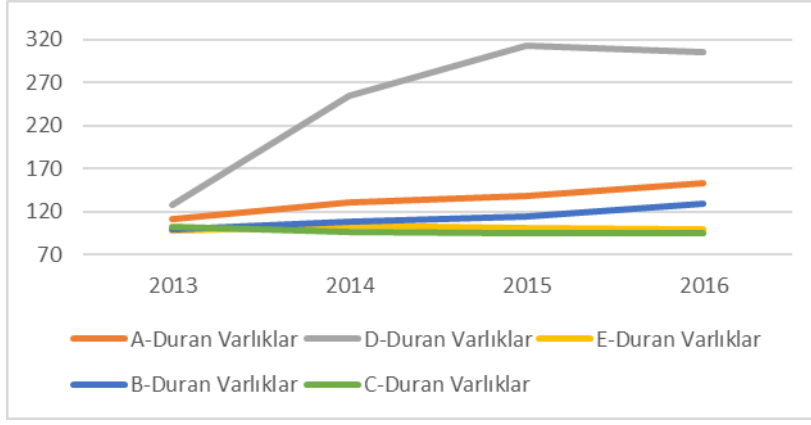
AKTİF	2012	2013	2014	2015	2016
Dönen Varlıklar	100	103,83	97,55	90,08	80,74
Duran Varlıklar	100	97,53	103,89	101,41	98,83
PASİF	2012	2013	2014	2015	2016
Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	100	74,82	63,83	61,52	39,68
Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	100	103,89	139,65	127,54	138,67
Öz Kaynaklar	100	107,88	111,50	106,53	105,66
GELİR TABLOSU	2012	2013	2014	2015	2016
Satış Gelirleri	100	98,33	97,12	76,41	69,09
Satışların Maliyeti (-)	100	94,43	88,53	71,25	65,67

2014 yılına kadar olan süreçte firma dönen varlıklara ağırlık verirken 2014 yılından sonraki süreçte firma duran varlıklara ağırlık vermiştir. Firmanın sanayi işletmesi oluşu nedeniyle bu durum olumlu olarak yorumlanmaktadır. Firmanın tüm dönemlerde uzun vadeli yabancı kaynaklarının eğilim yüzdesi öz kaynaklarından fazladır. Özellikle 2014 yılından sonraki dönemde uzun vadeli yabancı kaynaklara olan eğilimi fazlalaşmıştır. Ancak firmanın kısa vadeli yabancı kaynaklarının oranı hem öz kaynaklardan hem de dönen varlıklardan daha düşük çıkmıştır. Bu durum ise olumlu yorumlanmaktadır. Firmanın satış gelirleri ise satış maliyetinden dönemin tamamında yüksek çıkmıştır. Satışların maliyetinin eğilimi, satış gelirlerinin eğilimden daha az bir eğilim göstermesi her zaman için olumlu yorumlanarak bu durum firmanın başarısı olarak kabul edilir.

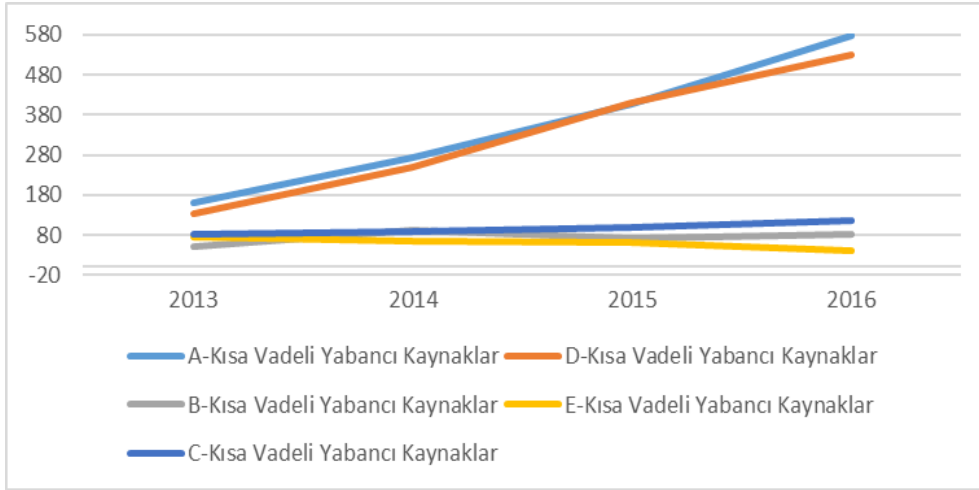
Grafik 1. Karşılaştırmalı Dönen Varlıklar Trend Analizi (2012-2016)

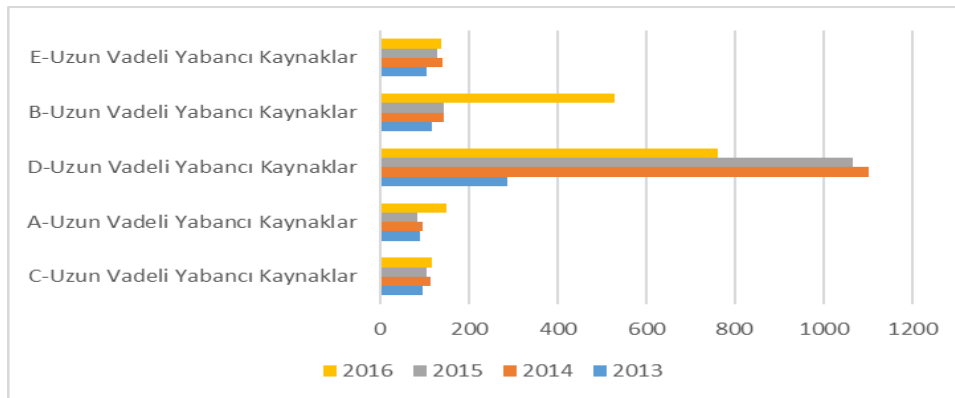
Grafik 1'de yer alan dönen varlık trend analiz karşılaştırmasına baktığımızda; D firması ve A firmasının diğer grup firmalarına göre dönen varlık artış hızının fazla olduğu açıkça görülmektedir. Bu iki firmanın yanı sıra 2014 yılı itibariyle C firması takip etmektedir. Dönen varlık artış hızının fazlalığı firmaların üretim ve satış gelirlerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak diğer grup firmaları yani E ve A firmalarında özellikle 2014 itibariyle dönen varlık artış hızında düşüş olduğu gözlemlenmektedir.

Grafik 2. Karşılaştırmalı Duran Varlıklar Trend Analizi (2012-2016)

Grafik 2’de yer alan Duran varlık trend analiz karşılaştırmasına baktığımızda; D firmasının diğer grup firmalarına göre duran varlık artış hızının fazla olduğu açıkça görülmektedir. Firmaların sanayi işletmesi oluşu ve üretim yapıyor olmaları duran varlığa yatırım yapmalarını açıklayan bir durumdur. Ancak diğer grup firmalarında duran varlık artış hızı sabit ilerlerken D firmasında yüksek oranda olması firmanın risk alarak büyümeyi ve üretimi arttırmayı planladığını göstermektedir.

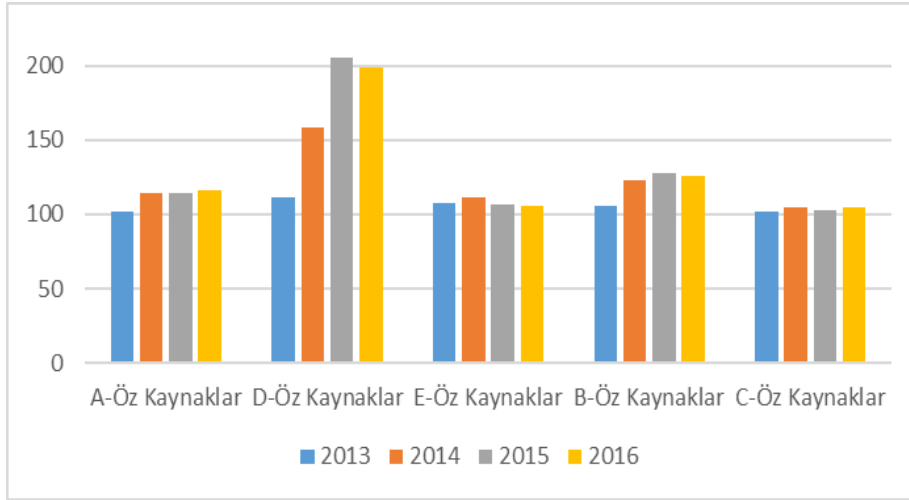
Grafik 3: Karşılaştırmalı Kısa Vadeli Yabancı Kaynak Trend Analizi (2012-2016)

Grafik 3’de yer alan kısa vadeli yabancı kaynak trend analiz karşılaştırması incelendiğinde; A ve D firmalarının diğer grup firmalarına göre riske girerek kısa vadeli yabancı kaynaklara borçlandıkları gözlemlenmektedir. B ve C firmaları ise kısa vadeli yabancı kaynaklara olan borçlanmalarını sabit bir oranda tutmuşlardır. E firması ise kısa vadeli yabancı kaynaklara olan borçlanmasında 2015 yılı ve sonrasında azaltmaya gitmiştir.

Grafik 4. Karşılaştırmalı Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Trend Analizi (2012-2016)

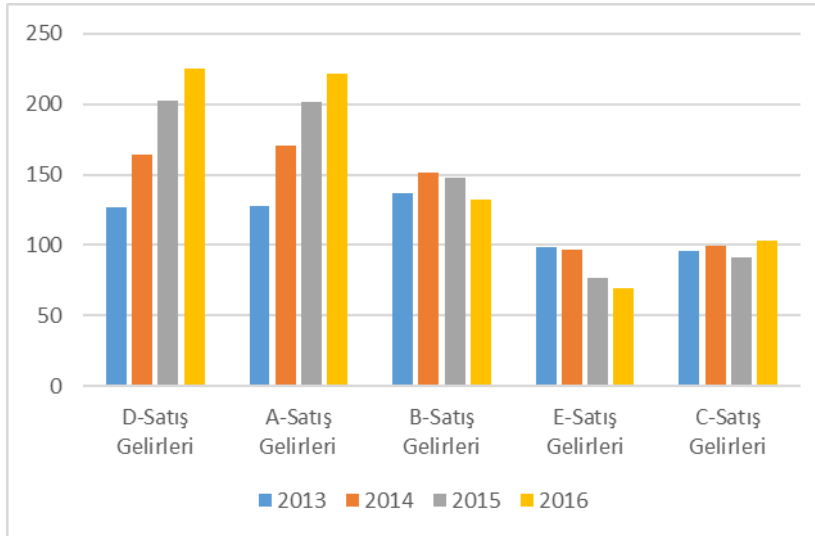
Grafik 4'de yer alan uzun vadeli yabancı kaynak trend analiz karşılaştırmasına baktığımızda; D firmasının diğer grup firmalarına göre riske girerek uzun vadeli yabancı kaynaklara borçlandığı gözlemlenmektedir. Bunun sebebi olarak firmanın sanayi firması oluşundan dolayı üretim amaçlı yatırım yaptığı düşünülebilir. B firmasının da benzer şekilde 2016 yılında uzun vadeli yabancı kaynaklarında artırıma giderek yatırım kararı aldığı söylenebilir. Diğer üç grup firması ise uzun vadeli yabancı kaynaklara olan borçlanmalarını sabit tutmuşlardır.

Grafik 5: Karşılaştırmalı Öz kaynaklar Trend Analizi (2012-2016)

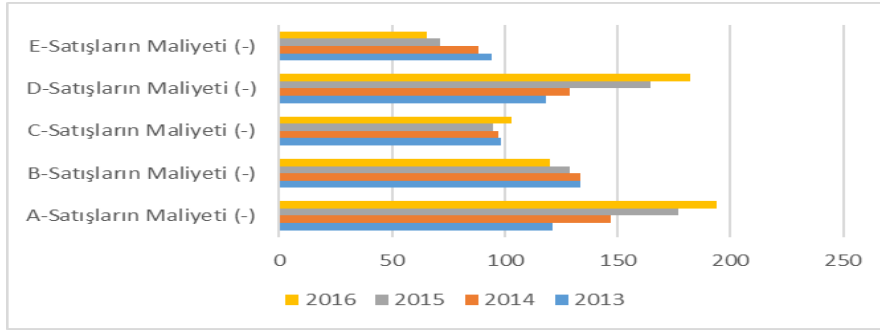

5'de yer alan öz kaynaklar trend analiz karşılaştırmasına baktığımızda; tüm dönem için en yüksek öz kaynak oranının D firmasına ait olduğunu söylemek mümkündür. Firma 2014, 2015 ve 2016 yıllarında sermaye artırımına gitmiştir. Benzer şekilde B firması da 2014, 2015 ve 2016 yıllarında sermaye artırımına gitmiştir. Diğer üç firmanın sermayeler aynı seviyede kalmıştır.

Grafik 6: Karşılaştırmalı Satış Gelirleri Trend Analizi (2012-2016)

Grafik 6'da yer alan satış gelirleri trend analiz karşılaştırmasına baktığımızda; A ve D firmalarının en yüksek satış oranlarına sahip olduğu ve son yıllarda satış gelirlerinde artış olduğu açıkça görülmektedir. E firmasının ise son yıllarda satış gelirlerinde bir azalma olduğu görülmektedir. Diğer iki firmanın satış gelirleri benzer oranlarda kalmıştır.

Grafik 7. Karşılaştırmalı Satışların Maliyeti (-) Trend Analizi (2012-2016)

Grafik 7’de yer alan satışları maliyeti (-) trend analiz karşılaştırmasına baktığımızda; satış gelirlerine (Grafik 6) paralel olarak satışların maliyetinde de benzer oranların yer aldığı görülmektedir.

4.2. Gri İlişkisel Analiz

GİA yöntemiyle finansal performansının analiz edilebilmesi için Tablo 7’de yer alan trend analizi sonucunda elde edilen oranlar kriter yani değerlendirme faktörleri olarak ele alınmıştır.

Tablo 7. Kriterler Listesi

D ₁	Dönen Varlık Eğilimi	D ₅	Öz Kaynaklar Eğilimi
D ₂	Duran Varlık Eğilimi	D ₆	Satış Gelirleri Eğilimi
D ₃	Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar Eğilimi	D ₇	Satışların Maliyeti Eğilimi
D ₄	Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar Eğilimi		

Çalışmanın döneminin ve değişkenlerinin belirlenmesiyle karar matrisinin boyutu belirlenmektedir. Bu çalışmanın karar matrisinin satır sayısı 20 (5 firma x 4 yıl (2013-2016)) ve sütun sayısı da 7 (finansal performans ölçmek için belirlenen kriterler)’dir. Farklı performans ölçüm çalışmalarında dönem, firma ve değişken sayıları azaltılarak veya çoğaltılarak çalışılması mümkündür. Tablo 8’de analize ait Karar Matrisi yer almaktadır.

Tablo 8. Karar Matrisi

	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
A Firması 2013	96,58	111,84	159,58	90,10	101,39	127,93	121,36
A Firması 2014	127,34	130,93	272,97	94,99	114,16	170,53	146,96
A Firması 2015	155,50	137,89	406,16	85,17	114,77	201,51	177,07
A Firması 2016	202,28	152,87	576,40	149,88	116,36	221,35	194,01
B Firması 2013	97,60	99,06	51,64	115,63	105,55	136,59	133,27
B Firması 2014	142,86	108,84	93,03	144,99	122,83	151,57	133,71
B Firması 2015	135,00	114,38	70,58	145,05	127,99	147,62	128,94
B Firması 2016	126,68	128,53	81,48	530,54	125,78	132,40	120,24
C Firması 2013	97,24	101,88	81,50	95,69	101,73	95,77	98,21
C Firması 2014	109,50	96,38	89,04	114,45	104,79	99,39	97,43
C Firması 2015	109,68	94,41	98,19	105,69	102,70	91,58	95,09
C Firması 2016	115,83	94,91	114,20	118,12	104,31	103,29	103,17
D Firması 2013	110,26	126,94	131,45	287,45	111,11	127,29	118,44
D Firması 2014	135,41	253,93	247,71	1102,44	158,59	164,06	129,00
D Firması 2015	177,94	312,51	410,54	1066,26	205,83	202,15	164,37
D Firması 2016	206,47	305,92	528,54	761,45	198,75	225,08	182,26
E Firması 2013	103,83	97,53	74,82	103,89	107,88	98,33	94,43
E Firması 2014	97,55	103,89	63,83	139,65	111,50	97,12	88,53
E Firması 2015	90,08	101,41	61,52	127,54	106,53	76,41	71,25
E Firması 2016	80,74	98,83	39,68	138,67	105,66	69,09	65,67

2. Adım: Referans Serisinin Oluşturulması

Bu analiz çalışmasındaki değişkenlerin bilanço ve gelir tablosundaki etkisi baz alınarak maksimum ve minimum değerleri yardımıyla referans serisi elde edilmiştir. D_1 , D_2 , D_5 ve D_6 değişkenleri sayısal değeri arttıkça olumlu yorumlanırken; D_3 , D_4 ve D_7 değişkenlerinin sayısal değeri azaldıkça olumlu yorumlandığından, maksimum ve minimum değerleri hesaplanarak çalışmada Tablo 9'da yer alan referans serisi kullanılarak analiz uygulanmıştır.

Tablo 9: Referans Serisi

	D_1	D_2	D_3	D_4	D_5	D_6	D_7
RS	206,47	312,51	39,68	85,17	205,83	225,08	65,67

4. Adım: Normalize Karar Matrisinin oluşturulması

Bu adımda veriler normalize edilmektedir. Normalize karar matrisi eşitlik (4) ve eşitlik (5) aracılığıyla elde edilir. Tablo 10'da Normalize Karar Matrisi yer almaktadır. Normalize karar matrisinin ilk satırında referans serisinin normalize hali yer almaktadır.

Tablo 10. Normalize Karar Matrisi

	D_1	D_2	D_3	D_4	D_5	D_6	D_7
RS	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
A Firması 2013	0,13	0,08	0,78	1,00	0,00	0,38	0,57
A Firması 2014	0,37	0,17	0,57	0,99	0,12	0,65	0,37
A Firması 2015	0,59	0,20	0,32	1,00	0,13	0,85	0,13
A Firması 2016	0,97	0,27	0,00	0,94	0,14	0,98	0,00
B Firması 2013	0,13	0,02	0,98	0,97	0,04	0,43	0,47
B Firması 2014	0,49	0,07	0,90	0,94	0,21	0,53	0,47
B Firması 2015	0,43	0,09	0,94	0,94	0,25	0,50	0,51
B Firması 2016	0,37	0,16	0,92	0,56	0,23	0,41	0,57
C Firması 2013	0,13	0,03	0,92	0,99	0,00	0,17	0,75
C Firması 2014	0,23	0,01	0,91	0,97	0,03	0,19	0,75
C Firması 2015	0,23	0,00	0,89	0,98	0,01	0,14	0,77
C Firması 2016	0,28	0,00	0,86	0,97	0,03	0,22	0,71
D Firması 2013	0,23	0,15	0,83	0,80	0,09	0,37	0,59
D Firması 2014	0,43	0,73	0,61	0,00	0,55	0,61	0,51
D Firması 2015	0,77	1,00	0,31	0,04	1,00	0,85	0,23
D Firması 2016	1,00	0,97	0,09	0,34	0,93	1,00	0,09
E Firması 2013	0,18	0,01	0,93	0,98	0,06	0,19	0,78
E Firması 2014	0,13	0,04	0,95	0,95	0,10	0,18	0,82
E Firması 2015	0,07	0,03	0,96	0,96	0,05	0,05	0,96
E Firması 2016	0,00	0,02	1,00	0,95	0,04	0,00	1,00

5. Adım: Mutlak Değer Matrisinin oluşturulması

Bu adımda referans serisi ile sıra değerleri arasındaki farklar alınarak katsayı farklılıkları hesaplanarak mutlak değer matrisi oluşturulmaktadır. Tablo 11'de analize ait Mutlak Değer Matrisi yer almaktadır.

Tablo 11. Mutlak Değer Matrisi

A Firması 2013	0,87	0,92	0,22	0,00	1,00	0,62	0,43
A Firması 2014	0,63	0,83	0,43	0,01	0,88	0,35	0,63
A Firması 2015	0,41	0,80	0,68	0,00	0,87	0,15	0,87
A Firması 2016	0,03	0,73	1,00	0,06	0,86	0,02	1,00
B Firması 2013	0,87	0,98	0,02	0,03	0,96	0,57	0,53
B Firması 2014	0,51	0,93	0,10	0,06	0,79	0,47	0,53
B Firması 2015	0,57	0,91	0,06	0,06	0,75	0,50	0,49
B Firması 2016	0,63	0,84	0,08	0,44	0,77	0,59	0,43
C Firması 2013	0,87	0,97	0,08	0,01	1,00	0,83	0,25
C Firması 2014	0,77	0,99	0,09	0,03	0,97	0,81	0,25
C Firması 2015	0,77	1,00	0,11	0,02	0,99	0,86	0,23
C Firması 2016	0,72	1,00	0,14	0,03	0,97	0,78	0,29
D Firması 2013	0,77	0,85	0,17	0,20	0,91	0,63	0,41
D Firması 2014	0,57	0,27	0,39	1,00	0,45	0,39	0,49
D Firması 2015	0,23	0,00	0,69	0,96	0,00	0,15	0,77
D Firması 2016	0,00	0,03	0,91	0,66	0,07	0,00	0,91
E Firması 2013	0,82	0,99	0,07	0,02	0,94	0,81	0,22
E Firması 2014	0,87	0,96	0,05	0,05	0,90	0,82	0,18
E Firması 2015	0,93	0,97	0,04	0,04	0,95	0,95	0,04
E Firması 2016	1,00	0,98	0,00	0,05	0,96	1,00	0,00

6. Adım: GİA Katsayı Matrisinin oluşturulması

Bu matrisin oluşturulabilmesi için, beşinci adımda hesaplanan Z (Mutlak Değer) matrisi ve mutlak değer matrisinin ilk satırları hariç her bir sütunu için maksimum ve minimum değerlerini hesaplanması gerekir.

Tablo 12. Katsayı Matrisi

A Firması 2013	0,36	0,35	0,69	0,99	0,33	0,45	0,54
A Firması 2014	0,44	0,38	0,53	0,98	0,36	0,59	0,44
A Firması 2015	0,55	0,38	0,42	1,00	0,36	0,77	0,37
A Firması 2016	0,94	0,41	0,33	0,89	0,37	0,95	0,33
B Firması 2013	0,37	0,34	0,96	0,94	0,34	0,47	0,49
B Firması 2014	0,50	0,35	0,83	0,89	0,39	0,51	0,49
B Firması 2015	0,47	0,36	0,90	0,89	0,40	0,50	0,50
B Firması 2016	0,44	0,37	0,87	0,53	0,39	0,46	0,54
C Firması 2013	0,37	0,34	0,87	0,98	0,33	0,38	0,66
C Firması 2014	0,39	0,34	0,84	0,95	0,34	0,38	0,67
C Firması 2015	0,39	0,33	0,82	0,96	0,34	0,37	0,69
C Firması 2016	0,41	0,33	0,78	0,94	0,34	0,39	0,63
D Firması 2013	0,40	0,37	0,75	0,72	0,36	0,44	0,55
D Firması 2014	0,47	0,65	0,56	0,33	0,53	0,56	0,50
D Firması 2015	0,69	1,00	0,42	0,34	1,00	0,77	0,39
D Firması 2016	1,00	0,94	0,35	0,43	0,88	1,00	0,36
E Firması 2013	0,38	0,34	0,88	0,96	0,35	0,38	0,69
E Firması 2014	0,37	0,34	0,92	0,90	0,36	0,38	0,74
E Firması 2015	0,35	0,34	0,92	0,92	0,34	0,34	0,92
E Firması 2016	0,33	0,34	1,00	0,90	0,34	0,33	1,00

GİA modeli ile yapılan analiz sonucunda elde edilen katsayılar ve sıralama Tablo 13'de yer almaktadır.

Tablo 13. GİA Sonuçları ve Sıralaması

Sıralama	Firma & Yıl	Gri Katsayı	Sıralama	Firma & Yıl	Gri Katsayı
1	D Firması 2016	0,708885	11	C Firması 2014	0,558785
2	D Firması 2015	0,659421	12	B Firması 2013	0,557559
3	E Firması 2016	0,607438	13	C Firması 2015	0,557132
4	A Firması 2016	0,602887	14	A Firması 2015	0,551046
5	E Firması 2015	0,592559	15	C Firması 2016	0,546631
6	B Firması 2015	0,57445	16	A Firması 2014	0,532351
7	E Firması 2014	0,571757	17	A Firması 2013	0,53023
8	E Firması 2013	0,569184	18	D Firması 2014	0,51514
9	B Firması 2014	0,565866	19	B Firması 2016	0,514775
10	C Firması 2013	0,560741	20	D Firması 2013	0,510543

Tablo 13’de GİA’den elde edilen veriler en iyi performansa göre sıralanmıştır. Yapılan analiz sonucunda en iyi iki performans sırasıyla D firmasının 2016 ve 2015 yıllarında gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Firmanın trend analiz sonuçlarında da firmanın 2014 sonrasında büyümeyi hedeflediği, borçlanma ile duran varlık yatırımı yaptığı bunun sonucunda ise satışlarında artış olduğu görülmüştür. Firma borçlanırken öz sermayesi ve dönen varlıklarına oranlı bir borçlanmaya girmiş ve doğru bir karar almıştır. Ayrıca 2011 yılında yaşanan krizin etkisinin tüm firmaları 2014 yılına kadar etkisi altına aldığı görülmektedir. Krizin etkisinden kurtulmak, finansal başarıya ulaşmak için firmalar 2014 yılı sonrasında borçlanma ile üretime yatırım yaparak ekonomik hareketliliği sağlamışlardır.

5. SONUÇ

Yapılan bu çalışmada 5 grup firmasının 2012-2016 dönemindeki finansal yapısına bakılmıştır. Bu amaçla bu 5 firmanın dönemdeki gelir tablosu ve bilançosundaki kalemler incelenmiştir. Bu bağlamda firmaların finansal tablolarına ilk önce bir mali analiz tekniği olan trend analizi uygulanmıştır. Her firmanın trend analizi sonuçları tek tek ve karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İkinci aşamada ise trend analizi sonuçları bir istatistiksel model olan ÇKKV tekniklerinden GİA yöntemi ile en iyiden en kötüye doğru sıralanmıştır.

Firmaların GİA yöntemi kullanılarak yapılan performans analizi sonuçlarından yola çıkarak firma yöneticilerinin dönemde almış oldukları finansal kararların doğruluğunun sınamasını yapmak mümkündür. Firmaların aşırı borçlanma (dönen varlıklarından ve öz sermayelerinden daha fazla) ile büyüme çalışmaları büyük bir risktir. Ancak bu grup firmalarından bazıları risk alarak büyüme yolunu seçmişlerdir. Bu durumda olan firmaların performansları düşük çıkmıştır. Yapılan bu analiz çalışmasında D firmasının 2015 ve 2016 yıllarındaki finansal tablo performansı en iyi performans olarak bulunmuştur.

Çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, bu ve benzeri ÇKKV tekniklerinin bu alanda uygulanabilirliği gözlemlenmiştir. Diğer ÇKKV yöntemlerinden elde edilecek bulgularla karşılaştırılmalar yaparak, hangi yöntemin hangi dönemler için daha uygun olabileceği araştırılabilir. Benzer şekilde ÇKKV yöntemlerinin içinde yer alan normalizasyon teknikleri farklılaştırılarak farklı ya da benzer sonuçlar elde edilip edilemeyeceği araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2003). Tarımsal İşletmelerde Finansal Performans Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (20).
- Akkaya, G.C. ve Demireli, E. (2010). Finansal Kararların Verilmesinde PROMETHEE Sıralama Yöntemi. *Ege Akademik Bakış*, 10(3), 845-854.
- Atmaca, M., ve Çelenk, H. (2011). Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının Finansal Analize Etkilerinin Regresyon Analizi ile Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (49), 113-125
- Ayrıçay, Y. ve Eren, T. Ü. R. K. (2014). Finansal Oranlar ve Firma Değeri İlişkisi: BİST’de Bir Uygulama. *Journal of Accounting & Finance*, (64).

- Aydemir, E., Fevzi, B., & Özdemir, G. (2013). Gri Sistem Teorisi ve Uygulamaları: Bilimsel Yazın Taraması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18, 187-200.
- Başdeğirmen, A., & Işıldak, B. (2018). Ulaştırma Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmelerin Performanslarının Gri İlişkisel Analiz İle Değerlendirilmesi. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, 23(2).
- Bektaş, H., & Tuna, K. (2013). Borsa İstanbul Gelişen İşletmeler Piyasası'nda İşlem Gören Firmaların Gri İlişkisel Analiz İle Performans Ölçümü. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(2), 185-198.
- Bülbül, S., ve Köse, A. (2011). Türk Gıda Şirketlerinin Finansal Performansının Çok Amaçlı Karar Verme Yöntemleriyle Değerlendirilmesi. *Atatürk Ü. İİBF Dergisi*, 10. *Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı*, 25, 71-97.
- Büyükgebiz, E. (2013). Ülke Performanslarının Gri İlişkisel Analiz Yöntemi ile Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, Türkiye*.
- Clemenson, B. ve Sellers R.D. (2013). Educational Case Hull House: An Autopsy of Not-for-Profit Financial Accountability. *Journal of Accounting Education*, 31, 252-293.
- Çağlı, G. (2011). 2008 Küresel Kriz Sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün Finansal Performansının ELECTRE Yöntemi ile Analizi. *Maliye Finans Yazıları Dergisi*, 25(93), 59-86.
- Çelebi, N. (2008). Gri İlişkisel Analiz Yöntemiyle Personel Seçimi. *VIII. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu*, İstanbul, 21-29.
- Ecer, F. (2013). Türkiye'deki Özel Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması: 2008-2011. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 171-189.
- Ecer, F., & Günay, F. (2014). Borsa İstanbul'da İşlem Gören Turizm Şirketlerinin Finansal Performanslarının Gri İlişkisel Analiz Yöntemiyle Ölçülmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25(1), 35-48.
- Feng, C.M. ve Wang, R.T. (2000). Performance Evaluation for Airlines Including The Consideration Of Financial Ratios. *Journal of Air Transport Management* 6, 133-142.
- Güleç, Ö. F., & Özkan, A. (2018). Gri İlişkisel Analiz Yöntemi İle Finansal Performansın Değerlendirilmesi: BİST Çimento Şirketleri Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Denetim Bakis Accounting & Auditing Review*, 18(54), 77-95.
- Günay, F., Karadeniz, E., & Dalak, S. (2018). Türkiye'de En Yüksek Net Satış Gelirine Sahip 20 Şirketin Finansal Performanslarının Gri İlişkisel Analiz Yöntemiyle İncelenmesi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(2), 51-73.
- Gündoğdu, A. (2018). Türkiye'de Katılım Bankalarının Finansal Performansının Gri İlişki Analizi İle Ölçülmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 201-214.
- Kalaycı, Ş. ve Karataş, A. (2005). Hisse Senedi Getirileri Ve Finansal Oranlar İlişkisi: IMKB'de bir Temel Analiz Araştırması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (27), 146-158.
- Kılıç, S.B. (2006). Türk Bankacılık Sistemi İçin Çok Kriterli Karar Alma Analizine Dayalı Bir Erken Uyarı Modelinin Tahmini. *ODTÜ Gelişme Dergisi*. 33, 117-154.
- Koç, S., & Zengin, N., & Yıldız, Z. (2016). BİST'te İşlem Gören Tarım Ve Hayvancılık Şirketlerinin Performans Analizleri:(2010-2015). *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(3 (Özel Sayı)), 17-31.
- Meydan, C., Yıldırım, B. F., & Senger, Ö. (2016). BİST'te İşlem Gören Gıda İşletmelerinin Finansal Performanslarının Gri İlişkisel Analiz Yöntemi Kullanılarak Değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (69), 147-171.
- Ömürbek N., ve Mercan, Y. (2014). İmalat Alt Sektörlerinin Finansal Performanslarının TOPSIS ve ELECTRE Yöntemleri ile Değerlendirilmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.4(1), 237-266.

- Özdemir, A. İ., & Deste, M. (2009). Gri İlişkisel Analiz İle Çok Kriterli Tedarikçi Seçimi: Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama. *İstanbul University Journal of the School of Business Administration*, 38(2).
- Özgülbaş, N. (2006). Türkiye’de Kamu Hastanelerinin Finansal Durum Değerlendirmede Kullanılabilecekleri Bir Yöntem: Trend Analizi. *Muhasebe ve Finansman Öğretim Üyeleri Bilim ve Araştırma Derneği*, (29), 129-139.
- Peker, İ., & Baki, B. (2011). Gri İlişkisel Analiz Yöntemiyle Türk Sigortacılık Sektöründe Performans Ölçümü. *Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi*, (7), 1-18.
- Penman, S. H. (2012). *Financial Statement Analysis and Security Valuation*. 5th edition. McGraw-Hill Higher Education.
- Senger, Ö. ve Albayrak, Ö. K. (2016). Gri İlişki Analizi Yöntemi ile Personel Değerlendirme. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (17), 235-258.
- Sofyalıoğlu, Ç. (2011). Süreç Hata Modu Etki Analizini Gri Değerlendirme Modeli. *Ege Akademik Bakış*, 11(1), 155-164.
- Tayyar, N., Akcanlı, F., Genç, E., & Erem, I. (2014). BIST'e Kayıtlı Bilişim ve Teknoloji Alanında Faaliyet Gösteren İşletmelerin Finansal Performanslarının Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) ve Gri İlişkisel Analiz (GİA) yöntemiyle değerlendirilmesi. *Journal of Accounting & Finance*, (61).
- Toroslu, V. ve Durmuş, C. N. (2013). *Finansal Tablolar Analizi: Kavramlar-analiz Teknikleri*.1.Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Urfalıoğlu, F., ve Genç, T. (2013). Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri İle Türkiye'nin Ekonomik Performansının Avrupa Birliği Üye Ülkeleri İle Karşılaştırılması. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, 35(2), 329-360.
- Wu, ChengRu- Lin, ChinTsai- TsaiPeiHsuan (2010). Evaluating Business Performance of Wealth Management Banks. *European Journal of Operational Research*, 207(2), 971- 979.
- Zhai, LinaYin-Khoo, LiPheng-Zhong, ZhaoWei (2009). Design Concept Evaluation in Product Development Using Rough Sets and Grey Relational Analysis. *Expert Systems with Applications*, (36), 7072-7079.
- Hsu, Y.-T., Yeh, J. and Chang, H (2000). Grey Relational Analysis for Image Compression. *J. GreySyst.*, 12(2): 131-138.
- Chang, S.-H., Hwang, J.-R. and Doong, J. 1999. Optimization of Injection Molding Process. *J. GreySyst.*, 11: 69-80.

TREND ANALYSIS AND GRAY RELATIONAL ANALYSIS (GRA) FINANCIAL TABLE PERFORMANCE ANALYSIS

Extended Abstract

1. Introduction

The balance sheet and income statement are tables that reflect the financial status of any company. Different analytical techniques have been developed for the analysis of financial statements of companies, such as comparative analysis, trend analysis, ratio analysis and vertical percentage analysis. With this financial structure of the company analysis techniques, the accuracy of financial decisions by the management of the areas (investment, as production decision), production, sales, is provided to achieve reliable information on many issues such as cash flow.

In this study, the performance analysis of the balance sheet income tables of the five cement companies, which are members of the Oyak Cement Paper Group, will be carried out by using the trend analysis method and the GRA method. In this context, the balance sheet and income statement data of A, B, C, D and E Cement for 2012-2016 period were examined.

2. Method

In this study, the financial structure of five group companies in 2012-2016 period is examined. For this purpose, the income table and the items in the balance sheet of these 5 firms are examined. In this context, the financial statements of companies were firstly analyzed by a trend analysis, which is a financial analysis technique. Trend analysis of the results of each individual company were examined and compared. In the second stage, the trend analysis results were used as a statistical model, the GRA method of MCDM techniques.

3. Conclusion

It is possible to test the correctness of the financial decisions taken by the managers in the period, based on the performance analysis results of the firms using the GIA method. Extreme borrowing of firms (more than their Current Assets and Own Capital) and their growth efforts are a great asset. However, some of these group companies that are subject to the analysis have taken the risk and taken the risk. The performance of the company, which in this case is significantly lower. In this analysis, E Cement's financial performance in 2015 and 2016 was found to be the best performance. C Cement, which has more short-term and long-term foreign resources than its equity and return assets in 2014 and after, has become a company with low performance.